

ACADEMIA ROMÂNĂ
Institutul Național de Cercetări Economice
„Costin C. Kirițescu“

PROIECTUL PRIORITAR

**CONVERGENȚA
ECONOMICĂ ȘI MONETARĂ
A ROMÂNIEI
CU UNIUNEA EUROPEANĂ
– UN DEMERS NECESAR –
SINTEZA**

ETAPA I, 2018

Centrul de Informare și Documentare Economică

**CONVERGENȚA ECONOMICĂ ȘI MONETARĂ
A ROMÂNIEI CU UNIUNEA EUROPEANĂ
– UN DEMERS NECESAR –**

SINTEZA

ACADEMIA ROMÂNĂ
Institutul Național de Cercetări Economice
„Costin C. Kirițescu”

Proiectul prioritar

CONVERGENȚA ECONOMICĂ ȘI MONETARĂ A ROMÂNIEI CU UNIUNEA EUROPEANĂ – UN DEMERS NECESAR – – etapa I, 2018 –

COORDONATORI INSTITUȚIONALI

Dr. **Luminița CHIVU**, director general,
Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”

Dr. **Simona POLADIAN**, director, Institutul de Economie Mondială

Dr. **Valeriu IOAN-FRANC**, M.c. AR., director general adjunct,
Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”

Dr. **Gheorghe ZAMAN**, M.c. AR., director, Institutul de Economie Națională

Dr. **Napoleon POP**, director științific, Institutul de Economie Mondială

Acad. **Liviu ALBU**, director, Institutul de Prognoză Economică

Dr. **Cătălin ZAMFIR**, M.c. AR., director, Institutul de Cercetări pentru Calitatea Vieții

Dr. **Vasile GHETĂU**, director, Centrul de Cercetări Demografice „Vladimir Trebici”

Dr. **Marin CONSTANTIN**, director, Centrul de Cercetări Financiare și Monetare „Victor Slăvescu”

Dr. **Mihai-Sabin MUSCALU**, director, Centrul de Economia Industriei și Serviciilor

Dr. **Ilie BĂDESCU**, M.c. AR., director, Institutul de Sociologie

Dr. **Mircea DUȚU**, director, Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu”

AUTORII STUDIILOR SECTORIALE:

Alina AILINCĂ, Lucian-Liviu ALBU, Cecilia ALEXANDRI, Marina BĂDILEANU, Camelia BĂLTĂREȚU, Marius F.R. BULEARCĂ, Mihaela Nona CHILIAN, Luminița CHIVU, Tudor CIUMARA, Dorina CLICHICI, Anca CRISTEA, Emil DINGA, Diana DRIGĂ, Monica DUTCAȘ, Frantz Daniel FISTUNG, Luminița Izabell GEORGESCU, Vasile GHETĂU, Valeriu IOAN-FRANC, Gabriela IONESCU, Grațiela IORDACHE, Marioara IORDAN, Ionel LEONIDA, Lucian LUCA, Iulia LUPU, Otilia Elena MANTEA, Constantin MARIN, Monica MARIN, Camelia MILEA, Simona MOAGĂR-POLADIAN, Cristian MOISOIU, Mihai-Sabin MUSCALU, Mihai NIȚOI, Cornelia PICIU, Napoleon POP, Manuela STĂNCULESCU, Mihai ȘANDRU, Valentina VASILE, Răzvan VOINESCU, Gheorghe ZAMAN

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Institutului Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”. Reproducerea, fie și parțială și pe orice suport, este interzisă fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor. Citarea în scop didactic sau științific este permisă cu citarea expresă a lucrării și a autorilor.

ACADEMIA ROMÂNĂ
Institutul Național de Cercetări Economice
„Costin C. Kirițescu”

Proiectul prioritar

**CONVERGENȚA
ECONOMICĂ ȘI MONETARĂ
A ROMÂNIEI
CU UNIUNEA EUROPEANĂ
– UN DEMERS NECESAR –**

SINTEZA

– etapa I, 2018 –

Centrul de Informare și Documentare Economică

*Lucrare publicată cu sprijin financiar din
Fondul Recurent al Donatorilor,
aflat la dispoziția Academiei Române*

Proiectul prioritar

**CONVERGENȚA ECONOMICĂ ȘI MONETARĂ
A ROMÂNIEI CU UNIUNEA EUROPEANĂ
– UN DEMERS NECESAR –**

– etapa I 2018 –

Sinteza studiilor sectoriale:

- Studiul 1 – Contextul, natura și semnificația demersurilor României pentru adoptarea euro;*
Studiul 2 – Reforma UE și a zonei euro, oportunități și provocări pentru România;
Studiul 3 – Aspecte referitoare la convergența reală și decalajele de competitivitate;
Studiul 4 – Aspecte ale analizei SWOT privind trecerea la euro a celor șapte țări nemembre ale Uniunii Monetare Europene (UEM);
Studiul 5 – Cadrul juridic și instituțional al aderării la moneda euro. Starea de drept și de fapt în România;
Studiul 6 – Mixul de politici macroeconomice din perspectiva aderării la zona euro;
Studiul 7 – Finanțarea economiei naționale – Oportunități și constrângeri din perspectiva aderării la zona euro;
Studiul 8 – Potențialul de dezvoltare al piețelor agricole și al spațiului rural din perspectiva aderării la zona euro și în contextul modernizării PAC 2021-2027;
Studiul 9 – Demografia și starea de sănătate a populației în statele membre ale zonei euro și în România;
Studiul 10 – Decalaje și deziderate din perspectiva standardului și a calității vieții populației, a educației și a cercetării;
Studiul 11 – Piața muncii – Diagnostic și deziderate din perspectiva aderării la zona euro;
Studiul 12 – Repere privind situația actuală a infrastructurilor de energie și de transport ale României. Perspective de evoluție integrată la nivel european

Realizată de:

Luminița CHIVU, Simona MOAGĂR-POLADIAN, Valeriu IOAN-FRANC, Napoleon POP

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

**Proiectul prioritar - Convergența economică și monetară a României cu
Uniunea Europeană : un demers necesar : sinteza : etapa I, 2018 /**

Luminița Chivu, Simona Moagăr-Poladian, Valeriu Ioan-Franc, Napoleon

Pop. - București : Editura Centrului de Informare și Documentare

Economică, 2019

Conține bibliografie

ISBN 978-973-159-227-5

I. Chivu, Luminița

II. Poladian, Simona

III. Ioan-Franc, Valeriu

IV. Pop, Napoleon

330

Coordonare editorială: Valeriu Ioan-Franc

Redactori: Paula Neacșu, Ortansa Ciutacu, Dorina Gheorghe

Prezentare grafică: Luminița Login, Nicolae Login

CUPRINS

1. INTRODUCERE	7
1.1. Protoproiectul academic și finalitatea.....	7
1.2. Abordarea proiectului academic.....	9
2. NOILE REFERINȚE ALE CONVERGENȚEI LA CARE SE RAPORTEAZĂ ROMÂNIA	11
2.1. Abordări metodologice și conceptuale.....	12
2.2. Diagnoza.....	15
3. CONVERGENȚA NOMINALĂ	17
3.1. Abordări metodologice și conceptuale.....	17
3.2. Evaluări.....	18
3.3. Spre o convergență nominală sustenabilă.....	19
3.3.1. Raportul de convergență al Comisiei Europene, ediția 2018	20
3.3.2. Contribuții academice.....	23
3.3.2.1. Aspecte ale analizei SWOT privind trecerea la euro a celor șapte țări nemembre ale Uniunii Economice și Monetare (UEM)	23
3.3.2.2. Reforma Uniunii Europene și a zonei euro	41
3.3.2.3. Contextul, natura și semnificația demersurilor României pentru adoptarea euro	44
3.3.2.4. Oportunități și provocări pentru România	48
4. CONVERGENȚA REALĂ	60
4.1. Evaluări generale.....	62
4.2. Spre o economie națională robustă	64
4.3. Convergența reală, cheia pregătirii adoptării euro	65
4.4. Contribuții academice	67
4.4.1. Decalaje de competitivitate actuale ale României la nivel global și european.....	67
4.4.2. Cadrul juridic și instituțional al aderării la moneda euro. Starea de drept și de fapt în România	73
4.4.3. Mixul de politici macroeconomice din perspectiva aderării la zona euro.....	80
4.4.4. Finanțarea economiei naționale – oportunități și constrângeri din perspectiva aderării la zona euro	93
4.4.5. Potențialul de dezvoltare al piețelor agricole și al spațiului rural, din perspectiva aderării la zona euro și în contextul modernizării PAC 2021- 2027	103
4.4.6. Demografia și starea de sănătate a populației în statele membre ale zonei euro și în România	113
4.4.7. Decalaje și deziderate din perspectiva standardului și a calității vieții populației, a educației și a cercetării	136
4.4.8. Piața muncii – diagnostic și deziderate din perspectiva aderării la zona euro	146

4.4.9. Repere privind situația actuală a infrastructurilor de energie și de transport ale României. Perspective de evoluție integrată la nivel european	153
5. CONCLUZII.....	164
BIBLIOGRAFIE	175

1. INTRODUCERE

*„If we take care of the moments,
the years will take care of themselves”.*

Jane Austen

Prezentul raport-sinteză rezumă cercetările institutelor aflate în coordonarea Academiei Române, cu competențe în problematica integrării europene, care au răspuns temei proiectului de cercetare „CONVERGENȚA ECONOMICĂ ȘI MONETARĂ A ROMÂNIEI CU UNIUNEA EUROPEANĂ – UN DEMERS NECESAR”. Proiectul academic nu a apărut de niciunde, ci s-a conturat treptat, ajungându-se la un titlu relevant momentului pentru România, fiind legat de reformarea Uniunii Economice și Monetare privită ca oportunitate. Sub acest titlu va continua, începând cu anul 2019, ca proiect de cercetare prioritară al Academiei Române.

Institutele Academiei Române participante la proiect au făcut evaluări sectoriale și propuneri de orientare a metodologiei abordărilor, măsurilor și politicilor din domeniu, de natură să acopere deficitul de convergență pe care România trebuie să-l depășească în demersul de a se apropia de zona euro și de a adopta moneda unică. Cum programele de cercetare ale institutelor cuprinse în proiect au avut anumite focalizări, acest prim stadiu de sintetizare a rezultatelor studiilor întreprinse în perioada postaderare evidențiază faptul că nu poate fi acoperită în mod specific și exhaustiv problematica convergenței unui stat membru al Uniunii Europene beneficiar al unei derogări referitoare la aderarea la moneda unică. Completările vor veni în anii următori, conform sistemului de identificare a temelor de detaliu care se înscriu în programele prioritare stabilite de Academia Română ca teme-cadru, cea de față fiind una dintre ele, cu planificare multianuală.

1.1. Protoproiectul academic și finalitatea

La zece ani de la aderarea *de jure* a României la Uniunea Europeană (la 1 ianuarie 2007), Institutul de Economie Mondială (IEM), în baza studiilor arondate temei prioritare multianuale din planul de cercetare al Institutului Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”, „România și Uniunea Europeană”, și în urma consultărilor cu acad. Mugur Isărescu, președintele Secției de științe economice, juridice și sociologie și director onorific al IEM, împreună cu Gheorghe Zaman, m.c., directorul Institutului de Economie Națională, a prezentat conducerii Academiei Române un memorandum cu tema „Propuneri pentru Documentul de poziție al României în vederea pregătirii negocierilor de aderare la cea de a treia etapă a Uniunii Economice și Monetare”.

Tema memorandumului a fost fundamentată pe trei considerente majore: (i) necesitatea de a stimula un nou vector de integrare europeană a României în contextul evoluțiilor postcriză ale UE și reformele decurgând din acestea, în perspectiva deținerii de către România a președinției

rotative a Consiliului European în primul semestru al anului 2019; (ii) necesitatea ca România să se apropie, cu pregătirea necesară, de nucleul de decizie al UE, respectiv aderarea la zona euro; (iii) oportunitățile oferite de Comisia Europeană privind asistența acordată statelor membre cu derogare pentru a se pregăti pentru adoptarea euro.

De fapt, scopul memorandumului asumat de conducerea Academiei Române a fost sensibilizarea entităților statului (prin transmiterea documentelor, sub semnătura președintelui Academiei Române, Administrației Prezidențiale, prim-ministrului și Ministerului Afacerilor Europene, în prima parte a lunii decembrie 2017) cu privire la necesitatea antamării unui pas spre integrarea financiară a României, absolut necesar în condițiile funcționării viitoarei uniuni bancare. Acest pas pregătitor pentru aderarea României la zona euro are implicații majore în preocupările interne pentru adoptarea monedei unice europene. În prezent, România este stat membru al UE cu derogare, dar cu oportunități și provocări deschise, care trebuie valorificate. Astfel, conform prevederilor art. 5 din actul privind Condițiile de aderare a Republicii Bulgaria și a României la Uniunea Europeană, *„România participă la Uniunea Economică și Monetară de la data aderării în calitate de stat membru care beneficiază de derogare în înțelesul art. 122 din Tratatul de instituire a Comunității Economice Europene”*, devenit articolul 139 în Tratatul de funcționare a Uniunii Europene – TFUE.

Reacțiile pozitive la memorandum din partea entităților beneficiare s-au formulat în contextul multiplicării, în perioada septembrie 2017-martie 2018, a declarațiilor politice – independente de demersul academic – privind aderarea României la zona euro și posibila adoptare a euro. Acest lucru a încurajat Academia Română, inclusiv ca o datorie a acesteia, de a lansa – încă de la începutul anului 2018 – propriul proiect de analiză a gradului de pregătire a României pentru adoptarea euro, care să vină în întâmpinarea dezideratelor naționale. Tema convenită de institute de comun acord a fost *„Convergența economică și monetară a României la Uniunea Europeană – un demers necesar”*. În nota de fundamentare a proiectului, Academia Română a considerat că: (i) preocuparea internă/națională pentru mai multă convergență trebuie să fie o normalitate pentru România ca stat membru cu derogare de la euro; (ii) respectiva preocupare trebuie să se apropie de o decizie privind adoptarea euro de către România; (iii) expertiza institutelor sale de cercetare este potrivită pentru promovarea intereselor României, în contextul procesului de reformare a UE, care are în vedere zona euro, pilon de bază al construcției Uniunii Economice și Monetare, la care România trebuie să se implice și să contribuie; (iv) implicarea și concentrarea resurselor științifice academice către atingerea acestui obiectiv este un sprijin acordat autorităților române în adoptarea unor decizii care să se concretizeze – în noi etape – în realizarea obiectivelor sociale, economice și de securitate naționale în comun cu cele ale UE; (v) în noul context geopolitic european și având în vedere importanța reformării UE asupra fiecărui stat membru în parte, o opinie academică cu privire la adoptarea euro este bine-venită.

Proiectul Academiei Române lansat la începutul anului 2018 și-a găsit ulterior rezonanța în procesul de pregătire instituțională a României spre obiectivele politice enunțate, proces legiferat prin OUG nr. 24/2018 (în vigoare de la 28 martie 2018), prin care s-a constituit Comisia națională de fundamentare a Planului național de adoptare a monedei euro. Acest eveniment de importanță națională – crearea comisiei – a asigurat proiectului academic o valorificare, un beneficiar, un partener. Proiectul academic este, firească, unul complementar, și nu în concurență cu cel guvernamental.

În prima etapă a realizării proiectului academic au fost implicate institutele de cercetare din coordonarea Academiei Române care au avut în preocupări, conform programelor de cercetare anuale, studiul integrării europene sub cele mai diverse aspecte și dimensiuni, de la aderarea *de jure* a României la UE și până în prezent, respectiv institutele componente ale Institutului Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”, precum și Institutul de Cercetări Juridice. Coordonarea dezbaterilor și a lucrărilor generatoare de sinteze pe probleme specifice și a variantelor de recomandări/soluții a fost încredințată Institutului de Economie Mondială al Institutului Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”, care va urmări întregul proces de elaborare științifică a proiectului.

Finalizarea primei etape în derularea proiectului academic a fost stabilită pentru sfârșitul anului 2018, ca un raport-sinteză, cel de față, urmând să fie completat și îmbunătățit în anii următori, în pas cu cerințele exprese rezultate din eforturile naționale de pregătire a României pentru adoptarea monedei unice, statuate deja instituțional prin obiectivele Comisiei naționale anume alcătuite. Participanții la dezbaterile asupra proiectului academic planificate în anul 2018 au căzut de acord ca demersul convergenței economice și monetare a României pentru aderarea la zona euro să pornească de la o fundamentare, o linie de start, cea a situației prezente, o diagnoză a momentului de la care se intră în linie dreaptă pentru pregătirea adoptării euro, cu prefigurarea unui proiect de Plan național de trecere la moneda euro. Diagnoza și proiectul planului național vor constitui o opinie academică științifică, economică și juridică, menită să ajute proiectele similare de documente prevăzute a fi realizate și de amintita Comisie națională până la sfârșitul anului 2018.

Considerând Planul național un document strategic al României în cea mai importantă etapă a construcției reformatoare a Uniunii Economice și Monetare, pregătirea credibilă și durabilă a României pentru adoptarea monedei unice este deschizătoare de drumuri pentru continuarea modernizării țării, într-o Europă mai puternică, unită și democratică, pentru consolidarea apartenenței sale europene.

Planul național poate configura, de asemenea, o dată-țintă care să asigure pentru partenerii europeni predictibilitatea încheierii unei importante etape în procesul de integrare monetară europeană a României, cu asumarea responsabilității sarcinilor și a modului de partajare a riscurilor unui stat membru al zonei euro, stat care participă la cele mai importante decizii privind viitorul Uniunii Europene și propriul său destin în cadrul acestui parteneriat.

1.2. Abordarea proiectului academic

Generozitatea temei supuse dezbaterilor institutelor Academiei Române cu competențe în domeniu – în principal economice, sociale și juridice – a necesitat o discuție privind metodologia abordării, în raport cu realitățile economiei românești, a demersurilor de reforme postcriză ale Uniunii Europene, bineînțeles din perspectiva dialogului instituțional Comisie Europeană–stat membru. În concordanță cu evaluările și recomandările pe țări, instituite odată cu intrarea în vigoare a Semestrului european, sunt sprijinite progresele statelor membre în privința programelor naționale de reforme și de convergență asumate, în ideea ca Uniunea Europeană în ansamblu să devină mai funcțională, mai puternică și mai rezistentă la șocuri.

Subliniind focalizările cercetărilor din perioada postaderare, acest lucru nu a împiedicat formarea unei viziuni acoperitoare privind abordarea problematicii convergenței din punct de vedere teoretic și mai ales pragmatic, util a fi continuată în cercetările ulterioare și cu conotația depășirii limitelor cercetărilor de până acum. Aceeași focalizare susține totuși aspecte de convergență nominală, reală și juridică, fără a împiedica observarea cu necesitate a așa-ziselor „abordări de legătură” care să dea o mai bună și profundă înțelegere a demersului de pregătire a României pentru aderarea la zona euro. Ca urmare, una dintre ideile care și-au făcut loc în inițierea studiului nostru a fost necesitatea unei abordări integratoare, holistice, a celui mai important pas în procesul de integrare europeană a României, care excede cu mult economicul de manual. Indiferent că vorbim principal „economic” despre convergența nominală, reală și juridică, cu adresarea acestora la dezideratele reformelor care se impun la nivelul UE, trebuie să avem în vedere mereu caracterul politic al proiectului european al integrării și conotațiile lui extinse în sfera geopoliticului și securității, într-o etapă, desigur, provocatoare prin globalizare, dar marcată de Brexit și de politica Administrației Trump din SUA.

Incursiunile în concluziile cercetărilor legate de demografie, de caracteristici ale pieței muncii, de calitatea vieții și factorii care o determină (educația, sistemul de sănătate), de dezvoltarea rurală și agricultură, de competitivitate, de mixul de politici economice, de armonizarea normelor juridice etc. nu ne permit a omite caracterul politic al creării și funcționării monedei unice. Provocările la adresa acesteia, exercitate de evoluțiile geopolitice de la ultima criză financiară, precum și rolul ei internațional în globalizare sunt, de asemenea, subiect de studiu. Aprecieri doar de ordin pur economic privind convergența sau avantajele acesteia sunt departe de a releva impactul și beneficiile adoptării euro, fără a lua în considerație oportunitățile de context politic, social, geopolitic și psihologic cărora aceasta le găsește izvorul. Este nevoie de o nouă atitudine care să învingă temeri, piedici și inerții interne pentru restabilirea normalității și a tuturor echilibrelor, în mod durabil și pentru o dezvoltare robustă și competitivă a României.

O altă precizare care se impune cu privire la sensul abordării convergenței prin proiectul academic este legată de asumarea politică a Tratatului de funcționare a Uniunii Europene, prin care România are obligația de a adopta moneda unică atunci când va fi pregătită, iar această pregătire va fi validată de Comisia Europeană și de Banca Centrală Europeană. Ca urmare, sensul abordării noastre este cel al necesității pregătirii României pentru adoptarea euro. În același timp, prin natura neutră a cercetării academice și a instituției Academiei Române, analizele de evaluare, unele cu tentă critică, și măsurile care pot corecta/acclera convergența necesar a fi realizată într-un orizont de timp nu sunt determinate de un prozelitism politic, ci numai de obiectivitatea opiniei exprimate.

2. NOILE REFERINȚE ALE CONVERGENȚEI LA CARE SE RAPORTEAZĂ ROMÂNIA

Repercusiunile crizei financiare asupra ansamblului economiei Uniunii Europene și, separat, a unor state membre individuale, manifestate ca o criză de natură existențială a zonei euro și a monedei unice, au determinat o interpretare mai profundă, serioasă și de perspectivă a prevederilor TFUE privind adoptarea cu derogare a monedei unice de către statele membre, evident, în condițiile unor reforme instituționale, de instrumente și mecanisme de funcționare a zonei euro, prin care aceasta să poată preveni și/sau deveni mai rezilientă la o viitoare criză. Reforma zonei euro concretizează în mare parte concluziile unor lecții ale crizei financiare, care au evidențiat principal faptul că moneda unică, fiind un „proiect neterminat” (conform opiniei formulate chiar de părintele acesteia, Otmar Issing), este vulnerabilă la șocuri asimetrice, cu accentuate efecte negative politice și sociale în momente de criză. Este vorba despre scăderea interesului statelor membre pentru cooperarea economică și respectarea regulilor asumate prin Pactul de stabilitate și creștere, care privesc disciplina politicii fiscal-bugetare ca obligație lăsată la latitudinea statelor membre ale zonei euro.

Lipsa pilonului fiscal și deteriorarea convergenței economice dintre statele membre ale zonei euro în termenii principiilor unei zone valutare optime (OCA) enunțate de Robert A. Mundell (cu mențiunea că zona euro nu este OCA) au determinat orientarea reformelor uniunii monetare spre suplinirea cel puțin minimală, cu respectarea limitelor unui nou compromis politic între statele membre, a principiilor teoretice care pot asigura funcționarea normală a euro. Este vorba, în principal, despre ajustările unor posibile mecanisme de transferuri financiare *ex-postcriză*, prin care să fie stimulate procesele de macrostabilizare la nivel de state membre, cu ajutorul unor investiții productive, al unei mai largi mobilități a forței de muncă și a capitalului, al dinamizării convergenței economice structurale și al realizării unui nivel de integrare fiscală adecvat.

Recent, literatura de specialitate care tratează zonele valutare optime a fost îmbogățită cu conceptul de *ex-ante „risk-sharing”*, respectiv de adresare preventivă a posibilelor șocuri asupra monedei comune prin corecta/sănătoasă funcționare a piețelor financiare. Noul concept a fost dezvoltat pe baza studierii modului în care s-a manifestat criza financiară în zona euro. Criza a cuprins inițial țările dezvoltate din zona euro, unde evaluările sistemelor lor financiare au concluzionat existența unui management neadecvat al riscurilor (corectat prin reglementările Basel III), capitalizare și lichiditate insuficiente, o slabă activitate de supraveghere și reglementare, care nu au conferit sistemului financiar tăria necesară în fața șocurilor asimetrice.

Conform datelor prezentate de Mario Draghi, președintele BCE (discurs susținut la European University Institute, Florența, 11 mai 2018), cele mai lovite bănci la expunerea față de activele toxice originare din SUA au fost cele din Germania, Franța și Olanda, unde acțiunile de *bail-out*, în 2009, au ajuns la o scară inimaginabilă: 8% din PIB în Germania, 5% în Franța și 12% în Olanda. Ceea ce miră este că două țări cu astfel de probleme sunt cel mai mult împotriva creării celui de al treilea pilon al uniunii bancare, respectiv Fondul unic de rezoluție (SRF), dotat cu

instrumentele necesare de contracarare a posibilelor șocuri. Este de menționat că singurul aspect pozitiv în cazul țărilor respective, la acea dată, a fost poziția lor fiscală robustă, ceea ce nu le-a afectat ratingul suveran cu impact pe costurile finanțării datoriei lor publice. Au urmat însă probleme similare în Spania, Irlanda, Grecia, Portugalia și Italia, unde lipsa de disciplină fiscală și o poziție fiscală slabă le-au afectat costurile de împrumut în mod semnificativ față de alte statele membre ale UE cu o economie bine structurată. Acest lucru a determinat opoziția statelor nordice ale UE, în special a Germaniei, față de crearea de euroobligațiuni comune la nivelul UE sau măcar la nivelul zonei euro, ca instrumente de finanțare a deficitelor excesive bugetare și de cont curent.

Adresarea vulnerabilităților zonei euro înseamnă a avea o uniune monetară robustă, iar modul în care această adresare are loc este de importanță majoră și pentru România, care trebuie să aspire la adoptarea monede unice. Aprecierea că zona euro a ieșit din criza financiară mai întărită decât era când a intrat în tăvălugul ei, cu observația că actuala creștere economică incumbă deja noi riscuri, oferă o orientare certă a demersului angajat instituțional privind pregătirea pentru aderarea la zona euro din două puncte de vedere. Primul este că zona euro, cu o putere de decizie mai mare – în care vrem să ajungem ca stat membru al UE –, va fi mai sigură și mai pregătită pentru a rezista la eventuale șocuri asimetrice. În context, este obligatorie aderarea României la noile politici și mecanisme care fac mai rezilientă zona euro. Al doilea punct de vedere este că pregătirea noastră trebuie să fie una calitativă și fără echivoc, pentru a nu aduce zonei euro vulnerabilități față de ceea ce se intenționează prin reformarea unor factori instituționali și structurali necesari funcționării normale a monedei unice. Ca urmare, problema „*risk-sharing-ului*” *ex-ante* și *ex-post* adoptării euro are noi conotații, odată cu reformele de stabilizare a acesteia, necesitând o mai mare responsabilitate a statelor membre din punctul de vedere al performanțelor de convergență pe termen mediu și lung.

2.1. Abordări metodologice și conceptuale

Tematica unui raport de diagnoză/fundamentare care își propune evaluarea nivelului actual al convergenței economice și monetare a României la cerințele UE s-a bazat nu numai pe evaluările naționale oficiale și academice, ci și pe evaluările comentate/replicate de ambele părți – România și partenerii ei UE, FMI –, având în vedere că evaluarea pregătirii României pentru adoptarea euro este judecată, în final, de cei care vor decide aderarea la zona euro. Această decizie are la bază prevederile statuate de TFUE, coroborate cu stadiul reformelor zonei euro la data evaluărilor, și este conferită instituțional Comisiei Europene (COM), Băncii Centrale Europene (BCE) și Consiliului European (CO). Credem că abordarea tratării diagnozei trebuie să parcurgă în mod obligatoriu regulile de evaluare ale COM și BCE, orice altă analiză care se abate de la acestea devenind neproductivă din punctul de vedere al scopului final și rămânând doar un simplu exercițiu științific. Aceste reguli decurg din prevederile TFUE la care România este semnatară prin Protocolul de aderare la UE.

Abordarea pe care trebuie să o respectăm reflectă, de fapt, natura dialogului permanentizat deja între autoritățile române și instituțiile Uniunii, realizat prin rapoartele de convergență elaborate din oficiu de COM și BCE la fiecare doi ani sau la cererea unui stat membru cu derogare, care se bazează și pe prevederile Tratatului de stabilitate, coordonare și guvernare în cadrul Uniunii Economice și Monetare (TSCG), semnat și de România în 2012. TSCG, în art. 1, statuează și întărește cerințele obligatorii ale unei guvernări de calitate în zona euro. Părțile contractate, în

calitate de state membre ale UE, trebuie să întărească pilonul economic al UEM prin adoptarea unui set de reguli privind întărirea disciplinei bugetare și a coordonării politicilor lor economice, în vederea realizării obiectivelor Uniunii pentru o creștere economică sustenabilă, crearea de noi locuri de muncă, competitivitate și coeziune socială.

TSCG are relevanță pentru România ca stat membru al Uniunii cu derogare, pe de o parte, întărind regulile Pactului de stabilitate și creștere privind limitele deficitelor și procedurile de amendare a deficitelor excesive și, pe de altă parte, obligând la elaborarea de documente naționale bine structurate, spre a fi analizate de instituțiile competente ale UE. Între aceste documente se înscriu cu prioritate Programul de convergență (ultima variantă 2018-2021) și Programul național de reforme (2018), precum și „replicile” aceluiași instituții, constând în raportul de țară, evaluarea programului de convergență, recomandările specifice de țară, la care se adaugă deja amintitele rapoarte de convergență ale COM și BCE.

Trebuie menționat faptul că obligativitatea elaborării într-o anumită structură a documentelor menționate în sarcina unui stat membru cu derogare decurge din norme convenite la nivelul UE. Astfel, Programul de convergență 2018-2021 al Guvernului României este elaborat pe baza (i) **Regulamentului (CE) nr. 1466/1997** al Consiliului privind consolidarea pozițiilor bugetare și supravegherea și coordonarea politicilor economice, **modificat prin Regulamentul (CE) nr. 1055/2005** al Consiliului și (ii) **Regulamentul (CE) nr. 1175/2011** al Parlamentului European și al Consiliului (European). Elaborarea acestuia ține cont de Codul de conduită referitor la specificațiile privind implementarea PSC și de Liniile orientative pentru formatul și conținutul Programelor de stabilitate și de convergență din 5 iulie 2016. Programul național de reformă 2018 (PNR) este elaborat în conformitate cu orientările COM, cu prioritățile stabilite prin Analiza anuală a creșterii (AAC, COM/2017/690 final, Bruxelles, 22.11.2017), cu luarea în considerație a Recomandărilor specifice de țară 2017 (RST, Recomandarea CE din 11.07.2017) și a Raportului de țară din 2018 privind România, elaborat conform documentului SWD (2018) 221 final, Bruxelles, 07.03.2018. PNR 2018 este o platformă-cadru pentru definirea priorităților de dezvoltare care călăuzesc evoluția României în vederea atingerii obiectivelor unui alt document al UE obligatoriu, respectiv Strategia Europa 2020. Ca urmare, a ne abate de la aceste norme înseamnă a îngreuna evaluările instituțiilor comunitare competente de care avem nevoie în mod obiectiv.

Dialogul stabilit prin documentele menționate între România și UE este deja un exercițiu cu o bună regularitate, demarat la începutul fiecărui an, cu focalizarea analizelor asupra a șase luni, cunoscut sub numele de „Semestrul european”. Acesta este definit ca un ciclu de coordonare a politicilor economice și fiscal-bugetare, element esențial al guvernantei economice a UE. Documentele, relativ în oglindă din punctul de vedere al conținutului, au conotația unor documente strategice naționale și documente strategice europene, care, în final, ar trebui să conducă spre o bună decizie privind convergența politicilor naționale care o susțin. Documentele fac practic radiografia la zi a economiei românești din punctul de vedere al rezultatelor convergenței nominale, reale, structurale, ciclice și juridice și apreciază progresele pe o scară de relevanță: *niciun progres; progrese limitate; unele progrese; progrese substanțiale; punere deplină în aplicare*.

Cu privire la comprehensiunea evaluărilor bazate pe documentele strategice naționale (Programul de convergență și PNR), aceasta a cunoscut o îmbunătățire din punctul de vedere al

implicării instituțiilor comunitare și a experților naționali. Ca urmare, mecanismul Semestrului european nu privilegiază dimensiunea evaluărilor supranaționale în detrimentul celei naționale, întrucât, în cadrul Consiliului UE (cunoscut și sub denumirea de Consiliul de Miniștri, parte a legislativului UE, alături de Parlamentul European), grupele de lucru sunt formate și din experți/funcționari naționali, existând posibilitatea susținerii punctelor de vedere și a unor modificări/amendări în consecință a recomandărilor specifice de țară (RST), pe bază de argumente solide. Se constată că, deși decidentul final al unei evaluări este Consiliul European, acest proces nu este condus exclusiv de acesta, la conlucrarea funcționarilor comunitari și naționali adăugându-se lucrările Comisiei Europene, care joacă un rol activ în monitorizarea și evaluarea politicilor naționale, în redactarea RTS și a propunerilor de eventuale sancțiuni. Dar și în cadrul acestui rol, Comisia Europeană se implică din ce în ce mai mult în dialogul bi și multilateral atât cu actorii guvernamentali, cât și cu cei nonguvernamentali (Consiliul Fiscal, partenerii sociali etc.) din statul membru. Ca urmare, deciziile finale privind un răspuns la recomandările specifice de țară sunt asumate de guvernele naționale și, prin această modalitate de dialog reciproc, guvernul statului membru este chemat să participe la aplicarea îmbunătățită a regulilor și măsurilor convenite în comun. Responsabilitatea guvernelor naționale față de RST este întărită prin îndepărtarea percepției că regulile și măsurile cuprinse sunt impuse ierarhic.

Perspectivile diferite de elaborare, chiar în contextul admiterii de argumentări reciproce, și convenirea de formulări finale trebuie interpretate totuși prin prisma evidențelor însoțite de instituțiile Uniunii care vor elabora raportul către Consiliul European cu privire la admiterea aprobării pentru eliminarea derogării de la euro. Din acest punct de vedere, RST convenite și asumate de părți se constituie în domeniile cărora România trebuie să le acorde o atenție deosebită pentru realizarea progreselor necesare pe linia convergenței și sincronizării ciclului economic cu cerințele zonei euro. Desprindem concluzia pertinentă că, indiferent cum este definită finalitatea demersului pregătirii României pentru aderarea la zona euro sau adoptarea euro, o atenție deosebită trebuie acordată pregătirii care ne califică în primul rând pentru eliminarea derogării, în condițiile impuse de prevederile TFUE. Or, acest lucru înseamnă că buna pregătire a României trebuie să echivaleze cu o consolidare robustă și durabilă a domeniilor obligatorii de convergență, întrucât, în cazul nereușitei trecerii cu bine de examenul ERM II în doi ani după eliminarea derogării, drum de întors nu mai există decât spre euro. A sta însă mai mulți ani sau indefinit în ERM II înseamnă asumarea constrângerilor de rigoare, cu eventuale măsuri de sprijin, după caz.

Importanța ciclului de coordonare a politicilor economice și bugetare în cadrul UE prin instrumentul Semestrului european rezultă din faptul că procedurile de coordonare independentă, după voia fiecărui stat membru, valabile până în anul 2010, au fost înlocuite cu necesitatea de sincronizare a aplicării concomitente de către toate statele membre a procedurilor de aliniere a politicilor bugetare și economice la obiectivele și normele convenite la nivelul UE în anii 1990-2000 (PSC, *Broda Economic Policy Guidelines* – BEPG, *European Employment Strategy* – EES, *Lisbon Strategy* – LS), la care au fost adăugate noi domenii de supraveghere și coordonare macroeconomică, în vederea întăririi guvernancei economice a UE (*Six-Pack*, *Two-Pack*, *Fiscal Compact*, *Macroeconomic Imbalance Procedure* – MIP). Despre acestea se spune că introduc sancțiuni mai dure și mai ușor de aplicat.

Rapoartele privind progresele realizate de statele membre (subiect al derogării de la euro) în îndeplinirea obligațiilor care le revin pentru buna funcționare a Uniunii Economice și Monetare,

cunoscute ca rapoarte de convergență, examinează stadiul îndeplinirii criteriilor de convergență în termenii prevederilor art. 140 din TFUE, din rândul cărora se remarcă **criteriul cursului de schimb** (care face posibilă participarea la ERM II), **criteriul fiscal** (statul membru respectiv nu este subiectul unei proceduri de deficit bugetar excesiv) și **criteriul convergenței juridice** (dacă legislația națională, inclusiv statutul băncii centrale, este compatibilă cu art. 130 și 131 din TFUE și cu Statutul SEBC și al BCE).

2.2. Diagnoza

În sinteză, cu privire la sursele și metoda de elaborare a unui raport de diagnoză/fundamentare a pregătirii României pentru adoptarea euro în termenii unei opinii academice, trebuie făcute următoarele precizări:

a) Diagnoza stadiului de la care România urmărește o autentică pregătire instituțională pentru adoptarea euro trebuie să plece de la constatarea progreselor deja realizate de România în cadrul documentelor strategice naționale și comunitare, ele având un gir reciproc prin dialogul bilateral formal – între autoritățile române și cele comunitare – care duce la finalizarea evaluărilor din Raportul de țară (din 2018 privind România), care însoțește documentul „Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, BCE și Eurogrup” (COM(2018) 120 final), Evaluarea Programului de convergență 2018 (*Assessment of the 2018 Convergence Programme for Romania, Note prepared by DG ECFIN Staff, Brussels, 23 May 2018*) și Recomandări specifice de țară – RST (2018 European Semester - Country-specific recommendations, Comunicarea Comisiei Europene către Parlamentul European, Consiliul European, Consiliul UE, BCE, Comitetul European Economic și Social, Comitetul Regiunilor și Banca Europeană de Investiții, COM(2018) 400 final, Brussels, 23.5.2018).

b) Evaluarea criteriilor de convergență în termenii prevederilor TFUE, art. 140, trebuie să țină cont de un grad înalt de convergență durabilă a acestora, ceea ce **înseamnă nu numai:** (i) realizarea unui grad înalt de **stabilitate a prețurilor**, care rezultă dintr-o rată a inflației apropiată de rata a cel mult trei state membre cu cele mai bune rezultate în materie de stabilitate a prețurilor; (ii) **caracterul solid al finanțelor publice**, rezultat dintr-o situație bugetară care nu cunoaște deficite publice excesive; (iii) respectarea **limitelor normale de fluctuație a cursului de schimb** prevăzute de ERM II timp de cel puțin doi ani, fără devalorizarea monedei în raport cu moneda euro; (iv) caracterul durabil al convergenței atinse prin **nivelul ratelor dobânzilor pe termen lung și nivelul integrării piețelor, situația și evoluția balanțelor de plăți curente, precum și o examinare a evoluției costurilor salariale unitare, a altor indici de prețuri, stadiul realizării unor reforme structurale asumate de guvern.**

c) Pregătirea României de la constatarea diagnozei trebuie să aibă în vedere trei procese: (i) **recuperarea întârzierilor** în convergență semnalate de rapoartele de țară și recomandările specifice de țară; (ii) **o aliniere fermă la regulile** care asigură calitatea politicilor fiscal-bugetare și monetare și care conferă sustenabilitatea criteriilor de convergență în perioada declarată oficial ca pregătitoare pentru adoptarea euro; (iii) asigurarea, încă din perioada de pregătire, că România va fi în stare, ca stat membru al zonei euro, să-și asume ca o normalitate responsabilitățile/ obligațiile și o partajare a riscurilor pe termen lung cu celelalte state membre, în conformitate cu **cerințele celei de a treia etape a construcției Uniunii Economice și Monetare.**

d) Esențială în susținerea convergenței, din punctul de vedere al consistenței criteriilor nominale, al robusteții acestora și al durabilității lor în timp, este **convergența reală**, asumată prin: (a) programele scalare anuale (pe patru ani) de convergență ale guvernului și programele naționale de reformă; (b) finalizarea progreselor monitorizate de Comisia Europeană și BCE, condiționând angajamentele menționate prin PNR (pct. c). Importanța sublinierii necesității progreselor consolidate în convergența reală rezultă și din cerința legală (din tratat) că, la data adoptării monedei euro, România trebuie să se conformeze sau să se supună prevederilor art. 139, alin. (2) din TFUE în ceea ce privește:

- adoptarea părților din orientările generale ale politicilor economice privind zona euro în general (art. 121, alin. (2) din TFUE);
- mijloacele coercitive pentru remedierea deficitelor excesive (art. 126, alin. (9) și alin. (11) din TFUE);
- obiectivele și misiunile Sistemului European al Băncilor Centrale (art. 127, alin. (1), alin. (2), alin. (3) și alin. (5) din TFUE);
- emisiunea de monedă euro (art. 128 din TFUE);
- actele Băncii Centrale Europene (art. 132 din TFUE);
- măsurile care reglementează utilizarea monedei euro (art. 133 din TFUE);
- acorduri monetare și alte măsuri referitoare la politica cursului de schimb (art. 219 din TFUE);
- desemnarea membrilor Comitetului executiv al Băncii Centrale Europene (art. 283, alin. (2) din TFUE);
- deciziile de stabilire a pozițiilor comune cu privire la problemele de interes special pentru Uniunea Economică și Monetară în cadrul instituțiilor competente și al conferințelor financiare internaționale (art. 138, alin. (1) din TFUE);
- măsurile necesare asigurării unei reprezentări unificate în cadrul instituțiilor și conferințelor financiare internaționale (art. 138, alin. (2) din TFUE).

e) Potrivit punctului d), este de observat că, de la Semestrul european încoace, rapoartele de convergență ale Comisiei și BCE comentează principal finalitatea rezultatelor convergenței reale pe baza indicatorilor naționali transmiși la Eurostat, respectiv gradul de îndeplinire a criteriilor nominale, în timp ce evaluările decurgând din programele naționale de convergență și reformă, respectiv Raportul de țară și Recomandările specifice de țară, marchează stadiul progreselor din convergența reală, de natură să dea sustenabilitate criteriilor nominale.

f) Evaluările privind armonizarea legislativă indică un grad de compatibilitate instituțională și de acțiuni prin care se pot atinge performanțele necesare unui viitor stat membru al zonei euro. Convergența juridică aduce, în mod necesar, un plus capacității instituționale de a asigura convergența reală și nominală. În această materie avem de amendat legislația existentă cu privire la banca centrală și îmbunătățirea legislației care ține de etapele apropierei României de zona euro (apartenența la uniunea bancară, cu pasul spre mecanismul unic de supraveghere, intrarea monedei naționale în ERM II etc.) și circulația efectivă a euro.

Din cele prezentate sintetic mai sus cu privire la surse și metodă, rezultă că utilitatea Raportului de fundamentare, în sensul unei diagnoze, derivă din perspectiva responsabilităților imediate și de viitor pe care România trebuie să și le asume în pregătirea sa pentru aderarea la zona euro.

3. CONVERGENȚA NOMINALĂ

3.1. Abordări metodologice și conceptuale

Cele mai relevante documente de analiză în materia convergenței nominale sunt Rapoartele anuale ale BNR și Rapoartele de convergență elaborate de Comisia Europeană și Banca Centrală Europeană de la momentul aderării *de jure* a României la UE (1 ianuarie 2007).

Problematica adoptării euro este un subiect de permanentă preocupare analitică, în sensul unei „pregătiri” ca tendințe în îndeplinirea criteriilor nominale conform mixului de politici economice în desfășurare, fără a avea în vedere realizarea obiectivului sau a unei pregătiri *per se*, cu luarea în considerare a realizării obiectivului într-un orizont de timp apropiat.

În prezent, suntem în etapa celei de a doua abordări a pregătirii pentru adoptarea euro. Procesul este instituționalizat prin crearea comisiei naționale speciale consacrate elaborării unor proiecte de documente prin care să se realizeze consensul politic necesar unei conduite guvernamentale pe termen mediu și lung, care să facă posibilă atingerea obiectivului (*Declarația politică de asumare a calendarului de intrare a României în mecanismul unic de supraveghere și de adoptare a monedei euro și a Planului național de adoptare a monedei euro; Proiectul Planului național de adoptare a monedei euro; Raportul de prezentare a situației actuale din punctul de vedere al criteriilor de convergență și fundamentare a Planului național de adoptare a monedei euro*).

Convergența nominală, mai ales după lecțiile crizei financiare, trebuie privită ca un rezultat al convergenței reale și juridice, având în vedere sublinierea expresă și continuă a faptului că aceste criterii trebuie să se dovedească a fi sustenabile și durabile înainte de pierderea derogării și mai ales ca stat membru al zonei euro. Din acest punct de vedere, România trebuie nu numai să manifeste responsabilitate față de regulile de guvernanță stricte ale zonei euro, ci și să fie capabilă să partajeze cu celelalte state membre și posibile riscuri viitoare. Acest lucru întărește ideea, susținută de Comisia Europeană, privind o pregătire autentică, pe un orizont de timp cât mai exact, prin prisma anduranței guvernării pe termen lung în domeniile care fac zona euro mai rezilientă la posibile șocuri.

Considerăm că metodologia optimă de apreciere a sustenabilității criteriilor nominale este cea utilizată de Comisia Europeană și BCE în elaborarea rapoartelor de convergență bianuale, în baza căreia BNR a făcut și propriile evaluări aflate în rapoartele sale anuale. Această metodologie atrage atenția că, din punctul de vedere al abordării diagnozei României, focalizarea pregătirii trebuie făcută pe obiectul examinării, în care se include analiza pentru **realizarea unui grad înalt de convergență durabilă** și măsura în care fiecare stat membru cu derogare a îndeplinit criteriile prevăzute la art. 140, alin. 1 din TFUE:

- *realizarea unui grad înalt de stabilitate a prețurilor; acesta rezultă dintr-o rată a inflației apropiată de rata a cel mult trei state membre care au cele mai bune rezultate în materie de stabilitate a prețurilor;*

- *caracterul solid al finanțelor publice; acesta rezultă dintr-o situație bugetară care nu cunoaște deficit public excesiv, în înțelesul art. 126, alin. (6);*
- *respectarea limitelor normale de fluctuație prevăzute de mecanismul cursului de schimb din sistemul monetar european timp de cel puțin doi ani, fără devalorizarea monedei în raport cu moneda euro;*
- *caracterul durabil al convergenței atinse de statul membru care beneficiază de derogare și al participării sale la mecanismul cursului de schimb, reflectat în nivelul ratelor dobânzilor pe termen lung.*

Cele patru criterii prevăzute mai sus și perioadele relevante pe durata cărora fiecare dintre acestea trebuie să fie respectat sunt precizate într-un protocol anexat la tratate. Rapoartele Comisiei și ale Băncii Centrale Europene iau în considerare, de asemenea, rezultatele integrării piețelor, situația și evoluția balanțelor de plăți curente, precum și o examinare a evoluției costurilor salariale unitare și a altor indici de prețuri.

Ca urmare, pregătirea României, dincolo de complexitatea ei, pornind de la diagnoză, trebuie să răspundă sustenabil unor criterii nominale pentru a se trece prin tipologia deciziei de eliminare a derogării, conform art. 140, alin. 2 din TFUE. După consultarea Parlamentului European și după discutarea în cadrul Consiliului European, Consiliul, la propunerea Comisiei, decide care state membre ce fac obiectul unei derogări îndeplinesc condițiile necesare pe baza criteriilor stabilite la alin. (1) și pune capăt derogărilor privind aceste state membre. Consiliul hotărăște, după ce a primit o recomandare din partea majorității calificate a membrilor săi, care vor fi statele membre a căror monedă va fi euro. Acești membri hotărăsc acest lucru în termen de șase luni de la data primirii de către Consiliu a propunerii Comisiei. Majoritatea calificată a membrilor, menționată la al doilea paragraf, se definește în conformitate cu art. 238, alin. (3), litera (a).

3.2. Evaluări

Lecțiile crizei financiare care au accentuat vicisitudinile funcționării zonei euro încă din perioada fastă a contextului economic global cunoscută ca „Marea moderație”, precum și orientarea reformelor de îmbunătățire a Uniunii Economice și Monetare au reîntărit conexiunea logică între sustenabilitatea criteriilor nominale și robustețea convergenței reale, susținute de o capacitate instituțională întărită inclusiv prin avansul convergenței juridice înainte de adoptarea euro. Analizele politicilor economice promovate de guvernele care s-au succedat, începând cu a doua jumătate a anului 2015, scot însă în evidență o serie de aspecte controversate: stimularea unei creșteri economice peste potențial, prin dimensionarea consumului în detrimentul investițiilor; efectul creșterii contului curent a fost echilibrat prin deprecierea monedei; deficitul bugetar a depășit semnificativ MTO; scăderea ponderii veniturilor bugetare sub 35% din PIB; creșterea salariilor necorelată cu cea a productivității muncii, cu erodarea competitivității; necorelarea creșterii pensiilor cu încasările din CASS; finanțarea unor cheltuieli bugetare permanente prin venituri temporare; așteptări inflaționiste în creștere, cu un vârf în iunie 2018.

Remediul acestor devieri necesită o reasezare a politicilor economice guvernamentale pe alte baze, capabilă să asigure echilibrele macroeconomice pe termen mediu și lung ca resursă a

sustenabilității criteriilor de convergență nominală. Ca urmare, politicile economice necesare pentru adoptarea euro, cu responsabilizarea unei guvernări la cerințele de securizare a funcționării zonei euro susținute prin noile reforme ale UE, trebuie să răspundă principal următoarelor comandamente: stimularea creșterii economice prin reforme structurale; orientarea creșterii economice pe investiții; realizarea de excedente în contul curent care să susțină moneda națională; reglarea deficitului extern prin competitivitate; readucerea și menținerea deficitului bugetar în referințele MTO; creșterea veniturilor bugetare la minimum 35% din PIB; corelarea creșterilor salariale cu productivitatea muncii; corelarea creșterii pensiilor cu încasările din CASS; finanțarea din venituri permanente a cheltuielilor permanente; așteptări inflaționiste stabile.

Regăsim o confirmare a acestei evaluări sintetice în documentele Semestrului european cu privire la România. Comisia Europeană a efectuat o analiză cuprinzătoare a politicii economice a României, bazată și pe evaluările Programului de convergență pentru 2018 și ale Programului național de reformă pentru 2018, precum și pe măsurile luate ca urmare a recomandărilor adresate României în anii precedenți. Rezultatele au fost publicate în Raportul de țară din 2018, cu sublinierea a două aspecte conforme cu principiul sustenabilității politicilor economice naționale: necesitatea contribuției acestora la consolidarea guvernantei economice globale a UE; relevanța acestor programe pentru o politică bugetară și socioeconomică sustenabilă în România, conformă cu normele și orientările Uniunii. Recomandările insistă pe corecția abaterii semnificative de la traiectoria de ajustare care să asigure încadrarea obiectivelor bugetare în MTO, prin consolidarea respectării obligațiilor fiscale și colectarea impozitelor. Cu privire la obligațiile fiscale, progresele înregistrate în perioada 2014-2015 au fost anulate treptat, ca urmare a aplicării, începând cu 2016, a unei politici fiscal-bugetare expansioniste.

Comisia constată că, în afara unor progrese moderate privind reformele din domeniile pieței forței de muncă și asistenței sociale și a altor câteva progrese privind îmbunătățirea politicilor active în domeniul pieței forței de muncă și în reforma serviciului public de ocupare a forței de muncă, nici un alt progres semnificativ nu s-a remarcat în aplicarea unor criterii obiective pentru stabilirea salariului minim. Recomandările succesive privesc: finalizarea reformei venitului minim de incluziune; îmbunătățirea funcționării dialogului social; stabilirea salariului minim pe baza unor criterii obiective; îmbunătățirea programelor de actualizare a competențelor și oferirea unui învățământ general de calitate; îmbunătățirea sistemului medical; stabilirea priorităților în cazul proiectelor de infrastructură de mare amploare; îmbunătățirea transparenței și eficienței achizițiilor publice; consolidarea guvernantei corporative a companiilor de stat; asigurarea unui grad ridicat de previzibilitate a procesului decizional.

3.3. Spre o convergență nominală sustenabilă

Cu privire la recomandările specifice de țară, aprecierea generală se referă la ritmul lent, posibil reversibil, și la caracterul incomplet al reformelor structurale. Printre domeniile vizate se numără resursele umane sau capitalul uman, unde reforma incompletă limitează capacitatea de elaborare și de punere în aplicare în mod strategic a politicilor publice, afectează investițiile și

influențează negativ mediul de afaceri. În ceea ce privește punerea în aplicare a recomandărilor din 2017, se apreciază că România a realizat unele progrese limitate în domenii precum: conformarea fiscală și colectarea impozitelor; piața muncii; politicile de activare cu ținte specifice și serviciile publice integrate adresate grupurilor neincluse în piața muncii; învățământul; îngrijirea medicală ambulatorie; administrația publică; stabilirea priorităților în materie de investiții publice; achiziții publice; combaterea muncii nedeclarate și reducerea plăților informale în sistemul sanitar; adoptarea legislației care să asigure existența unui corp profesionist și independent al funcționarilor publici; consolidarea ierarhizării în funcție de priorități a proiectelor de investiții publice și consolidarea pregătirii acestor proiecte.

Avem însă domenii în care evaluarea nu reflectă niciun progres, cum este cazul stabilirii și aplicării criteriilor obiective de stabilire a salariului minim, vârsta de pensionare și cadrul fiscal. Unele progrese constatate în anii anteriori au fost anulate prin modificările legislative adoptate în anul 2017, cum au fost cele din domeniul consolidării guvernantei corporative a întreprinderilor de stat. Evaluările Comisiei au ținut cont de faptul că România a solicitat asistență tehnică din partea Serviciului de Sprijin pentru Reforme Structurale (SSRS), în vederea punerii în aplicare a unor reforme în diverse domenii, precum cele privind guvernanta și administrația publică, administrația fiscală, creșterea economică și mediul de afaceri, sănătatea, serviciile sociale, educația, sectorul financiar (în special pentru a îmbunătăți capacitatea de supraveghere a Autorității de Supraveghere Financiară) și accesul la finanțare.

Evaluările institutelor de cercetare academice implicate în proiect, precum și cele rezultate din dialogul România-Comisie pe bază de documente formale demonstrează o linie de pornire critică a pregătirii României pentru aderarea la zona euro. Acest lucru incumbă un efort de convergență asiduu, bine etapizat și credibil în rezultate, așa cum vor fi judecate prin prisma criteriilor instituțiilor comunitare. Demersul trebuie concentrat pe inițierea măsurilor de pregătire, măsuri care să permită României ieșirea din statutul unui stat membru al UE cu derogare și intrarea acesteia în etapa a treia a UEM. În mod evident, se impune continuarea analizei robusteții economiei românești și a criteriilor de convergență nominală, reală, structurală și ciclică și realizarea unui tablou al evoluției pentru ultimul deceniu, la data solicitării de a se intra în MCS II, cu demonstrarea raționalității și credibilității demersului. Principial, este vorba despre criteriile cursului de schimb (care condiționează participarea la MCR II) și fiscal (România să nu fie subiectul unei proceduri de deficit excesiv – EDP). Din acest moment, conform prevederilor TFUE, România, ca stat membru al UE cu derogare de la euro, poate deveni subiectul a trei demersuri: a) demersul/procedura de intrare în MCR II; b) demersul de închidere a unei eventuale proceduri de deficit bugetar excesiv și alte proceduri legate de Semestrul european; c) procedura de abrogare a derogării.

3.3.1. Raportul de convergență al Comisiei Europene, ediția 2018

Raportul de convergență, ediția 2018, a analizat situația celor șapte state membre ale UE care nu au adoptat încă moneda unică. Pentru cele două state membre, Danemarca și Regatul Unit, care au notificat că nu vor participa la etapa a treia a UEM se vor elabora Rapoarte de convergență numai la solicitarea acestora. Bulgaria, Republica Cehă, Croația, Ungaria, Polonia,

România și Suedia s-au angajat politic să adopte euro, în virtutea Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene, ceea ce presupune eforturi individuale pentru îndeplinirea sustenabilă a tuturor criteriilor de convergență. Cele șapte țări au fost evaluate în contextul ciclului periodic de doi ani, în baza modelului-cadru aplicat în edițiile anterioare ale Raportului de convergență.

Modelul-cadru, conform celor dispuse în Raportul de convergență, presupune o evaluare a statelor membre ale UE cu derogare din punctul de vedere al *„gradului de realizare a unei convergențe economice sustenabile, de compatibilitate a legislației naționale cu dispozițiile tratatelor și cu prevederile Statutului Sistemului European al Băncilor Centrale și al Băncii Centrale Europene (denumit în continuare «Statutul») și de îndeplinire a obligațiilor statutare impuse băncilor centrale naționale (BCN) pentru a deveni parte integrantă a Eurosistemului”*. Obiectivitatea acestei evaluări depinde de calitatea și integritatea datelor statistice care stau la baza respectivei evaluări, cu sublinierea că raportarea și compilarea statisticilor, în special a celor privind finanțele publice, nu trebuie să facă obiectul unor considerente sau ingerințe politice.

De asemenea, trebuie reținut faptul că modelul-cadru de analiză are în vedere prevederile TFUE și modul de aplicare a acestora de către BCE. Sublinierea scoate în evidență focalizarea evaluărilor pe *„evoluția prețurilor, a soldurilor bugetare și a indicatorilor de îndatorare, precum și pe cea a cursurilor de schimb și a ratelor dobânzilor pe termen lung, alături de evoluția altor factori relevanți pentru integrarea și convergența economică”*, ceea ce incumbă o compatibilizare a analizelor individuale ale țărilor spre modul de aplicare a prevederilor tratatului, evitându-se creativități metodologice excesive. Modelul-cadru se bazează pe serii de indicatori economici retrospectivi și anticipativi suplimentari, tocmai din perspectiva decelării bazei lor sustenabile din punctul de vedere al convergenței realizate de statul supus evaluării. O astfel de analiză aprofundată vine *„să asigure desfășurarea fără obstacole majore a procesului de integrare a acestuia în zona euro”*, conform precizărilor Raportului de convergență.

Evaluarea periodică a modului de realizare a criteriilor de convergență se consideră a fi examenul de admitere a unui stat cu derogare în zona euro, ceea ce reprezintă, pentru momentul acestui raport-sinteză, obiectivul declarat ca demers instituțional declanșat de România. Din concluzia deloc încurajatoare a Raportului de convergență citat, că niciunul dintre statele evaluate nu îndeplinesc condițiile cerute de tratat pentru adoptarea euro, este de reținut instrumentarul de lucru cu privire la calitatea și durabilitatea convergenței reale, în speță stimularea productivității muncii, a investițiilor și a ocupării forței de muncă, cu respectarea echilibrelor macroeconomice, factori de natură să atenueze eventuale șocuri ale adoptării monedei unice.

Cu privire la evaluarea convergenței în România, în conformitate cu prevederile tratatului, sunt de reținut următoarele:

a) **Rata anuală a inflației** conform IAPC, de 1,9%, deși a înregistrat un nivel conform referinței zonei euro, ridică preocupări serioase cu privire la sustenabilitatea convergenței inflației în România pe termen lung, având în vedere că, în ultimii zece ani, acest indicator a fluctuat într-un interval relativ larg, cuprins între -1,7% și 8%. Media perioadei s-a situat la un nivel ridicat, respectiv de 3,4%, depășind semnificativ definiția cantitativă a stabilității prețurilor. Recuperarea decalajelor este posibil să exercite noi presiuni inflaționiste, contracarabile numai printr-o apreciere a cursului de schimb, dar manifestarea unor dezechilibre macroeconomice trebuie contracarată cu politici adecvate.

b) **Deși deficitul bugetar și datoria publică** s-au încadrat în 2017 în nivelurile prevăzute de criteriile de la Maastricht, România este subiect al componentei preventive a Pactului de stabilitate și creștere începând cu anul 2013. Din luna iunie 2017, România parcurge procedura privind devierea semnificativă în cadrul componentei preventive, iar conform previziunilor economice ale Comisiei Europene din primăvara anului 2018, îndeplinirea obiectivului pe termen mediu (MTO) prezintă riscul unei devieri semnificative în raport cu cerințele componentei preventive în anii 2018 și 2019. Există anticipări de deteriorare a soldului bugetar primar structural, din cauza majorării unor cheltuieli în unele domenii, fără a fi asigurate resurse permanente, iar acest lucru implică măsuri semnificative de consolidare pe dimensiunea MTO și a sustenabilității finanțelor publice.

c) Leul nu a participat la MCS II în perioada de referință (4 mai 2016-3 mai 2018), urmând o tranzacționare în condițiile unui regim de curs de schimb flexibil cu flotare controlată, dar cu un grad de volatilitate ridicat (la 3 mai 2018 s-a înregistrat o depreciere de 3,7% față de nivelul mediu al lunii mai 2016). Soldul cumulat al contului curent și de capital al României a cunoscut o ameliorare substanțială în ultimii zece ani. Disconfortul la acești indicatori apare din faptul că, deși valoarea pasivelor externe nete s-a diminuat, aceasta se menține la niveluri înalte.

Ratele dobânzilor pe termen lung (în perioada de referință aprilie 2017-martie 2018) s-au situat în medie la 4,01%, peste valoarea de referință (3,2%) corespunzătoare criteriului de convergență la acest indicator. Elementul pozitiv este că ratele dobânzilor pe termen lung s-au încadrat pe un trend descrescător începând cu anul 2009, în ultimele 12 luni, acestea scăzând de la 10% la cca 4%.

În materie de convergență juridică privind banca centrală (BNR), legislația românească nu asigură toate cerințele privind independența *de facto* a acesteia, interdicția de finanțare monetară și integrarea juridică a băncii centrale în Eurosistem. România, ca stat membru al UE cu derogare, trebuie să respecte toate cerințele de adaptare prevăzute în art. 131 din Tratat.

Recomandările Raportului de convergență, pornind de la evaluarea criteriilor nominale, se îndreaptă spre cerințele asigurării unei convergențe reale durabile, fiind evocate asanarea dezechilibrelor macroeconomice (deși, în acest caz, România nu a fost încă selectată pentru a face obiectul unei analize aprofundate în Raportul privind mecanismul de alertă pentru 2018) și măsuri consistente pentru un mediu favorabil convergenței reale: *„ameliorarea mediului de afaceri și a celui instituțional, sporirea investițiilor și a concurenței pe piețele de bunuri și servicii, scăderea gradului semnificativ de necorelare între competențele forței de muncă și cerințele pieței și reducerea deficitelor de forță de muncă, precum și îmbunătățirea calității și eficienței administrației publice și a sistemului judiciar. De asemenea, România trebuie să întreprindă eforturi semnificative pentru majorarea ratei de absorbție a fondurilor europene. Pentru a stimula pe mai departe încrederea în sistemul financiar, autoritățile naționale competente ar trebui să continue să-și îmbunătățească practicile de supraveghere, printre altele, prin respectarea recomandărilor aplicabile adresate de organismele europene și internaționale relevante și printr-o colaborare strânsă cu alte autorități de supraveghere din statele membre ale UE în cadrul colegiilor de supraveghere”*.

3.3.2. Contribuții academice

Consistența convergenței nominale bazate pe o convergență reală robustă a României nu poate fi disociată de reformarea UE în ansamblul ei și a zonei euro în particular. Cu privire la aceste aspecte, evocăm concluziile cercetărilor realizate în ultimii ani în institutele componente ale Institutului Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”, cu relevanță pentru proiectul academic.

3.3.2.1. Aspecte ale analizei SWOT privind trecerea la euro a celor șapte țări nemembre ale Uniunii Economice și Monetare (UEM)¹

Oportunități și amenințări generate de aderarea la zona euro, rezultate din analiza literaturii de specialitate

Avantajele macroeconomice ale participării țărilor la UEM (Uniunea Economică și Monetară) sunt pe larg analizate în numeroase lucrări ale specialiștilor (Hitiris, 2003; Cohen, 2003; Goodhart, 2007; Nordman, 2018). În sinteză, principalele avantaje desprinse din literatura de specialitate, dar și din studierea efectelor practice ale funcționării UEM timp de aproape două decenii pot fi grupate astfel:

- moneda unică oferă avantajul (eficiența) unei unități de măsură și de calcul, precum și de tezaurizare;
- standardizarea și diminuarea ratei dobânzii, ca urmare a scăderii costurilor, pentru a câștiga capital și, pe cale de consecință, a contribui la creșterea ratei investițiilor într-o piață mai stabilă și previzibilă;
- diminuarea/eliminarea costurilor tranzacționale legate de cursul de schimb în comerțul din interiorul grupului integraționist, precum și a altor costuri de protecție împotriva riscului de curs valutar, pentru creșterea eficienței bunurilor și serviciilor care rezultă din aceasta, dar și a pieței serviciilor, capitalului și muncii;
- economisiri generate de utilizarea unor resurse de schimb extern și menținerea la un nivel mai scăzut a rezervelor valutare în interiorul țărilor membre;
- creșterea **credibilității** și a **stabilității economice** generale a țării membre, ca urmare a eliminării riscului de devalorizare și a posibilității de a obține, în mod automat, suport financiar de la autoritățile monetare centrale;
- creșterea transparenței prețurilor, făcând necesară integrarea pieței, creșterea specializării și a nivelului comerțului intragrup, cu efecte favorabile asupra dimensiunii piețelor, care se produc în interiorul unor schimbări structurale de competitivitate și lichiditate;
- intensificarea tendințelor de consolidare a standardizării și coordonare, conducând la unificare politică și fiscală, ceea ce accelerează creșterea economică a întregii Uniuni;
- reducerea vulnerabilității atât a statelor membre, cât și a întreprinderilor față de distrugerii externe, precum și o stabilitate mai mare a prețurilor;
- din punctul de vedere al piețelor, cele mai importante beneficii care apar provin de la dispariția unor costuri tranzacționale legate de cursul de schimb valutar și protecția

¹ Institutul de Economie Națională.

împotriva riscului de rată a schimbului valutar, standardizarea și reducerea ratei dobânzilor, creșterea transparenței prețurilor și dezvoltarea pieței interne.

Dezavantajele și posibilele amenințări ale aderării la Uniunea Economică și Monetară, potrivit literaturii de specialitate, pot fi:

- incapacitatea anumitor țări de a se adapta la șocurile asimetrice fără utilizarea unor instrumente tradiționale ale politicilor economice naționale, cum ar fi, de exemplu, rata cursului de schimb valutar;
- posibilitatea de a elimina veniturile din *seignorage* ca sursă a venitului bugetar, a profiturilor obținute pe seama emisiunii de bani de la guvern, în sensul că veniturile din emiterea de monede în circulație, ca valoare nominală, sunt mai mari decât costurile de producție;
- costuri generate de introducerea și implementarea unei monede noi;
- transferul drepturilor (*entitlements*) politicii monetare (alocări, subvenții, anuități) ale diferitelor state membre la nivelul Uniunii și creșterea dependenței altor politici naționale, cum ar fi politicile bugetare ale Uniunii, bazate pe o politică monetară comună, ca efect al pierderii parțiale a drepturilor naționale suverane;
- utilizarea valutelor comune ale unei grupări integraționiste de către terți sau utilizarea de către acestea a monedelor naționale ale țărilor care aparțin uniunilor cu rate de schimb valutar reciproc fixe, ceea ce ar putea conduce la anumite perturbări ale funcționării sistemului valutar internațional;
- riscul „rotunjirii prețurilor” (*rounding prices*), recunoscut și sub numele de „efectul cappuccino”;
- riscul de a nu reuși a se ajunge la un acord în ceea ce privește criteriile de convergență nominală, care ar putea ca, în perioade ale ratei fixe de schimb valutar, să genereze o inflație structurală mai mare și un mix non-optimal de politici;
- supraîncălzirea climatului economic, bazată pe posibilitatea de a stabili rate reale ale dobânzilor sub nivelul lor natural de echilibru, care pot conduce la o alocare inadecvată a capitalului sau chiar la apariția de numeroase „bule” speculative, de exemplu, în piața imobiliară.

Unul dintre punctele slabe ale zonei euro se referă la **diversitatea** foarte mare a țărilor membre din punct de vedere cultural, politic și economic. Există deosebiri dintre țările din nordul UE și cele din sud, dintre structurile economiilor și ale instituțiilor, ceea ce are impact diferit asupra ciclului economic din fiecare stat membru. Această diversitate generează provocări serioase pentru banca centrală, care trebuie să răspundă simultan nevoilor de finanțare atât de diverse și specifice fiecărei țări. Problema privind aplicarea principiului „o singură mărime este bună pentru toate tipurile de politici monetare” (*one size fits all monetary policies*) se află în stadiul unor polemici aprinse, mulți specialiști considerând că este imposibil ca o bancă centrală să asigure sustenabilitatea pe termen lung a politicilor monetare din diferitele state ale zonei euro.

În cazul în care, în unele țări, politicile eurozonei nu dau rezultate așteptate și generează reacții negative ale populației, există și amenințarea utilizării unui referendum de ieșire din uniunea monetară. Exemplul Brexit nu reprezintă numai o victorie a celor care doreau ieșirea Marii Britanii din UE, dar și o amenințare a politicii monetare a Uniunii, în cazul în care una sau

alta din țările membre nu sunt satisfăcute de perspectivele pe care aceasta le induce. Joseph Stiglitz (2016), criticând politica monetară strictă (rigidă) a BCE în timpul crizei financiare declanșate în anul 2008, și-a exprimat o serie de îndoieli referitoare la banca centrală, în ceea ce privește capacitatea acesteia de a servi interesele zonei euro sau faptul că politicile sale au fost influențate de partenerii mai puternici ai zonei.

Oportunități. Cea mai importantă oportunitate pentru uniunea monetară rezidă în integrarea mai puternică și mai profundă a țărilor membre, astfel încât UEM să devină o forță mai stabilă a economiei mondiale. Deși criza monedei euro a fost dificil de stăpânit, aceasta a contribuit la sporirea eforturilor țărilor de a crește stabilitatea sistemului financiar european, diminuând vulnerabilitatea acestuia față de unele provocări viitoare. Este vorba de întărirea supravegherii bancare, elaborarea de directive pentru o transparență mai mare pentru consumatori pe piețele financiare. Aceste instrumente întăresc capacitatea de reziliență la viitoare fenomene de criză.

Țările membre ale UE, împreună cu UEM, formează un complex economico-financiar cu capacitate mare de intermediere comparativ cu țări acționând individual. Țările de mici dimensiuni au posibilitatea de a-și face cunoscute opiniile și a fi luate în considerare într-un proces decizional complex, integrat, avantaj pe care nu l-ar fi avut acționând singure.

Oportunitatea construcției unei uniuni fiscale a țărilor membre UEM constituie un factor important de a combate cu mai mare eficiență șocurile economice, prin recurgerea la transferuri de fonduri de la țări mai dezvoltate către cele mai puțin dezvoltate. Un astfel de transfer este posibil a fi realizat cu ajutorul impozitării progresive în țările mai bogate, care ar plăti cote și impozite mai mari față de și pentru țările mai puțin dezvoltate, aflate în dificultate. Examinând cazul SUA, se observă că politica monetară, prin flexibilitatea și integrarea factorilor politici și economici, nu se află într-o stare constantă a insecurității economice și politice. Țările membre ale UEM ar avea posibilitatea să folosească un alt instrument din arsenalul pentru combaterea șocurilor, atunci când nu mai este posibil să se bazeze pe deprecierea monedei.

Analiza SWOT în cazul aderării României la UEM trebuie să aibă în vedere și o serie de opinii teoretico-metodologice și practice în ceea ce privește perspectivele posibile de reformare a acesteia, pornind de la faptul că, în prezent, se constată **incompletitudinea sa**, din cauza lipsei unei uniuni monetare și fiscale care ar putea constitui piloni ai rezistenței sale.

Sixten Korkman (2015) consideră că eforturile pentru salvarea UEM sunt mai puțin costisitoare în comparație cu ieșirea din această uniune. Aceasta, pentru motivul că un colaps la UEM ar însemna o nouă și profundă criză financiară. Pe lângă platforma sistemului pentru plăți în timp real (*Real Time Gross Settlement System* – RTGS), cunoscută sub denumirea de TARGET2, utilizată la plăți de către băncile comerciale și banca centrală, în implementarea politicii monetare (European Central Bank, 2016), specialiștii consideră că „salvarea euro necesită intensificarea integrării economice și politice între țările UEM, prin crearea **uniunii fiscale**, a **uniunii bancare** și **mutualizarea datoriei**, prin emisiune de *eurobond*-uri”.

Alte opinii importante pentru soluționarea situației de criză a monedei unice se referă la poziția Germaniei, care condiționează acordarea de sprijin financiar Greciei de aplicarea de măsuri de austeritate economico-financiară. Grecia, pe de altă parte, este în favoarea sprijinirii cheltuielilor guvernamentale pentru a înlesni ieșirea din depresiune prin ea însăși,

dar și a **mutualizării datoriilor**. Germania este însă împotriva unei astfel de măsuri, poziție la care se raliază Franța și țările nordice.

Măsura de reformare a UEM prin formarea **uniunii fiscale** vizează creșterea stabilității macroeconomice a eurozonei, acordându-i-se mai multă putere bugetului european comun. Acesta ar urma să gestioneze mai mult de 1% din PIB-ul țărilor membre ale UE, din care circa 50% se alocă în prezent subvențiilor pentru agricultură, în cadrul politicii agricole comune. În SUA, bugetul federal se ridică la 50% din PIB-ul total al țării. Uniunea fiscală ar stimula creșterea, ca urmare a orientării fondurilor către acele state în care este cea mai mare nevoie. În principiu, respectivele fonduri se opun măsurilor de austeritate extremă care, după cum au arătat experiențe recente, au avut un impact negativ asupra economiei. Rămâne încă în discuție dimensiunea și gradul de extensie a acestei uniuni fiscale.

Conceptele de **uniune fiscală** și **politică fiscală** reprezintă o arie de cercetare susceptibilă de interpretări multiple. Unii specialiști consideră că acestea reprezintă un set de reguli pentru realizarea unor bugete echilibrate, în timp ce alții (Bargain *et al.*, 2013) înțeleg, pe lângă această interpretare, și toate modalitățile de modificare a taxelor și impozitelor și de a cheltui fondurile la nivel european.

În ultima vreme, președintele Franței, Emmanuel Macron, și Comisia Europeană promovează ideea unui **ministru de finanțe al UE**, ca element component al integrării care să substituie serviciile și competențele din acest domeniu, disipate între diferite instituții (Comisia Europeană, 2017c). Ministrul de finanțe este încă în stadiul de propunere, fără a se fi stabilit care sunt competențele și sarcinile acestuia.

Relevăm că a fost creat *mecanismul de stabilitate europeană* (*European Stability Mechanism* – ESM), care dispune de un fond de 500 miliarde euro și oferă sprijin țărilor care trec prin dificultăți financiare (de ex., Spania, Cipru și Grecia). Funcționarea eficientă a acestui mecanism se confruntă cu provocări serioase, din cauza diversității situațiilor și nevoilor financiare ale țărilor membre UE.

Una dintre problemele majore ale uniunii fiscale este redistribuirea resurselor financiare colectate din impozite în favoarea statelor ori a regiunilor mai puțin dezvoltate. Țările dezvoltate nu sunt avantajate de un astfel de sistem de redistribuire: creșterea taxării în țările cu venituri relativ mari pentru a fi redistribuite fonduri statelor mai puțin bogate va genera comportamente evazioniste și va descuraja munca în aceste țări.

În ceea ce privește **politica de austeritate** vizând tăierea cheltuielilor bugetare și alte măsuri dure legate de îndatorarea statelor, experiența a arătat că impactul acesteia a avut ca rezultat scăderea PIB și a investițiilor. Experții sunt de părere că, mai degrabă, politica fiscală va trebui să sprijine cererea internă și investițiile, utilizate pentru a menține încrederea în piață.

O altă direcție a măsurilor de reformare a UEM vizează Banca Centrală Europeană (BCE), crearea uniunii pieței de capital și a *uniunii europene bancare*. BCE, ca parte esențială a **sistemului monetar al zonei euro**, este considerată ca fiind lipsită de flexibilitate comparativ cu Federal Reserve și că se aseamănă cu German Bundes Bank în ceea ce privește abilitatea sa de a-și asuma mai multă responsabilitate și a acționa mai curajos în situația crizei financiare internaționale declanșate în 2008 (Nordman, 2018). Un alt critic al BCE este Paul Krugman, care consideră că „euro este o construcție fragilă” (*shaky construction*), iar BCE promovează o politică inflexibilă și de austeritate. În acest sens, este menționată politica FED, care a fost mai flexibilă și a încurajat acordarea de credite, recurgând la „*quantitative easing*”.

Uniunea bancară europeană, ca factor al unei mai stricte supravegheri, a parcurs o serie de etape, fără a fi complet funcțională. Principalele bănci în cadrul UE se află în prezent sub supravegherea BCE.

Elementele analizei SWOT la care am făcut referire au un caracter general, cu valabilitate cvasicomună pentru toate țările actuale sau viitoare membre ale UEM. Pentru o mai bună înțelegere și pregătire a aderării la UEM, este însă nevoie de o particularizare a punctelor tari și slabe, a riscurilor și oportunităților pe termen scurt, mediu și lung pentru fiecare țară și, în acest cadru, pentru România.

Diversitatea de situații pro și contra aderării la UEM a celor șapte țări nemembre, România, Polonia, Cehia, Ungaria, Bulgaria, Croația și Suedia, este analizată în continuare pe baza rezultatelor sondajelor de opinie, pe un eșantion reprezentativ, ținând seama de factori de influență cum sunt:

- nivelul de informare și cunoaștere în legătură cu UEM;
- aspecte și domenii preferate ale campaniilor de informare privind aderarea țărilor la UEM;
- informare privind cunoașterea numărului de țări membre, a aspectelor și problemelor celor mai importante asupra cărora ar trebui să se concentreze activitățile de informare privind aderarea la euro: a) valoarea unui euro în moneda națională; b) implicații practice ale euro privind salariile și veniturile; c) implicații sociale, economice sau politice ale euro; d) modul în care se va introduce euro în țară și se asigură respectarea regulilor de conversie monetară în euro; e) designul bancnotelor și monedelor euro;
- atitudinea față de aderarea la euro;
- percepția privind gradul de pregătire a țării pentru aderarea la euro;
- efectele pozitive și negative ale introducerii euro pentru economiile naționale;
- stabilirea unor prețuri abuzive și înșelătoare;
- percepția abilității de a manageria conversia monedei naționale în euro;
- pierderea controlului asupra politicii economice.

Elemente complementare de analiză SWOT pe țări privind factorii de influență a aderării la UEM, rezultate din analiza sondajului de opinie *Flash Eurobarometer 465* din anul 2018

Sondajul de opinie Flash Eurobarometer 465 intitulat „*Introducerea euro în statele membre care nu au adoptat încă moneda comună*”, publicat în mai 2018, abordează aspecte ale problematicei trecerii la zona euro (*Euro Area – EA*) a următoarelor țări: Cehia, Ungaria, Polonia, Bulgaria, România, Croația, Suedia.

După cum se poate observa, din această categorie de țări non-euro membre UE, fac parte atât țări dezvoltate, cât și țări emergente, cu niveluri de dezvoltare diferite, pentru care nu este stabilită o dată oficială de aderare la EA, deși prin Tratatul de aderare la UE este prevăzută obligația acestora de a deveni membre ale Uniunii Economice și Monetare (UEM).

Analiza noastră abordează problematica procesului de aderare a României la UEM într-un context comparativ cu celelalte țări non-membre UEM, pe un areal problematic extins, asupra căruia ne vom referi în continuare, având la bază rezultatele sondajelor întreprinse în acest domeniu, precum și diferitele opinii existente în literatura de specialitate.

În primul rând, insistăm asupra gradului de cunoaștere a principalelor probleme ale aderării României la euro, în context comparativ cu celelalte țări membre ale Uniunii Europene nemembre ale UEM.

Totodată, vom aborda aspecte cu privire la particularitățile gradului de percepere și conștientizare a importanței și efectelor trecerii la euro, pe grupe de vârstă, gen, nivel de pregătire și educație, recurgând la mărimile medii ale indicatorilor respectivi pentru cele șapte țări nemembre.

Nivelul de informare și cunoaștere

Potrivit *Flash Eurobarometer 465*, **gradul de informare** cu privire la moneda euro, al eșantionului de respondenți din România la sondajul efectuat în aprilie 2018, publicat în mai 2018, a fost de 39% în 2007 și a crescut la 46% în anul 2018, ceea ce evidențiază creșterea preocupărilor și interesul în legătură cu posibila aderare a României la moneda unică a UEM.

Tabelul 1. Mărimea procentuală a ponderii respondenților, total informați (I) și total neinformați (N)

- % -

Țara	Anii									
	2007		2008		2016		2017		2018	
	I*)	N**)	I	N	I	N	I	N	I	N
România	39	59	42	56	40	59	41	58	46	52
Polonia	31	67	3	66	44	53	43	55	48	51
Cehia	48	55	48	50	44	54	48	50	44	54
Ungaria	44	56	37	62	35	64	42	57	43	55
Bulgaria	31	68	39	60	38	61	39	59	44	55
Croația	-	-	-	-	45	54	45	54	47	52
Suedia	-	-	-	-	44	55	43	56	44	54

*) Informat; **) neinformați.

Sursa: *Flash EuroBarometer 465*, aprilie-mai 2018.

Din tabelul 1 rezultă următoarele concluzii:

- în anul 2018, proporția populației total informată în legătură cu moneda euro a fost cuprinsă între 43% și 47% în cele șapte țări analizate, dar în proporții diferite, fiind mai mică decât cea a populației total **neinformate**;
- în toate țările nemembre ale zonei euro, în perioada 2007-2018, a crescut ponderea populației total informate privind moneda unică euro, ceea ce relevă un grad de cunoaștere mai mare a acestei probleme;
- în România, ponderea populației total informate a fost în anul 2018 de 46%, mai mică decât în Polonia (48%) și Croația (47%), dar mai mare decât în restul celorlalte țări;
- având în vedere prevalența populației neinformate din România, apare necesară intensificarea activităților de informare și **creștere a gradului de cunoaștere** a trecerii la moneda unică euro;
- în anul 2018 față de 2017, în Polonia, Bulgaria și România, proporția respondenților care se consideră informați în legătură cu moneda unică euro a crescut cu 5 p.p.

În ceea ce privește gradul mediu de informare (cunoaștere) pe sexe privind euro, în cele șapte țări, **proporția bărbaților este mai mare**, circa 55%, decât a femeilor, care este în jur de 40%.

Populația **mai tânără** și cea cu **studii superioare** este, în medie, mai mare cunoscătoare a problemelor euro decât cea mai în vârstă și cu un nivel de educație mai scăzut. Pe categorii de vârstă, gradul de informare a mediei pentru cele șapte țări analizate a fost de 51% (la vârsta de

15-24 de ani), de 50% (respectiv 25-39 de ani), 49% (vârsta 40-59 de ani) și 44% pentru cei cu vârsta mai mare de 59 de ani.

Persoanele fizice autorizate și salariații se consideră informați în proporție de 56% și, respectiv, 54% comparativ cu 43% în cazul persoanelor slab calificate sau care nu lucrează.

În general, persoanele care se consideră mai bine informate **sunt de acord cu introducerea euro**, spre deosebire de cele cu un grad de informare și cunoaștere mai scăzut.

Experiența folosirii euro cash (bancnote/monede), în 2018, a fost în proporție de 75% în România comparativ cu 91% în Croația, 89% în Suedia, 79% în Cehia și 76% media celor șapte țări. Bărbații folosesc cash în proporție mai mare (79%) față de femei (73%), iar persoanele mai în vârstă utilizează în proporție mai mică cash în euro comparativ cu grupele mai tinere. Cea mai mare pondere, de peste 90%, în folosirea banilor euro cash o dețin persoanele salariate și cu nivel de educație relativ ridicat, iar cele slab calificate utilizează euro cash în proporție de numai 66%.

România deținea **cea mai mare pondere** (79%) în utilizarea monedei euro în țară și străinătate în anul 2018, în comparație cu Croația (62%), Bulgaria (50%), Polonia (44%), Ungaria (36%), Cehia (26%), Suedia (8%). Aceasta se explică prin faptul că, în România, moneda euro îndeplinește într-o mai mare măsură funcția bani decât în alte țări în care moneda națională oficială, cu funcțiile de mijloc de plată, circulație, măsurare a valorii și tezaurizare, nu este înlocuită într-o proporție atât de mare de moneda euro. În plus, gradul de euroizare a economiei României este cu mult mai mare decât în celelalte țări, ceea ce poate fi considerat un atu pentru aderarea României la UEM.

Utilizarea euro în țară și străinătate diferă în zonele urbane și rurale, dar și în funcție de nivelul de venituri ale diferitelor categorii socioprofesionale.

Instituțiile care se bucură de cea **mai mare încredere** în ceea ce privește cursul valutar al euro sunt: banca centrală, instituțiile europene, administrațiile fiscale, asociațiile de consum, autoritățile guvernamentale, naționale sau regionale, băncile comerciale, sindicatele sau organizațiile profesionale, jurnaliștii.

Tabelul 2. Procentul de încredere a respondenților în ceea ce privește mărimea cursului de schimb valutar în 2018

-%-

Țara	Banca centrală națională	Instituții europene	Administrații fiscale	Asociații ale consumatorilor	Administrații locale, regionale și guvernamentale	Bănci comerciale	Sindicate, organizații	Ziariști
România	73	59	43	38	38	44	32	39
Media celor șapte țări	74	57	52	49	45	41	33	29
Polonia	74	57	46	45	42	32	32	33
Bulgaria	69	63	49	51	46	47	35	32
Cehia	83	51	64	65	53	59	39	24
Ungaria	68	56	60	55	53	48	33	15
Croația	45	39	25	52	19	17	21	16
Suedia	89	61	85	56	73	49	41	20

Sursa: Flash Eurobarometer 465, aprilie-mai 2018.

În rândurile respondenților, cea mai mare încredere vizând corectitudinea cursului de schimb valutar a obținut, în grade diferite, banca centrală, iar cea mai redusă, organizațiile sindicale și jurnaliștii.

Pe măsură ce vârsta respondenților crește, scade încrederea în banca centrală de la 81% pentru grupa de vârstă de 15-24 de ani la 70% pentru persoanele cu peste 55 de ani.

În majoritatea cazurilor, încrederea în diferite instituții se mărește pe măsură ce nivelul de educație crește, dar cu diferențe între țări.

Respondenții care manifestă o atitudine favorabilă aderării la euro în țara lor au o încredere mai mare în fiecare dintre instituțiile din tabelul 2, ca sursă de informații privind schimbul valutar. În acest context, instituțiile europene se află pe primul loc ca nivel al încrederii.

Cele mai preferate aspecte ale campaniilor de informare în legătură cu aderarea țării la euro

Complexitatea procesului de aderare și postaderare la moneda euro este reflectată și în prioritățile populației.

În general, în campaniile de informare, se consideră ca **prioritare** problemele cu **impact economic, social și politic** ale monedei unice euro și rata de conversie a acesteia la momentul aderării la UEM față de moneda națională.

Tabelul 3. Aspectele prioritare esențiale pe care ar trebui să le aibă în vedere campaniile de informare privind impactul ratei de conversie a monedelor naționale în euro

-%-

Țara	Valoarea unui euro în moneda națională	Implicațiile practice ale euro privind salariile și veniturile	Implicații sociale, economice sau politice ale euro	Modul în care se va introduce euro în țară	Cum se asigură respectarea regulilor de conversie monetară în euro	Cum arată bancnotele și monedele de euro
România	69	71	71	71	71	53
Media celor șapte țări	78	78	77	77	74	58
Polonia	83	82	81	78	75	61
Cehia	90	89	88	90	87	69
Bulgaria	82	81	80	81	80	66
Ungaria	78	75	78	75	71	64
Suedia	65	71	73	72	69	45

Sursa: Flash Eurobarometer 465, aprilie-mai 2018.

Pentru România, are o mai mică importanță valoarea unui euro în lei față de celelalte patru categorii de impact, care, în mare măsură, depind de rata de conversie a leului în euro.

Femeile sunt în mai mare măsură interesate de aspectul bancnotelor și monedelor de euro decât bărbații (61% față de 54%), iar diferențele de gen la celelalte categorii de impact al aderării la euro sunt neesențiale.

Grupele de respondenți mai în vârstă și-au manifestat preocuparea față de implicațiile de natură practică (economice, sociale, politice etc.) în comparație cu cei tineri.

O importanță deosebită o are nu numai vârsta, ci și nivelul de educație și pregătire profesională superioară, pentru aspectele de natură practică, cu influență economică, politică și socială.

În România, o proporție de 64% dintre persoanele intervievate în cadrul eșantionului sunt familiarizate cu modelele (designul) bancnotelor în euro. În celelalte țări, această proporție este mai mică, și anume 58% în Croația, 51% în Suedia, între 45% și 40% în celelalte țări analizate, nivelul mediu fiind de 47%.

Nivelul de familiarizare cu bancnotele și monedele euro diferă în funcție de grupul de vârstă, gen și nivelul de educație. La monede, de exemplu, mai puțin familiarizate sunt persoanele cu vârsta între 15 și 24 de ani și cele care au peste 55 de ani.

Activități de informare privind numărul țărilor care fac parte din zona euro

Dintre cele patru opțiuni posibile pentru numărul de țări membre ale zonei euro (6, 13, 19, 28 de țări), răspunsul corect fiind 19 țări, în cazul respondenților români, doar o proporție de 25% au dat răspunsul corect, în vreme ce, în celelalte țări, proporția respectivă a fost de: 32% – media celor șapte țări; 45% – Suedia; 41% – Ungaria; 37% – Croația; 36% – Republica Cehă; 31% – Bulgaria; 29% – Polonia.

Gradul de cunoaștere de către respondenți în materia respectivă evidențiază **poziționarea României pe ultimul loc**, fapt ce indică vulnerabilitatea unui mare număr de votanți în **necunoștință de cauză** vizând aderarea României la moneda euro. Se impune, în consecință, intensificarea activităților în ceea ce privește educația și nivelul de cunoaștere în acest domeniu.

Bărbații au dat un răspuns corect într-o mai mare proporție decât femeile ori persoanele cu un nivel de educație mai redus (persoane cu nivel scăzut de calificare și șomerii).

Alte aspecte și probleme mai importante asupra cărora ar trebui să se concentreze activitățile de informare privind aderarea la euro sunt reliefate prin examinarea respectivelor proiecte în cercetarea citată.

Cea mai mare parte a respondenților din cele șapte țări analizate au considerat că **designul bancnotelor și monedelor, valoarea de schimb și etapele procesului de aderare** reprezintă componentele esențiale ale campaniilor de informare. Ca magnitudine a importanței, cele trei componente sunt destul de apropiate.

În Bulgaria și România, în anul 2018 față de 2017, ponderea intervievaților care acordă prioritate informațiilor în legătură cu **implicațiile practice** ale euro și cu felul în care arată bancnotele și monedele de euro a crescut sensibil (13 p.p.), precum și informațiile privind valoarea unui euro (11 p.p.) și modul în care se va asigura respectarea regulilor de conversie (11 p.p.).

Tabelul 4. Probleme și aspecte esențiale referitoare la euro care ar trebui oferite cu prioritate de către campaniile de informare privind conversia monedelor naționale în euro

Probleme și aspecte	(%)								
	Anul	Total	România	Bulgaria	Cehia	Croația	Ungaria	Polonia	Suedia
1. Valoarea unui euro în moneda țării	2017	73	57	71	85	68	80	78	71
	2018	78	69	82	90	72	78	83	65
2. Indicații practice ale euro privind salariul și contul bancar propriu	2017	73	59	68	84	57	75	79	70
	2018	78	71	81	89	61	75	82	71
3. Implicațiile economice și politice ale euro	2017	73	58	71	85	51	77	78	76
	2018	77	71	80	88	47	78	81	73
4. Modul în care euro va fi introdus în țară	2017	71	58	73	88	51	74	72	75
	2018	77	71	81	90	55	75	78	72

Probleme și aspecte	Anul	Total	România	Bulgaria	Cehia	Croația	Ungaria	Polonia	Suedia
5. Cum se va asigura respectarea regulilor de conversie a monedei naționale în euro?	2017	68	55	69	82	61	70	70	71
	2018	74	71	80	87	59	71	75	69
6. Cum vor arăta bancnotele și monedele în euro?	2017	55	47	43	66	28	61	59	46
	2018	58	53	66	69	21	64	61	45
7. Nu știu	2018	3	6	3	1	6	3	3	4

Sursa: Prelucrare pe baza datelor din *Flash Eurobarometer 465*, aprilie-mai 2018.

În plus față de mențiunile anterioare, în cazul României, evidențiem că se acordă în aceeași proporție prioritate de 71% problemelor și aspectelor 2, 3, 4, și 5, cu câte 2 p.p. în plus față de media totală a celor șapte țări analizate, de 69%.

În activitățile de informare ce se vor desfășura în România, este nevoie, fără îndoială, să se țină seama de cele patru priorități menționate, astfel încât să crească nivelul de cunoaștere, încredere și capacitatea de analiză a populației.

Din punct de vedere sociodemografic, este probabil ca femeile să se gândească în proporție mai mare decât bărbații la designul bancnotelor și monedelor euro, diferențele de gen la celelalte priorități fiind aproape neglijabile.

Segmentele populației cu vârsta de peste 55 de ani și cei care au vârsta cuprinsă între 15 și 24 de ani și între 25 și 39 de ani se gândesc, ca priorități, în proporții mai mari la implicațiile practice economico-sociale și politice ale introducerii monedei unice.

În general, se constată că persoanele care sunt mai bine informate în legătură cu problemele și implicațiile euro au o atitudine pozitivă față de euro comparativ cu cele mai puțin informate, care au o părere negativă cu privire la implicațiile introducerii monedei euro. Tocmai din acest motiv, activitatea de informare trebuie intensificată în cadrul persoanelor mai puțin informate și cu un nivel de educație relativ redus.

Tabelul 5. Măsura în care diferitele acțiuni posibile ale campaniei de informare privind schimbarea monedei naționale în euro sunt considerate ca esențiale (răspunsuri multiple posibile, în %)

Categorii de acțiuni ale campaniei de informare	Anul	Țările							
		Total	România	Bulgaria	Cehia	Croația	Ungaria	Polonia	Suedia
1. Expunerea duală a prețurilor în magazine (monedă națională și euro)	2017	74	74	70	78	72	86	69	76
	2018	77	84	78	78	76	83	72	74
2. Pe internet/social media	2017	63	49	56	71	51	69	67	68
	2018	67	59	67	73	49	64	72	63
3. Prezentare duală a sumelor pe documentul de plată (electricitate, gaze)	2017	64	67	64	69	64	81	55	64
	2018	66	76	75	68	67	77	57	62
4. Reclama TV	2017	60	60	60	52	62	62	61	58
	2018	66	70	68	60	57	61	70	54
5. Expunere duală pe alte documente (<i>pay, ship</i>)	2017	60	64	57	63	57	77	54	58
	2018	64	73	68	61	63	73	58	58
6. Reclamă în ziare	2017	54	51	39	52	44	47	61	58
	2018	59	56	54	57	43	41	69	53

Categoriile de acțiuni ale campaniei de informare	Anul	Țările							
		Total	România	Bulgaria	Cehia	Croația	Ungaria	Polonia	Suedia
7. Reclamă la radio	2017	51	49	42	46	42	49	61	40
	2018	56	57	57	47	42	47	68	36
8. Broșuri, pliante	2017	46	45	39	49	34	37	50	44
	2018	49	50	50	53	32	35	55	44
9. Nu știu	2018	4	4	4	6	6	3	5	5
	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Sursa: Prelucrare pe baza datelor din *Flash Eurobarometer 465*, aprilie-mai 2018.

Exceptând broșurile și pliantele, respondenții consideră că toate celelalte categorii de acțiuni ale campaniei de informare sunt considerate importante, dar în grade apropiate.

În România, 84% dintre intervievați consideră că **prezentarea (afișarea) duală** a prețurilor, în lei și euro, în magazine reprezintă cea mai importantă cale de informare a populației, proporția în alte țări, exceptând Ungaria, fiind mai mică, respectiv în jurul mediei de 77%. În anul 2018 față de 2017, în România a crescut această proporție, fiind diferită destul de mult de toate celelalte categorii de acțiuni (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8).

Din punct de vedere sociodemografic, subliniem că femeile este posibil, mai mult decât bărbații, să considere esențială afișarea duală a prețurilor în magazine față de alte categorii de informații. Respondenții tineri sunt înclinați să se informeze prin reclame pe internet și social media.

Atitudinea față de aderarea la moneda euro

La întrebarea dacă trecerea la moneda euro în România și celelalte țări va avea un impact total **pozitiv** sau **negativ**, în anii 2007-2018, proporția respondenților a fost destul de diferită atât ca mărime, cât și ca tendință.

Tabelul 6. Ponderea răspunsurilor pozitive și negative privind impactul trecerii la euro

%

Anii	Total impact posibil	Țările					
		România	Bulgaria	Cehia	Croația	Ungaria	Polonia
2007	pozitiv	61	35	47	-	48	56
	negativ	20	33	34	-	22	28
2008	pozitiv	62	42	46	-	50	50
	negativ	18	26	34	-	24	34
2009	pozitiv	64	41	39	-	52	51
	negativ	17	31	45	-	26	35
2010	pozitiv	62	43	37	-	51	42
	negativ	20	37	51	-	27	40
2011	pozitiv	53	45	28	-	46	41
	negativ	33	40	63	-	36	51
2012	pozitiv	51	45	30	-	59	46
	negativ	35	43	64	-	27	44
2013	pozitiv	56	46	28	-	51	43
	negativ	34	40	62	-	33	47
2014	pozitiv	62	50	32	44	60	51
	negativ	28	37	58	45	26	38
2015	pozitiv	60	53	38	42	61	53
	negativ	27	30	53	47	26	34
2016	pozitiv	60	48	39	37	61	54
	negativ	30	36	53	49	28	35
2017	pozitiv	63	56	41	43	64	56
	negativ	24	26	52	41	24	33
2018	pozitiv	62	58	44	42	64	56
	negativ	26	28	47	47	21	35

Sursa: Prelucrare pe baza datelor din *Flash Eurobarometer 465*, aprilie-mai 2018.

În anul 2018, România se caracteriza prin **cea mai ridicată pondere a răspunsurilor vizând impactul total pozitiv, respectiv de 62%** dintre respondenți (tabelul 6), cea mai redusă pondere fiind înregistrată, în același an, în Republica Cehă (44%), Croația (40%), Polonia (35%). Acest procentaj ridicat al posibilului impact pozitiv al aderării României la euro poate fi explicat parțial prin slaba cunoaștere a efectelor mai puțin favorabile care ar putea fi generate sau prin efectul de imitație sau de „turmă” (gregar).

Cei care considerau că va fi posibil un impact total negativ al aderării României la euro, în perioada analizată, s-au înscris în intervalul de 17%-35%.

Este interesant cazul Republicii Cehe și al Poloniei, unde, pe parcursul perioadei 2007-2018, au avut loc alternanțe ale opiniilor între nivelurile maxime negative și pozitive ale impactului posibil al aderării.

Sub aspect sociodemografic, semnalăm că respondenții cu vârsta între 15 și 24 de ani considerau în proporție de peste 65% că euro ar putea avea efecte pozitive, ca de altfel și cei cu un nivel de educație relativ ridicat și mai bine informați.

Opinia favorabilă privind adoptarea euro în țările analizate depășea puțin peste 51% dintre răspunsurile intervievaților, în condițiile unei variații sensibile interțări a distribuției procentuale a răspunsurilor celor mai degrabă în favoarea introducerii sau a celor care erau adepții opiniei „mai degrabă împotriva introducerii euro”.

Proporția celor în favoarea introducerii euro în Polonia, România și Suedia a crescut în ultimii ani cu 5 p.p., iar în Croația a scăzut în aceeași proporție. Și în România se constată în ultimii ani o reducere a proporției cu 8 p.p. a respondenților care sunt **foarte favorabili introducerii euro**. Această schimbare de opinie a fost generată, credem, de impactul crizei economice și financiare declanșate în anul 2008, ca și de criza datoriilor suverane ale unor țări membre ale UEM.

Percepția privind gradul de pregătire a țării pentru aderarea la euro

Una dintre marile probleme ale țărilor nemembre UEM este stabilirea unei date de aderare la zona euro care, după cum se știe, este condiționată de atingerea unor criterii de convergență nominală și reală, ca garanție a respectării unor cerințe ale macroechilibrelor economico-financiare și de performanță pentru întreaga comunitate de state membre. Aceste criterii pornesc și de la necesitatea evitării transmiterii unor efecte economico-financiare negative de la țări subperformante către țări membre performante, având în vedere libertatea de circulație a fluxurilor financiare și de resurse umane și capital în interiorul UE.

În general, proporția intervievaților din țările analizate care sunt de părere că țara lor este pregătită să adere la zona euro a rămas, în întreaga perioadă, la niveluri relativ scăzute, constatându-se o diferențiere interțări și între ani. În medie, o proporție de 21% în anul 2018 revine percepției unei pregătiri slabe.

Tabelul 7. Gradul de pregătire pentru aderarea la euro, în anii 2015-2017, a celor șapte țări analizate, după ponderea răspunsurilor „Da”, „Nu” și „Nu știu”

Țara	Ponderea % răspunsurilor:			Țara	Ponderea % răspunsurilor:		
	Da	Nu	Nu știu		Da	Nu	Nu știu
Total țări				Croația			
anii 2015	17	79	4	anii 2015	20	77	3
2016	17	79	4	2016	17	78	5
2017	19	77	4	2017	23	72	5
2018	21	74	5	2018	22	74	4
România				Ungaria			
anii 2015	27	69	4	anii 2015	17	79	4
2016	25	73	2	2016	20	77	3
2017	24	72	4	2017	22	74	4
2018	26	69	5	2018	21	73	-
Bulgaria				Polonia			
anii 2015	25	75	5	anii 2015	11	86	3
2016	18	77	5	2016	11	84	5
2017	19	76	5	2017	14	81	5
2018	22	74	4	2018	17	78	5
Republica Cehă				Suedia			
anii 2015	15	82	3	anii 2015	21	76	3
2016	20	76	4	2016	19	78	3
2017	19	76	5	2017	23	74	3
2018	22	74	4	2018	27	69	4

Sursa: Prelucrare pe baza datelor din *Flash Eurobarometer 465*, aprilie-mai 2018.

În România și Suedia, ponderea răspunsului „Da” de 26% și, respectiv, 27% în privința percepției gradului de pregătire a fost cea mai ridicată față de celelalte țări, în Polonia constatându-se cel mai redus nivel, de 17%.

În toate țările însă, a prevalat răspunsul „Nu”, cu o pondere de peste 69%, cele mai ridicate niveluri înregistrându-se în cazul Poloniei (78%) și, respectiv, 74% în celelalte țări. În România și Suedia, ponderea respectivă a fost de 69% în anul 2018. Evidențiem totuși că ponderea răspunsurilor „Nu” privind gradul de pregătire pentru aderare a scăzut în 2018 față de 2015 în: România (2 p.p.), Bulgaria (1 p.p.), Republica Cehă (8 p.p.), Croația (3 p.p.), Ungaria (6 p.p.), Polonia (8 p.p.), Suedia (7 p.p.).

Bărbații, în proporție mai mare decât femeile, sunt înclinați să spună că țara lor este pregătită să adere la euro, ca de altfel și tinerii cu vârste cuprinse între 15 și 24 de ani. Dimpotrivă, persoanele cu peste 55 de ani au ales răspunsul „Nu” într-un procent mai mare decât celelalte grupe de vârstă.

Efectele introducerii euro pentru economiile naționale

Cunoașterea într-o măsură cât mai complexă și cuprinzătoare a consecințelor economice, sociale, politice, tehnologice, geopolitice și ambientale pe care le are trecerea la moneda unică în țările analizate reprezintă un domeniu de interes major, în condițiile în care se constată o diversitate mare de opinii care, în timp, au suferit modificări sensibile, trecându-se de la prevalența procentuală a celor care au spus inițial că aderarea va avea **„consecințe total pozitive”** la prevalența celor care au susținut ulterior că, dimpotrivă, aceasta are consecințe total negative.

Tabelul 8. Evoluția ponderii respondenților care consideră că integrarea în zona euro are „consecințe total pozitive” (Poz) și „consecințe total negative” (Neg) în perioada 2004-2018

(%)

Anii	România		Bulgaria		Republica Cehă		Croația		Ungaria		Polonia		Suedia	
	Poz	Neg	Poz	Neg	Poz	Neg	Poz	Neg	Poz	Neg	Poz	Neg	Poz	Neg
2004	-	-	-	-	45	42	-	-	54	32	41	44	-	-
2005	-	-	-	-	35	47	-	-	51	35	37	46	-	-
2006	-	-	-	-	50	35	-	-	54	27	52	35	-	-
2007	67	18	44	39	46	40	-	-	48	38	53	32	-	-
2008	64	21	48	37	45	44	-	-	44	43	47	39	-	-
2009	62	25	46	35	41	46	-	-	49	37	52	37	-	-
2010	56	34	48	42	38	57	-	-	46	36	43	45	-	-
2011	49	43	55	36	20	77	-	-	39	47	36	59	-	-
2012	49	44	36	55	18	77	-	-	43	44	39	55	-	-
2013	51	42	39	54	23	72	-	-	42	46	36	58	-	-
2014	57	37	36	56	26	69	40	53	51	41	40	54	-	-
2015	54	39	40	53	26	70	38	53	50	44	39	54	31	62
2016	51	44	37	55	30	66	37	54	45	47	37	58	31	63
2017	49	43	41	51	32	62	40	50	48	44	43	52	36	55
2018	54	40	43	51	33	64	37	57	51	38	47	49	38	54

Sursa: Prelucrare pe baza datelor din *Flash Eurobarometer 465*, aprilie-mai 2018.

Datele din tabelul 8 evidențiază următoarele concluzii principale:

- în Republica Cehă, Bulgaria, Croația, Suedia și Polonia, ponderea respondenților vizând consecințele negative ale trecerii la euro este mai mare decât cea a respondenților care opinează pentru efecte pozitive;
- în România și Ungaria, ponderea susținătorilor consecințelor pozitive este mai mare decât a celor cu răspunsuri negative, cu deosebirea că în țara noastră s-a menținut constant acest raport de-a lungul întregii perioade, în timp ce în Ungaria, în perioada inițială, raportul a fost invers, în sensul că pe primul loc se situau consecințele negative;
- în Polonia, în perioada 2004-2010 a dominat opinia prevalenței consecințelor pozitive, după care, în perioada 2011-2018, cea mai mare pondere au avut-o susținătorii consecințelor negative;
- evoluția oscilatorie, chiar și cu mari amplitudini de la un an la altul a raportului dintre procentajele consecințelor negative și pozitive, în cazul unor țări cum ar fi Bulgaria, Ungaria și Polonia, ar putea fi explicată atât de factori obiectivi (perioada de acomodare cu rigorile comunitare; impactul unor factori externi), cât și de factori subiectivi (legați de cursul schimbător al politicilor față de politicile comunitare);
- începând cu anul 2007, respondenții care opinează pentru efectele negative ale adoptării euro și-au mărit ponderea cu 7 p.p. în Croația, 6 p.p. în Ungaria, în timp ce în România și Polonia a crescut ponderea susținătorilor efectelor pozitive cu 6 p.p. și, respectiv, 4 p.p.

Stabilirea unor prețuri abuzive și înșelătoare

Reacția consumatorilor la noile prețuri stabilite în euro poate îmbrăca cele mai diferite forme de manifestare, în funcție de raportul veniturilor și nivelul prețurilor relative în noua monedă.

Potrivit sondajului UE menționat la începutul cercetării, pe total țări analizate, 71% dintre respondenți sunt îngrijorați în privința practicării unor **prețuri abuzive, incorecte**, în perioada de tranziție la moneda unică.

Această îngrijorare a crescut treptat și în România, de la 51% în 2007 la 71% în anul 2018, fapt explicat de recrudescența unor fenomene și procese abuzive în economie, descoperite cu un decalaj de timp relativ mare, astfel că populația a devenit mult mai prudentă și circumspectă cu privire la posibilele comportamente abuzive, nontransparente, legate de economia subterană. Aceleași ponderi ca în România ale acordului total față de prețurile abuzive se observă, în 2018, în Republica Cehă și Polonia; în Bulgaria au fost încă și mai ridicate (81%), în timp ce în Suedia și Ungaria s-au redus.

În medie, femeile par a fi mai îngrijorate decât bărbații față de prețurile abuzive și incorecte (73% față de 68%). În cazul persoanelor mai în vârstă (peste 65 de ani), ponderea răspunsurilor „total de acord” este de 68%, în comparație cu grupa de vârstă 18 și 25 de ani care deținea la acest răspuns o pondere de 74%.

Persoanele care au avut o atitudine negativă față de introducerea monedei unice au manifestat o pondere mai mare a îngrijorării față de prețurile abuzive (80%) în comparație cu cele care au avut o opinie pozitivă (65%).

Tabelul 9. Ponderea respondenților care sunt total de acord sau în total dezacord cu îngrijorarea față de prețurile abuzive în perioada de trecere la euro (*changeover*), în perioada 2004-2018

Anii	Țările													
	România		Bulgaria		Republica Cehă		Croatia		Polonia		Ungaria		Suedia	
	acord total	deza-cord total	acord total	deza-cord total	acord total	deza-cord total	acord total	deza-cord total	acord total	deza-cord total	acord total	deza-cord total	acord total	deza-cord total
2004	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2005	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2006	-	-	-	-	71	27	-	-	75	24	71	26	-	-
2007	51	41	82	14	67	29	-	-	74	21	75	20	-	-
2008	55	39	78	17	65	32	-	-	84	15	71	24	-	-
2009	58	36	76	18	72	26	-	-	80	18	77	48	-	-
2010	61	35	74	22	74	22	-	-	82	14	70	26	-	-
2011	66	29	78	19	77	22	-	-	80	19	68	27	-	-
2012	65	32	79	19	80	18	-	-	79	20	64	32	-	-
2013	66	30	77	20	74	24	-	-	78	21	66	31	-	-
2014	65	32	78	20	76	22	75	23	74	25	64	34	-	-
2015	73	22	84	14	76	22	78	19	74	24	69	28	65	33
2016	69	28	78	20	75	23	81	16	77	22	66	29	63	36
2017	66	30	81	17	73	24	82	15	74	24	67	30	59	39
2018	71	24	81	17	72	26	83	15	70	28	66	28	59	39

Sursa: Prelucrare pe baza datelor din *Flash Eurobarometer 465*, aprilie-mai 2018.

Pericolul unor prețuri abuzive sau incorecte odată cu trecerea la euro este exprimat de majoritatea respondenților din țările analizate, ținând seama că trecerea la euro, în marea majoritate a cazurilor, în primii ani după aderare, a fost însoțită și de inflație în grade diferite în țările respective.

Percepția abilității de a manageria conversia monedei naționale în euro

Abilitatea, competența și eficiența de adaptare la conversia monedelor naționale în euro presupune un anumit nivel de cunoaștere și acomodare a populației, care va trebui să gândească în prețurile exprimate în noua monedă și să facă o serie de comparații privind raportul prețurilor noi față de cele exprimate în monedele naționale. Această adaptare la noile condiții are și o latură practică (*learning by doing*), în încercarea consumatorilor (cumpărătorilor) de maximizare a utilității marginale a bunurilor și serviciilor pe care le achiziționează, dar și în ceea ce privește optimizarea costurilor operaționale și a investițiilor, pe diferite orizonturi de timp.

Tabelul 10. Capacitatea personală de a se adapta la înlocuirea monedei naționale cu euro

Țările/Anii		Acord total	Tinde spre acord	Tinde spre dezacord	Dezacord total	Nu știu
Total	2015	40	41	10	7	2
	2016	40	39	10	8	3
	2017	43	37	1	8	3
	2018	40	39	10	8	3
România	2015	55	34	4	6	1
	2016	55	28	4	11	2
	2017	56	28	5	7	4
	2018	44	40	6	6	4
Bulgaria	2015	42	40	8	7	3
	2016	36	42	9	11	2
	2017	37	42	9	9	3
	2018	40	40	7	11	2
Republica Cehă	2015	24	47	17	11	1
	2016	25	45	16	11	3
	2017	32	43	12	10	3
	2018	29	44	15	10	2
Croația	2015	44	40	8	6	
	2016	40	48	6	2	
	2017	43	44	6	5	
	2018	44	40	8	6	
Polonia	2015	28	48	14	8	
	2016	33	43	14	8	
	2017	35	41	12	11	
	2018	34	41	12	11	
Ungaria	2015	46	38	9	4	
	2016	34	45	11	5	
	2017	41	39	10	5	
	2018	41	41	9	4	
Suedia	2015	64	32	5	6	
	2016	69	21	5	3	
	2017	68	19	6	5	
	2018	70	18	5	5	

Sursa: Prelucrare pe baza datelor din *Flash Eurobarometer 465*, aprilie-mai 2018.

La majoritatea țărilor se observă, în perioada 2015-2018, o cvasisimilitudine a structurii procentuale a răspunsurilor în sensul că „acordul total” și „tinde spre acord” dețin ponderile cele mai mari față de cele ale celorlalte trei categorii de răspunsuri: „tinde spre dezacord”, „dezacord total” și „nu știu”.

În cei patru ani analizați, se constată ponderi mai mari la răspunsul „acord total” față de „tinde spre acord”, existând și cazuri în care situația este inversă. Aceasta presupune că respondenții ar reuși să se adapteze relativ rapid cu noua monedă, mulți dintre aceștia folosind euro înainte de introducerea sa în economia națională.

În anul 2018, în România, Bulgaria, Croația și Ungaria, circa 40% dintre respondenți s-au exprimat în favoarea răspunsului „acord total”; ponderea respectivă era mai mare în Suedia (70%) și mai mică în Polonia și Republica Cehă (în jur de 30%-34%), ceea ce reflectă probabilitatea unui grad diferit de adaptare la prețurile în moneda nouă pentru care, desigur, se manifestă și atitudini negative sau pozitive diferite.

Cele mai reduse ponderi în ordine descrescătoare, în medie, se constată la răspunsurile „tinde spre dezacord” (în jur de 10%), „dezacord total” (7%-8%) și „nu știu” (2%-3%).

Bărbații par a fi mai ușor adaptabili decât femeile la prețurile și operațiunile în noua monedă euro (83% față de 75%), iar generațiile tinere, dar și cele vârstnice sunt mai greu adaptabile la înlocuirea monedelor naționale decât cele cu vârstele de 25-39 de ani (85%) și 40-54 de ani.

O diferență de adaptabilitate la euro se observă și în ceea ce privește nivelul de pregătire profesională, informare și educație al respondenților, în sensul că este cu mult mai ușoară adaptarea pentru persoanele înalt calificate și bine informate.

Gradul de adaptabilitate la euro este cu atât mai mare cu cât respondenții au o atitudine pozitivă față de efectele favorabile pe care le așteaptă de la trecerea la euro. Cei cu o atitudine nefavorabilă monedei euro se vor adapta cu mult mai greu.

Pierderea controlului asupra politicii economice

Adoptarea euro ridică, pentru fiecare stat membru al UEM, o problemă foarte sensibilă, insuficient cercetată, fundamentată și acceptată, și anume *cea a preluării unei părți a controlului asupra politicilor economice naționale la nivel comunitar*, renunțarea la dreptul suveran de emisiune și preluarea unor prerogative în materie decizională. Cunoașterea reacției unui eșantion reprezentativ al populației la această schimbare de drept exclusiv suveran este foarte importantă în asigurarea eficientă procesului de trecere la euro.

Tabelul 11. Ponderea răspunsurilor „acord total” și „dezacord total” în legătură cu cedarea unei părți a dreptului suveran național de emisiune și control monetar

%

Anii	România		Bulgaria		Republica Cehă		Croația		Polonia		Ungaria		Suedia	
	acord total	deza-cord total	acord total	deza-cord total	acord total	deza-cord total	acord total	deza-cord total	acord total	deza-cord total	acord total	deza-cord total	acord total	deza-cord total
2004	-	-	-	-	30	50	-	-	36	48	23	67	-	-
2005	-	-	-	-	32	44	-	-	35	44	25	63	-	-
2006	-	-	-	-	61	29	-	-	30	56	19	69	-	-
2007	18	62	33	40	38	47	-	-	28	58	28	61	-	-
2008	19	62	28	46	38	52	-	-	36	53	24	62	-	-
2009	25	56	30	48	37	51	-	-	30	58	26	61	-	-
2010	27	55	30	50	50	45	-	-	36	49	28	61	-	-
2011	42	48	44	40	52	45	-	-	41	56	39	53	-	-
2012	44	49	46	46	56	42	-	-	40	56	36	60	-	-
2013	46	45	43	48	54	42	-	-	44	51	36	58	-	-
2014	42	50	47	45	56	42	47	48	39	57	33	63	-	-
2015	48	41	45	44	52	43	44	50	44	50	32	62	71	26
2016	49	44	54	38	54	43	52	42	45	52	35	58	67	30
2017	47	43	51	40	50	45	52	40	42	52	36	58	66	31
2018	49	42	42	49	49	47	51	44	39	56	30	63	62	34

Sursa: Prelucrare pe baza datelor din *Flash Eurobarometer 465*, aprilie-mai 2018.

Pe baza datelor din sondaj, în România, în perioada 2007-2018, proporția respondenților care și-au exprimat „acordul total” cu pierderea controlului asupra politicii economice a crescut treptat de la 18% în 2007 până la 49% în anul 2018, față de cei care și-au exprimat „dezacordul total”, a căror pondere a scăzut de la 62% la 42%. Această schimbare radicală de opinie în România în ceea ce privește efectul probabil al trecerii la euro asupra elaborării și implementării politicilor economice naționale poate fi explicată prin impactul performanțelor țărilor aparținând UEM, dar și prin creșterea nivelului de cunoaștere și informare privind impactul integrării și al monedei unice.

Problema pierderii controlului asupra politicilor naționale economice sau de altă natură nu trebuie interpretată exclusiv printr-o obediență totală a țărilor membre față de deciziile la nivel supranațional, ci, mai degrabă, va trebui să reprezinte un parteneriat și o coordonare pe trepte superioare ale principiilor subsidiarității, care necesită înalt profesionalism și o înaltă capacitate de negociere.

În Bulgaria, Republica Cehă și Croația, ponderea respondenților care și-au exprimat „acordul total” în anul 2018 a fost mai mare decât a celor care au preferat „dezacordul total”. În Polonia și Ungaria, situația a fost inversă, în sensul că ponderea celor care au optat pentru „dezacordul total” a fost cu mult mai mare decât a celor favorabile „acordului total”. Diferențe de pondere dintre „acordul total” și „dezacordul total” în anul 2018 a fost de: 7 p.p. în România; +9 p.p. în Bulgaria; +2 p.p. în Republica Cehă; +7 p.p. în Croația etc.

Concluzii și remarci finale

Rezultatele analizei datelor *Flash Eurobarometer 465*, aprilie-mai 2018, elaborat în cadrul Directoratului General pentru Comunicație al UE, pot fi sintetizate într-o serie de concluzii și remarci finale.

În cadrul celor șapte țări investigate privind efectele economico-sociale ale aderării la UEM, pe lângă o serie de asemănări și deosebiri interțări, se poate remarca trendul de creștere a nivelului de informare, cunoaștere și implicare în abordarea problemelor teoretice și practice ale domeniului, ceea ce semnifică un proces economico-social marcat de interes major din partea membrilor societății.

- Cea mai mare parte a respondenților au folosit în țară și în străinătate bancnote și monede euro, România situându-se pe primul loc în ceea ce privește mărimea ponderii respondenților, a creșterii gradului de euroizare a economiei, chiar dacă în ultimii ani se remarcă o slabă tendință de deeuroizare.
- Cea mai mare parte a respondenților din toate țările analizate au cea mai mare încredere în băncile naționale centrale cu privire la campania de informare referitoare la conversia valutelor naționale în euro; cea mai mică încredere o au în informațiile primite de la ziare.
- O proporție de 77% dintre respondenți consideră că prezentarea (afișarea) duală a prețurilor în moneda națională și euro este esențială pentru acomodarea și fundamentarea deciziilor, în contextul monedei unice.

- Cea mai mare parte a intervievaților din țările analizate consideră că euro a avut efecte favorabile în țările membre ale UEM. În România, proporția acestui răspuns a fost de 62% față de răspunsurile totale. Excepție fac respondenții din Republica Cehă și Croația, care consideră că impactul euro a fost negativ.
- Respondenții care s-au exprimat în favoarea introducerii euro în țara lor s-au situat între limita maximă de 69% în România și limita minimă de 33% în Republica Cehă. În Bulgaria și Ungaria, majoritatea și-au exprimat acordul cu introducerea euro, în timp ce, în Croația, Polonia și Suedia, aceștia au reprezentat o minoritate.
- Bărbații au fost de acord cu introducerea euro în proporție de 57%, în timp ce femeile și-au manifestat acordul în proporție de 45%.
- Pe ansamblul țărilor cercetate, circa unul din cinci respondenți (21%) consideră că țara lor este pregătită să adere la euro, în Suedia, această proporție fiind de 27%, iar în Polonia, de numai 17%.
- În România, 54% din numărul total al respondenților și, respectiv, 51% în Ungaria consideră că aderarea la UEM ar avea efecte pozitive, iar 64% în Republica Cehă, 57% în Croația și 54% în Suedia consideră că aceasta ar avea un impact negativ.
- Introducerea monedei euro, în plan personal, ar avea efecte mai degrabă pozitive decât negative în România (58%) și Ungaria (54%), în timp ce, în Republica Cehă, intervievații se pronunțau în proporție de 60% în direcția efectelor negative.
- În majoritatea țărilor, exceptând România, predomină opinia potrivit căreia euro ar trebui introdus cât mai târziu posibil, cele mai mari ponderi ale răspunsurilor în acest sens fiind înregistrate în Republica Cehă (63%) și Suedia (60%).
- În Bulgaria și Croația, 50% dintre respondenți consideră că, într-un interval de cinci ani, ar fi posibilă trecerea la euro, în timp ce în celelalte țări se apreciază că în zece ani, iar în Suedia, 48% estimează că niciodată.
- În proporții situate între limitele de 74% și 51%, țările consideră că introducerea euro va avea impact inflaționist, determinat de creșterea prețurilor.
- Înlocuirea monedelor naționale cu moneda unică euro nu va ridica probleme cu adaptarea în proporție de 70% în Suedia comparativ cu 29% în Republica Cehă și, respectiv, 34% în Polonia.
- Toate țările analizate, mai puțin Polonia și Ungaria, consideră că apartenența la UEM va determina o scădere a capacității de control a țării, atât asupra politicilor sale economice, cât și asupra identității naționale.
- În unele țări, de exemplu, în Polonia, sondajele de opinie în problema aderării la UEM acordă o importanță deosebită consultării agenților economici pe categorii dimensionale, pe bază de scoruri în ceea ce privește **impactul economico-financiar** al introducerii euro. Se consideră că acest domeniu, în funcție de mărimea diferitelor categorii de agenți economici, reprezintă un important factor pentru luarea unei decizii bine fundamentate referitor la trecerea la euro.

3.3.2.2. Reforma Uniunii Europene și a zonei euro²

Convergența economică în sens larg spre standarde ridicate inspirate de modele de dezvoltare performante putea fi asumată de România ca o cale a propriei sale dezvoltări. **Într-o**

² Institutul de Economie Mondială.

lume interdependentă, cu oportunități și provocări, România a ales să devină stat membru (SM) al Uniunii Europene (UE) cu derogare de la moneda unică, trecând prin etapa asocierii la Comunitățile Economice Europene. Din acest moment, călăuzirea României pentru o mai bună convergență din toate punctele de vedere are ca referințe calitatea guvernării la care au ajuns SM cu cele mai bune performanțe în cadrul UE, iar domeniile, căile de atingere și modul de evaluare a acestor performanțe pentru o integrare și mai strânsă sunt cele prevăzute în Tratatul de funcționare a Uniunii Europene (TFUE) și în deciziile Consiliului European (CO) luate la nivel de șefi de state și guverne, în baza prevederilor TFUE.

Prin decizia politică de adoptare a monedei unice euro și instituționalizarea unui proces de pregătire de natura cercetării academice în acest sens, România trebuie să aspire la o economie robustă, echilibrată și performantă, care să facă față cerințelor circulației normale a monedei euro pe teritoriul național și să-i asigure sustenabilitatea și funcționalitatea pe ansamblul respectivei zone. În legătură cu acest demers asumat prin *Protocolul de aderare* ca o obligație sub incidența unei derogări temporare necesare unei pregătiri adecvate, avem de răspuns la întrebările: **CUM trebuie îndeplinite criteriile adoptării euro de o manieră sustenabilă, pe un parcurs care poate oferi un răspuns? și CÂND poate adopta România moneda unică, în conformitate cu evaluările și deciziile politice ale UE?**

Context. Proiectul României de adoptare a monedei unice este antamat într-o perioadă critică pentru Uniunea Europeană și incitantă pentru România în găsirea celor mai bune căi de promovare a intereselor ei. Uniunea este divizată în ceea ce privește formalizarea unui scenariu privind propriul viitor, în urma efectelor crizei financiare fiind gândite noi instituții și mecanisme cu menirea stabilizării financiare și economice a zonei euro și a creșterii rezilienței acesteia la posibile noi crize. Până la definitivarea acestora, asistăm la o introvertire a multor SM prin aplecarea cu prioritate asupra problemelor interne, în detrimentul celor comunitare, ca urmare a crizei financiare, cu efectele resurgenței unui protecționism și naționalism economic, inclusiv în fața imigranților de orice fel, și a favorizării unor mișcări politice radicale și populiste care pot schimba sau devia drumul integrării europene. Uniunea este, de asemenea, fragmentată și din punctul de vedere al împărțirii valorilor pe baza cărora a fost fondată, unele SM manifestând deja devieri de la acestea. Funcționarea principiilor solidarității și coeziunii și-a pierdut din forța susținerii obiectivelor politicilor comunitare, iar procesul de convergență generală în cadrul Uniunii, pe ansamblul ei, este stopat, după cum manifestarea unor forțe centrifuge, interne sau induse din exterior, fățiș sau insidios, se constituie într-un pericol real pentru unitatea UE.

Noile provocări, pe fondul încercărilor de resetare a Uniunii încă neajunse la un numitor comun, preocupă întrucât complică procesele decizionale în favoarea României, iar accentuarea unor interese geopolitice pe continentul european care ne afectează nu pot fi privite doar contemplativ, în așteptarea soluțiilor de detensionare asumate de alți actori politici, soluții care pot aduce atingere intereselor naționale. Provocările necesită implicare directă pentru protejarea propriilor interese, în mod direct și prin parteneriatul integrării. Gestionarea noilor provocări în raport cu dorința pentru o mai multă Europă democratică și unită conferă României oportunitatea de a face pași fermi pentru apropierea ei de nucleul decizional al UE, demersul pentru a deveni stat membru (SM) al zonei euro înscriindu-se cel mai bine spre acest obiectiv.

Destinul viitor al Uniunii, hotărât și prin implicarea constructivă a României ca SM cu drepturi depline al UE, este garantul propriului destin al României într-o Europă a păcii și

prosperității. Ca urmare, atenția trebuie îndreptată cu prioritate spre acest context critic, concomitent cu valorificarea beneficiilor reformelor din cadrul UE, privite și ca soluții la contextul descris. Dacă România are ca țintă adoptarea monedei unice, atunci ea trebuie să fie parte contributivă la procesul de reformare a UE, cu observarea strictă, în această etapă, a mersului reformelor de îmbunătățire a funcționării Uniunii Economice și Monetare (UEM), la care încă nu este parte decidentă. Adoptarea euro nu trebuie privită ca un scop în sine, ci ca un vehicul care poate duce România spre realizarea condiționalităților care o fac mai puternică, performantă și credibilă ca SM al UE. De asemenea, focalizarea atenției pe îmbunătățirea funcționării UEM prin implicare directă activează necesitatea resetărilor interne ale guvernantei României, la care trebuie să se recurgă prin reforme structurale, pentru a da sustenabilitate criteriilor extinse de evaluare prin care moneda națională, leul, să fie admisă în anticamera euro, respectiv în mecanismul cursului de schimb 2 (ERM II). Soluția la care trebuie recurs este pregătirea economiei și a guvernantei României la un nivel calitativ de care UE să aibă nevoie pentru propria ei întărire.

Este necesară o schimbare de atitudine. Între limitele extreme de poziție cu privire la viitorul UE, considerăm că România, ca SM cu drepturi depline al UE și cu miza propriului ei viitor legat de succesul unui scenariu credibil și fezabil pentru destinul Uniunii într-un context critic, trebuie să participe activ la reformarea UE, cu propriile opinii politice, astfel ca elementele tehnice care vor fi convenite în final – noi construcții instituționale, politici, instrumente și mecanisme de sprijin etc. – să dea curs implicit și intereselor sale susținute în mod adecvat. Suntem la o întretăiere de oportunități multiple oferite de contextul critic descris, pe care suntem obligați să le valorificăm politic în timp util, pentru ca acestea să nu devină riscuri împotriva noastră. Aceste oportunități trebuie analizate și luate „la pachet”, și nu prin excluderea unora sau altora. În prezent, simplul bilanț cantitativ al costurilor și beneficiilor adoptării euro pe termen scurt nu mai poate fi argumentul principal al adoptării euro, când există: (1) oportunitatea politică de a fi sprijiniți cu instrumente specifice pentru pregătirea noastră de a intra în zona euro; (2) oportunitatea politică națională de a evalua adoptarea euro ca reflex natural la ceea ce ar trebui să ne dorim după zece ani de la aderarea la UE; (3) oportunitatea de a deține președinția rotativă a Consiliului European (semestrul I 2019), care va deschide la propriu calea reformelor din cadrul zonei euro și unde trebuie să decidem și pentru noi cu privire la destinul UE; (4) oportunitatea geopolitică de a întări politica externă de vecinătate a UE, precum și pe cea de securitate comună, pentru a face față riscurilor care slăbesc puterea UE ca actor global; (5) oportunitatea de a ridica România la standardele politicilor economice ale UE, care fac UEM mai funcțională și mai rezilientă, o uniune spre care trebuie să țintim ca partener credibil; (6) oportunitatea de a ne apropia de nucleul de decizie care va face în final ca în toate SM ale UE să circule euro; (7) oportunitatea de a alege euroizarea economiei, având în circulație și o monedă națională; (8) oportunitatea continuării consolidării statului de drept, în perspectiva condiționării acordării de fonduri structurale, în ciclul bugetar multianual 2020-2027, de buna funcționare a statului de drept în SM.

Aceste oportunități dictează implicarea politică activă în configurarea destinului Uniunii, prin dorința noastră de a face un nou pas, propriul pas de data aceasta, în susținerea întăririi

proiectului politic european de integrare prin noi reforme. Acest pas constă în asumarea politică a propriului proiect de adoptare a monedei unice. **Pregătirea pentru adoptarea euro trebuie să reflecte faptul că România este partener activ ca SM al UE, susținător responsabil și credibil al demersurilor pentru o mai multă și eficientă Europă.** Euro nu poate fi decât o investiție politică pe termen mediu și lung, întrucât viitorul european al României în ceea ce privește stabilizarea ancorei ei spre centrul politic al UE nu poate fi legat decât de pregătirea României pentru a deveni SM al zonei euro. Din această perspectivă, România poate să-și asume și să valorifice mai bine și provocările și oportunitățile globalizării, sub umbrela unei Uniuni devenite actor global autentic.

3.3.2.3. Contextul, natura și semnificația demersurilor României pentru adoptarea euro³

Noile semnificații ale adoptării euro. Criza financiară a adus în mod evident schimbări majore în procesele de pregătire și de adoptare efectivă a monedei unice, criteriile de evaluare ale Comisiei Europene (CE) și ale BCE fiind extinse numeric și calitativ și tratate cu mare atenție. Acest lucru determină ca României să-i revină o mai mare responsabilitate individuală pentru propria pregătire până la momentul evaluărilor făcute conform prevederilor TFUE. Criteriile nominale de la Maastricht s-au dovedit insuficiente și inconsistente pentru buna funcționare a monedei unice, ele fiind proiectate pentru perioada fastă a funcționării UEM de dinaintea crizei financiare. La criteriile nominale de la Maastricht, valabile în continuare, au fost adăugați indicatorii matricei macroprudențiale, cei ai Semestrului european, toate cerințele mergând spre calitatea, soliditatea și sustenabilitatea convergenței reale.

De asemenea, demersul cunoscut de adoptare a euro este mult mai etapizat ca evaluare din partea CE și BCE, fiind necesară achiesarea mai întâi la *uniunea bancară* (UB) și, ulterior eliminării derogării, la *mecanismul european de stabilizare* (MES). Cu prilejul reuniunii ECOFIN de la Sofia (aprilie 2018), CE și instituția MES au stabilit principiile de cooperare în cadrul programelor de asistență financiară și supraveghere postprograme în situațiile de criză ale SM, fiind încheiat un memorandum privind aranjamentele operaționale pentru schimbul de informații și confidențialitatea acestora. Valdis Dombrovskis, vicepreședinte al CE pentru euro și dialog social, responsabil și cu stabilitatea financiară, serviciile financiare și uniunea piețelor de capital, a declarat că memorandumul menționat cuprinde obiectivele stabilizării zonei euro și ale unei guvernante eficiente la nivelul acesteia, cu o calitate sporită a programelor de asistență financiară acordate SM. Intenția majoră a părților semnatare este focalizarea eforturilor politice spre consolidarea instrumentelor cu caracter de prevenție și de gestionare a crizelor în zona euro.

Noile instituții (UB și MES) trebuie privite prin rolul lor stabilizator, benefic pentru și necesar de însușit de către România în abordarea convergenței reale de o manieră structurală, la scară națională. Simplul PIB/loc., ajuns ca medie națională la cca 60% din media UE, ascunde disparități regionale semnificative, care trebuie atenuate inclusiv prin reforme structurale semnificative. În cadrul Planului național de pregătire pentru adoptarea euro, sensul schimbării de atitudine în raport cu oportunitățile prezentului este resetarea politicilor economice și

³ Institutul de Economie Mondială.

atingerea unui nivel al indicatorilor de performanță ai acestora, după care suntem judecați ca parte a unei foi de parcurs bine întocmite ca domenii de acțiune și credibile din punctul de vedere al rezultatelor așteptate. După cum este cunoscut, intrarea în UB este obligatorie pentru a adopta moneda unică, mai ales din punctul de vedere al achiesării la *mecanismul unic de supraveghere* (MUS), în timp ce intrarea în MES este concomitentă cu adoptarea euro (art. 2 și 44 din Tratatul de înființare a MES). Pentru participarea la UB, achiesarea la MUS presupune adaptarea legislației naționale, acceptarea evaluării cuprinzătoare a instituțiilor de credit din România (procedura AQR – *Asset Quality Review*) și aplicarea testului de stres al BCE pentru întreg sistemul bancar, urmate de încheierea Acordului de cooperare strânsă cu BCE. Acești pași, mai ales cei de armonizare juridică, trebuie pregătiți în paralel cu tema încă deschisă a schemei de garantare comună a depozitelor, care, odată lămurită, va face posibilă adresarea cererii de participare la UB.

Un pas definitoriu pentru adoptarea euro este pregătirea României pentru intrarea leului în ERM II, ceea ce implică măsuri legislative în plan național și negocierile de stabilire a cursului central de conversie a leului în euro cu toate SM din zona euro și cu cele care ar fi cu monedele lor în ERM II. Argumentele negocierilor trebuie să asigure o rezervă reală de competitivitate a economiei naționale pe termen lung, sprijinită continuu de creșterea productivității muncii și de politicile economice rămase în suveranitatea națională, cea monetară fiind transferată la BCE. Restabilirea unor dezechilibre prin fluctuația cursului de schimb sau inflație nu va mai fi posibilă, iar raportarea acestora exclusiv la calitatea restului de politici economice naționale nu trebuie să aducă prejudicii ratingului de țară, cu afectarea randamentelor obligațiunilor de stat în finanțarea deficitelor bugetare și a datoriei publice. Decizia de intrare a leului în ERM II este luată la nivel de miniștri de finanțe din zona euro (Eurogrup), de președintele Băncii Centrale Europene, de miniștrii de finanțe și de guvernatorii băncilor centrale din SM care, la acel moment, participă și ele la ERM II. Decizia este precedată de runde de consultări bilaterale conduse de Comisia Europeană și BCE, prin care trebuie demonstrată stabilitatea cursului leului aflat în ERM II.

Prin decizia politică de adoptare a euro și instituționalizarea realizării acesteia prin crearea Comisiei naționale de fundamentare a Planului național de adoptare a monedei euro, România se află la o linie de start care indică poziții mai bune și mai puțin bune ale demersului de îmbunătățire și consolidare a convergenței sale reale și structurale. România țintește spre nucleul dur al UE și pentru o calitate de decident extinsă, mai bună în ceea ce privește promovarea intereselor naționale și fructificarea beneficiilor tuturor instrumentelor integrării europene. Această linie de start trebuie privită cu obiectivitate, fără frustrările trecutului care pot absorbi timpi prețioși și despre care s-a vorbit în nenumărate rânduri, mai ales în termeni de neputință a îndeplinirii durabile a criteriilor adoptării monedei unice. Acest lucru nu înseamnă a nu lua aminte la lecțiile trecutului, unele deviate, care ar trebui să nu mai „inspire” alte deficiențe neconcordante cu o economie robustă pe termen lung.

Foaia de parcurs pentru adoptarea euro trebuie să pornească de la o diagnosticare a stării de fapt și să prevadă ce și cum trebuie procedat în toate planurile criteriilor de convergență – nominală, reală, structurală și juridică – pentru resetările necesare în politicile economice care dau sustenabilitate acestora pe termen lung. Această necesitate decurge din însăși nevoia de a evita derapaje interne economice și sociale, motivate de utilizarea monedei unice, fiind greu de presupus că reîntoarcerea la moneda națională s-ar putea face fără costuri enorme.

Linia de start pentru pregătirea adoptării euro și schimbarea de atitudine privește combinarea raportării noastre la oportunități cu ceea ce presupune o pregătire autentică și credibilă a economiei naționale pentru un SM ce aspiră la zona euro. Acest nou pas, asumat politic la semnarea TFUE printr-un larg consens politic național, fără echivocuri (momentul Snagov 1, 1995), urmează să ofere constanta responsabilității guvernantei, în condițiile partajării elementelor de suveranitate și subsidiaritate pe care le implică un parteneriat mai strâns în cadrul UE. Linia de start trebuie considerată drept momentul de la care România se implică în mod real în destinul ei european, prin îngemănarea cu destinul Uniunii, cel mai grandios proiect politic regional de după cel de al Doilea Război Mondial, care trebuie să asigure în continuare pacea și prosperitatea pentru toți cetățenii europeni, inclusiv români.

Convergența reală, pivot al pregătirii pentru adoptarea euro. Dezbaterile cu tentă economică aplicată pe tema adoptării euro au focalizat în termeni buni sau mai puțin buni starea convergenței reale, proces care nu a răspuns nivelului cerințelor unei pregătiri coerente și continue pentru o mai multă integrare europeană a României, respectiv apropierea de zona euro. Putem spune despre convergența reală, dacă ea s-a produs satisfăcător la nivelul indicatorului sintetic PIB/loc., că a fost mai degrabă un subprodus natural al creșterii economice, și nu un scop ținut al acesteia prin politici economice orientate și, mai ales, bine structurate. Chiar intențiile de restructurare cu efecte asupra convergenței reale, din punctul de vedere al stimulării unor nișe de dezvoltare (cum au fost, de exemplu, sarcinile postprivatizare ale noilor proprietari de active, sectorul IT, întreprinderile mici și mijlocii, cercetarea și dezvoltarea), au fost învinse de interesele de performanță ale noilor actori naționali și străini din sfera producției și serviciilor, toți urmărind însă oportunitățile pieței, și nu pe cele oferite de politici prea des amendate de modificări operate în codul fiscal.

Convergența reală, la stadiul de diagnoză, denotă o abordare fragmentată, prin prisma valorificării oportunităților economice și a provocărilor geopolitice, cu rezultate dezechilibrate teritorial – ponderea mare a populației la limita sărăciei și excluziunii sociale, nivelul scăzut de dezvoltare economică a unor regiuni, poli de dezvoltare care nu se pot extinde regional, analfabetismul în creștere, calitatea infrastructurii de educație și de sănătate publică etc. –, de izolare fizică în interiorul țării și mai ales față de exterior (încă nicio legătură continuă cu o autostradă spre Ungaria, de exemplu, pentru a se ajunge mai ușor în tot spațiul Uniunii), cu impact negativ asupra mobilităților cerute de funcționarea pieței muncii și de localizarea facilă a investițiilor creatoare de locuri de muncă. Era de așteptat ca timpul irosit pentru o infrastructură fizică menită să ne lege cu Europa integrată să fi fost recuperat mai rapid în cei zece ani de la aderarea la UE, valorificând mai eficient oportunitățile economice ale integrării și fondurile structurale.

Convergența reală este necesar să apară explicit în programele de guvernare ca un capitol care să subsumeze domeniile și țințele realizării ei, mai ales din punctul de vedere al continuității preocupărilor politice, printr-o strategie de dezvoltare pe termen mediu și lung, cimentând criteriile care califică România ca SM al zonei euro. Preocuparea instituțională pentru adoptarea euro va demonstra că procesele convergenței reale au ajuns la scadență, iar depășirea etapei are nevoie de un consens al partenerilor naționali, consemnat printr-o declarație politică de angajare în realizarea ei, dincolo de ciclurile electorale. Convergența reală sănătoasă trebuie să devină o preocupare permanentă a guvernelor.

Putem și trebuie să admitem faptul că, în perioada derogării de la moneda euro, guvernanta a avut dreptul și a acționat în sensul unor libertăți și/sau discreționități prin prisma suveranității. Când CE sau BCE au constatat neajunsuri ale convergenței sau devieri de la disciplina economică mult întărită după criza financiară (PSC, *Six-Packs*, Semestrul european, Raportul de convergență etc.), au oferit întotdeauna termene de corectare. Un program național de trecere la euro asumat politic pe domenii de acțiune și cu identificarea instituțiilor responsabile înseamnă implicit ca guvernanta economică națională să se apropie cât mai mult de rigorile unei așa-zise federalizări a zonei euro în problemele de stabilitate financiară, cu o formă de buget sau capacitate financiară proprie. **Beneficiile aderării la zona euro sau ale dispunerii de toate instrumentele integrării comune centrului decizional al UE vor fi efectul responsabilității individuale a României**, împărtășite cu ceilalți parteneri în cadrul noilor instituții și mecanisme de stabilitate deja menționate.

Ca urmare, trebuie învinse reticențele de orice natură în schimbarea atitudinii privind consecvența și rigorile de realizare a convergenței reale. Din acest punct de vedere și dincolo de dezbaterile interne, uneori tensionate, BCE, în examinarea convergenței României în toate dimensiunile ei, își exprimă periodic (la doi ani sau la cererea unui SM) un punct de vedere în special asupra dezvoltării fiscale, a perspectivelor provocărilor la adresa finanțelor publice, cu focalizare pe corelația dintre deficite și îndatorare. Specificitatea analizelor pe sustenabilitatea convergenței vine să demonstreze în plus asumarea de un anumit fel și după anumite reguli a responsabilității individuale a unui SM, în lipsa unui pilon fiscal comunitar autentic necesar sustenabilității monedei unice, politica fiscal-bugetară rămânând apanajul guvernantei naționale.

Sensul convergenței reale ca factor de sustenabilitate a convergenței nominale nu poate omite faptul că numai reformele structurale pot conferi rezultate notabile pe termen lung, în primul rând în propriul interes național al unei dezvoltări bine structurate și echilibrate, care să permită circulația euro în România și asimilarea psihologică a funcțiilor monedei unice de către populație, fără șocuri. Alegerea diagnozei convergenței reale ca punct de plecare în programul de pregătire pentru adoptarea euro este abordarea normală pentru a trece examenul evaluărilor obligatorii ale pașilor de urmat pentru ca moneda națională să ajungă în antecamera euro și România, în zona euro. Dacă programul de convergență reală este la latitudinea României din punctul de vedere al identificării domeniilor de atacat, ceea ce interesează instituțiile UE din punctul de vedere al evaluărilor sunt **efectele unui nou stadiu al convergenței reale, măsurate prin stabilitatea prețurilor, sustenabilitatea poziției fiscale, stabilitatea cursului de schimb al leului (fără a fi supus unor tensiuni severe) și nivelul dobânzilor pe termen lung măsurate pe baza randamentului obligațiunilor de stat**. Referințele de comparație a tăriei convergenței reale conduc în mod natural spre criteriile nominale și nivelul abaterilor admisibile ale acestora, calculate în raport cu performanțele celor mai bune state membre din zona euro. Exigențele actuale, mult mai coercitive, impuse pentru validarea aderării României la zona euro reflectă faptul că reziliența României ca SM în zona euro depinde de robustețea economiei sale, conferită de o masă critică de convergență care nu mai pune la îndoială contribuția acesteia la buna funcționare a UEM întărite.

Concluzii. România este parte a celui mai de anvergură proiect politic european, iar destinul ei este legat de acesta. Fiind atentă la demersurile de reformare și la criticile aduse pentru inacțiune, România nu poate rămâne pasivă, ca SM cu drepturi depline al UE, ci trebuie să

se implice activ prin chiar proiectul național de apropiere de nucleul dur al Uniunii – zona euro. Prin acest proiect, România poate exersa, repetăm, calitatea de decident pentru viitorul ei și al UE, fiind în interesul ei să urmeze calea spre o mai multă Europă, unită și democratică.

Apropierea României de zona euro este esențială din punctul de vedere al tuturor oportunităților momentului, iar pregătirea pentru adoptarea euro îi crește credibilitatea ca partener responsabil în cadrul UE. Este vorba despre **asumarea unei guvernante politice de calitate**, care să asigure sustenabilitatea tuturor criteriilor de adoptare a monedei unice, prin resetarea politicilor economice în sens larg la standardele cerute de o UEM întărită, funcțională, mai bine pregătită pentru eventuale crize.

Prin decizia politică de adoptare a euro, România se implică cu adevărat în destinul ei european, alături de celelalte SM ale UE. Atragerea resurselor UE, constituite de altfel și din contribuțiile naționale, trebuie să se facă cu celeritate și **spre obiective care să asigure în mod real o creștere economică sustenabilă, echilibrată și bine structurată**, în condițiile partajării unor elemente de suveranitate cu instituțiile UE.

Pregătirea României pentru adoptarea euro ne așază la **o linie de start** care trebuie privită cu obiectivitate, fără frustrările trecutului, dar cu credința că putem recurge la o resetare a politicilor economice și la reformele structurale necesare, menite a da României statura unui SM demn de a fi în zona euro și, în aceeași măsură, de a fi la masa deciziilor, unde să se poată promova mai bine interesele naționale în cadrul parteneriatului clădit prin integrarea europeană, pentru o Uniune rezilientă la noile provocări economice, politice și geopolitice ale prezentului.

Destinul european al României poate fi ancorat la proiect prin interesul politic expres exprimat, activism, participare și contribuții proprii la perfecționarea funcționării UE spre obiectivele sale politice, lucru care nu poate fi lăsat exclusiv în seama birocrăției Comisiei Europene, de multe ori greoaie, confuze și contrare, prin partizanat, intereselor legitime ale SM. Este soluția pentru a fi încheiate, și cu contribuția României, divizările apărute între SM, care afectează procesul general de convergență pe ansamblul UE.

UE nu este un club de binefacere, după cum aderarea la ea credem că nu a fost considerată de nimeni un panaceu la dificultățile naționale, fără propria responsabilizare și implicare a României. Integrarea europeană nu este un scop în sine, ci vehiculul care poate menține pacea în Europa, prin securizarea prosperității cetățenilor ei.

3.3.2.4. Oportunități și provocări pentru România⁴

Drumul către construirea Uniunii Economice și Monetare (UEM), planificat de arhitecții europeni încă din anul 1969 (Planul Marjolin, Planul Werner), poate fi considerat unul dintre cele mai complexe și dificile.

La 1 ianuarie 2019 se împlinesc 20 de ani de la intrarea pe arterele bancare a monedei unice europene, euro. În prezent, euro este utilizat de 19 state membre și 340 milioane de cetățeni ai acestor state din zona euro. Este a doua cea mai utilizată monedă a lumii, după dolarul SUA. Alte 60 de state și teritorii, care împreună însumează 175 milioane de locuitori, au ales să utilizeze moneda unică europeană ca monedă proprie sau să-și lege cursul de aceasta.

⁴ Institutul de Economie Mondială.

Criza economică și financiară care a lovit UE în 2008 și care își face resimțite efectele chiar și în prezent nu a început în zona euro, dar a influențat neașteptat stabilitatea financiară și a arătat slăbiciunile instituționale ale UE.

Înființarea UEM a urmat unei perioade caracterizate prin majorarea treptată a cheltuielilor publice, deficite bugetare cronice și creșterea rapidă a ratei datoriei publice în multe dintre statele care au devenit membre ale zonei euro. Ulterior, indicatorii fiscali au înregistrat o dinamică pozitivă. De exemplu, deficitul bugetar a scăzut de la aproximativ 5% din PIB în 1992 la aproximativ 2% din PIB în 1998.

Răspunsurile imediate cu intenția de contracarare s-au materializat în instrumentele adoptate, care s-au concretizat atât în măsuri financiare de asistență a țărilor cu probleme, cât și în măsuri menite să contribuie la o mai bună coordonare la nivelul UE. Acestea au dus la întărirea reglementărilor fiscale și financiare pentru prevenirea crizelor viitoare. Totodată, acțiunile BCE în materie de politică monetară s-au dovedit decisive.

Din dorința de a contribui la crearea unei UEM mai stabile și mai rezistente în fața diverselor șocuri, în anul 2015, cei cinci președinți ai instituțiilor europene, respectiv Jean Claude Juncker, președintele Comisiei Europene, Donald Tusk, președintele Consiliului European, Jeroen Dijsselbloem, președintele Eurogrup, Mario Draghi, președintele BCE, și Martin Schultz, președintele Parlamentului European, au elaborat și publicat raportul cunoscut drept **Raportul celor cinci președinți** privind finalizarea UEM a Uniunii Europene, apreciind că progresul trebuie să fie înregistrat pe patru planuri, astfel:

1. adevărată UEM trebuie să se bazeze pe economii naționale cu structuri economice menite să ducă la prosperitate în cadrul eurozonei;
2. uniune financiară care să garanteze stabilitatea monedei euro în cadrul uniunii monetare și creșterea gradului de împărțire a riscului în sectorul privat. Aceasta înseamnă completarea uniunii bancare și crearea uniunii piețelor de capital;
3. uniune fiscală care oferă atât sustenabilitate fiscală, cât și stabilizare fiscală;
4. uniune politică, fundament pentru celelalte trei obiective menționate anterior, prin asigurarea responsabilității democratice și întărirea legitimității instituțiilor europene.

După o perioadă îndelungată de criză, guvernele și instituțiile trebuie să le demonstreze cetățenilor și piețelor că zona euro va depune eforturi conjugate și necesare pentru asigurarea prosperității pe termen lung.

Un aspect important și totodată sensibil la care face referire Raportul celor cinci președinți este integrarea într-un grad mai mare a **suveranității europene**, care să se realizeze treptat – alături de respectarea reglementărilor economice și fiscale necesare – pentru desăvârșirea UEM.

Pentru ca zona euro să evolueze spre o Uniune Economică și Monetară completă, este nevoie de trecerea de la sistemul de reglementări și instrucțiuni orientate spre elaborarea politicilor economice naționale la un sistem superior de integrare la nivelul UE. În practică, această tranziție necesită ca statele membre să accepte un sistem de decizie comun, bazat pe elementele particulare ale bugetelor și politicilor naționale.

Completarea cu succes a procesului de convergență economică și de integrare financiară asigură, în opinia celor cinci președinți ai celor mai importante instituții europene, drumul către împărțirea riscurilor publice, însoțit de o participare democratică și o responsabilitate mai puternică atât la nivel național, cât și european.

Scopul acestui raport este deopotrivă atât de a evidenția pașii care vor trebui făcuți, cât și de a oferi o reală orientare a măsurilor ce vor trebui adoptate pe termen lung. Procesul se va organiza pe trei etape consecutive, astfel:

- *Etapa I – între 1 iulie 2015 și 30 iunie 2017:* în acest prim stadiu, care a fost botezat „adâncire prin acțiune”, instituțiile europene și statele membre ale zonei euro trebuiau, prin instrumentele existente, să respecte cât mai bine tratatele europene asumate, respectiv creșterea competitivității și a convergenței structurale, completând astfel uniunea fiscală, realizarea și menținerea de politici fiscale responsabile la nivel național și al zonei euro, precum și sporirea responsabilității democratice.
- *Etapa a II-a, numită „completarea UEM”,* cuprinde măsuri concrete, cu efect mult mai extins, necesare pentru completarea arhitecturii instituționale și economice a UEM. Procesul de convergență ar deveni astfel obligatoriu, prin intermediul unui set de repere convenite de comun acord, convergența dobândind un caracter juridic mai puternic. Îmbunătățiri importante în vederea atingerii acestor standarde vor consta în noi criterii cerute pentru ca fiecare stat membru să participe efectiv la mecanismul de absorbție a șocurilor din zona euro, pe parcursul celei de-a doua etape.
- *Etapa finală va începe cel mai târziu în 2025.* O UEM completă ar oferi o zonă stabilă și prosperă pentru toți cetățenii din statele membre care au aceeași monedă, atractivă pentru celelalte state ale UE care vor adera de îndată ce vor fi pregătite să treacă la pasul definitiv pentru viitorul lor.

La 1 martie 2017, înainte cu nici o lună de aniversarea a 60 de ani de la crearea Comunității Economice Europene (actuala Uniune Europeană), Comisia Europeană a pregătit și prezentat Carta albă a scenariilor posibile care vor pava drumul Uniunii Economice și Monetare. În acest document, anunțat în Raportul celor cinci președinți, s-a ținut seama și de factorii externi care influențează mediul european, respectiv: noile forme de globalizare, impactul noilor tehnologii asupra societăților și locurilor de muncă, aspectele legate de securitate și creșterea populismului în Europa.

Carta albă publicată se concentrează pe cele cinci scenarii despre posibilul drum al UEM, depinzând de deciziile luate. Acest document **marchează de fapt începutul, și nu sfârșitul dezbaterilor legate de drumul optim către o UEM completă și desăvârșită.**

O serie de cinci scenarii au fost avansate de președintele Comisiei Europene, Jean-Claude Juncker, prezentarea acestora declanșând un întreg proces de analize și comentarii, unele nu tocmai pozitive. Obiectivul urmărit de J.-C. Juncker a fost acela de a da de înțeles reprezentanților statelor membre că viitorul UE este în mâinile lor.

În ultimul deceniu, piețele financiare au trecut prin numeroase turbulențe și transformări. Criza financiară internațională și criza datoriilor suverane din UE au accentuat natura dinamică a acestora. De asemenea, reformele implementate de autorități în UE în scopul creării pieței unice și al creșterii gradului de integrare au contribuit și ele la influențarea piețelor financiare. Integrarea financiară în statele membre ale UE este un pas important care ar permite o distribuție mai eficientă a riscurilor și ar conduce la întărirea stabilității financiare, la asigurarea stabilității prețurilor.

Având în vedere efectele crizei datoriilor suverane și accentuarea divergențelor între statele membre ale UE, începând cu anul 2011, autoritățile europene au decis modificarea majoră a

cadrului de guvernanță economică din UE. În aceste condiții, având în vedere reformarea Pactului de stabilitate, crearea fondurilor de rezoluție și inițierea procesului de creare a uniunii bancare, suntem de părere că autoritățile europene au încercat să creeze un cadru instituțional mai solid, care să faciliteze mecanisme de ajustare în Uniunea Europeană și în zona euro. Abordarea adoptată este însă una progresivă, din care lipsesc măsurile cu impact mai puternic – uniunea fiscală, transferuri fiscale cu efect de redistribuție mai puternic, uniunea politică – menite să consolideze în mod ireversibil zona euro.

Analiza noastră a condus la constatarea că nu prevederile Pactului de stabilitate și creștere au fost cauza lipsei de disciplină fiscală și bugetară în Uniunea Europeană, ci mai degrabă lipsa de voință a Consiliului de a pune în aplicare recomandările Comisiei Europene, pe de o parte, și dezinteresul statelor membre de a respecta o minimă disciplină fiscală și bugetară, pe de altă parte.

Întrucât, în prezent, nicio țară dintre cele care nu au aderat încă la zona euro nu are o dată clară de adoptare a euro, este necesară o analiză a principalelor repere temporale ale demersurilor făcute de acestea în vederea intrării în zona euro, punând accent pe pozițiile instituțiilor relevante în acest sens (guvern, președinție, banca centrală), dar și pe percepția opiniei publice privind impactul adoptării euro și momentul oportun de trecere la moneda unică europeană. Sunt evidențiate în acest mod divergențele care pot îngreuna tranziția spre moneda unică.

Asemănarea planului de creare a UEM cu o foaie de parcurs are drept scop simplificarea prin schematizare, urmărindu-se punctarea traseului celui mai dificil, a consumului necesar de resurse, a duratei și a punctelor de oprire pentru realimentare.

O foaie de parcurs a Uniunii Europene trebuie să ia în considerare toate statele membre, pe măsură ce condițiile de convergență nominală și reală vor fi îndeplinite. Fragilitatea construcției Uniunii Economice și Monetare constă în faptul că s-a ținut cont doar de apropierea macroeconomică, lăsându-se în urmă divergențele instituționale, microeconomice, culturale etc., care în perioada crizei financiare internaționale au devenit vizibile mai mult ca oricând.

Încă de la înființarea Comunității Economice Europene prin intermediul Tratatului de la Roma în 1957, unul dintre obiectivele principale a fost extinderea numărului de membri. Acest proces a cuprins aspecte economice, legale, culturale, dar și politice. De asemenea, procesul de extindere a avut implicații atât pentru țările membre, cât și pentru țările candidate. Țările membre au fost nevoite să identifice un cadru optim de guvernanță care să permită integrarea cât mai rapidă a țărilor candidate, în timp ce acestea din urmă au fost nevoite să se conformeze noilor condiții economice, legislative și politice.

Un pas istoric în desăvârșirea construcției europene a fost semnarea în 1991 a Tratatului de la Maastricht, prin intermediul căruia au fost puse bazele Uniunii Economice și Monetare (UEM). De altfel, adoptarea unei monede de către un număr semnificativ de state europene a presupus transferul total de suveranitate într-un domeniu considerat prerogativă *regală* prin excelență, atributul suprem al oricărui stat național independent.

În cadrul Tratatului de la Maastricht au fost accentuate și condițiile de aderare la zona monetară, cunoscute sub denumirea de *Criteriile de la Maastricht*, care se concretizează sub forma celor patru criterii economico-financiare de convergență nominală. Regulile impuse de Tratatul

de la Maastricht au reprezentat un prim pas pentru crearea unui cadru de guvernare economică în Uniunea Europeană, formalizat *de jure* în 1997, în cadrul Pactului de stabilitate și creștere.

Efectele crizei financiare internaționale și, în mod special, criza datoriilor suverane din zona euro au subliniat eșecul autorităților europene în coordonarea politicii fiscale adoptate de statele membre. În consecință, în vederea adaptării la noile condiții economice și financiare, Pactul de stabilitate și creștere a fost revizuit și s-au adoptat noi mecanisme de guvernare în Uniunea Europeană. De asemenea, au fost create mecanisme de rezoluție și s-au pus bazele pentru crearea uniunii bancare. Sunt evidențiate în continuare etapele și modul de evoluție a guvernării economice din Uniunea Europeană.

Crearea unei zone monetare presupune îndeplinirea unor condiții esențiale în vederea funcționării eficiente a acesteia. Literatura de specialitate sintetizează caracteristicile pe care o uniune monetară trebuie să le îndeplinească pentru a fi optimă:

- i) flexibilitatea prețurilor și salariilor;*
- ii) mobilitatea capitalului și a forței de muncă;*
- iii) integrarea piețelor financiare;*
- iv) gradul de deschidere a economiilor;*
- v) diversificarea producției și consumului;*
- vi) similaritatea ratelor inflației;*
- vii) integrarea fiscală;*
- viii) integrarea politică.*

Având în vedere faptul că zona euro a fost creată fără a exista o uniune fiscală – statele membre care au adoptat moneda euro și-au păstrat independența politicii fiscale, iar la nivelul zonei euro nu a existat un buget comun –, gradul de integrare fiscală a fost foarte redus.

În aceste condiții, autoritățile au decis în 1997 adoptarea unui set de reguli de politică fiscală ce trebuie îndeplinite de statele membre în cadrul Pactului de stabilitate și creștere, pentru diminuarea efectelor negative ale gradului redus de integrare fiscală și având în vedere criteriile de convergență nominală. Este important de menționat și contextul fiscal în care a fost adoptat acest pact în 1997, în cadrul Consiliului European de la Amsterdam. Pentru țările care aveau la zona monetară unică au fost stabilite anumite reguli comune, în special în ceea ce privește politicile bugetare, precum și sancțiuni pentru cazul în care aceste reguli nu sunt respectate. De precizat faptul că Pactul de stabilitate și creștere a fost revizuit în etape, în special în ceea ce privește regulile care trebuie respectate în cadrul uniunii monetare. Stabilirea unor reguli bugetare a avut în vedere reducerea eventualelor politici fiscale asimetrice.

Pactul de stabilitate și creștere a avut la bază două reguli stabilite de autoritățile europene în ceea ce privește politica fiscală: deficitul bugetar să nu depășească 3% din produsul intern brut (PIB), iar datoria publică să nu depășească 60% din PIB.

Pactul a fost construit în jurul a două componente principale:

- supravegherea politicilor fiscale;
- procedura de deficit excesiv.

Componenta de supraveghere a politicilor fiscale a intrat în vigoare la 1 iulie 1998, prin aplicarea Regulamentului nr. 1466/97. Se stipula că, pentru asigurarea disciplinei bugetare în Uniunea Europeană și pentru supravegherea și coordonarea politicilor fiscale din țările membre, fiecare stat membru trebuie să prezinte Comisiei Europene programe de stabilitate (pentru

statele membre din zona euro) și de convergență (pentru statele membre din afara zonei euro) în care se specifica un obiectiv bugetar pe termen mediu.

Componenta corectivă a stabilit procedura de deficit excesiv. Aceasta a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1999, prin aplicarea Regulamentului nr. 1467/97⁵, și a avut în vedere declanșarea procedurii de deficit excesiv, în condițiile în care la deficitul bugetar limita era de 3% din PIB sau datoria publică depășea 60% din PIB, iar obiectivul de reducere a datoriei cu 1/20 pe an nu s-a concretizat pe parcursul celor trei ani anteriori. Țările UE aflate într-o perioadă de recesiune, definită prin scăderea anuală a PIB real cu cel puțin 0,75%, puteau solicita însă caracterul excepțional al deficitului excesiv.

Componenta corectivă a Pactului de stabilitate și creștere a prevăzut și sancțiuni în cazul țărilor din zona euro, în condițiile în care nu se reducea deficitul. În etapa preventivă, pentru țările cu probleme de depășire a deficitului s-a stabilit depunerea la Comisie a unui depozit purtător de dobândă, în valoare de 0,2% din PIB. În condițiile în care deficitul excesiv nu este corectat, se poate stabili chiar o amendă de până la 0,5% din PIB.

Decizia privind declanșarea procedurii de deficit excesiv aparține Consiliului. Conform etapelor prevăzute în cadrul etapei de corectare a deficitului, Consiliul stabilește dacă deficitul este excesiv, adoptă forma recomandărilor propuse de Comisia Europeană, indică un termen-limită pentru corectarea deficitului sau decide impunerea de sancțiuni.

Rolul Pactului de stabilitate și creștere era de a menține stabilitatea minimă a finanțelor publice în statele membre ale UE și mai ales în statele membre ale zonei euro. Acest rol nu a fost însă îndeplinit. Astfel, până în 2005, aproximativ jumătate dintre cele 12 țări membre ale zonei euro, cu un PIB cumulat de aproape 80% din totalul zonei, precum și Marea Britanie au înregistrat deficite excesive. De asemenea, nici obiectivul de corectare a deficitului excesiv nu a fost îndeplinit. Exemplele cele mai elocvente în acest sens sunt reprezentate chiar de Franța și Germania, care au încălcat prevederile Pactului de stabilitate și creștere.

În opinia noastră, nu prevederile Pactului de stabilitate și creștere au fost cauza lipsei de disciplină fiscală și bugetară în UE, ci mai degrabă lipsa de voință a Consiliului de a pune în aplicare recomandările Comisiei Europene, pe de o parte, și dezinteresul statelor membre de a respecta o minimă disciplină fiscală și bugetară, pe de altă parte.

În aceste condiții, persistența dezechilibrelor fiscale în zona euro și situația critică a unor state membre au creat premisele unor vulnerabilități de natură fiscală. Efectele crizei financiare internaționale începute în toamna anului 2007 în SUA, precum și falimentul băncii Lehman Brothers au amplificat vulnerabilitățile financiar-bancare ale statelor din zona euro și au condus la o criză a datoriilor suverane care a afectat în mod drastic stabilitatea, creșterea economică și gradul de ocupare a forței de muncă, în special în statele de la periferia zonei euro.

Criza datoriilor publice din UE a relevat un grad ridicat de instabilitate în sistemul financiar. Acumularea dezechilibrelor macroeconomice și a nesiguranței legate de previziunile de creștere a PIB a adăugat un plus de risc în ceea ce privește revenirea la normalitate într-un interval rezonabil a datoriilor suverane. Acest lucru s-a reflectat și în comportamentul investitorilor de pe piețele financiare, care au solicitat dobânzi ridicate la creditele contractate de țările cu o situație fiscală sensibilă. În această situație incertă, țările din zona euro care s-au confruntat cu un grad

⁵ http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/sgp/index_en.htm.

mai mare de vulnerabilitate în fața dificultăților financiare au adoptat programe de consolidare fiscală cu orizonturi diferite de timp.

În opinia noastră, principala problemă a UE rezidă însă în diferențele mari de competitivitate între statele membre și în persistența unor factori care au condus la accentuarea divergențelor economice între statele UE.

Evoluția indicelui regulilor fiscale din perioada 1999-2014 arată câteva aspecte relevante pentru eforturile UE de a elabora cele mai bune măsuri menite să ducă la asanarea problemelor de natură financiară:

- după anul 2010 se observă o tendință de creștere a numărului de reguli fiscale. În aceste condiții, în 2014, majoritatea țărilor aveau un nivel similar de restricții fiscale, indicele regulilor fiscale fiind foarte omogen;
- în al doilea rând, comparativ cu media din UE, indicele regulilor fiscale în statele care au adoptat inițial moneda unică – UE11 – este simțitor similar. Dacă avem însă în vedere nivelul regulilor în țările care formează nucleul dur al UEM și țările din grupul PIIGS (Portugalia, Italia, Irlanda, Grecia și Spania), se observă diferențe semnificative. Astfel, țările din nucleul dur au politici fiscale mult mai restrictive comparativ cu țările din PIIGS. În perioada 1999-2011, țările din grupul PIIGS au avut cel mai scăzut nivel al indicelui regulilor fiscale. În mod surprinzător, țările dezvoltate din UE care nu au adoptat moneda unică europeană – Marea Britanie, Suedia și Danemarca – au indicele regulilor fiscale mai ridicat chiar și față de nucleul dur al țărilor care au format zona euro în 1999;
- în al treilea rând, și în țările care au aderat la UE în anii 2004, 2007 și 2013, cadrul de reglementare fiscală este destul de permisiv. În ansamblu, în comparație cu regulile impuse de PSCE din 1997 și având în vedere valorile la zi ale indicelui regulilor fiscale, statele membre trebuie să îndeplinească o serie de condiții mult mai restrictive.

Reforme adoptate de autoritățile de la Bruxelles pentru minimizarea efectelor economice negative cauzate de criza financiară internațională și mai ales de criza datoriilor suverane din UE au drept scop creșterea eficienței în mod special în zona euro, dar greu de realizat, plecând de la premisa că regulile fiscale restricționează finanțele publice ale statelor membre pentru a converge către echilibru. Poladian (2013) precizează faptul că aceste reguli au un neajuns major, odată ce pornesc de la premisa greșită că toate deficitele bugetare sunt ineficiente, din cauza unor cheltuieli curente nesustenabile pentru mărfuri și servicii, și, prin urmare, trebuie înlăturate. Austeritatea, trasă la indigo la nivelul statelor membre, nu constituie o soluție general valabilă. Există și cheltuieli orientate spre dezvoltarea bunurilor de capital, care, dacă sunt făcute echilibrat, pot produce venituri suplimentare care, în timp, reduc datoria publică. Acestea pot conduce în același timp la dezvoltarea factorilor de creștere pe termen lung, reducându-se în acest fel **diferențele mari de competitivitate dintre statele europene**, adevărata problemă a lipsei de convergență reală la nivelul Uniunii Europene (Poladian, 2013). De asemenea, în opinia noastră, **nu neapărat numărul de reguli impuse este important, ci voința statelor membre de a respecta aceste reguli, precum și voința Consiliului de a impune măsurile de corectare necesare remedierii dezechilibrelor excesive.**

În ultimii ani, autoritățile europene au încercat să creeze un cadru instituțional mai solid, care să permită crearea unor mecanisme de ajustare în UE și în zona euro. Aceste mecanisme au în vedere creșterea gradului de optimalitate al uniunii monetare. Abordarea adoptată este progresivă, deoarece lipsesc măsurile cu impact mai puternic.

În ultimii doi ani, dinamica ponderii creditelor în activele sectorului bancar din România a fost influențată în principal de rezoluția creditelor neperformante (proces demarat în aprilie 2014, la recomandarea Băncii Naționale a României) și de măsurile legislative adoptate în 2016 privind debitorii persoane fizice⁶ care au condus la o restrângere temporară a ofertei de creditare.

Ponderea titlurilor de datorie deținute de băncile din UE în activele bancare este deosebit de dispersată între statele membre, variind între 38,1% în Malta și 2,4% în Estonia (în T1 din 2017). Această pondere a crescut semnificativ în perioada postcriză în majoritatea țărilor din UE, reflectând înclinația băncilor către investiții în obligațiuni, excepție făcând doar Luxemburg, Belgia, Germania, Franța, Republica Cehă, Olanda, Cipru, Lituania și Estonia.

În prezent, România este una dintre țările UE cu cea mai mare pondere a titlurilor de datorie în active. Această pondere a înregistrat o creștere semnificativă în perioada postcriză, de la o valoare de doar 3,6% în T4 2008 la 21,9% în T1 2017, constituind o reflecție a scăderii ponderii creditelor în bilanț. Începând din T1 2015, băncile din România și-au schimbat politica investițională, achiziționând mai puține titluri de datorie. În pofida acestui fapt, ponderea titlurilor de datorie în active a sistemului bancar românesc depășește de 1,5 ori ponderea înregistrată de băncile din Germania.

Ponderea numerarului și soldurilor de numerar la bănci centrale în active bancare variază în țările UE între valoarea maximă de 25,6% în Finlanda și cea minimă de 2,1% în Italia. Băncile din Finlanda, Letonia, Estonia, Bulgaria, Lituania și Cipru dețin cele mai mari ponderi în bilanț ale numerarului și soldurilor de numerar la bănci centrale, reflectând fie nevoia băncilor de a-și acoperi dependența de surse de finanțare pe termen scurt cu active lichide, fie absența unor piețe de obligațiuni suficient de mari și lichide în unele dintre aceste țări.

Sistemul bancar din România deține 15,1% din active sub forma numerarului și soldurilor de numerar la banca centrală, depășind de aproape două ori valoarea înregistrată în zona euro.

Creditele neperformante constituie o problemă macroprudențială la nivelul UE, reducerea ratei acestor credite fiind una dintre prioritățile autorităților monetare. Nivelul înalt al acestui indicator afectează în continuare negativ profitabilitatea băncilor și are repercusiuni asupra activității de acordare a creditelor noi.

Potrivit celui mai recent *Tablou de bord* al riscurilor, publicat de Autoritatea Bancară Europeană (ABE), deși calitatea portofoliilor de credite ale băncilor din UE continuă să se îmbunătățească începând din 2013, progresul este destul de lent, iar dispersia mare între statele membre ale UE rămâne o problemă. Progresul lent este și mai vizibil dacă rata creditelor neperformante din UE, de 4,8%, este comparată cu cea de 1,3%, înregistrată în 2016 de SUA.

⁶ Legea nr. 77/2016 privind darea în plată a unor bunuri imobile în vederea stingerii obligațiilor asumate prin credite.

În T2 2017, rata creditelor neperformante a continuat să scadă la nivelul UE, atingând cea mai mică valoare din 2014 (4,5%). Această scădere a fost determinată în principal de diminuarea valorii creditelor neperformante, dar și de creșterea volumului total al creditelor (EBA, 2017). Acest indicator este extrem de dispersat între statele membre ale UE, variind între 0,9% în Suedia și 46,5% în Grecia. Pentru opt țări din UE, rata creditelor neperformante se menține în continuare peste valoarea de 10%. Cele mai mari rate ale creditelor neperformante pot fi observate în țări precum Grecia (46,5%) și Cipru (42%), cu valori care ating aproape jumătate din portofoliile de credite ale acestor țări. Cea mai favorabilă situație la acest capitol, cu o rată a creditelor neperformante de sub 2%, este înregistrată în Suedia, Luxemburg, Estonia, Marea Britanie, Finlanda și Republica Cehă. În pofida acestei eterogenități, creditele neperformante constituie o problemă cu o dimensiune europeană evidentă, deoarece chiar și acele țări în care băncile nu se confruntă cu problema calității activelor sunt supuse riscului de contagiune, atât pe canalul financiar, cât și pe canalul real. În plus, creditele neperformante afectează eficiența politicii monetare, cu efecte negative asupra stimulării creșterii economice în UE. În cazul în care băncile sunt supraîncărcate cu credite neperformante, ofertele lor de credite noi sunt limitate, ceea ce face ca mecanismele de politică monetară să fie mai puțin eficiente.

Volumul creditelor neperformante se menține deosebit de ridicat în cazul statelor membre care au fost afectate cel mai sever de criza din 2008. Cel mai mare volum al creditelor neperformante este observat în Italia (199,7 miliarde euro), în Franța (141 miliarde euro), în Spania (127,2 miliarde euro) și în Grecia (108,1 miliarde euro).

În România, rata creditelor neperformante a înregistrat o ascensiune în perioada 2008-2013, atingând valoarea maximă de 21,8% în 2013. După acest episod, datorită îmbunătățirii condițiilor macroeconomice și procesului de rezoluție a creditelor neperformante, indicatorul a intrat pe o pantă descendentă. În pofida acestei evoluții pozitive, nivelul acestui indicator în România este aproape dublu în comparație cu media înregistrată de zona euro.

Din aprilie 2014, băncile din România au început procesul de rezoluție a creditelor neperformante la recomandarea BNR⁷, proces care a generat una dintre cele mai rapide reduceri ale ratei creditelor neperformante între statele UE. Potrivit BNR, rezoluția eficientă a **creditelor neperformante în România a fost favorizată de o serie de trăsături specifice:**

- a) un grad ridicat de acoperire cu provizioane a creditelor neperformante;**
- b) o capitalizare adecvată a băncilor;**
- c) un consens la nivelul instituțiilor de credit pentru realizarea exercițiului de rezoluție la nivelul acestor credite.**

⁷ În 2013, BNR a solicitat reevaluarea garanțiilor asociate creditelor, prin participarea auditorilor externi. În 2014, BNR a emis o reglementare pentru evidențierea separată, prin conturi extrabilanțiere, a creditelor neperformante acoperite în întregime cu provizioane. Drept urmare, transferarea creditelor din bilanț în afara acestuia.

s-a realizat fără ca băncile să renunțe la drepturile contractuale asupra fluxurilor viitoare din creditele respective, evitându-se hazardul moral generat de așteptările debitorilor de a fi exceptați de la plăți. În 2016, BNR a recomandat băncilor acoperirea integrală cu provizioane a creditelor neperformante negarantate pentru care există restanțe la plată de cel puțin 180 de zile, urmată de eliminarea expunerilor din bilanț.

Cu toate aceste evoluții pozitive, **existența unui număr important de companii subcapitalizate în România⁸ reprezintă o vulnerabilitate în prezent, în contextul în care aceste întreprinderi pot translata dificultățile cu care se confruntă atât instituțiilor de credit, cât și celorlalți parteneri comerciali.** Companiile nefinanciare sunt responsabile de o proporție semnificativă din creditele neperformante ale băncilor. În acest context, se poate vorbi despre persistența riscului de credit generat de sectorul firmelor asupra sectorului bancar românesc.

Atât la nivelul zonei euro, cât și la nivelul sistemului bancar din România, rata capitalului propriu de nivel 1 a cunoscut o consolidare semnificativă continuă în perioada postcriză. De la o rată de 5,6% în T4 2007, zona euro și-a consolidat baza de capital propriu de nivel 1 până la 15,1% în T1 2017. Potrivit BCE, această majorare a ratei de capital se datorează sporirii valorii capitalului propriu, în contextul unei diminuări a activelor ponderate la risc.

Sistemul bancar din România se evidențiază printr-un nivel al capitalizării mai înalt decât cel al zonei euro cu 2,2 p.p. în T1 2017, poziționându-se într-un interval cu risc scăzut de solvabilitate, potrivit intervalelor de evaluare stabilite de ABE.

România este una dintre țările care și-au majorat rata capitalului propriu de nivel 1 de bază de la 13,8% în T1 2015 la 15,6% în același trimestru din 2017, întrecând în prezent nivelul mediu al zonei euro. Având în vedere nivelul semnificativ al riscurilor existente în prezent la adresa stabilității sistemului financiar din România⁹, BNR a completat cerințele prudențiale aferente capitalului propriu cu cerințe specifice individuale de fonduri proprii, stabilite în cadrul procesului de supraveghere a instituțiilor de credit. Acestea sunt adaptate la profilul de risc pe care băncile îl au, fiind determinat nivelul total de capital necesar pentru fiecare instituție de credit. La această cerință se adaugă amortizoarele de capital¹⁰, fiind calculată astfel cerința globală de capital.

Nivelul scăzut al profitabilității băncilor din UE este o reflecție a mai multor factori care variază între statele membre și bănci, respectiv: mediul macroeconomic vulnerabil, nivelurile scăzute ale marjelor nete din dobânzi, volume ridicate ale creditelor neperformante, niveluri înalte ale raportului cheltuieli/venituri, impactul reformei cadrului de reglementare a sistemului financiar (KPMG, 2016). Rezultatele unor studii empirice sugerează în medie, pentru cele mai mari bănci din UE, că, pentru a spori cu 1 p.p. rentabilitatea capitalului propriu, băncile trebuie să realizeze cel puțin una dintre următoarele acțiuni:

- să majoreze marja netă din dobânzi cu 2,5% p.p.;
- să scadă rata creditelor neperformante cu 2,5% p.p.;

⁸ Potrivit BNR, în 2015, un număr de 275,5 mii de firme (45% din total) au avut un nivel al capitalului propriu mai mic de 50% din capitalul social, sub pragul stabilit prin Legea nr. 31/1990.

⁹ Riscul deteriorării rapide a încrederii investitorilor în economiile emergente continuă să reprezinte cel mai important factor, o schimbare bruscă a percepției investitorilor putând pune presiune asupra stabilității sistemului financiar din România. De asemenea, pe plan intern, persistă riscul privind impredictibilitatea cadrului legislativ și riscul de credit generat de companiile nefinanciare.

¹⁰ Pentru 2016, BNR a introdus cerințe suplimentare de capital: (i) amortizorul de conservare a capitalului în valoare de 0,625% din valoarea totală a expunerilor la risc ale instituțiilor de credit persoane juridice române; (ii) amortizorul anticiclic de capital de 0% și (iii) amortizorul de 1% din valoarea totală a expunerii la risc pentru instituțiile de credit identificate ca având o importanță sistemică (Sursa: <http://www.bnr.ro/Publicatii-periodice-204.aspx>).

- să diminueze nivelul raportului cheltuieli/venituri cu 25 p.p.,

rezultate greu de atins însă în contextul în care marjele nete din dobânzi se află în prezent sub o presiune descendentă, iar procesul de rezoluție a creditelor neperformante întâmpină impedimente. În același timp, progresele privind reducerea raportului cheltuieli/venituri sunt lente.

România se află în grupul țărilor din UE cu cea mai mare rentabilitate a capitalului bancar, de 10,6%, întrecând nivelul mediu al ROE înregistrat în zona euro, de 3,4% în T4 2016. Nivelul actual al ROE al sistemului bancar românesc nu a cunoscut însă valori precum cele din perioada preciză, de peste 20%.

Cele mai severe contracții ale rentabilității capitalului bancar au fost înregistrate în T4 din 2012 și 2014, având la bază următorii factori:

- deteriorarea potențialului economic din 2012 și evoluțiile pieței valutare (cu impact asupra cererii reale de creditare), majorarea ratei riscului de credit și a creditelor neperformante (cu consecințe asupra rezultatelor financiare) și implementarea graduală a noilor cerințe Basel III;
- erodarea profitului de costul acoperirii riscului de credit, ca urmare a inițierii procesului de rezoluție a creditelor neperformante și, respectiv, a intensificării operațiunilor de provizionare și de scoatere în afara bilanțului a creditelor necollectabile.

Eficiența costurilor bancare în statele membre ale UE, măsurată prin raportul dintre cheltuielile și veniturile bancare, variază între valoarea maximă de 72,5% și cea minimă de 39,9%. Cele mai mari rate sunt observate în Franța, Germania și Belgia, valori care dezvăluie o eficiență scăzută a costurilor. La polul opus se află statele cu un nivel mai înalt de eficiență, precum Malta, Estonia și Lituania.

Sistemul bancar din România se caracterizează printr-un nivel mediu al eficienței costurilor, fiind totodată mai eficient în comparație cu media înregistrată la nivelul zonei euro. Totuși, analiza în dinamică dezvăluie o scădere a eficienței costurilor în România de la 56,1% în T4 2007 la 60,3% în T1 2017.

În concluzie, criza financiară internațională a afectat semnificativ sistemul bancar al UE la nivel agregat și a amplificat eterogenitățile în sistemele bancare ale statelor membre.

În perioada postcriză au avut loc: (1) diminuarea activelor totale ale sistemului bancar al UE; (2) majorarea ratei creditelor neperformante, care a afectat profitabilitatea băncilor și inițierea unui proces de raționalizare, ca urmare a presiunilor legate de diminuarea costurilor, reducerea gradului de îndatorare și restructurarea sistemului bancar. Numărul instituțiilor bancare din UE a înregistrat un declin continuu de la declanșarea crizei, ca urmare a procesului de consolidare. Acest proces a cauzat deopotrivă și creșterea nivelului de concentrare a pieței bancare atât în Uniunea Europeană, cât și în zona euro, începând din 2008.

Sistemele bancare ale statelor din UE se mențin în continuare eterogene, în special în ceea ce privește structura pieței, fapt dezvăluit de analiza adâncimii pieței bancare, prezența instituțiilor de credit locale în raport cu băncile străine și nivelul de concentrare a pieței bancare. Bilanțurile bancare constituie un alt element al eterogenității sistemelor bancare din UE, fiind observate divergențe în volumul și structura activelor bancare, calitatea portofoliilor de credite și sursele de finanțare a bilanțurilor. Nivelul de capitalizare și rata de îndatorare a sistemelor se mențin și ele destul de dispersate. În pofida acestui fapt, în toate statele membre, indicatorii respectivi se plasează peste nivelul minim stabilit de noul cadru de reglementare Basel III,

reflectând un nivel ridicat de reziliență la șocuri al sistemelor bancare. Și indicatorul de acoperire a necesarului de lichiditate atestă un nivel ridicat al rezilienței sistemului bancar al UE la posibile șocuri de lichiditate pe termen scurt. Profitabilitatea sistemului bancar al UE se menține scăzută, fără a înregistra îmbunătățiri evidente. După criza din 2008, nici nivelul rentabilității capitalului și nici cel al rentabilității activelor băncilor din UE nu au atins valorile înregistrate în perioada precriză. Cauzele sunt mediul macroeconomic vulnerabil, nivelurile scăzute ale marjelor nete din dobânzi, volumele ridicate ale creditelor neperformante, nivelurile înalte ale raportului cheltuieli/venituri și impactul reformei cadrului de reglementare a sistemului financiar.

În acest context este imperativă **continuarea procesului de reformare și armonizare a cadrului de reglementare și supraveghere bancară la nivelul UE**. Una dintre direcțiile prioritare este înființarea *sistemului european de garantare a depozitelor* (SEGD), care ar acoperi decalajul existent în cadrul legislativ ce guvernează *uniunea bancară* și ar spori consistența *mecanismului unic de supraveghere* și a *mecanismului unic de rezoluție*.

4. CONVERGENȚA REALĂ

Problematica convergenței reale la nivelul UE este analizată cu precădere de Comisia Europeană și Consiliul UE, pe baza programelor naționale de convergență și de reforme transmise în cadrul exercițiului Semestrului european. Analizele la nivelul UE relevă recomandări specifice de țară, cu indicarea statelor vizate și a domeniului reformelor, constituite într-un ghid care să orienteze pe mai departe reformele naționale. Analizele finale iau și forma unei comunicări a Comisiei Europene către Parlamentul European, Consiliul European, Consiliul UE, BCE, Comitetul European Economic și Social, Comitetul Regiunilor și Banca Europeană de Investiții.

S-au elaborat, în ultimul deceniu, numeroase studii care estimează așa-numita „convergență structurală”. La nivelul UE, se anticipează o convergență în venitul pe locuitor, urmată de o convergență structurală. În studiul nostru, convergența reală s-a realizat pe baza PIB pe locuitor în euro, la paritatea puterii de cumpărare (în PPP).

Pentru măsurarea vitezei și a semnificației procesului de convergență se folosesc diferiți indicatori, dintre care cel mai frecvent utilizat este *coeficientul de variație*, indicator care exprimă gradul de concentrare la nivelul UE-27 sau în cadrul grupului de țări. Dinamica descendentă a acestuia sugerează un proces de convergență, în timp ce creșterea sa indică un proces de divergență.

Folosind date empirice cu privire la distribuția spațială a PIB pe locuitor la nivelul UE, s-a estimat un model pentru a descrie și simula modificările structurale, simultan cu evoluția procesului de dezvoltare economică. În plus, folosind un set de indicatori adecvați, s-a analizat și convergența structurală la nivelul UE, dar și pentru grupuri de țări din UE-27 (UE fără Marea Britanie după Brexit):

- ✓ UE-11E (statele estice) - Bulgaria, Cehia, Croația, Estonia, Ungaria, Letonia, Lituania, Polonia, România, Slovacia și Slovenia;
- ✓ UE-10NV (statele nord-vestice) - Austria, Belgia, Danemarca, Finlanda, Franța, Germania, Irlanda, Luxemburg, Olanda și Suedia;
- ✓ UE-6S (statele sudice) - Cipru, Grecia, Italia, Malta, Portugalia și Spania.

Această grupare a țărilor reflectă diferențele dintre economiile țărilor componente ale UE. Evaluarea procesului de convergență / divergență în UE, în perioada 2000-2016, prin coeficientul de variație estimat pentru cele trei grupuri de țări, a condus la concluzia unei *puternice* convergențe în UE-11E, convergențe *lentă* în UE6S și *divergență* în UE10NV.

La nivelul UE-27, s-a înregistrat un proces de convergență în perioada 2000-2016, valoarea coeficientului de variație crescând de la 28,3% la 19,8%. Totuși, tendința generală de convergență la nivelul UE este rezultatul unor tendințe diferite în cadrul celor trei grupuri de țări. Pentru întreaga perioadă post-2000, a existat o convergență semnificativă în cadrul grupului estic de țări, (valoarea coeficientului de variație a scăzut de la 19,2% la 11,2%) și în cadrul grupului sudic (valoarea coeficientului de variație a scăzut de la 11,3% la 6,9%). În cazul grupului de țări nord-vestice, s-a înregistrat divergență, în aceeași perioadă, prin creșterea coeficientului de variație de la 3,4% la 7,0%. Ulterior, convergența reală, estimată pe baza nivelului venitului pe cap

de locuitor în euro la paritatea standard a puterii de cumpărare a fost corelată cu rata de creștere a PIB.

Estimarea modificărilor structurale în perioada 2000-2017, s-a produs cu un model care explică ponderea populației ocupate în agricultură/servicii/industrie în totalul ocupării forței de muncă, în funcție de PIB pe locuitor la nivelul UE, eliminând Luxemburg din analiză. Modelul de simulare demonstrează procesul general de convergență structurală în UE, pe măsură ce progresează și procesul de dezvoltare economică. Discrepanțele dintre țări nu pot fi interpretate numai ca diferențe între nivelurile venitului pe locuitor, ci și ca diferențe structurale (decalaje structurale). Există un puternic impact pozitiv al ponderii serviciilor în totalul ocupării forței de muncă asupra PIB pe locuitor, însă un impact negativ al ponderii agriculturii și industriei asupra aceluiași indicator.

Pentru evaluarea convergenței la nivel regional în UE în perioada 2000-2014 s-au folosit date disponibile pentru 276 regiuni NUTS 2, regrupate în EU-24 (au fost unificate regiunile din țările baltice, regiunile din Belgia cu cele din Luxemburg și, respectiv, regiunile din Cipru cu cele din Malta. Au rezultat patru clase principale de țări sau grupuri de țări:

- ✓ țări care și-au îmbunătățit poziția în ceea ce privește ponderea PIB pe locuitor în media indicatorului la nivelul UE, dar, în același timp, au înregistrat divergențe între regiuni (Bulgaria, Cehia, Marea Baltică, Irlanda, Croația, Ungaria, Polonia, România, Slovenia și Slovacia);
- ✓ țări a căror poziție s-a deteriorat în ceea ce privește ponderea PIB pe locuitor în media indicatorului la nivelul UE, înregistrând și divergențe între regiuni (Danemarca, Grecia, Franța, Suedia și Regatul Unit);
- ✓ țări a căror poziție s-a deteriorat în ceea ce privește ponderea PIB pe locuitor în media indicatorului la nivelul UE, dar care au înregistrat convergență în interiorul regiunilor (Belgia și Luxemburg, Italia, Cipru și Malta, Olanda, Austria, Portugalia și Finlanda);
- ✓ țări care și-au îmbunătățit poziția în ceea ce privește ponderea PIB pe locuitor în media indicatorului la nivelul UE, înregistrând, în același timp, și convergență regională (Germania).

La nivelul UE-28, cel puțin pentru perioada de după 2000, rezultă următoarele două reguli:

- ✓ dacă o țară sau un grup de țări are un PIB pe locuitor sub nivelul mediu al PIB pe locuitor din UE, este de așteptat ca aceasta să înregistreze o creștere economică mai rapidă, dar concomitent cu divergența de la nivelul regiunilor;
- ✓ dacă o țară sau un grup de țări are un PIB pe locuitor peste nivelul mediu al PIB pe locuitor din UE, este de așteptat ca aceasta să înregistreze o creștere economică mai lentă, dar concomitent cu o divergență lentă la nivelul regiunilor, întreruptă în cele din urmă de perioade scurte de convergență.

Pentru țările în dezvoltare sunt importante două aspecte:

- ✓ nivelul inițial al divergenței regionale (divergență evaluată pe baza coeficientului de variație);
- ✓ pe fondul creșterii economice rapide, aceste țări nu trebuie să ignore convergența internă și concentrarea eforturilor în direcția atenuării discrepanțelor dintre regiuni.

4.1. Evaluări generale

Sinteza Recomandărilor specifice de țară (RST) din comunicarea menționată relevă domenii de reformă care trebuie să asigure convergența reală statelor membre spre economii robuste, cu cicluri sincronizate, având mecanisme de prevenție cât mai bune în fața unor noi posibile crize caracterizate prin șocuri adverse semnificative. RST pentru ciclul Semestrului european 2018, elaborate de Comisie în baza Programului de convergență și de reforme naționale și a documentului „*Annual Growth Survey*” (COM/2017 – G90 final), pleacă de la constatarea că asumarea „triunghiului virtuos” investiții–reforme structurale–politici fiscale responsabile de către statele membre a început să dea rezultate. Recomandările specifice pentru 2018 pleacă și de la situația economică avantajoasă a UE, capabilă să genereze resursele necesare pentru continuarea reformelor structurale și conservarea politicilor fiscale sănătoase, ceea ce ajută la întărirea convergenței economice și sociale dintre statele membre. Pentru o serie de state membre, corecția dezechilibrelor rămâne o prioritate, în vederea întăririi bazei unei dezvoltări sustenabile pe termen lung. Provocările UE rămân actuale, ele fiind comune și României, iar adresarea lor trebuie să aibă în vedere acțiuni în diverse domenii, în atenția, practic, a tuturor statelor membre. Asigurarea convergenței este un proces continuu *ex-ante* și *ex-post* aderare la zona euro, iar domeniile vizate în prezent sunt:

- reforme structurale care îmbunătățesc mediul de afaceri și creează condiții prielnice pentru investiții, prin îmbunătățirea funcționării piețelor de mărfuri și servicii;
- stimularea inovației și îmbunătățirea accesului IMM-urilor la finanțare;
- întărirea instituțiilor publice în respectul statului de drept și al luptei anticorupție;
- reforme care să pregătească forța de muncă pentru o economie cât mai digitalizată, capabilă să crească oportunitățile de muncă, în special pentru tineri;
- reforme care să întărească economiile statelor membre în fața provocărilor cu manifestare pe termen lung, cum sunt tendințele demografice, migrația, reducerea carbonului din atmosferă și reducerea presiunii pe resursele naturale ale planetei; numai economiile reziliente prin robustețe și structuri funcționale pot urma procese de convergență economică pe termen lung și de reducere a disparităților sociale;
- acțiuni dedicate provocărilor sociale cuprinse în Pilonul european al drepturilor sociale convenit de Parlamentul European, Consiliu și Comisie (17 noiembrie 2017), în vederea inițierii unui nou proces de convergență îmbunătățită în domeniul condițiilor de muncă și de trai în UE, cu impact asupra creșterii productivității muncii și sustenabilității sistemelor de protecție socială;
- reforme structurale care să dezvolte oportunități egale și acces pe piața forței de muncă, în condiții de lucru adecvate, protecție și incluziune socială, iar în baza acestor preocupări, să se dezvolte forme de dialog cu toți partenerii sociali în plan național și cu reprezentanți ai Comisiei Europene.

În vederea implementării reformelor enumerate, cele mai multe având ca obiect aprofundarea Uniunii Economice și Monetare, Comisia Europeană a propus statelor membre noi instrumente bugetare în cadrul SSRS, disponibile începând cu 2017 și de care a făcut uz și România.

O evaluare a mersului reformelor structurale în statele membre, în cadrul ferestrei de oportunitate create de revenirea creșterii economice pe ansamblul UE, arată un ritm încet al acestora, cu rezultate nesatisfăcătoare în mai toate domeniile unde a fost necesară implementarea

lor, inclusiv a politicilor publice dedicate acestora. De la introducerea Semestrului european în 2011, recomandările specifice de țară reflectă realizarea cel puțin a „unor progrese” în cazul a două treimi dintre acestea, printre cauzele acestor rezultate limitate numărându-se termenele lungi de implementare, greutatea ajungerii la un consens politic și/sau social, urgența sau viteza de implementare. O evaluare anuală a progreselor este mai puțin satisfăcătoare decât una multianuală, pe perioada 2011-2017. Dar, chiar și așa, față de progresele din 2016, caracterizate ca fiind „mai puțin satisfăcătoare”, deși au fost antamate schimbări promițătoare, în 2017, cele mai multe progrese pe ansamblul UE au fost realizate în reformarea sectorului financiar (îmbunătățirea condițiilor de finanțare, a rezoluției durabile pentru NPL (credite neperformante) sau a supravegherii bancare), a politicilor active în piața muncii, în cercetare-dezvoltare, în profitabilitatea și finanțarea sectorului privat. Sub limita „mai puțin satisfăcătoare” s-au înscris lupta împotriva evaziunii fiscale, a neconformării voluntare la plata taxelor și impozitelor, a corupției, adresarea provocărilor reprezentate de îmbătrânirea populației, adresarea sustenabilității pe termen lung a finanțelor publice, a accesului grupelor defavorizate la educație (din cauza lipsei reformelor de calitate din învățământ).

Au continuat, în 2017, corecțiile la echilibrele macroeconomice, dar persistă într-un număr mare de state membre sursele de dezechilibru neadresate, în paralel cu apariția a noi riscuri. În zona euro, dacă pe ansamblu s-a stabilizat excedentul contului curent, pe țări se înregistrează disparități, respectiv corecția deficitelor cu menținerea unor surplusuri persistente. Disparități se înregistrează în nivelul datoriei publice, private și externe, al reducerii impactului de levier, în ritmul de creștere a soluțiilor cu impact asupra consumului și inflației și a bulei imobiliare. În planul recomandărilor specifice de țară privind dezechilibrele identificate din 2017, au fost înverdate 11 state membre, România nefiind citată. Cu privire la statele membre cu derogare de la euro, Raportul de convergență bienal elaborat din oficiu concluzionează că, deși unele state răspund unor criterii nominale de convergență, niciunul dintre cele șapte state (Bulgaria, Cehia, Croația, Ungaria, Polonia, România și Suedia) nu îndeplinește concomitent toate condițiile de adoptare a monedei euro. Cu toate acestea, pregătirea pentru adoptarea euro rămâne esențială pentru Comisia Europeană, care, în propunerile pentru Codul financiar multianual viitor, va include programe menite să ajute eforturile de convergență. În raportul-sinteză privind RST, România este citată cu necesitatea de mai multă implicare în domeniile: creșterea investițiilor publice, reforma educațională (situația populației române), provocările îmbătrânirii populației, finanțarea tratamentelor medicale, dialog social, investiții în infrastructură, îmbunătățirea performanțelor companiilor de stat, independența și eficiența sistemului judiciar legate de încrederea în mediul de afaceri, corectitudinea licitațiilor publice și a achizițiilor strategice.

Evaluarea multianuală în ceea ce privește punerea în practică a recomandărilor adresate României de la introducerea Semestrului european în 2011 se rezumă la constatarea că au fost înregistrate cel puțin „unele progrese” în cazul a 68% din totalul recomandărilor specifice, iar în cazul a 32%, s-au înregistrat „progrese limitate”.

Din punctul de vedere al atitudinii României față de implementarea recomandărilor, evaluarea indică o dinamică bună începând cu 2013, unele reforme continuând și în perioade diferite din punct de vedere economic, dar hotărârea și rapiditatea de acțiune au fost inegale din motive politice, după cum, în mai multe domenii de politică vizate, încetinirea reformelor a dus chiar la o inversare a acestora.

4.2. Spre o economie națională robustă

Evaluarea Programelor de convergență și de reforme naționale elaborate de Guvernul României și trimise Comisiei Europene evocă recomandări pertinente legate mai ales de programarea fondurilor structurale și de investiții europene aferente perioadei 2014-2020. În condițiile în care Comisia Europeană (în baza Regulamentului (UE) nr. 1303/2013 al PE și Consiliului UE) consideră să aplice măsuri de corelare între eficacitatea fondurilor structurale și de investiții europene cu buna guvernare economică, poate solicita României să-și revizuiască acordul de parteneriat și programele relevante de convergență și reforme naționale și să facă noi propuneri, astfel încât corelația urmărită să funcționeze adecvat.

Cu toate datele furnizate de România privind sensul reformelor și obiectivele convergenței în sens larg, conform tematicii convenite, în recomandarea Consiliului UE (COM/2018/422 final) privind Programul național de reformă pentru 2018 (care include și un aviz al aceluiași Consiliu privind Programul de convergență al României pentru 2018), se face precizarea că *„România face obiectul convergenței preventive a PSC”*, întrucât măsurile necesare pentru atingerea țintelor de deficite bugetare preconizate de guvern nu sunt suficient de detaliate și, în consecință, de convingătoare.

Evaluarea acestora poate pune în paranteză întregul program de convergență, reformele prevăzute pentru asigurarea echilibrelor macroeconomice fiind insuficiente pe fond sau în forma detaliată din punct de vedere tehnic pentru a fi credibile. Așa cum s-a mai subliniat, persistența în abaterea de la obiectivul pe termen mediu (MTO) a fundamentat recomandarea privind rata de creștere nominală a cheltuielilor bugetare (+3,3% în 2017) și impactul acesteia asupra ajustării structurale anuale asupra PIB (0,5%). Politica fiscal-bugetară rămâne în centrul preocupărilor României și ale Comisiei Europene în ceea ce privește realizarea unei convergențe reale sustenabile, pe baza unei creșteri economice ghidate de politici publice sănătoase. Este demersul în care înregistrăm un lanț de recomandări revizuite față de performanțele anuale pentru anul 2017, Comisia adresând României chiar un avertisment cu privire la abaterea de la traiectoria de ajustare a MTO (în baza art. 121, alin. 4 din TFUE și a art. 10, alin. (2) din Regulamentul (CE) nr. 1466/97). Cifrele avansate de guvern pentru 2018 și 2019 prezintă din nou abateri de la MTO, iar deficitele publice, după calculele Comisiei, sunt de 3,4% și, respectiv, 3,8% din PIB, peste nivelul de 3% prevăzut de PSC.

Recomandarea Consiliului UE în domeniul finanțelor publice rămâne în nota dură față de anumite constatări: *„Planificarea bugetară a României ignoră în mod regulat cadrul fiscal-bugetar, în pofida nevoii de politici fiscal-bugetare responsabile. Legea profitabilității fiscal-bugetare a României transpune în legislația națională Pactul bugetar. Normele legii sunt bine concepute, dar în practică sunt trecute cu vederea în mod curent”*. În plus, rectificările bugetare nu au fost conforme cu normele care nu permiteau creșterea plafoanelor de deficit global și pe destinații, iar actualizarea strategiei fiscal-bugetare a fost transmisă Parlamentului cu depășirea termenului legal, impietând asupra perspectivei pe termen lung a planificării bugetare.

Raportul de țară din 2018 privind România (SWD/2018/221 final), ca document care însoțește Comunicarea Comisiei către PE, Consiliul, BCE și Eurogrup, evaluează progresele înregistrate în ceea ce privește reformele structurale, prevenirea și corectarea dezechilibrelor macroeconomice, precum și rezultatele bilanțurilor aprofundate efectuate în temeiul Regulamentului (UE) nr. 1176/2011. Distingem două categorii de evaluări ale progreselor: (i)

cele legate de recomandările specifice din 2017 și (ii) cele legate de prioritățile în materie de reformă asumate de guvern. Mersul conformării față de aceste evaluări rămâne încet deocamdată, dar este de presupus ca, în stabilirea unui program de pregătire autentic privind aderarea la zona euro, procesele să fie dinamizate.

4.3. Convergența reală, cheia pregătirii adoptării euro

Dezbaterile tehnice în plan național pe tema adoptării euro s-au focalizat pe convergența reală, privită prin prisma oportunităților și a provocărilor politice ale României ca stat membru deplin al UE, care are un rezultat dezechilibrat în teritoriul național (ponderea mare a populației la limita sărăciei și excluziunii sociale, nivelul scăzut de dezvoltare economică a unor regiuni, imposibilitatea ca polii de dezvoltare să se extindă regional, proporția în creștere a analfabetismului, calitatea slabă a infrastructurii școlare etc.) și unul de (încă) izolare fizică în interiorul țării și mai ales față de exterior (de exemplu, încă nicio legătură continuă cu o autostradă spre Ungaria pentru a se ajunge practic în tot spațiul Uniunii). Era de așteptat ca timpul irosit pentru o infrastructură fizică menită să ne lege cu Europa integrată să fi fost recuperat mai rapid prin însăși aderarea la UE.

Convergența reală nu a apărut explicit în niciunul dintre programele de guvernare postaderare la UE, ca un capitol care să subsumeze domeniile realizării ei durabile, mai ales din punctul de vedere al continuității preocupărilor politice printr-o strategie de dezvoltare pe termen mediu și lung și, în mod evident, al sustenabilității criteriilor spre o mai bună apropiere și utilizare a instrumentelor și mecanismelor integrării. Din păcate, toate aceste probleme ajung acum „la scadență”, odată cu decizia politică de preocupare instituțională pentru un „Program național (autentic) de adoptare a monedei euro”, care urmează a fi consensualizat de partenerii naționali printr-o declarație politică de asumare.

Putem și trebuie să admitem faptul că, pe perioada derogării de la moneda euro, guvernanța a avut dreptul și a acționat în sensul unor libertăți prin prisma suveranității, Comisia Europeană sau BCE neconstatând devieri de la disciplina economică, mult întărită după criza financiară (Pactul de stabilitate și creștere – PSC, Semestrul european, Raportul de convergență etc.). S-au primit însă întotdeauna termene de corectare. Un program național de pregătire a trecerii la euro asumat politic pe domenii de acțiune, înseamnă – implicit – ca guvernanța economică națională să se apropie cât mai mult de rigorile zonei euro, în problemele financiare, fie ca o formă de „buget” propriu sau decupat din bugetul UE, fie ca o capacitate financiară proprie.

Beneficiile aderării la zona euro sau ale accesului la toate instrumentele integrării comune „centrului” decizional al UE constituie, în primul rând, efectul responsabilității individuale a României, responsabilitate împărtășită cu ceilalți parteneri, în cadrul noilor instituții și mecanisme de stabilitate care vor fi finalizate la nivelul UE și al zonei euro în cel mai scurt timp (*uniunea bancară și mecanismul european de stabilizare*). Ca urmare, trebuie învinse reticențele de orice natură, schimbarea de atitudine în ceea ce privește consecvența și regulile de realizare a convergenței reale primate structural și ciclic, cu efecte de sustenabilitate a tuturor criteriilor invocate de TFUE și a procedurilor de aplicare a prevederilor tratatului. Din acest punct de vedere, repetăm că BCE examinează convergența „în ansamblul ei”, pe toate dimensiunile: nominală, reală și juridică, cu accent pe dezvoltările fiscale ale unui stat membru cu derogare de la

euro și incidențele pe deficite, datorie și costul finanțării lor pe termen lung. Specificitatea analizelor pe sustenabilitatea convergenței demonstrează necesitatea asumării, de un anumit fel și după anumite reguli, a responsabilității individuale a statului membru față de lipsa unui pilon fiscal comunitar autentic, politica fiscal-bugetară rămânând subiect al suveranității naționale.

Activarea în plan național a procesului de convergență cu rezultate convingătoare în perioada de pregătire a României pentru adoptarea euro are ca punct de pornire concentrarea asupra convergenței reale, a domeniilor dezvoltărilor necesare din economia reală și a politicilor de urmat, prin care decalajele naționale structurale identificate în raport cu referințele UE să fie surmontate în perioada menționată. Sensul convergenței reale nu poate omite faptul că reformele structurale antamate au ca rezultat durabilitate pe termen lung în primul rând pentru propriul interes național către o dezvoltare bine structurată și echilibrată, care va permite în mod natural și circulația efectivă a euro, asimilarea psihologică a monedei unice de către populație, fără șocuri.

Alegerea convergenței reale ca punct de plecare și asumarea ei politică oferă posibilitatea identificării pașilor care trebuie făcuți în materia sustenabilității convergenței nominale și juridice, domenii de acțiune necesar a se produce în paralel și cu termenele de realizare impuse de evaluările dispuse de TFUE pe celelalte domenii. Credem că o astfel de abordare este propice scopului realizării coerente a Programului național de adoptare a euro din punctul de vedere al credibilității și al susținerii măsurilor puse în practică în fața Comisiei Europene și BCE, precum și al evaluărilor obligatorii ale acestor instituții pentru intrarea leului în mecanismul cursului de schimb II (ERM II), anticameră la zona euro.

Dacă programul de convergență reală este la latitudinea României din punctul de vedere al identificărilor pe domenii structurale, ceea ce interesează instituțiile Uniunii din punctul de vedere al evaluărilor sunt efectele unui nou stagiul al convergenței reale, măsurate prin stabilitatea prețurilor, sustenabilitatea poziției fiscale, stabilitatea cursului de schimb al leului, cu posibile fluctuații în limitele normale stipulate de ERM II, fără a fi supus unor tensiuni severe, dar și stabilitatea nivelului dobânzilor pe termen lung, măsurate pe baza randamentului obligațiunilor de stat. Referințele de comparație conduc, în mod natural, spre criteriile nominale și spre nivelul abaterilor admisibile ale acestora, calculat în raport cu performanțele celor mai bune state membre din zona euro.

Exigențele actuale mult mai coercitive impuse pentru validarea aderării României la zona euro reflectă faptul că robustețea României ca stat membru al UE depinde de robustețea economiei sale, conferită de o masă critică de convergență care nu mai pune la îndoială beneficiul pe care îl aduce un nou stat membru în zona euro. Ca urmare, cheia rezistenței statului membru care a ieșit din derogare constă în asigurarea creșterii productivității muncii ca factor de competitivitate pe termen lung și gestionarea dezechilibrelor prin soliditatea bugetului public angajat în susținerea reformelor structurale necesare. Soliditatea bugetului public presupune întărirea capacității instituționale a domeniului de gestiune și eficiența politicilor publice măsurată prin: creșterea PIB potențial (la peste 4,5% anual comparativ cu numai 2,5-3,5% în prezent), deficite structurale de sub 1%, creșterea veniturilor fiscale ca proporție în PIB la mai mult de 30%, un spațiu fiscal de manevră suficient în caz de dificultăți economice proprii și/sau prin contagiune, atragerea/stimularea de lanțuri de producție cu valoare ridicată în economia reală, menținerea datoriei publice în limite sustenabile, finanțate prin efectele dezvoltării economiei (colectarea de taxe și impozite la o bază antreprenorială sporită și sănătoasă) și mai puțin prin rostogolirea unor împrumuturi.

Citită în cheia recomandărilor de țară, eficiența politicilor publice trebuie să se manifeste în: performanța mediului de afaceri și mobilitatea bunurilor și serviciilor, ceea ce presupune, printre altele, preocuparea pentru infrastructura fizică de calitate, care să conecteze regiunile țării între ele și cu piețele externe; o disciplină financiară care să elimine propensiunea pentru căutări de rente care blochează circulația economică normală a resurselor; un cod fiscal echilibrat, care să stimuleze conformarea voluntară a agenților economici. Calmul social al trecerii la euro trebuie să aibă în vedere: reforma pieței muncii (reducerea rigidității acesteia), a sistemului de sănătate și a celui de pensii; stimularea unei atitudini corecte privind creșterea salariilor (inclusiv ca o necesitate privind conversia leu-euro, pentru ca și cetățenii României să fie mai bine poziționați comparativ cu veniturile în euro ale partenerilor din zona euro), posibilă numai pe baza creșterii productivității muncii; măsuri de atenuare a exodului de capital uman, prin ancorarea la necesitățile economiei naționale a lucrătorilor cu înaltă calificare; stimularea investițiilor prin parteneriatul public-privat (PPP), ca factor de creare a noi locuri de muncă; buna comunicare a efectelor politicilor economice orientate asupra nivelului de trai; buna comunicare cu populația privind adoptarea euro etc. Pregătirea responsabilă în plan național a României pentru adoptarea euro presupune în mod necesar utilizarea optimă a resurselor naționale și o mai bună absorbție a fondurilor europene și a altor instrumente comunitare în sprijinul reformelor structurale.

Convergența reală trebuie realizată *ex-ante* adoptării euro, valorificând perioada în care mecanismele de prevenție și de atenuare a decalajelor și a șocurilor asimetrice ale UE sunt încă în etape de definitivare. Recomandarea noastră este ca România să contribuie și să devină parte a acestora, pentru a reduce partajarea riscurilor dintr-o poziție periferică. O achiesare a politicului la domeniile care îmbunătățesc convergența reală sprijină realizarea convergenței juridice de pregătire instituțională a circulației monedei unice și ajută explicit la elaborarea unei foi de parcurs axate pe acțiuni guvernamentale de întreprins, într-un calendar optim, pe orizontul de timp acordat realizării Planului național de adoptare a euro.

4.4. Contribuții academice

Revenind la necesitatea unor evaluări, metode și instrumente de abordare utile orientării politicilor publice pentru etapa pregătirii trecerii la moneda euro, evocăm concluziile cercetărilor specifice ale institutelor din subordinea Academiei Române, care acoperă domenii prioritare ale configurării unei economii robuste și durabile. Aceste concluzii se bazează pe studiile elaborate în conformitate cu programele prioritare de cercetare ale Academiei Române din perioada 2007-2018.

4.4.1. Decalaje de competitivitate actuale ale României la nivel global și european¹

Despre competitivitate: concept și metodă

Competitivitatea este un concept complex al teoriei economice contemporane, care interacționează cu alte concepte și domenii ale vieții economice și sociale (creștere și dezvoltare economică, dezvoltare durabilă, productivitate, globalizare, coeziune, reziliență, „noua economie” etc.). Ea poate fi privită ca rezultat al unui proces evolutiv de contextualizare și evaluare atât a

¹ Institutul de Prognoză Economică.

factorilor economici, cât și a națiunilor, dintr-o perspectivă mai globală și holistică. Studiarea competitivității poate constitui un domeniu de sine stătător al științei economice, fapt dovedit de preocupările din domeniu referitoare la definirea cadrului conceptual și a instrumentarului specific (Garelli, 2006, 2014; Pavel, 2015, Pelinescu *et al.*, 2015). Cu toate aceste precizări, nu există o definiție majoritar acceptată a conceptului de competitivitate, definițiile fiind diferite în funcție de bazele teoretice și practice considerate, de nivelul la care se aplică și de factorii/obiectivele urmărite (Chilian, 2011).

Definirea competitivității se poate face în funcție de niveluri de relevanță (nivelul microeconomic, macroeconomic și teritorial), atât în interiorul economiilor naționale (conceptul de competitivitate regională fiind cel mai des utilizat și dezbătut în acest sens), cât și în interiorul economiei mondiale (referitor la gruparea economiilor lumii conform unor criterii diverse: economice, geografice, socioculturale etc.). Prin urmare, noțiunea de competitivitate definește, de regulă, capacitatea unei firme/țări de a concura, de a se dezvolta și de a obține profit prin producerea de bunuri și servicii, de a obține o productivitate înaltă, pe baza unei utilizări inovative a resurselor umane, financiare și materiale.

În viziunea Comisiei Europene, noțiunea *competitivitate macroeconomică/națională* vizează capacitatea unei țări de a realiza coordonarea creșterii economice cu echilibrul extern (altfel spus, abilitatea de a produce bunuri și servicii care trec testul pieței internaționale sau, mai general, abilitatea regiunilor de a genera, când sunt expuse competiției externe, niveluri relativ înalte ale veniturilor și ocupării forței de muncă (Pavel, 2015; Pelinescu *et al.*, 2015). Abordarea trebuie să aibă în vedere și cele mai recente concepte privind **competitivitatea teritorială** (intra și internațională) (Chilian, 2011; Pelinescu *et al.*, 2015), **competitivitatea regională** (Pelinescu *et al.*, 2015), **definiția extinsă a competitivității naționale** (Garelli 2014), care încearcă surprinderea schimbărilor intercorelațiilor interne și externe generate de tranziția de la factori și elemente de evaluare cantitativi/cantitative la factori și elemente calitativi/calitative, de la numere la persoane/factorul uman, de la *statu-quo* la procese.

Competitivitatea poate opera cu **modele** ale competitivității naționale: modelul „cubului competitivității” propus de Garelli (2014), modelul „celor trei verigi” de-a lungul *continuum*-ului evaluării: „competitivitate de preț (costuri și productivitate)”, „competitivitate calitativă (structuri și abilități)” și „competitivitate rezultativă (abordare tradițională prin PIB și abordare modernă post-PIB – «beyond GDP»)” propuse de Aiginger *et al.* (2013), modelul „competitivității factorilor de bază – DKPS” (Delgado *et al.*, 2012, Pelinescu *et al.*, 2015).

Referitor la **metodele de evaluare** a competitivității, datorită complexității conceptului, abordarea multidimensională/multicriterială este aceea care permite realizarea de comparații între țări/regiuni sau grupe de țări/regiuni fie direct (utilizând criterii comune de evaluare și/sau indicatori complecși sau funcții specifice), fie cu referire la un etalon/un reper (*benchmarking*). În ambele cazuri, abordările sunt expuse criticilor: criteriile comune și/sau indicatorii complecși ridică problema alegerii și comparabilității variabilelor componente, iar reperele pot pune un accent prea mare pe un element de comparație în dauna altuia, „atingerea” unei ținte putând, de fapt, să nu fie nici fezabilă, nici necesară în contextul unor condiții și resurse date.

Pentru evaluarea competitivității naționale și regionale, cele mai utilizate tipuri de indicatori sunt reprezentate de indicatorii unici, indicii compoziți și sistemele de indicatori. **Indicatorii unici** presupun o mare capacitate de sinteză, dar pot fi distorsionați de erori de

măsurare și nu pot evidenția împreună mai multe aspecte importante ce caracterizează competitivitatea unei țări/regiuni, fiind, în general, mai puțin utilizați în analizele de competitivitate. **Indicatorii compoziți** de tip „ierarhii de competitivitate” acoperă un spectru larg de aspecte economice, dar pot prezenta neclarități atât în ceea ce privește conceptul (deoarece, de obicei, mixează indicatori ce caracterizează rezultatele unor procese, indicatori statici cu indicatori dinamici, indicatori cantitativi cu indicatori calitativi etc.), cât și în ceea ce privește relevanța pentru competitivitatea finală. În contextul analizei și proceselor decizionale la nivel politic, indicatorii compoziți se pot dovedi utili pentru identificarea tendințelor și semnalarea apariției/evoluției unor probleme și situații deosebite, pentru stabilirea unor priorități politice pe termen mediu și lung, precum și pentru analize de *benchmarking* sau de monitorizare a performanțelor. **Sistemele de indicatori** utilizate pe scară largă în statisticile naționale și internaționale nu suferă de problema agregării pe care o au indicatorii compoziți, dar pot prezenta aceleași probleme legate de conceptualizarea și alegerea variabilelor/indicatorilor, precum și probleme legate de relevanța aspectelor importante, care se pot discerne mai greu din multitudinea de detalii.

În cazul cuantificării competitivității la nivel național prin intermediul unor indici compoziți cu un nivel mare de cuprindere a aspectelor și fenomenelor relevante, pe plan mondial s-au impus câteva astfel de abordări: cea a International Institute for Management Development din Geneva (IMD), cea a World Economic Forum din Geneva (WEF), cea a Uniunii Europene, cea a OCDE etc. Astfel de analize studiază competitivitatea într-un sens cât mai extins posibil, pe baza unor criterii diverse, fie din punctul de vedere al variabilelor referitoare la politici, instituții și factori determinanți ai productivității și sustenabilității (WEF), fie al abilității de a crea un mediu favorabil dezvoltării (IMD).

Analiza decalajelor de competitivitate ale României

În sensul comparațiilor la nivel mondial, pe baza indicilor de competitivitate globală (GCI), analiza decalajelor se realizează prin utilizarea celor mai recente rezultate referitoare la pozițiile competitive ale României, conform celor mai cunoscuți indici ai competitivității globale. S-a avut în vedere metodologia World Economic Forum din Geneva (WEF), orientată în principal pe problematica creșterii economice, evidențiind factorii care o determină și fiind un instrument valoros de evaluare a punctelor forte și a celor slabe ale fiecărei țări. Conform metodologiei actualizate, GCI are o structură relativ simplă și se bazează pe 12 piloni (factori cruciali pentru creșterea productivității și a competitivității, conform cu definirea competitivității în termeni de productivitate), fiecare dintre aceștia având mai multe componente și indicatori grupați în trei clase: cerințe de bază, potențiatori ai eficienței și factori ai inovării și complexității. Se operează cu 114 indicatori.

Evaluări comparative

În contextul în care Uniunea Europeană continuă să se mențină în rândul regiunilor fruntașe ale lumii în ceea ce privește competitivitatea, România se încadrează, începând cu anul 2016, în rândul statelor membre ale UE care au înregistrat deteriorări ale pozițiilor lor competitive în ultimii ani. La aceasta a contribuit înrăutățirea poziției României în raport cu toate grupele principale de indicatori: condițiile de bază (un regres de două poziții între 2015 și 2017), factorii

potențiatori ai eficienței (locul 44 în anul 2015 și doar 58 în anul 2017) și mai ales factorii inovării și sofisticării (locul 84 în anul 2015 și doar 107 [!] în anul 2017). Continuarea acestei tendințe descendente ar face ca România să-și erodeze practic pozițiile competitive câștigate și să piardă ceea ce s-a realizat în anii anteriori, situație cu totul inacceptabilă și care ar trebui să suscite măsuri urgente la nivel politic și guvernamental.

În ceea ce privește pilonii competitivității, România continuă să înregistreze nu doar poziții nefavorabile în cazul pilonilor condițiilor de bază, ci și înrăutățirea unora dintre acestea: instituții, infrastructură, sănătate și educație primară. **Ceea ce atrage însă atenția în sens negativ este înrăutățirea poziției competitive a României în ceea ce privește aproape toți factorii potențiatori de eficiență:** cu un recul de 11 poziții în anul 2017 în ceea ce privește învățământul superior și instruirea (penultimul loc dintre țările UE28); cu 19 poziții în anul 2017 în ceea ce privește eficiența pieței bunurilor; cu 11 poziții în anul 2017 în ceea ce privește eficiența pieței muncii; cu nu mai puțin de 33 de poziții în anul 2017 în ceea ce privește dezvoltarea pieței financiare; cu cinci poziții în anul 2017 în ceea ce privește disponibilitatea tehnologică (și ultimul loc între țările UE). Doar dimensiunea pieței a înregistrat o creștere cu două poziții în anul 2017 față de anul 2015. În ceea ce privește **factorii inovării și sofisticării**, România a înregistrat de mulți ani poziții competitive preponderent nefavorabile, dezvoltarea factorilor inovării și sofisticării fiind mult întârziată în raport cu evoluția celorlalte state europene, impactul pozitiv al acestora asupra nivelului competitivității naționale fiind deloc sau doar foarte puțin resimțit. Aceleași tendințe negative au continuat să se înregistreze și în anul 2017: o înrăutățire majoră a poziției competitive cu 28 de locuri în ceea ce privește sofisticarea mediului de afaceri și cu 21 de locuri în ceea ce privește inovarea.

Alte modificări și posibile tendințe ale competitivității României la nivel mondial pot fi evidențiate și de analiza principalelor puncte forte și puncte slabe la nivelul fiecărui subindice al competitivității. În ceea ce privește factorii de bază ai competitivității, rețin cu deosebire atenția evoluțiile total nefavorabile ale pozițiilor competitive ale României în ceea ce privește mediul politic și instituțional, concomitent cu perpetuarea și chiar înrăutățirea unor probleme de fond în cazul factorilor referitori la infrastructură, mediu macroeconomic și educație primară, dar și cu unele îmbunătățiri semnificative ale pozițiilor României în ceea ce privește drepturile de proprietate și infrastructura energetică și de transport aerian, ca și în ceea ce privește sistemul contabil și de audit și dimensiunea corupției și a mitei.

În cazul factorilor care potențează eficiența, dintre factorii capitalului uman sau cu relevanță/impact asupra acestuia, se poate observa înrăutățirea pozițiilor competitive relativ favorabile ale României în ceea ce privește „oferta” de capital uman și condițiile pieței muncii, concomitent cu poziții competitive nefavorabile (sistemice sau specifice) în ceea ce privește utilizarea și valorificarea capitalului uman și situația mediului de afaceri, chiar dacă se pot observa și unele evoluții favorabile atât în ceea ce privește piața muncii, cât și evoluția mediului de afaceri autohton. Pe lângă acestea, trebuie semnalate și evoluțiile recente nefavorabile referitoare la avansul societății cunoașterii și economiei digitale, precum și în ceea ce privește eficiența sistemului financiar în susținerea mediului de afaceri, a căror menținere pe termen mai lung înseamnă o frânare serioasă nu doar a anumitor componente sectoriale, ci și a întregii dezvoltări economice și sociale a României.

În ceea ce privește factorii inovării și sofisticării, tendințele continuă să fie negative și îngrijorătoare în ceea ce privește structura și implicarea mediului de afaceri, dar și a mediului

instituțional în dezvoltarea și impulsionarea inovării și cercetării-dezvoltării, în ciuda unor mici avansuri. Sunt evoluții care nu permit și nu vor permite nici în viitorul apropiat modificarea structurii avantajelor competitive atât ale companiilor (nivel microeconomic), cât și la nivel mezo și macroeconomic, determinând fragilitatea și fragilizarea competitivității la nivel internațional, frânarea dezvoltării economico-sociale și amenințarea securității naționale, într-o lume din ce în ce mai globalizată și tot mai expusă la crizele și amenințările socioeconomice și de mediu.

În sfârșit, analiza celor mai problematici factori pentru derularea afacerilor la nivel național, realizată de WEF pe baza percepției întreprinzătorilor (*Executive Opinion Survey*), arată că, în cazul României, în ultimii ani, se remarcă tocmai avansul opiniilor nefavorabile ale mediului de afaceri privind creșterea poverii fiscale și a birocrăției și, mai ales, privind disponibilitatea și calitatea forței de muncă, inovarea și instabilitatea politică și guvernamentală.

Conform viziunii IMD (Institute for Management Development) din Lausanne privitoare la elaborarea *World Competitiveness Scoreboard*, bunăstarea unei țări se creează în primul rând la nivel de organizație (firmă, companie – competitivitatea întreprinderii), iar la nivel național, competitivitatea înseamnă abilitatea unei țări de a crea și menține un mediu care facilitează și susține competitivitatea firmelor, respectiv obținerea de profit pentru firme și prosperitate pentru cetățeni. O astfel de abordare este consonantă atât cu ideea creării competitivității la nivel microeconomic și susținerea ei la nivel macroeconomic, cât și cu definirea competitivității în sens de bunăstare.

Conform rezultatelor pentru perioada 2013-2018, după o scurtă perioadă de îmbunătățire a poziției sale competitive, România a ocupat în ultimii trei ani o poziție nu tocmai favorabilă, cu tendință de stagnare. Analiza evoluției „peisajului competitiv” prefigurat de cele 20 de subdomenii ale scorului competitivității globale relevă **îmbunătățiri ale poziției competitive a României între anii 2013 și 2018** în domeniul economiei interne, ocupării, nivelului prețurilor, politicii fiscale, sistemului de atitudini și valori, sănătății, mediului și infrastructurii tehnologice, concomitent cu **înăutățirea poziției competitive a României în anul 2018** comparativ cu anul 2015 în ceea ce privește majoritatea indicatorilor referitori la eficiența guvernamentală și eficiența afacerilor și unii dintre indicatorii referitori la performanța economică globală (comerț internațional, investiții internaționale) și infrastructură (infrastructura de bază, infrastructura științifică și în educație).

Ca și în cazul GCI, analiza mai detaliată a indicatorilor aferenți fiecărui criteriu determinant al competitivității permite evidențierea punctelor forte și a punctelor slabe în cazul fiecărei țări dintre cele analizate, iar în cazul României, se remarcă o serie de evoluții importante între anii 2014 și 2017:

- (i) apariția a noi puncte forte și puncte slabe referitoare la principalii determinanți ai competitivității într-un interval relativ scurt;
- (ii) erodarea unora dintre pozițiile competitive care reprezintă puncte forte referitoare la performanța economică, concomitent cu îmbunătățirea altora care semnalează posibile mutații de fond și structurale ale competitivității economiei românești;
- (iii) menținerea relativ constantă a majorității pozițiilor competitive care reprezintă puncte forte referitoare la eficiența guvernamentală și apariția unui număr redus de puncte forte noi, concomitent cu îmbunătățirea unora dintre pozițiile competitive care reprezintă puncte slabe importante referitoare la eficiența guvernamentală, dar și cu

- înăutățirea altora sau apariția unora noi, mai ales referitoare la funcționarea sistemului politic și a celui guvernamental;
- (iv) erodarea majorității pozițiilor competitive care reprezintă puncte forte referitoare la eficiența afacerilor și apariția a relativ puține puncte forte noi, concomitent cu înăutățirea pozițiilor competitive care reprezintă puncte slabe importante referitoare la eficiența afacerilor și apariția a noi puncte slabe cu caracter sistemic;
 - (v) menținerea problemelor devenite cronice ale economiei și societății românești referitoare la sistemul național de educație, de C&D și inovare, chiar dacă, în cazul unora dintre ele, s-au înregistrat progrese sau ameliorări ale pozițiilor competitive ce reprezintă puncte forte sau puncte slabe referitoare la infrastructură, concomitent cu apariția unui număr mai mare de puncte forte noi, corelate îndeosebi cu avansul societății cunoașterii și al interesului pentru dezvoltarea durabilă, dar și a unui număr relativ important de puncte slabe noi, cu caracter mai degrabă sistemic.

The Europe 2020 Competitiveness Report: Building a More Competitive Europe, elaborat de World Economic Forum (WEF) pe baza unei metodologii similare GCI, bazate tot pe utilizarea indicatorilor compoziți, a realizat o evaluare a progresului statelor membre ale Uniunii Europene în direcția realizării obiectivelor *Strategiei Europa 2020*. Rezultatele rapoartelor din anii 2012 și 2014 arată diferențe de performanță însemnate între țările UE27 și conturarea a patru grupuri mari de țări cu caracteristici relative comune în ceea ce privește competitivitatea, care evidențiază problema persistenței decalajelor de competitivitate în interiorul UE și ridică semne de întrebare în ceea ce privește procesul de convergență. **România se afla în grupul țărilor cu cele mai nefavorabile poziții** (și la cele mai mari distanțe față de frontiera celor mai bune performanțe) **în ceea ce privește realizarea obiectivelor Strategiei Europa 2020**, îndeosebi în legătură cu obiectivul-motor – creșterea inteligentă –, ocupând ultimul loc între țările UE și ultimul cu referire la indicatorii aferenți pilonilor creșterii inteligente (agenda digitală, inovativitatea, educația și instruirea). Excepție face indicatorului referitor la mediul de afaceri. Așa cum au scos în evidență și alte rapoarte globale de competitivitate, în cazul pilonilor referitori la inovativitate, educație și instruire, România înregistra doar performanțe slabe și foarte slabe la atingerea obiectivelor asumate. O performanță relativ mai bună înregistra în privința creșterii sustenabile și a celei incluzive.

Indicatorul progresului național privind atingerea obiectivelor *Strategiei Europa 2020* (*National Progress Indicator*), elaborat ca parte componentă a unui studiu inițiat de Comitetul Regiunilor, s-a bazat pe determinarea unor indici compoziți pentru cei trei mari piloni ai *Strategiei Europa 2020*, referitori la sustenabilitatea de mediu, la sărăcie și incluziune socială și la creșterea inteligentă. Datele statistice aferente perioadei 2000-2012 au arătat că, până la momentul respectiv, cele mai importante progrese ale statelor membre ale UE puteau fi identificate în domeniul inovării și incluziunii sociale, în timp ce scorurile referitoare la sustenabilitate erau mai slabe, din cauza dezvoltării mai lente în domeniul creșterii eficienței energetice și a ponderii energiei regenerabile. Ca și în cazul raportului WEF privind atingerea țărilor *Strategiei Europa 2020*, România înregistra cel mai mare decalaj dintre țările UE în raport cu țintele numerice privind creșterea inteligentă, un decalaj mediu în raport cu țintele referitoare la sustenabilitate și unul mai redus în raport cu țintele referitoare la incluziunea socială, diferențiindu-se de majoritatea statelor UE, care înregistrau contribuții mai reduse în

cadrul indicatorilor naționali de progres referitori la sustenabilitate și incluziunea socială și contribuții mai mari ale indicatorilor referitori la creșterea inteligentă.

Începând cu anul 2008, Eurostat a elaborat nouă indicatori generici pentru monitorizarea progresului spre atingerea de către țările UE a Țintelor prevăzute în *Strategia Europa 2020* și în rapoarte de progres începând cu anul 2013. Cel mai recent raport (2018) arată că la nivelul Uniunii Europene s-au înregistrat, pe de o parte, progrese substanțiale în domeniul schimbărilor climatice, al energiei și educației, iar pe de altă parte, Țintele referitoare la investițiile în C&D, ocupare și reducerea sărăciei sunt încă departe de a fi atinse, cu toate progresele încurajatoare din ultimii ani, mai ales în privința ratelor de ocupare. România a înregistrat **progrese notabile** privind: reducerea sărăciei (Ținta națională a fost atinsă încă din anul 2013); energiile regenerabile (Ținta națională de 24% pondere a energiei regenerabile în consumul final de energie a fost atinsă în anul 2016); reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră (Ținta națională a fost realizată și depășită); creșterea nivelului terțiar de educație a populației (până la un nivel cu doar 0,4 p.p. sub Ținta națională) și creșterea ratei ocupării (până la un nivel cu doar 1,2 p.p. sub Ținta națională în anul 2017). În același timp, România a înregistrat însă regrese importante în cazul persoanelor care părăsesc de timpuriu sistemul de învățământ (distanța față de Ținta națională s-a mărit în perioada 2008-2016 cu 6,8 p.p.) și al intensității activității de C&D (ponderea în PIB a cheltuielilor brute interne pentru cercetare-dezvoltare s-a redus cu 0,07 p.p. în intervalul 2008-2016, până la un nivel depărtat de Ținta națională, de 2% din PIB).

4.4.2. Cadrul juridic și instituțional al aderării la moneda euro.

Starea de drept și de fapt în România²

Uniunea Economică și Monetară – drepturi și obligații ale statelor membre

Cadrul juridic general. Art. 119, alin. 2 din TFUE are mai mult un caracter explicativ raportat la primul alineat referitor la dezvoltarea politicilor economice în cadrul UE: „În paralel, în condițiile și în conformitate cu procedurile prevăzute în tratate, această acțiune presupune o monedă unică, euro, precum și definirea și aplicarea unei politici monetare unice și a unei politici unice a cursurilor de schimb, al căror obiectiv principal îl constituie menținerea stabilității prețurilor și, fără a aduce atingere acestui obiectiv, susținerea politicilor economice generale în Uniune, în conformitate cu principiul unei economii de piață deschise, în care concurența este liberă”. Diferența dintre cele două alineate este esențială din punctul de vedere al competențelor în cadrul Uniunii Europene: în timp ce alin. (1) reglementează o competență neexclusivă, alin. (2) determină o competență exclusivă, astfel cum s-a hotărât și în cauza Pringle: „În temeiul art. 119, alin. (2) din TFUE, acțiunea statelor membre și a Uniunii presupune o monedă unică, euro, precum și definirea și organizarea unei politici monetare și a unei politici de schimb unice”. Politica monetară a Uniunii face obiectul în special al art. 3, alin. (1), lit. (c) din TFUE și al art. 127-133 din TFUE (pct. 48).

În plus, în temeiul art. 282, alin. (1) din TFUE, BCE și băncile centrale ale statelor membre a căror monedă este euro, care constituie Eurosistemul, conduc politica monetară a Uniunii (pct. 49).

² Institutul de Cercetări Juridice.

Din art. 3, alin. (1), lit. (c) din TFUE reiese că *„Uniunea dispune de o competență exclusivă în domeniul politicii monetare pentru statele membre a căror monedă este euro”* (pct. 50).

Pe de altă parte, potrivit art. 119, alin. (1) din TFUE, acțiunea statelor membre și a Uniunii presupune *„instituirea unei politici economice întemeiate pe strânsa coordonare a politicilor economice ale statelor membre, pe piața internă și pe definirea obiectivelor comune și conduse în conformitate cu principiul unei economii de piață deschise, în care concurența este liberă”*. Politica economică a Uniunii face obiectul art. 2, alin. (3) din TFUE, al art. 5, alin. (1) din TFUE, precum și al art. 120-126 din TFUE (pct. 51).

În continuare, alin. 3 din art. 119 se referă la liniile directoare care trebuie respectate: prețuri stabile, finanțe publice și condiții monetare sănătoase, precum și o balanță de plăți stabilă. Dincolo de aceste deziderate/obligații cu caracter economic, trebuie subliniat impactul juridic al aderării la UEM de către statul membru, respectiv competența exclusivă a Uniunii în privința politicii monetare pentru statele membre a căror monedă este euro (art. 3, alin. 1, lit. c din TFUE). Această competență exercitată potrivit procedurilor legislative ale Uniunii Europene are în centru Banca Centrală Europeană, care, în unele situații, împarte cu băncile centrale/naționale modalitățile de exercitare a atribuțiilor (a se vedea Protocolul nr. (4) privind Statutul Sistemului European al Băncilor Centrale și al Băncii Centrale Europene).

În afara dezbaterii privind interpretarea art. 119 din care am extras unele direcții actuale în jurisprudență și cercetare, putem aminti și unele discuții privind efectele suveranității fiscale în România. Se afirmă că aceasta *„a ales să transpună de o manieră «flexibilă» prevederile referitoare la principiul echilibrului bugetar, spre deosebire de alte state membre”*. Pactul fiscal prevede că statele membre trebuie să transpună la nivel național acest principiu *„prin intermediul unor dispoziții cu forță juridică obligatorie și caracter permanent, de preferință constituționale”* sau *„garantând în alt mod respectarea și aderarea pe deplin la acestea pe tot parcursul proceselor bugetare naționale”*. Cu toate că unele state membre au introdus acest principiu la nivel constituțional, în România, reglementarea principiului echilibrului bugetar este prevăzută într-o lege ordinară, astfel că garanțiile constituționale avute în vedere la elaborarea Pactului fiscal nu sunt integral asigurate. *„Cu privire la exigențele guvernantei și constituționalizarea procesului”*, pornindu-se de la dispozițiile Pactului bugetar, respectiv art. 3, alin 2, *„regulile prevăzute la alin. (1) produc efecte în dreptul intern al părților contractante cel târziu în termen de un an de la intrarea în vigoare a prezentului tratat, prin intermediul unor dispoziții cu forță juridică obligatorie și caracter permanent, de preferință constituționale, sau garantând în alt mod respectarea și aderarea pe deplin la acestea pe tot parcursul proceselor bugetare naționale”*.

Teorii juridice privind obligativitatea aderării la UEM. În privința unei obligații de aderare, lucrări recente arată că, deși se consideră aderarea drept un proces automat, retragerea imposibilă, iar excluderea posibilă, lucrurile sunt totuși mai complexe, complicate de paralelismul literaturilor de specialitate, respectiv discursuri specializate – economice și juridice – care nu au ținut seama unul de altul. Dar nu doar discursurile doctrinarilor au influențat politicile Uniunii (s-ar putea afirma că acestea sunt ultimele în privința gradului de influență), ci și comportamentul și acțiunea statelor membre și ale Uniunii, care au considerat (și încă se mai persistă în acest sens) că aderarea unui stat membru la Uniunea Economică și Monetară este întemeiată pe criteriile economice. Ceea ce este adevărat, dar la baza acestui

temei se află norma juridică asupra căreia va trebui discutat, în sensul interpretării spre a decela gradul de obligativitate la UEM. Nu este nicio îndoială că România se află în zona gri, respectiv și-a asumat obligația aderării, situându-se în perioada de derogare de la aderare până la îndeplinirea condițiilor economice și a celor juridice, mai ales a celor de natură funcțional-administrativă.

Aderarea la zona euro se face în temeiul tratatelor, în primul rând al TUE, al TFUE și al Tratatului de aderare a României la Uniunea Europeană. Potrivit art. 5 din Tratatul de aderare, alături de Bulgaria, *„România participă la Uniunea Economică și Monetară de la data aderării în calitate de state membre care beneficiază de derogare în înțelesul articolului 122 din Tratatul CE”* (preluat parțial în prezent în art. 140 din TFUE). Art. 140 din TFUE prevede *„întărirea mecanismelor prin realizarea unor rapoarte cu privire la progresele înregistrate de un stat membru care se află într-o perioadă de derogare”*. Se prevede că, *„cel puțin la fiecare doi ani sau la solicitarea unui stat membru care face obiectul unei derogări, Comisia și Banca Centrală Europeană prezintă Consiliului un raport privind progresele efectuate de statele membre care fac obiectul unei derogări în îndeplinirea obligațiilor care le revin pentru realizarea Uniunii Economice și Monetare”*. Raportul analizează, pe de o parte, un criteriu formal referitor la coerența legislativă a statului membru și compatibilitatea acestuia cu dispozițiile Tratatului (art. 130 și 131 din TFUE), dar și cu Statutul BCE și SEBC. În continuare se detaliază punctele importante care trebuie analizate în raport din punctul de vedere al convergenței durabile. În plus, România a ratificat, prin Legea nr. 83/2012, Tratatul privind stabilitatea, coordonarea și guvernarea în cadrul Uniunii Economice și Monetare. Natura juridică a derogării nu poate fi, desigur, perpetuă, așa cum s-a observat și în doctrina economică. Un alt autor subliniază că a deveni stat membru al Uniunii Europene este o acțiune voluntară, dar, odată ce a devenit, dacă nu a exclus expres posibilitatea de a rămâne în afara UEM, *„statul membru este supus unui număr de obligații. Una dintre aceste obligații este de a participa la UEM”*.

Literatura de specialitate și discursul instituțiilor europene privind aderarea (obligatorie/automată) la zona euro se bazează pe trei argumente:

- importanța și semnificația pe care tratatele o acordă UEM;
- un argument juridic ar fi Protocolul cu privire la tranziția spre a treia etapă a UEM, care declară ireversibil caracterul celei de-a treia etape a UEM;
- tratatele de aderare la Uniunea Europeană a statelor care au aderat după 1994, care declară că vor face parte din UEM, eventual prin instituirea unei derogări.

Rolul Curții de Justiție a Uniunii Europene a fost subliniat printr-o hotărâre despre care s-a scris că ar fi singura hotărâre importantă în materie. În cauza Gauweiler și alții, CJUE a surprins independența Sistemului European al Băncilor Centrale (SEBC), arătând că *„o măsură de politică monetară nu poate fi asimilată unei măsuri de politică economică numai pentru că poate avea efecte indirecte asupra stabilității zonei euro”* (pct. 52), intervenția Băncii Centrale Europene și a celorlalte bănci naționale din eurozonă putând fi selective, întrucât *„nicio dispoziție din TFUE nu impune SEBC să intervină pe piețele financiare prin măsuri generale care s-ar aplica în mod necesar tuturor statelor din zona euro”* (pct. 55). Nu numai Curtea de Justiție are un rol în procesele de integrare, respectiv de desăvârșire a Uniunii Economice și Monetare. O acțiune comună, cunoscută chiar sub denumirea *Raportul celor cinci președinți*, implică principalele instituții europene.

Competența BCE în perioada de derogare. În perioada de derogare de la aderarea la spațiul euro, BCE are unele competențe stabilite prin tratat:

- consolidează cooperarea dintre băncile centrale naționale;
- consolidează coordonarea politicilor monetare ale statelor membre pentru a asigura stabilitatea prețurilor;
- supervizează funcționarea mecanismului cursului de schimb;
- desfășoară consultări privind problemele care sunt de competența băncilor centrale naționale și care afectează stabilitatea instituțiilor și piețelor financiare;
- exercită funcțiile pe care le îndeplinea Fondul European de Cooperare Monetară, preluate ulterior de Institutul Monetar European (art. 141, alin. 2 TFUE).

Prin Protocolul nr. 4 anexat TUE și TFUE, s-a consacrat Statutul Sistemului European al Băncilor Centrale și al Băncii Centrale Europene.

Convergența juridică și cadrul instituțional din România

Rolul Pactului de stabilitate și creștere. Pactul de stabilitate și creștere este o măsură de natură economică și politico-juridică în care sunt utilizate norme de drept primar ale Uniunii Europene (art. 126), acte legislative cu forță juridică (regulamente) și „soft law”. Un recent raport al Curții Europene de Conturi subliniază, pe de o parte, că până în prezent Comisia Europeană nu a utilizat eficient cadrul normativ existent și, pe de altă parte, că recomandările Consiliului în cadrul Semestrului european ar trebui să fie mai precise. Acesta este principalul cadru în care se evidențiază progresele României în direcția aderării la moneda euro.

Semestrul european este o modalitate de coordonare a politicilor economice și bugetare în cadrul UE și are loc de două ori pe an, începând cu 2011. Obiectivele principale sunt: contribuții la asigurarea convergenței și a stabilității în UE; contribuții la asigurarea unor finanțe publice solide; favorizarea creșterii economice; prevenirea dezechilibrelor macroeconomice excesive în UE; punerea în aplicare a *Strategiei Europa 2020*.

Programul de convergență. Guvernul României a luat măsurile necesare și a aprobat la 10 mai 2018 *Programul de convergență 2018-2021*, adoptat în temeiul Regulamentului (CE) nr. 1466/97 al Consiliului din 7 iulie 1997 privind consolidarea supravegherii pozițiilor bugetare și supravegherea și coordonarea politicilor economice, modificat și completat. În cel de-al doilea considerent, se subliniază: „*Pactul de stabilitate și creștere se compune din prezentul regulament care are ca obiectiv să consolideze supravegherea pozițiilor bugetare, precum și supravegherea și coordonarea politicilor economice, din Regulamentul (CE) nr. 1467/97 (3) al Consiliului care are ca obiectiv accelerarea și clarificarea procedurii de deficit excesiv și din Rezoluția Consiliului din 17 iunie 1997 privind Pactul de stabilitate și creștere (4) în care, în conformitate cu articolul D din Tratatul privind Uniunea Europeană, se emit orientări politice ferme pentru aplicarea Pactului de stabilitate și creștere într-o manieră strictă și oportună și în special pentru a se adera la obiectivul pe termen mediu al pozițiilor bugetare aproape de echilibru sau în excedent față de care s-au angajat toate statele membre și a se aplica acțiunile bugetare corective pe care le consideră necesare pentru îndeplinirea obiectivelor programelor lor de stabilitate și convergență ori de câte ori dispun de informații ce indică o discrepanță semnificativă, reală sau prognozată, față de obiectivul bugetar pe termen mediu*”. Din punct de vedere politic, se reafirmă angajamentul de aderare la zona euro, și anume că

„Guvernul României își menține angajamentul de aderare la zona euro, însă stabilirea unei date concrete în această privință presupune realizarea unor analize aprofundate, în special în ceea ce privește convergența reală, structurală și instituțională, domenii în care sunt necesare progrese importante”. După cum se poate observa, nu este identificat niciun impediment de natură juridică în privința aderării la moneda euro, respectiv la Uniunea Economică și Monetară. De asemenea, sunt descrise eforturile de dezvoltare administrativă, prin constituirea Comisiei naționale de fundamentare a Planului național de adoptare a monedei euro.

Criterii de convergență juridică. Sintetizarea criteriilor de convergență economică și de convergență juridică, precum și Programele de convergență ale Guvernului României, pe de o parte, și Rapoartele de convergență ale Băncii Centrale Europene, pe de altă parte, pot indica domeniile la care încă mai trebuie lucrat.

„În domeniul juridic, obligațiile care trebuie îndeplinite pentru realizarea UEM vizează în special independența băncii centrale și integrarea juridică a acesteia în Eurosistem. În acest scop, sunt examinate următoarele aspecte:

- independența băncii centrale naționale: funcțională, instituțională, personală și financiară (art. 130 din Tratat și, respectiv, art. 7 și 14, alin. 2 din Statut);*
- confidențialitatea (obligația păstrării secretului profesional, conform art. 37 din Statut);*
- interdicția privind finanțarea monetară (art. 123 din Tratat);*
- interdicția privind accesul privilegiat al sectorului public la instituțiile financiare (art. 124 din Tratat);*
- compatibilitatea cu ortografia unică a euro impusă de legislația UE;*
- integrarea juridică a băncii centrale naționale în Eurosistem (în special din perspectiva art. 12.1 și 14.3 din Statut)”.*

Observațiile din rapoartele de convergență ale Băncii Centrale Europene. Potrivit rezumatului Comisiei Europene, „raportul a concluzionat că România îndeplinește în prezent unul dintre cele patru criterii economice necesare pentru adoptarea monedei euro, și anume criteriul legat de finanțele publice. România nu îndeplinește criteriile legate de stabilitatea prețurilor, de cursul de schimb și de ratele dobânzilor pe termen lung, iar legislația din această țară nu este compatibilă în întregime cu tratatul”.

Cu privire la armonizarea/compatibilitatea legislației naționale cu cea europeană, în raport se subliniază că solicitarea ca „legislația națională să fie compatibilă” nu înseamnă că tratatul impune „armonizarea” statutelor băncilor centrale naționale între ele sau cu Statutul. Particularitățile naționale pot continua să existe în măsura în care acestea nu aduc atingere competenței exclusive a UE în domeniul monetar. Astfel, termenul „compatibil” indică mai degrabă faptul că legislația națională și statutul BCN trebuie ajustate în vederea eliminării neconcordanțelor cu Tratatul și cu Statutul și a asigurării nivelului necesar de integrare a BCN în SEBC. Trebuie modificată în special orice dispoziție care încalcă independența BCN, așa cum este ea definită în Tratat, precum și rolul său ca parte integrantă a SEBC. Prin urmare, „nu este suficient să se considere că supremația legislației UE asupra legislației naționale poate conduce singură la realizarea acestui obiectiv” (p. 18).

Concluzia raportului de convergență din 2018 este că „legislația românească nu îndeplinește toate cerințele privind independența băncii centrale, interdicția de finanțare monetară și integrarea juridică a băncii centrale în Eurosistem. România este stat membru al

UE care face obiectul unei derogări și, în consecință, trebuie să respecte toate cerințele de adaptare prevăzute în art. 131 din tratat” (p. 68).

Mecanismul ratei de schimb dintre euro și alte monede naționale participante. România participă la mecanismul ratei de schimb dintre euro și alte monede naționale participante prin două instrumente juridice:

- Rezoluția Consiliului European privind instituirea unui mecanism al cursului de schimb în etapa a treia a Uniunii Economice și Monetare, Amsterdam, 16 iunie 1997;
- Acordul din 16 martie 2006 între Banca Centrală Europeană și băncile centrale naționale ale statelor membre din afara zonei euro, de stabilire a procedurilor de funcționare a mecanismului cursului de schimb în etapa a treia a Uniunii Economice și Monetare.

În afara Acordului din 2006, mai sunt cinci modificări, cea care privește România fiind inclusă în Acordul din 21 decembrie 2006 între Banca Centrală Europeană și băncile centrale naționale ale statelor membre din afara zonei euro, de modificare a Acordului din 16 martie 2006 între Banca Centrală Europeană și băncile centrale naționale ale statelor membre din afara zonei euro, de stabilire a procedurilor de funcționare ale mecanismului cursului de schimb în etapa a treia a Uniunii Economice și Monetare.

Dezvoltarea capacității administrative. Banca Națională a României are un rol central în privința aderării la Uniunea Economică și Monetară. Potrivit Legii nr. 312/2004 privind Statutul Băncii Naționale a României, Banca Națională a României are ca principală atribuție „*elaborarea și aplicarea politicii monetare și a politicii de curs de schimb*”, criterii importante ale aderării României la euro. De altfel, normele UE respectate de BNR sunt nu numai cele care privesc atribuțiile directe, dar și un lung șir de regulamente disponibile pe site-ul instituției:

- Regulamente ale Uniunii Europene care privesc obiectivul fundamental și principalele atribuții ale BNR;
- Regulamente ale Uniunii Europene aplicabile instituțiilor aflate în aria de supraveghere a BNR, prin care se instituie sau se modifică măsuri restrictive/sanționatorii.

În cadrul Băncii Naționale a României, din 2010 funcționează Comitetul de pregătire a trecerii la euro, a cărui tematică este subsumată următoarelor categorii probleme:

- experiența altor state membre ale Uniunii Europene în pregătirea trecerii la euro;
- stadiul pregătirii României pentru adoptarea euro;
- mecanisme și concepte noi dezvoltate la nivelul Uniunii Europene în sfera guvernantei economice și a consolidării Uniunii Economice și Monetare;
- documente ale Comisiei Europene, Băncii Centrale Europene și Guvernului României legate de convergența către zona euro a statelor membre cu derogare.

Comisia națională de fundamentare a Planului național de adoptare a monedei euro s-a constituit în 2018, prin Ordonanță de urgență a Guvernului. Potrivit art. 4, alin. 2 din OUG nr. 24/2018, un grup de lucru va fi dedicat convergenței juridice. „*Comisia națională are rolul de a pregăti calendarul de intrare a României în mecanismul unic de supraveghere și de adoptare a monedei euro, precum și acțiunile necesare pentru pregătirea economiei și societății românești, asumate prin consens de toți participanții la acest proces, care se includ în Planul național de adoptare a monedei euro*” (art. 1, alin. 3). Unele dintre atribuțiile Comisiei naționale au un impact direct în privința criteriilor de convergență juridică:

- a) elaborarea Planului național pentru trecerea la moneda euro și a calendarului acțiunilor necesare pentru adoptarea monedei euro;
- b) evaluarea periodică a stadiului de îndeplinire a criteriilor de convergență;
- c) evaluarea cadrului legislativ în vigoare și pregătirea a noi proiecte legislative pentru introducerea monedei euro;
- d) pregătirea sistemului statistic național pentru actualizarea seriilor de date;
- e) monitorizarea pregătirii sistemelor naționale pentru trecerea la moneda euro, modificarea/compatibilizarea sistemului de plăți și a contabilității naționale;
- f) identificarea acțiunilor necesare și a entităților care să fie implicate în organizarea de campanii de informare a publicului larg privind adoptarea euro, dezvoltarea și actualizarea unor site-uri dedicate și înființarea de puncte *info help-desk* pentru cetățeni și companii. Comisia Națională se va asigura că publicul este informat clar, obiectiv, în timp util și cu acuratețe ridicată despre adoptarea monedei euro;
- g) stabilirea și monitorizarea elementelor specifice, respectiv circulația paralelă a monedei naționale și a euro, precum și afișarea prețurilor în moneda națională și în euro;
- h) întocmirea rapoartelor de lucru periodice și transmiterea acestora către instituțiile implicate.

Până la data de 15 noiembrie 2018, *„Comisia națională prezintă spre asumare politică de către partidele politice parlamentare calendarul de trecere la moneda euro și Planul național de adoptare a monedei euro”*. *„Ulterior asumării politice, instituțiile publice abilitate vor supune aprobării Guvernului și Parlamentului proiectele de acte normative necesare implementării măsurilor de adoptare a monedei euro”* (art. 5, alin. 2 și 3).

Influența aderării la moneda euro în dreptul privat. Interesul pentru moneda euro în rândul profesioniștilor dreptului (avocați, judecători etc.) este scăzut, întrucât nu este o problemă de drept pozitiv, care să afecteze aplicarea dreptului național sau al Uniunii Europene.

Din portalul *rolii.ro* rezultă că expresia *„Uniunea Economică și Monetară”* nu a fost utilizată în nicio hotărâre. Deși sunt câteva hotărâri judecătorești care privesc expresia *„uniunea monetară”*, acestea se referă la litigii privind executarea unor contracte cu sau fără clauze abuzive și la indexarea chiriei în contracte de locațiune. În același timp, sunt disponibile câteva mii de litigii în care contractele sunt încheiate în moneda euro, contracte de împrumut, falsificări, executări silite, pensie de întreținere, somații de plată, procedura insolvenței etc.

Interesul va crește în momentul trecerii la euro, pentru că, așa cum s-a văzut din experiența altor state, apar numeroase probleme în dreptul privat în privința executării contractelor, în special a plății prețului.

În loc de concluzii. Despre „necesitatea” aderării României la Uniunea Economică și Monetară din punct de vedere juridic

România a aderat la UEM. Urmează integrarea. „Necesar” presupune și o obligație pentru România să adere la Uniunea Economică și Monetară? La nivelul principiilor dreptului Uniunii Europene se poate pune întrebarea dacă *principiul cooperării loiale este îndeajuns de obligatoriu pentru a impune aderarea la UEM a unui stat membru*. Desigur, scopul tratatului fiind menționat, iar cum disparitățile de participare la politicile UE ar conduce la fărâmițarea

exercitării competențelor Uniunii, un prim răspuns ar putea fi că *principiul impune* cel puțin *cooperarea loială* în scopul îndeplinirii condițiilor impuse de tratate.

În concluzie, poate fi evidențiată o opinie independentă a literaturii juridice, unde s-a subliniat că un stat membru este obligat să adere la UEM atât timp cât nu are derogări sau nu este exceptat, cum este situația în privința Marii Britanii și a Danemarcei. Problema temporală nu o poate însă rezolva nimeni. Se intră din nou sub zodia politicului, a politicilor economice, a economiei și a altor criterii care valorizează oportunitatea, și nu legalitatea.

După cum s-a observat, deși există criterii juridice specifice, totuși acestea pot fi interpretate prin prismă politică, economică. Aderarea la Uniunea Economică și Monetară nu poate fi evitată, însă aceasta trebuie să se petreacă în condiții de certitudine a fundamentelor economice. Ultimele rapoarte europene, mai ales cel al Băncii Centrale Europene, pun România în situația continuării eforturilor, inclusiv din punctul de vedere al armonizării/compatibilizării juridice.

4.4.3. Mixul de politici macroeconomice din perspectiva aderării la zona euro³

Intercon condiționarea funcțională convergență economică reală–convergență economică nominală

Economia reală și economia nominală (sau simbolică, cum mai este denumită) se află într-o interdependență funcțională (dar și structurală) inerentă, complementaritatea lor formând baza dinamicii economiei naționale ca un tot. În consecință, problema atingerii (și stabilității sau sustenabilității) criteriilor de convergență economică nominală stabilite prin Tratatul de la Maastricht nu poate fi rezolvată decât dacă se ia în considerare, sub aspect cauzal și funcțional, un set de criterii de convergență economică reală. În acest sens, trebuie avute în vedere impulsurile mutuale real-nominal, atât din perspectiva feedbackului negativ (de stabilizare/sustenabilizare), cât și din cea a feedbackului pozitiv (de escaladare, autocatalizare). De fapt, realitatea economică a sistemului național se prezintă observatorului sau decidentului de politică economică, din perspectiva obiectivului de atingere a convergenței economice cu UE, ca o realitate coevolutivă, în care „partenerii” sunt criteriile de convergență economică nominală (CEN), respectiv criteriile de convergență economică reală (CER).

Lista minimală a criteriilor de convergență economică reală. Indicatorii de convergență economică reală se referă la *economia reală*, adică la acele mărimi economice prin care se caracterizează, îndeosebi din punct de vedere cantitativ, stocurile și fluxurile de bunuri și servicii ce pot intra nemijlocit în consum.

Înainte de a proceda la identificarea punctuală a criteriilor de convergență reală, este util de discutat chestiunea claselor posibile de asemenea criterii de convergență. Importanța teoretică a acestui demers rezidă în asigurarea scopului identificării criteriilor în cauză – realizarea omogenității structurale maxim posibile⁴ dintre „candidatul” la convergența reală și

³ Centrul de Cercetări Financiare și Monetare „Victor Slăvescu”.

⁴ Prin maxim posibil înțelegem funcțional. Problema limitei gradului de omogenitate sau de similaritate în procesul de convergență economică reală este destul de dificilă și merită discutată în mod autonom. De exemplu, cum se asigură raportul dintre omogenitate și diversitate, știut fiind faptul că numai diferența asigură schimbul de activități (schimb care condiționează eficiența prin diviziunea activităților)? Apoi, cum se asigură absorbția șocurilor externe, știut fiind faptul că gradul de diversitate structurală este direct proporțional cu capacitatea de neutralizare a șocurilor externe etc.?

benchmark, iar importanța metodologică a lui constă în sistematizarea cercetării și asigurarea coerenței și consistenței listei minimale de criterii de convergență economică reală. Clasele posibile de criterii de convergență economică reală vor rezulta direct din obiectivele pe care le „impunem” procesului însuși de convergență economică reală, și anume:

- a) atingerea unui vector de stare al indicatorilor macroeconomici fundamentali reali similari cu cei înregistrați la nivelul *benchmark*-ului⁵;
- b) sprijinirea, în direcția sustenabilității, a convergenței nominale;
- c) neutralizarea (evitarea, absorbția, limitarea etc.) șocurilor asimetrice⁶ (atât reale, cât și nominale) venite dinspre *benchmark*.

În opinia noastră, aceste trei scopuri (obiective) ale procesului de convergență economică reală pot constitui chiar norme de clasificare a criteriilor de convergență economică reală. În consecință, vom accepta existența a trei clase⁷ de criterii de convergență economică reală:

- (1) clasa criteriilor de *catching-up*;
- (2) clasa criteriilor de sustenabilizare a convergenței nominale;
- (3) clasa criteriilor de reziliență (neutralizare a șocurilor asimetrice).

Înainte de trata în mod amănunțit cele trei clase de criterii de convergență reală, vom face câteva considerații:

- în primul rând, să observăm faptul că prima clasă de criterii este de tip dinamic, criteriile conținute aspirând la descrierea unui proces de apropiere (până la similaritate) a vectorului de stare a „candidatului” de vectorul de stare corespunzător al *benchmark*-ului, în timp ce celelalte două clase cuprind criterii care descriu procese statice (fie de asigurare a sustenabilității, fie de neutralizare a perturbărilor externe);
- în al doilea rând, să observăm faptul că două dintre clasele de criterii se referă propriu-zis la procesul de convergență reală – clasele 1 și 3 –, în timp ce clasa 2 de criterii se referă la procesul de convergență nominală, în sensul asigurării sustenabilității⁸ acesteia;
- în al treilea rând, să observăm faptul că primele două clase de criterii servesc drept mijloace pentru atingerea scopului conținut în cea de-a treia clasă. Într-adevăr, atât procesul de atingere a similarității vectorilor de stare dintre cele două entități comparate, cât și procesul de susținere a sustenabilității convergenței nominale sunt menite să conducă, împreună, la crearea acelor condiții structurale ale economiei reale care să asigure neutralizarea șocurilor asimetrice produse în macrosistemul considerat.

⁵ În cazul acesta, *benchmark*-ul este reprezentat de media statelor membre ale UE.

⁶ Prin șocuri asimetrice înțelegem acele șocuri (fie reale, fie nominale) generate la nivelul *benchmark*-ului și care au efecte diferite asupra diferitelor state membre. Unii autori disting între șocuri asimetrice (șocuri care afectează unele state membre și nu afectează alte state membre) și șocuri simetrice, cu impact fie simetric asupra tuturor statelor membre, fie asimetric (șocuri care afectează toate statele membre, dar cu impact diferit). Pentru necesitățile studiului de față, vom considera versiunea simplificată, care consideră drept șocuri asimetrice acele șocuri care au impact asimetric asupra statelor membre.

⁷ Să observăm că, de fapt, și criteriile de convergență nominală se pot constitui în două clase distincte: a) clasa criteriilor nominale de tip monetar – inflația, rata nominală a dobânzii pe termen lung, cursul de schimb; b) clasa criteriilor nominale de tip fiscal-bugetar – ponderea deficitului bugetului public în PIB, ponderea datoriei publice în PIB.

⁸ În acest caz concret, putem reduce conceptul de sustenabilitate la accepțiunea sa restrânsă de nonbasculabilitate.

Cele trei considerații de mai sus sunt de natură să constate intercondiționările puternice dintre cele trei clase de criterii de convergență reală, intercondiționări care reprezintă un puternic argument pentru demonstrarea completitudinii, coerenței și consistenței claselor respective.

Prin urmare, propunem drept criterii de convergență economică reală (tabelul 1):

Tabelul 1. Lista criteriilor de convergență economică reală

Clasa criteriilor	Criteriu	Simbol	Adâncime	Reprezentativitate
Catching-up (CCER-C)	oferta internă medie	$\bar{s}_d$	mică	mare
	câștigul salarial mediu nominal brut lunar	SB	mare	mare
Reziliență (CCER-R)	rata absorbției interne	r_{AI}	mare	mare
	dimensiunea guvernului	g	mică	mare
	rata de ocupare	r_o	mică	mare
Sustenabilizare (CCER-S)	rata economisirii nete naționale	r_{EN}	mică	mare
	productivitatea medie a muncii pe sectoare comercializabile	$\bar{\omega}_L$	mare	mică
	soldul contului curent al balanței de plăți externe	r_{X-M}	mică	mare

Sursa: Autorii.

Relația cauzală și funcțională între CCER și CCEN. Interesul științific (și, desigur, interesul care privește decizia de politică economică a guvernului) al introducerii setului de criterii de convergență economică reală este de a indica modul în care convergența economică nominală („pașaportul” de intrare în ERM2) este influențată, generată, susținută și sustenabilizată de convergența economică reală. Cu alte cuvinte, trebuie înțeles cum anume ar trebui proiectată politica economică națională (sau mixul de asemenea politici) astfel încât convergența economică nominală, odată atinsă, să devină ireversibilă⁹ sau cel puțin sustenabilă. În figura 1 se indică relațiile cauzal-funcționale dintre criteriile de convergență economică nominală (CCEN) și criteriile de convergență economică reală (CCER), precum și canalele de transmitere a impulsurilor respective.

Pe baza schemei din figura 1, se pot stabili lanțurile (seriile) cauzale de la criteriile de convergență economică reală la criteriile de convergență economică nominală, după cum urmează:

$$\bar{s}_d \rightarrow r_{X-M} \rightarrow c_S \rightarrow \left\{ \begin{array}{l} (1) \rightarrow i \rightarrow r_{DL} \rightarrow r_B \rightarrow r_D \\ (2) \rightarrow r_D \rightarrow r_B \rightarrow r_{DL} \rightarrow i \end{array} \right\}$$

$$SB \rightarrow \bar{\omega}_L \rightarrow i \rightarrow \left\{ \begin{array}{l} (1) \rightarrow r_{DL} \rightarrow r_B \rightarrow r_D \rightarrow c_S \\ (2) \rightarrow c_S \rightarrow r_D \rightarrow r_B \rightarrow r_{DL} \end{array} \right\}$$

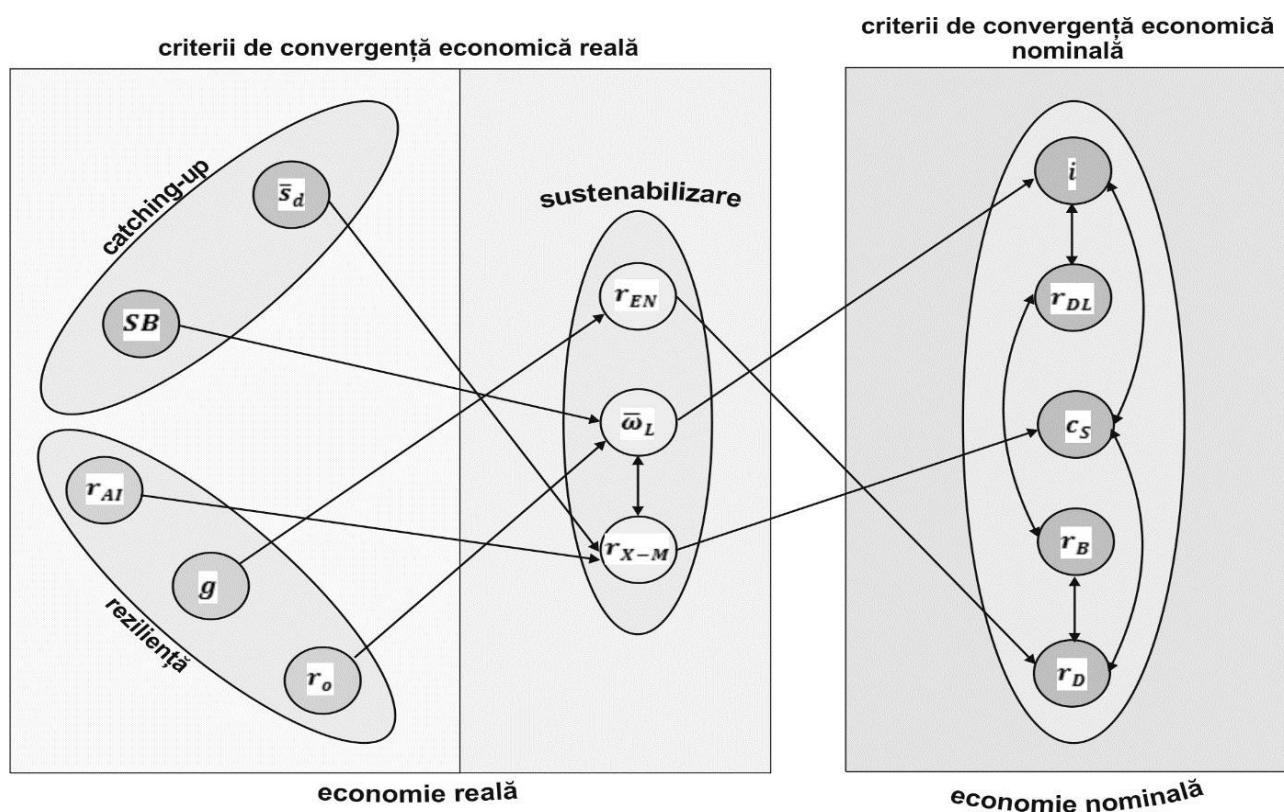
$$r_{AI} \rightarrow r_{X-M} \rightarrow c_S \rightarrow \left\{ \begin{array}{l} (1) \rightarrow i \rightarrow r_{DL} \rightarrow r_B \rightarrow r_D \\ (2) \rightarrow r_D \rightarrow r_B \rightarrow r_{DL} \rightarrow i \end{array} \right\}$$

⁹ După cum se știe, în anul 2016, România verifica toate cele cinci criterii măsurabile de convergență economică nominală. În anul 2017 însă, inflația și rata dobânzii nominale pe termen lung au basculat spre valori care încalcă prevederile Tratatului de la Maastricht. Opinia noastră este că procesul de convergență economică reală nu a fost capabil să asigure sustenabilitatea convergenței economice nominale.

$$g \rightarrow r_{EN} \rightarrow r_D \rightarrow \begin{cases} (1) \rightarrow r_B \rightarrow r_{DL} \rightarrow i \rightarrow c_S \\ (2) \rightarrow c_S \rightarrow i \rightarrow r_{DL} \rightarrow r_B \end{cases}$$

$$r_o \rightarrow \bar{\omega}_L \rightarrow i \rightarrow \begin{cases} (1) \rightarrow r_{DL} \rightarrow r_B \rightarrow r_D \rightarrow c_S \\ (2) \rightarrow c_S \rightarrow r_D \rightarrow r_B \rightarrow r_{DL} \end{cases}$$

Figura 1. Impulsurile cauzale de bază între criteriile de convergență economică reală și criteriile de convergență economică nominală

Sursa: Autorii.

Putem extrage următoarele concluzii calitative:

- (1) există cinci canale de transmitere de la criteriile de convergență economică reală, exclusiv cele de tipul sustenabilizării (două din partea criteriilor de tip *catching-up*, respectiv trei din partea criteriilor de tip reziliență), către criteriile de convergență economică reală de tipul sustenabilizării, care realizează, de fapt, interfața cu criteriile de convergență economică nominală;
- (2) având în vedere faptul că între cele cinci criterii de convergență economică nominală există intercon condiționări (fie cauzale, fie de corelație), fiecare impuls plecat dinspre criteriile de convergență economică reală se desparte, imediat ce „atinge” primul criteriu de convergență economică nominală, în două canale paralele;

- (3) orice impuls dinspre criteriile de convergență economică reală afectează în cele din urmă toate criteriile de convergență economică nominală, prin intermediul mecanismelor de intercondiționare din economia nominală;
- (4) dintre cele cinci canale, canalul I și canalul III, deși pleacă de la impulsuri reale diferite (oferta internă medie, respectiv rata absorbției interne), întrucât în interiorul criteriilor de convergență economică reală se exercită asupra aceluiași criteriu de sustenabilizare (soldul balanței comerciale sau al contului curent), urmează apoi aceleași „verigi” de parcurs al impulsului;
- (5) în mod similar se petrec lucrurile cu canalele II și V care, deși pleacă de la impulsuri reale diferite (salariul mediu brut, respectiv rata de ocupare), întrucât în interiorul criteriilor de convergență economică reală se exercită asupra aceluiași criteriu de sustenabilizare (productivitatea medie a muncii sau productivitatea totală a factorilor), urmează apoi aceleași „verigi” de parcurs al impulsului.

Mixul de politici macroeconomice de ajustare a procesului de convergență economică nominală

Lista politicilor publice „eligibile” pentru mixul de politici publice. Rațiunile pe baza cărora s-au selectat politicile publice care să intre în mixul necesar sprijinirii unui proces „neted” (așa cum se cere pentru perioada staționării în anticamera adoptării monedei euro – ERM2) au fost următoarele patru:

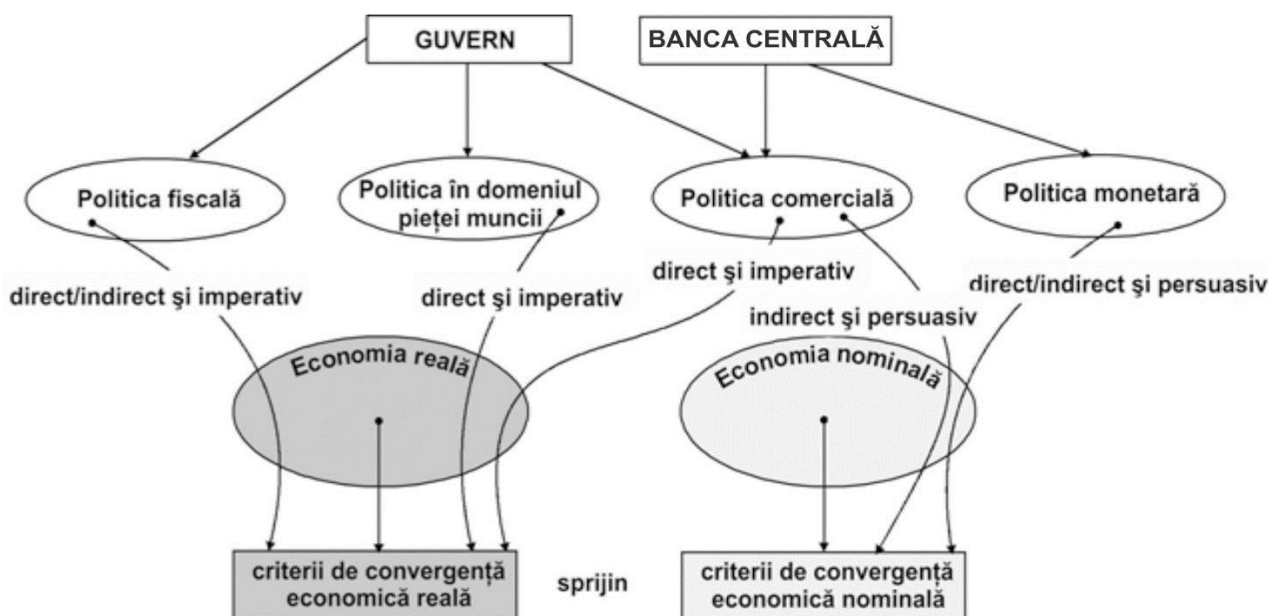
- *politica publică să poată avea intervenții directe asupra criteriilor de convergență economică nominală sau asupra criteriilor de convergență economică reală (îndeosebi asupra celor din clasa de sustenabilizare a convergenței economice nominale);*
- *politica publică să poată avea intervenții indirecte asupra criteriilor de convergență economică nominală sau asupra criteriilor de convergență economică reală (îndeosebi asupra celor din clasa de sustenabilizare a convergenței economice nominale);*
- *politicile publice să poată modela situații de echilibru macroeconomic, fiecare pe domeniul său de „competență”;*
- *politicile publice să poată forma modele macroeconomice sectoriale (N.B.: Vom arăta că, de fapt, putem forma trei modele macroeconomice sectoriale cu politicile publice selectate).*

Aplicând aceste criterii, au fost selectate următoarele patru politici publice:

- (1) *politica fiscală;*
- (2) *politica monetară;*
- (3) *politica comercială;*
- (4) *politica în domeniul pieței muncii.*

Propunem ca mixul de politici publice format din cele patru politici publice selectate mai sus să se numească *Politica aderării la zona euro* (PAZE). „Plasarea” instituțională a celor patru politici publice în raport cu convergența economică reală și cu cea nominală este sugerată în figura 2.

Figura 2. Poziționarea celor patru politici publice în raport cu procesul de convergență economică

Sursa: Autorii.

Proiectarea mixului de politici macroeconomice pentru atingerea și sustenabilizarea convergenței economice nominale

Scopul și obiectivele politicii aderării la zona euro. Scopul politicii de aderare la zona euro (PAZE) este crearea și menținerea condițiilor instituționale suficiente pentru ca verificarea¹⁰ criteriilor de convergență economică nominală cu UE să fie sustenabilă (adică reproductibilă fără tensiuni majore).

Reproductibilitatea fără tensiuni majore a verificării criteriilor de convergență economică nominală înseamnă cel puțin următoarele:

- (a) evitarea încălcării valorii numerice *benchmark*, odată ce aceasta a fost atinsă, sau evitarea ieșirii din intervalul numeric „bun”, odată ce s-a intrat în acest interval;
- (b) la nivel intraanual, revenirea la valoarea numerică *benchmark* sau în intervalul numeric *benchmark*, dacă s-a produs o „deplasare” în acest sens;
- (c) la nivel extraanual, punerea în acțiune (sau reproiectarea, după caz) a condițiilor instituționale (adică a mecanismului de funcționare a PAZE) de asigurare neproblematică a revenirii predictibile la valoarea numerică *benchmark* sau în intervalul numeric *benchmark*.

De menționat faptul că orice „deplasări” ale valorilor numerice ale criteriilor de convergență economică nominală de la valoarea *benchmark* sau, după caz, de la intervalul *benchmark* pot conduce (și ar trebui s-o facă) la reevaluarea eficacității PAZE și, din nou după caz, la reproiectarea ei.

¹⁰ Prin verificarea criteriilor de convergență economică nominală se înțelege atingerea valorilor numerice sau situarea în intervalele numerice prevăzute în Tratatul de la Maastricht pentru cei cinci indicatori macroeconomici cunoscuți sub denumirea de criterii de convergență economică nominală.

Pentru atingerea scopului menționat, PAZE va realiza următoarele obiective principale¹¹:

O1: observarea, măsurarea, înregistrarea și evaluarea trimestrială a cinematicii valorilor numerice ale criteriilor de convergență economică nominală și ale criteriilor de convergență economică reală;

O2: stabilirea măsurilor de PAZE care trebuie aplicate în funcție de rezultatul de la O1;

O3: aplicarea măsurilor de PAZE stabilite la O2;

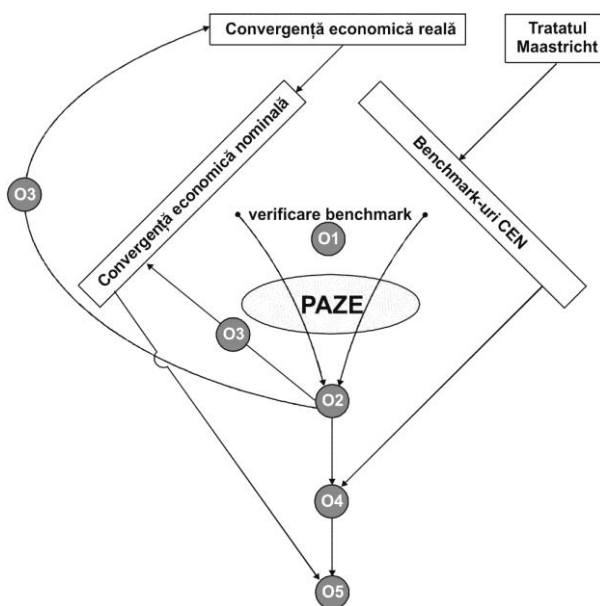
O4: elaborarea de predicții privind efectul aplicării măsurilor în cadrul O3;

O5: reprojectarea instrumentelor și mecanismelor PAZE în funcție de coroborarea sau, după caz, falsificarea predicțiilor realizate la O4;

O6: Elaborarea de rapoarte trimestriale și anuale intitulate *Starea și propensiunea convergenței economice nominale a României (Romania's Nominal Economic Convergence. Stance and Propensity)*.

Așa cum se poate constata, obiectivele PAZE constituie părți ale unui algoritm logic (care va fi aplicat mai departe, în economia studiului de față), fiind legate structural și cauzal, inclusiv cu elemente de feedback, între ele. Figura 3 redă această proprietate a celor cinci obiective (al șaselea obiectiv este unul de raportare).

Figura 3. Logica îndeplinirii obiectivelor PAZE

Sursa: Autorii.

Proiectarea logică a PAZE. Pentru proiectarea logică a PAZE vor trebui clarificate următoarele aspecte, desigur, exclusiv din perspectiva scopului PAZE, privind fiecare dintre cele patru politici publice care compun PAZE: a) instrumentele; b) variabilele-comandă; c) variabilele-țintă; d) perechile de variabile-comandă, respectiv de variabile-țintă; e) tripletele de variabile-

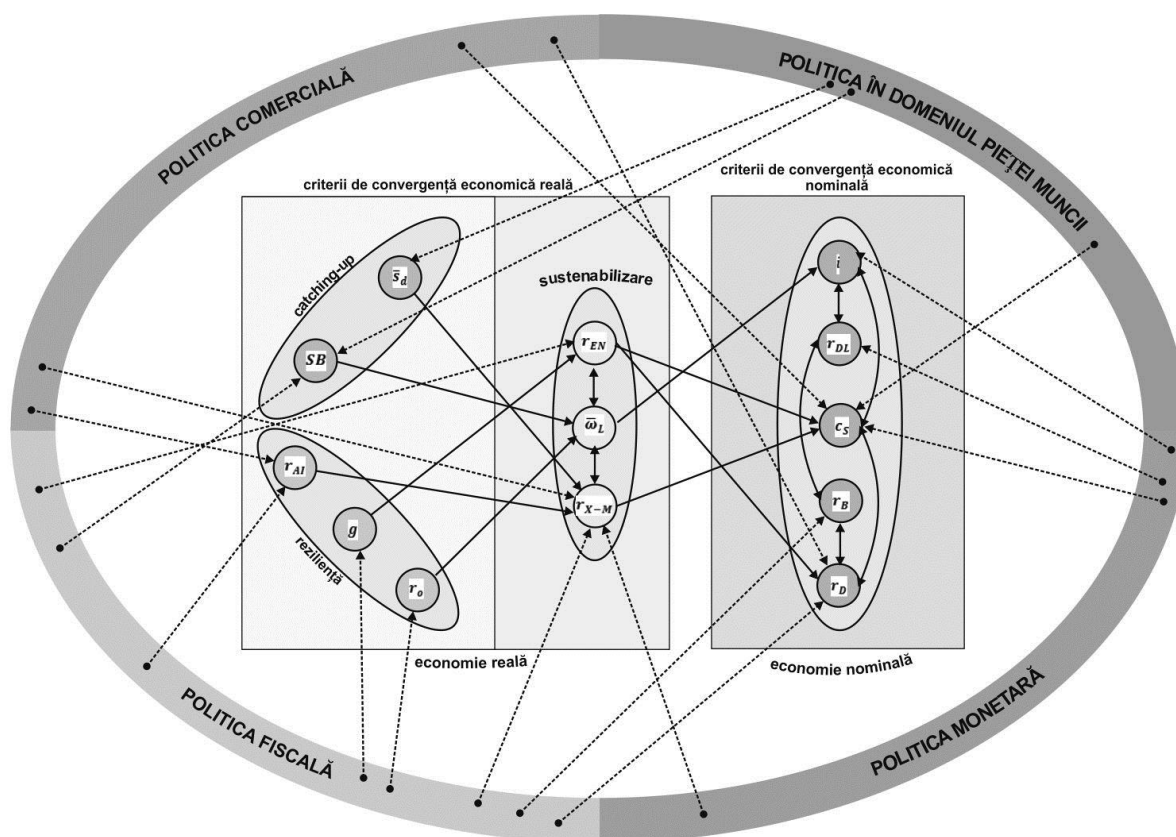
¹¹ Aceste obiective vor fi realizate la nivelul unei structuri științifice imparțiale, înființate la Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu” din Academia Română, intitulat *Observatorul convergenței economice nominale sustenabile* (OCENS) și coordonat de Centrul de Cercetări Financiare și Monetare „Victor Slăvescu”.

comandă, respectiv de variabile-țintă; f) cvadrupelele de variabile-comandă, respectiv de variabile-țintă; g) problema ajustării pe termen scurt, pe termen mediu și pe termen lung.

Identificarea variabilelor-comandă (V/C) (asupra cărora o anumită politică publică poate acționa direct, prin intermediul instrumentelor sale), respectiv a variabilelor-țintă (V/T) (asupra cărora o anumită politică publică poate acționa numai indirect, prin intermediul unei variabile-comandă) a stat la baza identificării dubletelor de V/C, respectiv V/T, adică a perechilor de asemenea variabile pentru două politici publice (deci s-au analizat două câte două cele patru politici publice), apoi a tripletelor, respectiv a cvadrupletelor respective. Scopul analizei a fost de a identifica, la nivelul PAZE, cvadrupletul/cvadrupelele care, din punct de vedere logic, poate/pot fi utilizat/e pentru „guvernarea” procesului sustenabil de aderare a României la zona euro.

Figura 4 indică, în mod sinoptic, integrarea proceselor de convergență economică (nominală și reală) cu rezultatele obținute în proiectarea logică a PAZE.

Figura 4. Principalele canale de impuls al PAZE în asigurarea sustenabilității verificării criteriilor de convergență economică nominală

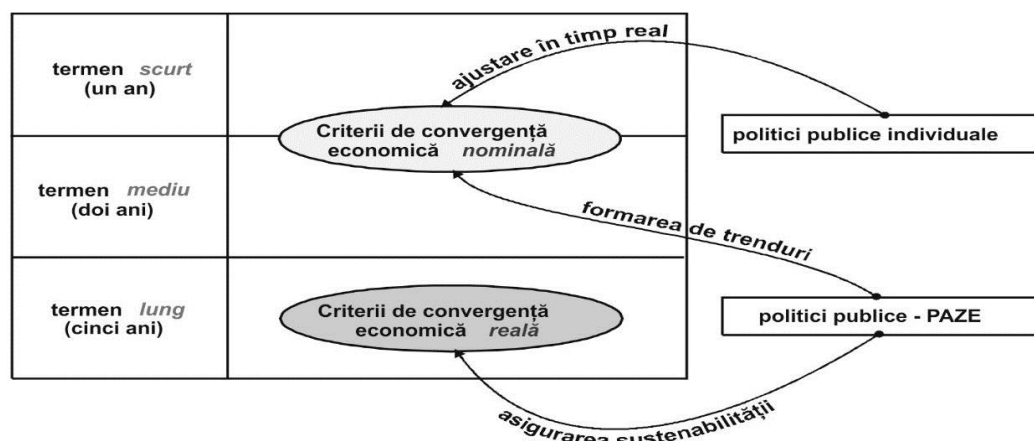
Sursa: Autorii.

În proiectarea logică a PAZE este importantă distingerea între acțiunile de politică economică care vizează obiective pe termen scurt, respectiv obiective pe termen mediu și obiective pe termen lung:

- *obiectivul termenului scurt (un an)*: corecțiile abaterilor mici ale criteriilor de convergență economică nominală de la valorile-țintă se face în timp real, de regulă trimestrial. Aceste corecții se aplică direct criteriilor respective, prin politicile publice neamenajate în mixul pe care în acest studiu l-am numit PAZE;
- *obiectivul termenului mediu (doi ani)*: corecțiile se fac după evaluarea anuală a abaterilor substanțiale ale criteriilor de convergență economică nominală de la valorile-țintă. Aceste corecții se aplică direct criteriilor respective, prin intermediul PAZE;
- *obiectivul termenului lung (cinci ani)*: corecțiile se fac după evaluarea bienală a abaterilor substanțiale ale criteriilor de convergență economică nominală de la valorile-țintă. Aceste corecții se aplică indirect criteriilor respective, prin aplicarea lor asupra criteriilor de convergență economică reală și, desigur, pe baza PAZE.

Figura 5 indică diferențele de procedură pentru cele trei tipuri de termene de pilotare a procesului de convergență economică nominală sustenabilă.

Figura 5. Principalele canale de impuls al PAZE în asigurarea sustenabilității verificării criteriilor de convergență economică

Sursa: Autorii.

Proiectarea instituțională a PAZE. Fiind un mix de politici, și anume dedicat unui obiectiv punctual – aderarea României la zona euro – PAZE nu există ca atare, adică în forma unei politici administrate de o anumită structură guvernamentală (minister sau agenție). Din acest motiv trebuie găsită o formă instituțională de creare și funcționarea a sa. În opinia noastră, PAZE va trebui să existe și să funcționeze ca o structură de stat-major, sprijinită de un aparat tehnic.

Structura de stat-major poate fi chiar actuala structură constituită prin OUG nr. 24/2018 privind înființarea, organizarea și funcționarea *Comisiei naționale de fundamentare a Planului național de adoptare a monedei euro* (CNF-PNAME).

Aparatul tehnic al acestei comisii va fi reprezentat de *Observatorul convergenței economice nominale sustenabile* (OCENS), care trebuie înființat, prin hotărâre de guvern, în cadrul Institutului Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”, sub coordonarea Centrului de Cercetări Financiare și Monetare „Victor Slăvescu”¹².

Atribuțiile CNF-PNAME sunt cele precizate în OUG nr. 24/2018, iar atribuțiile OCENS sunt cele precizate mai jos. În continuare vom face unele mențiuni legate de funcționarea OCENS, în vederea interacțiunii acestei structuri tehnice cu CNF-PNAME.

¹² Din punct de vedere instituțional, OCENS ar trebui să funcționeze până la momentul în care moneda euro este efectiv adoptată (adică inclusiv pe perioada în care România „staționează” în ERM2).

1. Acțiuni pe termen scurt (anuale):

- **trimestrial** (privind oscilațiile intraanuale):
 - realizează monitorizarea permanentă a evoluției valorilor numerice ale criteriilor de convergență economică nominală, respectiv ale criteriilor de convergență economică reală;
 - realizează evaluări trimestriale, pe baza datelor statistice oficiale, privind *oscilațiile* din jurul valorilor de *benchmark* ale criteriilor de convergență economică nominală, ale criteriilor de convergență economică reală, ale variabilelor-țintă din PAZE și ale variabilelor-comandă din PAZE;
 - pe baza acestor evaluări elaborează rapoarte trimestriale de *alertare timpurie* cu privire la oscilațiile pe termen scurt ale valorilor numerice ale criteriilor de convergență economică nominală de la *benchmark*-urile stabilite, rapoarte care sunt trimise la CNF-PNAME;
 - raportul trimestrial este însoțit de un scurt studiu tehnic, cu valoare consultativă, destinat să sugereze măsurile de *fine tuning* necesar a fi luate pe termen scurt, la nivelul politicilor publice individuale, exercitate direct asupra determinantilor cauzali sau condiționali ai criteriilor de convergență economică nominală pentru readucerea acestora, acolo unde este cazul, în limitele de *benchmark*.
- **anual** (privind oscilațiile anuale):
 - realizează anual o evaluare privind *eficacitatea* intervențiilor intraanuale, la nivelul politicilor publice individuale, privind menținerea valorilor numerice ale criteriilor de convergență economică nominală în limitele de *benchmark*;
 - pe baza evaluării se elaborează un raport anual cu concluzii, care este transmis la CNF-PNAME;
 - raportul este însoțit de un scurt studiu tehnic, cu valoare consultativă, destinat să sugereze măsurile de *ajustare funcțională* necesar a fi luate pe termen scurt, la nivelul politicilor publice individuale, exercitate direct asupra determinantilor cauzali sau condiționali ai criteriilor de convergență economică nominală, în scopul formării/reformării mecanismelor de menținere a valorilor numerice ale acestor criterii în limitele de *benchmark*.

Din punct de vedere operațional, pe termen scurt va funcționa rutina analitică de decizie de tip *fine tuning*, RAD-FT (care urmează a fi proiectată în cadrul OCENS, în termen de o lună de la înființarea oficială a acestei structuri de monitorizare și pilotare).

2. Acțiuni pe termen mediu (bienale):

- realizează, la fiecare doi ani, o evaluare privind *stabilitatea* menținerii valorilor numerice ale criteriilor de convergență economică nominală în limitele de *benchmark*;
- pe baza evaluării se elaborează un raport bienal cu concluzii, care este transmis la CNF-PNAME;
- raportul este însoțit de un studiu tehnic cuprinzător, cu valoare consultativă, destinat să sugereze măsurile de *ajustare structurală* necesar a fi luate pe termen mediu, la nivelul PAZE, exercitate direct asupra determinantilor cauzali sau condiționali ai criteriilor de convergență economică nominală, în scopul formării/reformării mecanismelor de menținere a valorilor numerice ale acestor criterii în limitele de *benchmark*.

Din punct de vedere operațional, pe termen mediu va funcționa rutina analitică de decizie de tip ajustare structurală, RAD-AS (care urmează a fi proiectată în cadrul OCENS, în termen de două luni de la înființarea oficială a acestei structuri de monitorizare și pilotare).

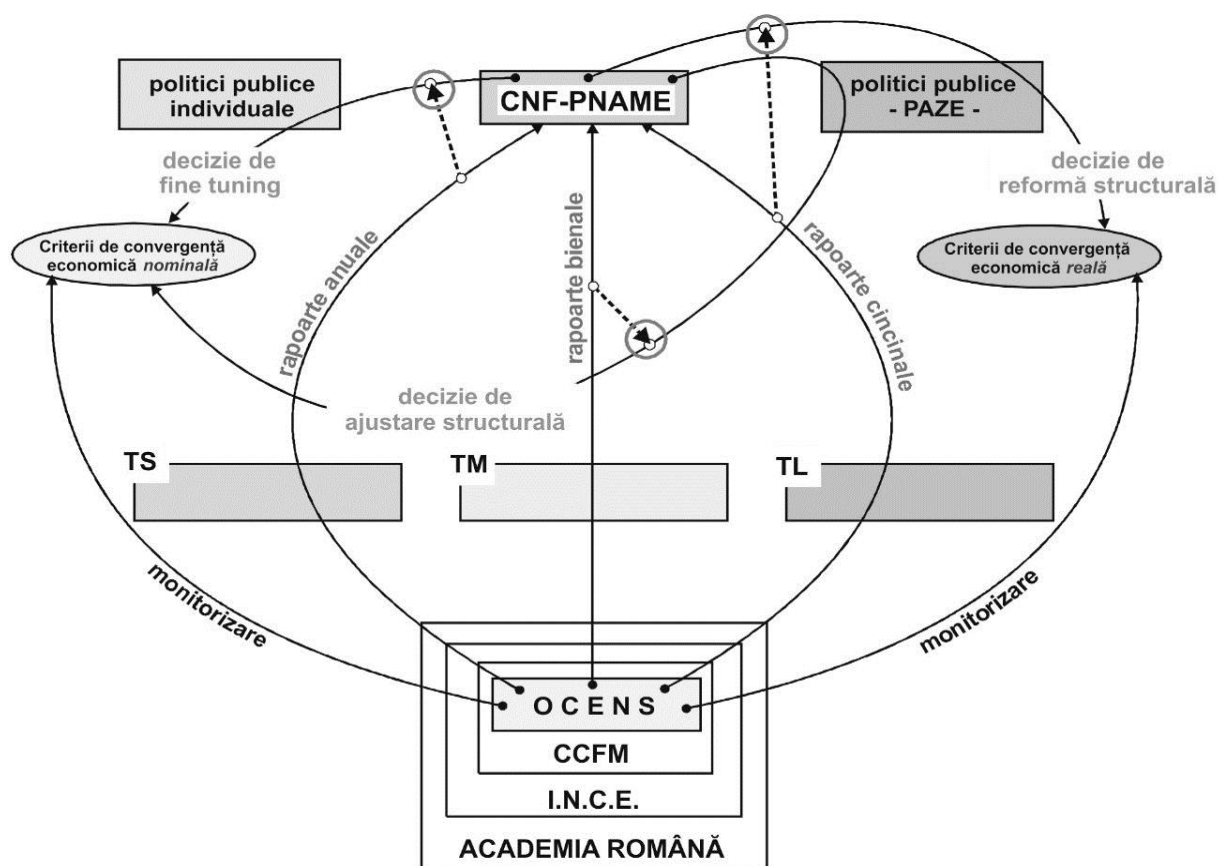
3. Acțiuni pe termen lung (cincinale):

- la fiecare cinci ani, OCENS realizează o evaluare privind *sustenabilitatea* procesului de convergență economică nominală;
- pe baza evaluării se elaborează un raport cincinal cu concluzii, care este transmis la CNF-PNAME;
- raportul este însoțit de un studiu tehnic exhaustiv, cu valoare consultativă, destinat să sugereze măsurile de *reformă structurală* necesar a fi luate pe termen lung, la nivelul PAZE, exercitate direct asupra determinanților cauzali sau condiționali ai criteriilor de convergență economică reală, în scopul fundamentelor economice reale de menținere a valorilor numerice ale criteriilor de convergență economică nominală în limitele de *benchmark*.

Din punct de vedere operațional, pe termen lung va funcționa rutina analitică de decizie de tip reformă structurală, RAD-RS (care urmează a fi proiectată în cadrul OCENS, în termen de trei luni de la înființarea oficială a acestei structuri de monitorizare și pilotare).

Figura 6 sintetizează principalele acțiuni ale OCENS, respectiv ale CNF-PNAME în gestionarea procesului de aderare a României la zona euro.

Figura 6. Principalele conexiuni între OCENS și CNF-PNAME privind procesul de aderare la zona euro

Sursa: Autorii.

Tablou de bord privind monitorizarea procesului de aderare la zona euro

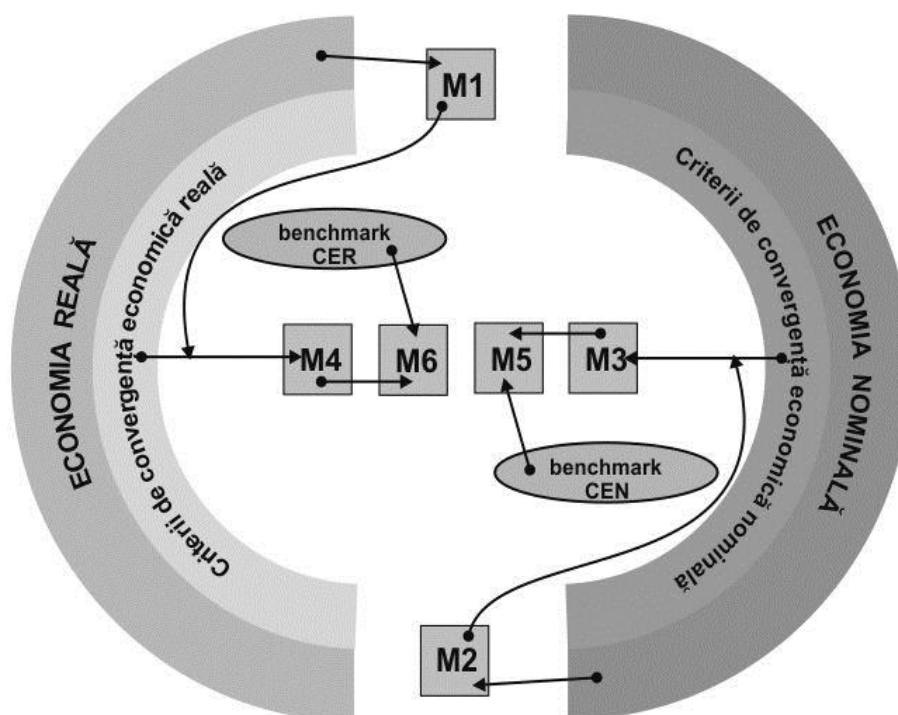
Tabloul de bord privind monitorizarea procesului de aderare la zona euro, elaborat în scopul asigurării verificării sustenabile a criteriilor de convergență economică nominală, este un sistem matricial de înregistrare în timp real (cel puțin cu frecvență trimestrială) a indicatorilor macroeconomici considerați relevanți și suficienți pentru scopul menționat. El este proiectat, actualizat cu date statistice oficiale și utilizat în vederea evaluărilor procesului de aderare la zona euro la nivelul OCENS.

Structura propusă pentru tabloul de bord este următoarea:

- (M1) Modulul variabilelor relevante ale economiei reale;
- (M2) Modulul variabilelor relevante ale economiei nominale;
- (M3) Modulul criteriilor de convergență economică nominală;
- (M4) Modulul criteriilor de convergență economică reală;
- (M5) Modulul *gap*-urilor criteriilor de convergență economică nominală;
- (M6) Modulul *gap*-urilor criteriilor de convergență economică reală.

Modul în care este organizat tabloul de bord este reprezentat în figura 7.

Figura 7. Funcționarea tabloului de bord pentru monitorizarea convergenței economice

Sursa: Autorii.

Algoritm de alertare timpurie a abaterii de la procesul sustenabil de convergență economică nominală (ALERT-CEN)

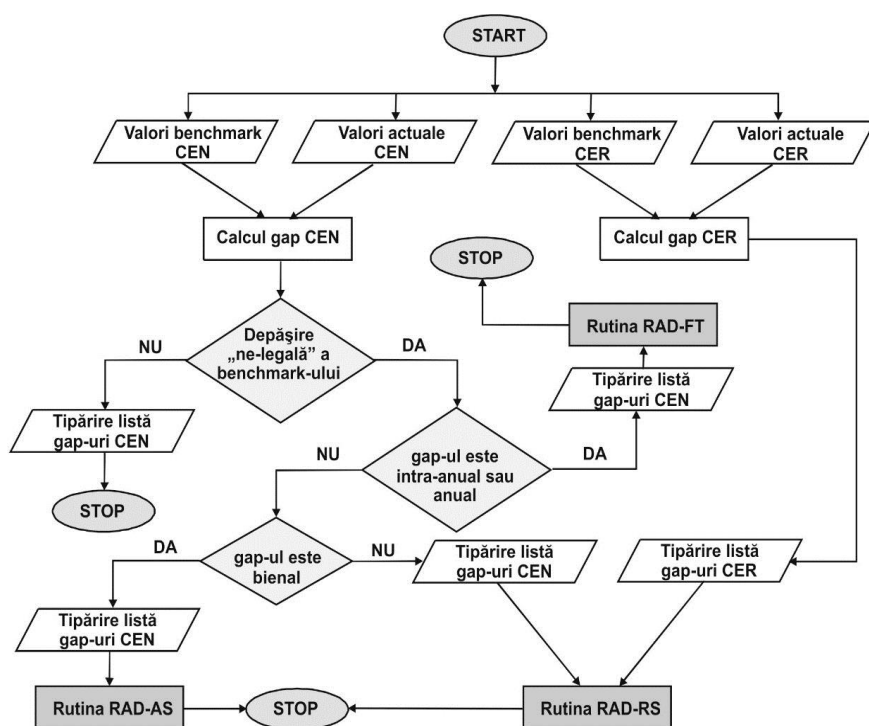
Pe baza tabloului de bord construit mai sus, se poate proiecta algoritmul care să fie utilizat la identificarea stărilor de alertare timpurii, eventual în funcție de gravitatea pericolului în cauză. Un asemenea algoritm ar trebui să îndeplinească următoarele atribute (predicate de suficiență):

- se „alimentează” exclusiv cu *date statistice oficiale*, adică nu necesită informații care ar reduce credibilitatea „concluziilor” pe care le susține;
- mecanismul său de funcționare încorporează *presupozițiile teoretice* avute în vedere la proiectarea mixului de politici publice destinat pilotării aderării României la zona euro – PAZE;
- este *automat*, adică nu necesită prelucrări suplimentare de natură operațională din partea utilizatorului față de cele pe care algoritmul însuși le realizează;
- „concluziile” algoritmului sunt livrate în *limbajul obișnuit*, cunoscut de utilizator și comun teoriei economice care a stat la baza elaborării algoritmului;
- funcționarea sa nu implică adăugarea de ipoteze/presupoziții suplimentare față de cele introduse prin proiectarea sa inițială¹³;
- este lipsit de memorie, adică secvențele de funcționare repetată a algoritmului sunt independente între ele, nefiind afectate de „concluziile” secvențelor anterioare¹⁴.

Respectând aceste predicate de suficiență, în continuare vom proceda la proiectarea algoritmului de alertare timpurie a abaterii de la procesul sustenabil de convergență economică nominală, pe care-l intitulăm ALERT-CEN.

Schema logică a ALERT-CEN este redată în figura 8.

Figura 8. Funcționarea tabloului de bord pentru monitorizarea convergenței economice

Sursa: Autorii.

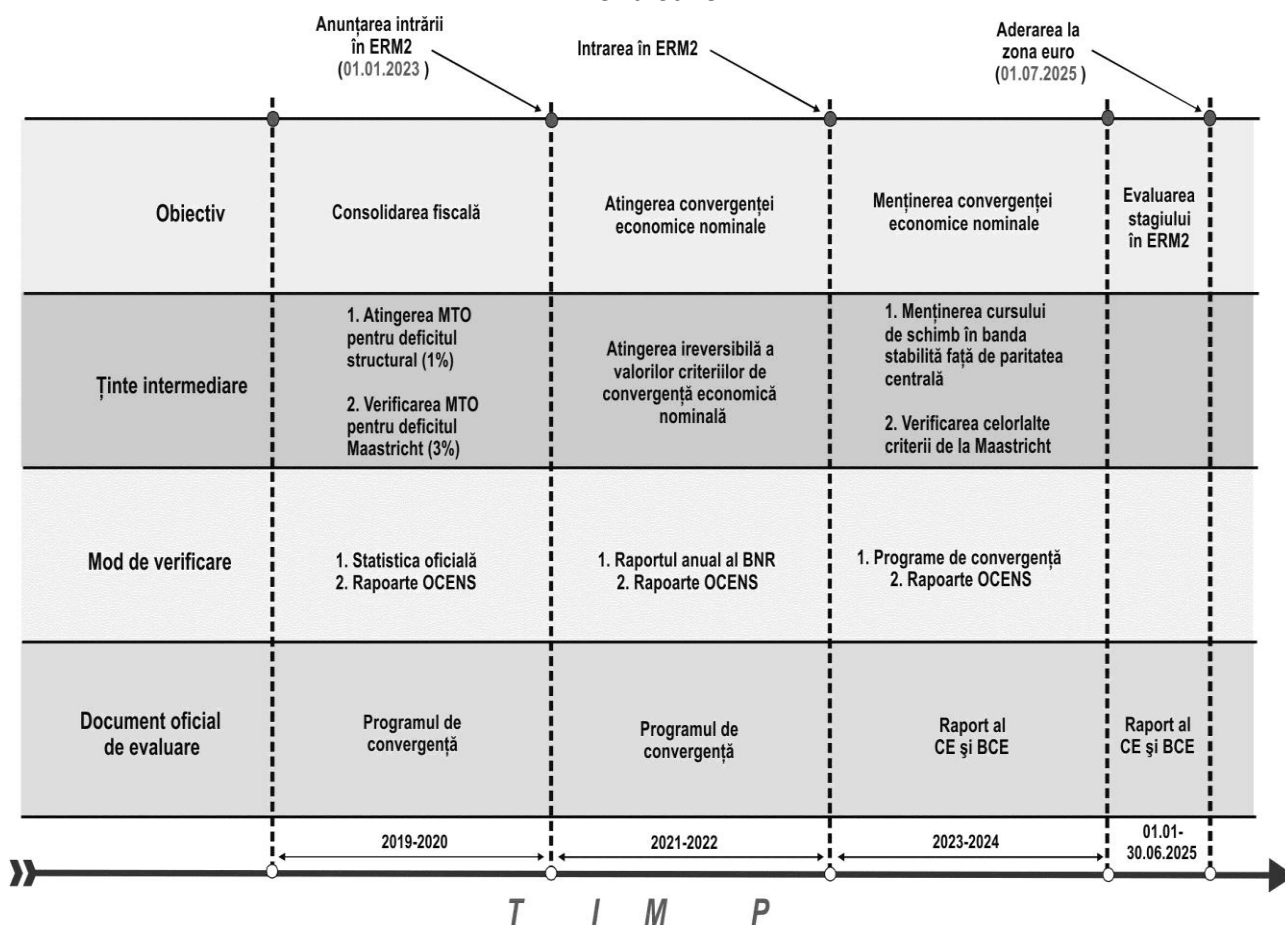
¹³ Acest predicat asigură asupra faptului că utilizatorul uman este singurul care realizează interpretarea datelor livrate ca rezultat final al funcționării algoritmului. Prin aceasta, caracterul automat al algoritmului se limitează la funcționarea lui tehnică și nu include componente hermeneutice.

¹⁴ Acest predicat de suficiență asigură asupra faptului că eficacitatea funcționării algoritmului nu este supusă uzurii. Amintim că acest atribut este unul de suficiență pentru orice model economic, algoritmul despre care vorbim aici fiind evident, din punct de vedere teoretic, un model.

Road-map pentru procesul de aderare a României la zona euro pe baza PAZE

Pe baza mixului de politici publice destinat pilotării procesului de aderare a României la zona euro, se poate elabora o propunere de tip *road-map* (foaie de parcurs) care să indice diversele ținte intermediare ale procesului în cauză, perioadele alocate realizării acelor ținte, precum și alte elemente utile pentru pilotarea acestui proces. Figura 9 sugerează o asemenea soluție.

Figura 9. Road-map privind calendarul și conținutul procesului de aderare a României la zona euro

Sursa: Autorii.

4.4.4. Finanțarea economiei naționale – oportunități și constrângeri din perspectiva aderării la zona euro¹⁵

Zona monetară europeană suferă de o insuficientă structurare, iar angrenajul acesteia denotă încă multiple desincronizări. Unele dintre ele sunt determinate de modul de funcționare a Uniunii Europene în ansamblul ei, fiind generate de modul neuniform în care măsurile de aplicare a politicilor comune afectează economii cu stadii diferite de dezvoltare. Alte nesincronizări decurg din afectarea diferită a obiectivelor specifice ale zonei monetare înseși, prin instabilitatea unora

¹⁵ Centrul de Cercetări Financiare și Monetare „Victor Slăvescu”.

dintre criteriile de convergență nominală, cum sunt deficitul bugetar sau datoria publică externă. Deși s-au stabilit obiective specifice definite inclusiv cantitativ, nu există garanții că îndeplinirea acestora nu va alimenta diferențieri ulterioare, cu efecte negative fie asupra unora dintre statele membre ale zonei euro, fie asupra zonei euro în ansamblul ei. Ca urmare, admiterea în uniunea monetară presupune un proces de pregătire și un cadru de guvernare care să asigure menținerea implicării economiei în intervalul de compatibilitate delimitat prin valorile indicatorilor de convergență nominală stabiliți.

Procesul de convergență economică trebuie privit ca o coordonată permanentă a fiecărui stat membru și la nivel comunitar, în condițiile în care, în dezvoltarea economiilor componente ale zonei euro și chiar a celor din afara acesteia, apar diferențieri, reflectând interese ce țin de factorii determinanți ai contextului intern și de valorile proprii.

Așa cum statuează *Manualul de politică monetară al Băncii Centrale Europene*, zona euro este caracterizată printr-o combinație specifică între o politică monetară centralizată/unică și o independență la nivel național a politicilor fiscale, combinație care obligă însă la o strânsă coordonare a politicilor economice de ansamblu ale statelor membre. Această caracteristică a unei economii compozite, ceea ce este de fapt zona euro, presupune un cadru instituțional care guvernează interacțiunile dintre politica monetară și politicile fiscale în zona euro, cu scopul de a asigura buna funcționare a Uniunii Economice și Monetare. Cadrul de guvernare – Consiliul European – este bazat pe obiective clar specificate și cu o distribuție a responsabilităților între diferitele aspecte ale ansamblului de politici economice, în scopul realizării unei interacțiuni optime.

În cadrul zonei monetare europene apar constrângeri suplimentare pentru statele nou intrate, în condițiile în care banca centrală a statului nou intrat pierde monopolul politicii monetare prin care avea posibilitatea de a influența condițiile pieței monetare și conducerea ratelor dobânzii pe termen scurt. În acest context, disciplina fiscală devine esențială, pentru că slăbirea ei are impact și asupra celorlalți membri ai zonei. Controlul riscului de deficit bugetar excesiv asigură menținerea stabilității prețurilor, cu toate consecințele care decurg din acesta (European Central Bank, 2011).

Țările membre ale Uniunii Europene au responsabilitatea funcționării corecte a angrenajului comunitar pentru distribuirea echitabilă și motivantă a rezultatelor apartenenței lor la un club politic și economic competitiv pe plan internațional. Cum nivelurile de dezvoltare ale statelor componente ale Uniunii sunt diferite, aplicarea unor politici unitare poate genera efecte diferite de la țară la țară, iar în cadrul zonei euro, efectele pot fi amplificate. Acest scenariu decurge din situația coexistenței unei politici monetare unice și a unor politici fiscale multiple, ceea ce face ca obiectivele de politică monetară unică să aibă efecte diferențiate în țări ai căror parametri ce țin de politica fiscal-bugetară se abat de la intervalul de relevanță optimă. Acest lucru explică necesitatea ca preocupările țărilor membre și/sau aspirante la zona euro să asigure o încadrare durabilă în parametrii definiți prin criteriile de la Maastricht.

Una dintre accepțiunile recente (Žuk și Savelin, 2018) definește convergența reală ca fiind un proces în care creșterea economică în țările mai sărace este mai rapidă decât în țările mai bogate, iar diferențele dintre veniturile lor reale se diminuează în timp. Acest proces își atinge scopul în condițiile în care convergența reală este sustenabilă, în sensul că, alături de reducerea disparităților dintre veniturile reale, asigură/susține coeziunea socială și funcționarea pieței unice. Țările care ar urma să intre în zona euro prezintă situații economice

diferite și decalaje între ele sau în raport cu Uniunea Europeană. Reducerea sau eliminarea disparităților dintre venituri pentru țările care urmează să intre în zona monetară presupune eforturi diferențiate în raport cu nivelul actual de dezvoltare, iar atingerea orizontului temporal de integrare ar trebui să vizeze dimensiunea structurală a economiilor în cauză.

Convergența nu este un proces automat, ci presupune determinarea vectorilor creșterii economice sustenabile, iar condițiile pentru susținerea lor devin cruciale din perspectiva politicilor economice aplicate. Ca urmare, pentru România, pregătirea procesului de aderare la zona euro trebuie să pornească de la evaluarea decalajelor și a disparităților față de parametrii din tratate și de la structura economiei, înțelegând că nu este suficientă o simplă creștere a mediei veniturilor reale, ci este imperioasă și reducerea disparităților teritoriale a acestora.

Economia României a suferit o destructurare masivă și o pierdere de capital semnificativă. Reconstrucția este încă în curs, dar departe de a prezenta o alcătuire organică, verificată în timp. Noua structură este construită ad-hoc, pe baza oportunităților de rente pentru investitorii preponderent străini, valorificând vidul intern de ofertă, poziția geografică a țării, precum și poziții puternice pe piața externă.

Abordând problematica propusă din perspectiva conceptului de convergență condițională (Žuk și Savelin, 2018), finanțarea economiei devine un vector important al politicilor de dezvoltare și consolidare a economiei naționale. Finanțarea este un proces transversal, complex, intim legat de procesele economice care creează resursele pentru alimentarea fluxurilor interne operaționale și transferă resursele excedentare pentru nevoi și oportunități de dezvoltare. Din această perspectivă, este necesară o analiză în următoarele direcții:

- (1) finanțarea bancară și prin piața de capital: sistemul bancar; bursa – dominantă în economie, cu relevarea dimensiunilor instituționale și funcționale ale finanțării, prin implicarea structurilor clasice ale mecanismului economic;
- (2) finanțarea prin economisire și controlul echilibrelor, vizând: (i) procesul de economisire prin eficiența utilizării și economisirea resurselor, modul de valorificare a resurselor naturale, valorificarea superioară a acestora, creșterea valorii adăugate pentru unitatea de materie primă, ceea ce se traduce în resurse interne de finanțare ieftină a economiei; (ii) capacitatea de autofinanțare a actorilor economici; (iii) echilibrul extern și măsura în care procesul de economisire internă disponibilizează resurse pentru dezvoltare și consolidare economică;
- (3) finanțarea externă, relevând aportul fondurilor europene și potențialul acestora în procesul de convergență, precum și investițiile străine directe ca o sursă importantă și indispensabilă a finanțării economiei mondiale și a creșterii economice pentru toate statele lumii.

Finanțarea prin sistemul bancar și piața de capital. Sistemul bancar a suferit schimbarea regimului de proprietate, treceri masive în proprietatea capitalului străin, ca și extinderea teritorială și diversificarea activităților specifice, iar funcționarea lui poartă amprenta structurii și caracteristicilor astfel dobândite.

Funcțional, a fost evidentă menținerea unui nivel ridicat de segmentare a pieței bancare, băncile cu capital de stat axându-se pe finanțarea sectorului public, cele cu capital privat românesc acordând credite în special agenților economici privați autohtoni, iar băncile străine s-au adresat preponderent marilor companii străine prezente în România. S-a înregistrat, de

asemenea, o deteriorare a performanțelor entităților bancare, precum și o decapitalizare continuă a băncilor comerciale cu capital autohton, ca urmare a creșterii costurilor acestora.

Componenta străină a capitalului bancar a contribuit la creșterea economiei, dar a creat și unele vulnerabilități, revelate mai ales în perioada crizei din 2008, când a fost necesară o intervenție politică în direcția unui aranjament de stabilizare a surselor de finanțare a economiei¹⁶.

Structura capitalului, dimensiunile și tipurile de entități bancare din sistem constituie și sursa unor efecte de ordin concurențial. De fapt, ratele medii ale dobânzii active rămân mult peste ratele indicatorilor de cost ai resurselor (depozite și operațiuni interbancare). Percepția debitorilor, ca și cea a posesorilor de economii (depozite) este negativă în raport cu ratele dobânzii la credite sau la depozite față de costul resurselor de finanțare suportate de bănci.

După anul 2008, ca efect al crizei economico-financiare, s-au produs unele ajustări sesizabile în privința creditării economiei, a finanțării băncilor, reflectate în profitabilitatea sectorului bancar. Lecțiile crizei și factorii de risc s-au asimilat bine, generând o tendință de creștere a ponderii creditării în lei (la peste 50%) în total creditare. În privința surselor băncilor, după anul 2012 se observă o dinamizare a aportului depozitelor locale, ceea ce presupune o reducere a riscului de contagiune în sistemul bancar (Voinea, 2016).

Performanțele băncilor au fost afectate de creșterea volumului creditelor neperformante și, simetric, de creșterea cheltuielilor cu provizioanele, dar profitabilitatea bancară și-a putut relua creșterea în 2015 și 2017, pe fondul continuării procesului de curățare a bilanțurilor băncilor de credite neperformante, profiturile fiind însă distribuite asimetric la nivelul sistemului bancar (Banca Națională a României, *Raportul asupra stabilității financiare*, mai 2017). În aceste condiții, gradul de intermediere bancară (măsurat prin ponderea creditelor către sectorul neguvernamental în PIB) rămâne redus pe fond și fluctuant ca dinamică, ceea ce relevă o conectare slabă a sistemului bancar la nevoile economiei și un potențial important de creștere în acest domeniu.

În ansamblu, analizele arată că **sistemul bancar** funcționează, în general, în condiții de siguranță și stabilitate, dar regimul său de funcționare comportă costuri ridicate pentru sistem, costuri care pot fi transferate cu ușurință asupra clienților, dacă avem în vedere procesul de valorificare a portofoliilor de credite neperformante și modul de gestionare a clauzelor contractuale asimetrice sau abuzive.

Sistemul bancar s-a manifestat refractar la identificarea și explicarea unor situații de asimetrie în piață și reticent la implicarea în soluționarea lor echitabilă și profesionistă, precum „darea în plată”, plafonarea unor rate ale dobânzii și valorificarea creditelor neperformante. În acest context, gradul redus al intermedierei bancare este expresia orientării preponderente a băncilor spre profit, și nu spre stabilirea unor relații durabile ori preocuparea pentru formarea pieței și cultivarea clientelei pe termen lung.

Finanțarea bursieră din România ocupă un loc marginal, deși ea este apreciată ca un factor important pentru dezvoltarea economică și este considerată, de cele mai multe ori, drept mijloc de atragere și alocare eficientă a resurselor financiare. Datorită posibilității de evaluare continuă a

¹⁶ În martie 2009, la Viena s-a semnat acordul (Inițiativa Viena) între Banca Națională a României și băncile-mamă ale principalelor nouă instituții de credit cu acționariat străin prezente în România, prin care acestea din urmă se angajau să nu-și reducă expunerile din sistemul financiar din România pe durata acordului *stand-by* încheiat cu Fondul Monetar Internațional și să-și majoreze capitalizarea în conformitate cu cerințele formulate de Banca Națională a României.

activelor și a riscului, evenimentele economice și nu numai pot fi, în consecință, reflectate imediat pe piața bursieră.

În România, ca și în restul Europei, finanțarea prin intermediul pieței de capital joacă un rol mai puțin important decât finanțarea bancară, ceea ce reprezintă o caracteristică regională cu explicații multiple, și nu în mod necesar un element negativ. Faptul că există un ecart important între finanțarea bancară și cea bursieră nu reprezintă o problemă în sine în ceea ce privește procesul de integrare în zona euro, în condițiile în care o astfel de situație se înregistrează și în celelalte țări din această zonă. Totuși, în România, realizările au fost importante, umplându-se un gol legislativ, instituțional și de experiență practică, într-un timp relativ scurt, dezvoltarea pieței bursiere fiind printre puținele domenii care s-au bucurat de consens politic (Dolgu, 2009).

Deși amprenta pieței bursiere este modestă ca intensitate și sferă de cuprindere, având în vedere traiectul pieței bursiere europene și perspectiva integrării în zona monetară europeană, ca și avantajele diversificării surselor de finanțare și intensificarea concurenței dintre acestea, dezvoltarea sa este o necesitate obiectivă.

Dezvoltarea pieței de capital este importantă în angrenajul unui sistem financiar matur. La nivel european, creșterea sistemului bancar în mărime, dar și în complexitate readuce în discuție ideea „prea mare pentru a eșua (*too big to fail*)” pentru politicile economice destinate stabilizării sistemului financiar, în contextul în care reglementările din domeniul financiar apărute în perioada postcriză sunt supuse, în ultima perioadă, unui proces de revizuire care nu exclude chiar și unele relaxări.

Un factor care afectează piața bancară și bursieră din punctul de vedere al stabilității financiare, dar și al adaptării tehnice și de reglementare este inovarea financiară, care a crescut în intensitate în ultimii ani (vezi *fintech* și tranzacționarea asistată de calculator cu frecvență foarte ridicată – *high frequency trading*).

Deși modelul de finanțare a economiei în România se înscrie în tiparul european, este mai mult decât evident faptul că piața de capital este puțin reprezentată comparativ cu situația din alte țări europene. România trebuie să se înscrie în contextul european prin recuperarea decalajelor și apoi prin continuarea creșterii și dezvoltării în același ritm cu al partenerilor europeni. Opinia dominantă în spațiul public acreditează ideea că o „revoluție” a pieței de capital nu este cea mai potrivită soluție, ci mai degrabă se recomandă o evoluție crescătoare sănătoasă. În acest context, obținerea statutului de „piață emergentă”, deja antamată de autoritatea de reglementare¹⁷, este un prim pas important pentru dezvoltarea pieței bursiere în România și, astfel, pentru participarea ei mai mare la finanțarea economiei.

Finanțarea prin economisire și controlul echilibrelor. Consolidarea convergenței presupune acțiuni orientate și obiective clar definite, precum și politici pentru direcționarea resurselor în atingerea acestora. Identificarea disparităților și tratarea lor adecvată va crea un cadru generator de resurse suplimentare, ca și capacitatea de a beneficia de acestea, prin îmbunătățirea proceselor interne de utilizare a factorilor de producție. Utilizarea capitalului propriu și a

¹⁷ Autoritatea de Supraveghere Financiară a lansat proiectul STEAM (*Set of actions Towards Establishing and Acknowledgment of the Emerging Market Status*) în august 2014. Prin acest proiect s-a avut în vedere separarea conturilor de tranzacționare de conturile de custodie și decontare (cerință a Morgan Stanley Capital International – MSCI), urmărindu-se creșterea mărimii, lichidității și accesibilității pentru investitori, scopul final fiind dezvoltarea economică.

resurselor împrumutate este un proces recurent cu efecte asupra rezistenței la șoc a companiilor, în condițiile modificării radicale a instrumentelor și politicilor aplicabile. Din această perspectivă, competitivitatea și flexibilitatea devin trăsăturile definitorii ale unei entități capabile să absoarbă șocurile în care una dintre pârghiile de ajustare, cursul de schimb, nu mai este disponibilă.

Economia României, cu un grad ridicat de dependență față de importuri, de aportul companiilor din domeniul investițiilor străine directe, ca și de piața europeană, va întâmpina dificultăți importante în acest plan dacă nu va reuși să determine un proces de însănătoșire a mediului de afaceri și a companiilor care îl populează, sub aspectul optimizării proceselor interne de generare și utilizare a resurselor necesare.

Din acest punct de vedere, sunt revelatoare evoluțiile consemnate în economia reală (eșantion - **17 activități conform CAEN 2008**) în perioada 2006-2017, în care aceasta a funcționat în cadrul Uniunii Europene, suportând firești presiuni concurențiale, dar și calibrări determinate de procesele de integrare în piața unică, pe lângă rigorile unei crize de anvergură mondială. În studiul respectiv au fost examinate evoluțiile legate de: (1) distribuția pe ramuri și teritorială a companiilor din România; (2) capitalizarea firmelor; 3) capacitatea de autofinanțare; (4) capacitatea de plată; (5) facilități și dificultăți la intrarea și ieșirea de pe piață.

Evoluțiile parametrilor caracteristici ai stării de sănătate a sectorului, care cuprind cea mai mare parte a firmelor din economia românească, sunt contradictorii și puțin concludente. Privite în ansamblu, performanțele acestora sunt neconvingătoare și ezitante, ceea ce sugerează că mediul în care operează nu este suficient de consistent. În acest context, conexiunile cu sistemul bancar apar ca fiind deficitare, iar constrângerile bugetare slabe funcționează ca element compensatoriu într-un mecanism de finanțare insuficient structurat, situație confirmată și de persistența unui nivel redus al intermedierei bancare. Necesarul de finanțare este asigurat, însă lipsit de o corelație puternică cu performanțele și, din acest motiv, nici competitivitatea multor firme nu înregistrează progrese.

Pe de altă parte, gradul de concentrare tinde să crească, ceea ce face dificilă intrarea pe piață a noi competitori. Domenii precum comerțul cu ridicata și cu amănuntul, care nu încorporează elemente de monopol natural, sunt deținute de un număr redus de companii (multinaționale) care funcționează în rețea, ceea ce influențează în mod direct intrarea pe piața specifică a unor noi actori, dar și dezvoltarea activităților din amonte, implicit distribuirea teritorială a actorilor economici validați.

Sectorul bancar va avea în continuare dificultăți în identificarea unor actori bancabili și rețineri în atragerea unor noi clienți care poartă trăsăturile expuse mai sus. Pentru compensarea acestui neajuns, politica privind ajutoarele de stat ar trebui să implementeze măsurile de sprijin declarate prin programele bugetare, pentru asigurarea unei distribuiri adaptate între companiile mari, medii și mici și orientarea spre zonele marginalizate. Ajutorul de stat pentru dezvoltarea bazei de producție a unor bunuri exportabile ar putea contribui la reducerea dependenței de exportul unor produse și de participarea la export a unui număr redus de companii, precum și la atenuarea dependenței de import, avantaj important în situații de criză.

Economisirea resurselor este un obiectiv din *Strategia Europa 2020*, asumat de țările membre pentru promovarea creșterii inteligente, durabile, favorabile incluziunii sociale, ajutând angajatorii, afacerile, industria și societatea, prin crearea condițiilor potrivite pentru o

tranziție la o economie durabilă și circulară. Eficiența este inerent bazată pe relația dintre intrări și ieșiri, iar posibilitățile de eficientizare se pot concretiza în orice îmbunătățire care crește beneficiile obținute pe unitatea de resursă utilizată (de exemplu, productivitatea resurselor) sau care reduce impactul de mediu pe unitate de resursă utilizată (pe întregul ciclu de viață al produsului).

Din perspectiva indicatorilor de dezvoltare sustenabilă, România prezintă decalaje majore față de nivelurile asumate. La acestea se adaugă situația nesatisfăcătoare a îndeplinirii criteriilor de convergență reală: calitatea slabă a infrastructurii, dispersia ridicată a veniturilor în societate, deteriorarea calității sistemelor de sănătate și de educație, decalajele de dezvoltare între regiuni etc.

Inegalitatea regională reprezintă o amenințare puternică pentru bunăstarea economică a României și pentru coeziunea sa socială și politică. Inegalitățile regionale din România sunt ridicate și pot crește, din cauza nivelurilor scăzute ale participării pe piața forței de muncă și a transformărilor structurale incomplete. În aceste condiții, prin politica de coeziune se poate maximiza impactul asupra regiunilor rămase în urmă, prin mobilizarea explicită a potențialului regional și a egalității de șanse, cu impuls catalizator asupra convergenței.

Deși nu toate regiunile pot atinge același nivel de venit, o modalitate de a micșora decalajul dintre ele o constituie exploatarea potențialului regiunilor rămase în urmă. În acest sens, în cadrul politicii de coeziune este necesară o reechilibrare a instrumentelor politice, acordând o atenție sporită politicilor de eliminare a distorsionării și de înzestrare cu instrumente complementare care să se constituie în sprijin la nivel sectorial și la nivel de întreprindere. Regândirea situației regiunilor rămase în urmă evidențiază printre priorități: creșterea potențialului de productivitate al orașelor prin investițiile în orașe secundare ca surse de productivitate, acumularea de capital uman și locuri de oportunitate care sunt esențiale pentru atingerea obiectivelor și îmbunătățirea mediului de afaceri regional, deoarece întreprinderile din regiunile rămase în urmă sunt mai mici, mai puțin productive și mult mai susceptibile de a fi angajate în produse necomercializate, parțial ca rezultat al mediilor de afaceri locale și regionale slabe.

Decalajele interregionale pot fi reduse prin promovarea obiectivelor economiei circulare care ar constitui calea cea mai scurtă pentru localizarea de activități și valorificarea resurselor specifice fiecărei zone sau a rezultatelor unor lanțuri tehnologice prezente în vecinătăți. Economia circulară a devenit un proces activ, parte a strategiilor UE, o nouă abordare a vieții sociale bazată pe schimbarea mentalităților indivizilor care au rolul de decizie la nivel de companie, administrație publică și consumatori, precum și pe o politică operațională în toate entitățile guvernamentale, antreprenoriale, individual-umane. Integrarea modelului economiei circulare în bazele politicii economice din România reprezintă una dintre cele mai bune modalități de accelerare a procesului de *catching-up*, și anume accelerarea convergenței reale a economiei românești cu media UE.

Pe fondul unei ușoare tendințe de convergență la nivelul mediu al UE, în România se constată o tendință de convergență relativă cu performanțele Uniunii și o tendință dată de diferențele marcante între cele opt regiuni de dezvoltare, ca urmare a creșterii concentrării economice în zonele considerate atractive de către populație sau investitori, zone care pot asigura un standard de viață mai bun și activități cu profitabilitate mai mare. Reducerea disparităților interregionale presupune utilizarea intensivă a instrumentelor disponibile

(ajutor de stat, fonduri europene, alocări bugetare) pentru implantarea de activități, inclusiv de cercetare-dezvoltare, și întreprinderi bazate pe factori locali, angajând potențialul economiei circulare și serviciile publice care ar favoriza investițiile străine directe, stabilizarea populației și ridicarea nivelului profesional al acesteia.

Echilibrul extern este în strânsă legătură cu procesul de economisire internă și cu modul de alocare a resurselor pentru dezvoltare economică. Cursul de schimb este unul dintre factorii importanți de influență a evoluției deficitului comercial. În perspectiva intrării în zona euro, pierderea acestui instrument de ajustare poate genera dificultăți de absorbție a șocurilor. Se constată că evoluția balanței comerciale, principalul determinat al deficitului extern al României, depinde de evoluția cererii interne, iar o ofertă mai mare de produse locale poate antrena îmbunătățirea echilibrului extern.

În perioada premergătoare crizei economico-financiare, atât deficitul comercial, cât și deficitul de cont curent s-au majorat, pe fondul accelerării creșterii importurilor peste dinamica exporturilor, stimulată de excesul de cerere de pe piața internă (pentru consumul final al gospodăriilor, pentru consumul intermediar și mai puțin pentru bunuri de capital), dar și de aprecierea reală a monedei naționale. Deși a depășit standardele convenționale, nivelul deficitului de cont curent nu reprezenta un motiv de alarmă atât timp cât finanțarea sa era asigurată, în special prin influxuri de investiții străine directe.

Manifestarea crizei a pus în evidență, printre altele, relația sensibilă importuri-creștere economică: reducerea importurilor a avut influență și asupra restrângerii activității agenților economici și deci a contracției creșterii economice. Începând cu 2014, ritmul anual de creștere a importurilor de bunuri îl devansează din nou pe cel al exporturilor, cu efecte în sensul majorării deficitului comercial. Deficitul comercial cronic exprimă insuficiențe ale politicii macroeconomice de consolidare a exportului, precum și capacitatea redusă a exporturilor, inclusiv de competitivitate, de a fructifica oportunitățile oferite de deschiderea tot mai mare a economiei României către piețele internaționale, ca și dificultățile de adaptare a ofertei la cerințele piețelor externe. Per ansamblu, evaluarea comerțului exterior al României arată nu numai o dependență de importuri, ci și cantonarea capacității de export într-o arie restrânsă de activități, singurul domeniu în care exporturile depășesc importurile fiind cel de la grupa „echipamente de transport și părți și accesorii”. După intrarea în Uniunea Europeană, se produce o intensificare a relațiilor comerciale cu statele membre ale Uniunii Europene, cu efecte în direcția accentuării dependenței României de economiile Uniunii Europene, mai importantă în cazul importurilor decât al exporturilor.

Structura contului curent, începând cu 2012, reflectă o majorare semnificativă a excedentului subcontului de servicii (datorită în principal serviciilor de transport rutier, serviciilor de prelucrare a bunurilor și serviciilor informatice). De asemenea, se înregistrează ieșiri mari de venituri din investiții directe (repatrieri de profituri ale investitorilor străini direcți) și se mențin intrări mari de venituri secundare ale altor sectoare (transferuri curente). Deși deficitul contului curent a fost finanțat preponderent din investiții străine directe (surse autonome de finanțare), ceea ce constituie o premisă a sustenabilității, sub presiunea crizei s-a redus semnificativ volumul acestora. În același timp, influxurile de capitaluri contractate de stat au crescut ca urmare a conjuncturii internaționale caracterizate prin aversiuni la risc și diminuarea lichidității și, mai ales, a contextului local și regional (pe fondul tensiunilor regionale, inclusiv al războiului din Ucraina), dar și a specificului economiei românești.

Începând cu anul 2011, finanțarea deficitului extern în România s-a realizat în măsură din ce în ce mai mare prin emisiunea de obligațiuni pe piețele externe, contribuind la majorarea datoriei publice externe pe termen mediu și lung. Ponderea emisiunilor de obligațiuni în totalul datoriei publice externe pe termen mediu și lung depășește ponderea instituțiilor multilaterale, iar înlocuirea creditorilor instituționali cu creditorii privați reprezintă o situație nefavorabilă pentru economia românească din punctul de vedere al efortului de rambursare, datorită către instituțiile multilaterale beneficiind de costuri mai scăzute comparativ cu ratele de dobândă percepute țărilor considerate ca având risc ridicat pe piața privată a capitalului internațional.

Adoptarea monedei unice poate ridica probleme majore pentru echilibrele economiei românești. În acel moment, exporturile României vor suferi un șoc indus de indisponibilizarea instrumentului curs de schimb și pierderea aportului său la menținerea competitivității produselor românești, dar cu riscurile de rigoare asupra costului importurilor. Diminuarea șocului depinde de creșterea productivității muncii ca factor de competitivitate, inclusiv prin modernizarea tehnologică a producției, îmbunătățirea structurii exporturilor, în sensul creșterii ponderii bunurilor cu valoare adăugată mare. Consolidarea tendinței de îmbunătățire a structurii exporturilor de bunuri este dependentă de susținerea activităților eficiente, prin atragerea de investiții în sectoare care pot crea lanțuri cu valoare adăugată mare, respectiv prin sporirea capacității firmelor românești de a se adapta la standardele piețelor externe și de a face față unor posibile evoluții nefavorabile. Ponderea participării companiilor multinaționale la comerțul exterior al României impune politici care să contribuie la îmbunătățirea lanțurilor valorice în producția internă și la echilibrarea importurilor în domeniile dominate de acestea (ex., comerțul cu bunuri de consum). Intensificarea relațiilor comerciale ale României cu zona euro ar trebui să atragă după sine creșterea investițiilor și îmbunătățirea productivității asociate cu un aflux de noi tehnologii.

Consolidarea convergenței presupune și o bună gestionare a datoriei publice, întrucât pierderea capacității băncii centrale de a controla oferta monetară internă prin rata dobânzii are un efect direct asupra costului îndatorării și asupra echilibrului general al economiei.

Finanțarea externă. Uniunea Europeană deține primul loc în lume în ceea ce privește originea și destinația **investițiilor străine directe**, ca rezultat al unor reglementări considerate printre cele mai deschise la nivel mondial. În România, maximul înregistrat de fluxurile ISD (% din PIB) este consemnat în anul 2006, ca urmare a privatizărilor mari operate. Impactul crizei a fost puternic resimțit din partea fluxurilor ISD, acestea scăzând cu aproape 60%; tendința de scădere a continuat până în 2011 inclusiv, urmând apoi o ușoară redresare și ajungând ca în 2016 să fie aproximativ jumătate din valoarea fluxurilor anului 2006. În această perioadă, aproape jumătate (40,7%-48,7%) din totalul investițiilor străine directe au fost direcționate către industrie. Impactul investițiilor străine directe asupra balanței comerciale a României a fost pozitiv (contribuția la exporturi de bunuri fiind între 69,4% și 74% din total economie/ramură, în timp ce, la importuri de bunuri, contribuția a fost între 58,6% și 66,3% din total economie/ramură).

Prin contribuția la creșterea economică, prin efectele pozitive asupra balanței de plăți, prin crearea de noi locuri de muncă și prin asigurarea accesului la noi tehnologii, investițiile străine directe rămân o sursă importantă de finanțare a creșterii economice, factor de dezvoltare, dar și senzor și sursă de informații pentru piețe și pentru investitori. Totuși, dominația accentuată a

unor investitori (interni sau externi) poate genera grade de concentrare cu efect nefavorabil în economie. Strategiile combinate de profit și cotă de piață pot genera bariere la intrare pentru competitorii care nu dispun de capacitatea de finanțare a firmelor importante și, în consecință, se produce fragmentarea lanțurilor de aprovizionare și valorice, transformând beneficiul unor prețuri mici în pierderi pentru producători sau intermediari locali.

Consolidarea economiei prin convergența internă presupune măsuri pentru orientarea ISD și către zonele mai puțin vizate până în prezent. Politicile economice promovate trebuie să aibă în vedere ameliorarea condițiilor de acces în aceste zone și mai ales să compenseze, prin alocări de resurse bugetare, deficitul pe care ISD nu au interesul să-l acopere. România trebuie să continue procesul de consolidare a structurilor economice, de încurajare și promovare a investițiilor care sprijină creșterea și dezvoltarea economică sustenabilă, prin adoptarea unor strategii investiționale atractive, prin îmbunătățirea cadrului fiscal și legislativ, astfel încât să ofere încredere mediului de afaceri – românesc sau străin.

Fondurile europene au reprezentat și reprezintă o sursă importantă de finanțare a economiei naționale. În ciuda unor controverse privind dimensiunile și eficiența acestora, România a fost în permanență un beneficiar net de fonduri europene, începând cu perioada de preaderare și continuând cu perioada de după aderare (2007), conform situațiilor prezentate de Banca Națională a României. Așteptările privind utilizarea fondurilor europene în finanțarea economiei au fost mari, însă rezultatele nu au fost pe măsură, din cauza dificultăților în formularea și înaintarea propunerilor de proiecte, în calitatea proiectelor, cât și în implementarea acestora. Autoritățile de management nu au estimat în mod real volumul de activitate semnificativ, solicitat de propunerile care puteau fi depuse în cadrul unei cereri de proiecte, astfel încât evaluarea necesarului de personal sau a numărului de experți evaluatori, a volumului de activitate, a perioadei de timp necesare pentru evaluarea și selecția proiectelor să fie corespunzătoare și reală și să permită desfășurarea acestui proces într-o perioadă rezonabilă sau conformă cu cea anunțată prin ghidurile solicitantului.

Scopul programelor de investiții cu sprijinul fondurilor europene este de a contribui la creșterea convergenței și a consistenței structurale a economiei. Dincolo de performanțele de utilizare a fondurilor europene, este important ca proiectele/obiectivele realizate să distribuie bunăstare și în zonele mai puțin favorizate de condițiile istorico-geografice și de factorii de producție disponibili, în vederea diminuării decalajelor teritoriale. Rezultatele exercițiului bugetar multianual pe fondurile europene 2007-2013 pot demonstra efecte favorabile pentru unele unități teritoriale din România.

Experții apreciază că ar fi necesar un cod de conduită al beneficiarului de fonduri, ca și un cod de conduită al funcționarului implicat în procesul de gestionare a fondurilor europene (inclusiv cu măsuri de prevenție pentru beneficiarii de fonduri la momentul trecerii la moneda unică euro), ceea ce ar face ca problemele în implementare și eventualele disfuncțiuni să fie cât mai bine rezolvate de partenerii implicați în absorbția reală a fondurilor europene.

Efectele absorbției în consolidarea economiei românești ar fi amplificate prin crearea condițiilor pentru accesul companiilor autohtone la proiecte cu finanțare europeană, în sensul stabilizării forței de muncă și al consolidării bazei tehnologice. Fondul problemei constă însă în identificarea propriilor nevoi de dezvoltare, printr-un dialog deschis cu Comisia Europeană, și nu doar în preluarea automată a temelor și a priorităților sugerate de aceasta.

4.4.5. Potențialul de dezvoltare al piețelor agricole și al spațiului rural, din perspectiva aderării la zona euro și în contextul modernizării PAC 2021-2027¹⁸

Aderarea țărilor central și est-europene, inclusiv a României, la Uniunea Europeană a produs efecte semnificative la nivelul agriculturii, datorită aplicării în toate aceste țări a politicii agricole comune (PAC) și finanțărilor generoase furnizate din fonduri europene, în special Fondul european de garantare agricolă (FEGA) și Fondul european agricol pentru dezvoltare rurală (FEADR). Funcționarea agriculturii în cadrul comun furnizat de PAC tuturor țărilor membre ale Uniunii Europene a creat condițiile pentru convergența instituțională și premisele unei convergențe economice din ce în ce mai avansate între sectoarele respective din țările membre ale Uniunii Europene.

Politica agricolă comună este cea mai integrată politică sectorială a Uniunii Europene, ea utilizând un **mix de intervenții comune pe întreg teritoriul, cu scopul integrării piețelor agricole, al susținerii veniturilor fermierilor, al finanțării măsurilor de mediu și al susținerii dezvoltării rurale**. În același timp, ea este însă aplicată doar relativ unitar într-un spațiu economic și social foarte eterogen, compus din țări între care persistă decalaje foarte mari de dezvoltare, de educație, de productivitate, de venituri, de dotare cu infrastructură, de nivel de trai. De aceea, procesul de convergență a indicatorilor economico-sociali ai agriculturii și spațiului rural din țările nou aderate se află, în momentul de față, pe diferite niveluri de realizare. Desigur, sectoarele agricole și fermele din aceste țări au cunoscut din start diferențe semnificative, în principal, privind structura funciară, dotarea cu factori de producție și productivitatea. În același timp, finanțările primite în cadrul PAC au fost, la rândul lor, diferențiate între țări și au avantajat țările care au avut rezultate mai bune în perioada de preaderare. Totuși, PAC a produs o serie de efecte comune în întreg spațiul central și est-european.

Evaluările făcute până acum asupra efectelor aplicării PAC în țările nou aderate aduc în discuție atât efectele pozitive, cât și pe cele mai puțin pozitive. Efectele aplicării PAC în agricultura din țările central-europene analizate din punctul de vedere al rezultatelor sectoriale, al structurii fermelor, al veniturilor, al productivității și al comerțului internațional agricol au evidențiat, ca principale **efecte pozitive**, îmbunătățirea balanței comerciale agricole și mai ales creșterea veniturilor fermelor, iar ca **efecte negative**, tendința de concentrare accentuată a terenurilor și orientarea extensivă a producției agricole.

Performanțele sectoriale ale agriculturii

Evoluția agriculturii în perioada postaderare și, respectiv, convergența între țările central și est-europene (CEE) pot fi evaluate din mai multe perspective, pornind de la nivelul producției agricole, al comerțului internațional, al veniturilor fermelor sau al structurii agrare.

Producția agricolă – dinamică și structură

Ponderea agriculturii în activitatea economică totală a scăzut în toate țările din Europa, odată cu dezvoltarea economică a acestora. În România, ponderea valorii adăugate brute (VAB) din agricultură în valoarea adăugată brută la nivelul întregii economii a scăzut de la valori de 18%-20% în anii 1990 la cca 10% în anii 2000, ca să ajungă apoi la 4%-5% în anii 2015-2017.

¹⁸ Institutul de Economie Agrară.

România și Bulgaria au cunoscut în perioada postaderare cea mai accentuată scădere a ponderii agriculturii în total economie. În celelalte țări foste socialiste analizate, ponderea agriculturii se menține în aceeași marjă de valori, de 2%-4%. Decalajul față de media UE (1,58%) și media zonei euro (1,64%) la nivelul anului 2017 este aproape nesemnificativă.

Creșterea producției agricole, un alt indicator important pentru evaluarea convergenței sectorului agricol din țările nou aderate față de cel al Uniunii Europene și cel al zonei euro, relevă faptul că cele mai mari creșteri ale producției ramurii agriculturii au fost înregistrate în Polonia (creștere cu 21%) și România (creștere de 18%), în 2017 față de 2008. Media UE și cea a zonei euro au cunoscut o creștere stabilă relativ lentă, de 5%-6%. Celelalte țări analizate nu au înregistrat creșteri semnificative, având chiar mici scăderi ale valorii producției agricole față de nivelul anului 2008, cu 1-2% sau chiar mai mult în cazul Bulgariei (cu 14,5% în 2017 față de 2008).

Volatilitatea producției agricole, considerată o vulnerabilitate a sectorului agricol, este generată în principal de variabilitatea factorilor climatici, de apariția unor boli, dăunători sau epidemii care pot afecta nivelul producției vegetale și animale și, nu în ultimul rând, de variația prețurilor. În general, cu cât nivelul tehnologiilor agricole este mai ridicat, cu atât efectul acestor factori necontrolabili este mai atenuat, iar pierderile de producție mai reduse. De asemenea, este importantă ponderea producției vegetale în cadrul producției totale agricole, deoarece producția vegetală este de regulă cea mai afectată de evoluțiile climatice nefavorabile. Datele statistice arată că, în perioada 2009-2017, cele mai volatile producții agricole au fost înregistrate în Ungaria și România.

România deține 7,2% din terenul agricol al Uniunii Europene și 3,7% din efectivele de animale, dar furnizează numai 3,3% din valoarea producției standard. În schimb, România deține 33% din totalul fermelor din UE, în care lucrează 17% din forța de muncă agricolă și, tot aici, se află 69% dintre fermele de subzistență ale Uniunii Europene. Fermele de subzistență luate în considerație sunt acele exploatații care utilizează mai mult de 50% din producția finală pentru consumul propriu. Aceste ferme reprezintă punctul critic al problemelor care generează decalaje economice față de Uniunea Europeană și față de țările zonei euro. Este vorba despre un număr foarte mare de ferme de subzistență, despre existența unei forțe de muncă excedentare care locuiește în mediul rural și care are ca activitate principală agricultura.

Și Polonia are o forță de muncă numeroasă în agricultură, însă numărul de ferme de subzistență este mult mai scăzut. În acest context însă, problemele agriculturii românești nu sunt numai de natură economică, ci și de natură socială, fiind implicată o importantă parte a populației, ale cărei nivel de trai și securitate economică sunt mai importante decât performanțele sectoriale ale agriculturii. Acesta este motivul principal pentru care procesul de modernizare al PAC prevăzut pentru perioada 2021-2027 se concentrează pe o mai echitabilă distribuție a subvențiilor directe către fermierii mici și medii, pentru susținerea veniturilor acestora și apropierea nivelului lor de trai de cel al gospodăriilor urbane.

Valoarea producției agricole la hectar (exprimată în euro/ha) a cunoscut cele mai mari creșteri în anul 2016 față de anul 2010: în Cehia cu 22%, în Ungaria cu 34%, în Polonia cu 15%, în România cu 10%. În ceea ce privește apropierea de nivelul zonei euro, decalajele s-au păstrat, România fiind cam la 50% din nivelul înregistrat în zona euro. Din punctul de vedere al productivității terenului agricol, se observă că, începând cu anul 2008, unele dintre țările

analizate au randamente peste media europeană (Ungaria și Republica Cehă), iar în tendința de reducere a decalajelor se înscrie și România, unde nivelul producțiilor medii la cereale față de media europeană crește de la 62% în perioada 2008-2010 la 75% în perioada 2014-2017.

Creșterea randamentelor la hectar la cereale și plante oleaginoase este unul dintre punctele pozitive ale efectelor aplicării PAC în România, deoarece plățile directe au fost orientate cu preponderență către fermele mari, care au putut aplica tehnologii foarte moderne (substanțe și echipamente), care le-au condus spre obținerea unor randamente la hectar comparabile cu cele din țările vest-europene, cerealele și oleaginoasele cultivându-se cu preponderență în ferme mari.

Productivitatea muncii, exprimată prin valoarea adăugată brută pe persoană ocupată în agricultură, a crescut în toate țările după aderare, dar fără să conducă la reducerea decalajelor atât față de media UE, cât și față de media zonei euro. Țara cu cea mai apropiată productivitate de nivelul zonei euro este Republica Cehă, care avea în anul 2016 peste 12000 euro valoare adăugată pe unitatea anuală de muncă (UAM), reprezentând 43% din nivelul zonei euro. Celelalte țări cunosc performanțe mai modeste, în sensul că la acest indicator se mențin, față de nivelul zonei euro, în intervalul 17%-20% în cazul Ungariei și între 13% și 16% în cazul celorlalte țări, respectiv Bulgaria, Polonia și România. Ritmul convergenței la productivitatea muncii este lent. În cazul României, productivitatea muncii pe UAM a reprezentat, față de nivelul zonei euro, 13% în perioada 2009-2010 și 15% în perioada 2014-2016, în condițiile în care a avut loc reducerea numerică a populației ocupate în agricultură de la 2,4 milioane de persoane în 2008 la 1,7 milioane de persoane în 2016. Nivelul scăzut al productivității muncii are originea în structura deficitară a producției ramurii, axată pe realizarea de produse cu valoare adăugată scăzută, excesul de forță de muncă ocupată în agricultură, calitatea forței de muncă din rural reflectând nivelului redus de calificare și vârsta înaintată a fermierilor.

Aderarea la Uniunea Europeană a modificat structura producției agricole din țările central și est-europene în direcția creșterii extensivității, prin orientarea către producția vegetală constând în cereale și plante uleioase, care au avut sprijin prin plățile directe și prețuri bune la export pe piețele externe. S-a ajuns astfel ca ponderea sectorului vegetal în valoarea producției agricole să depășească 60% în majoritatea țărilor, mai puțin în Polonia. Sectorul animal, care produce mărfuri cu valoare adăugată mare, a avut de suferit în perioada postaderare de pe urma unui sprijin mai redus primit în cadrul PAC și a creșterii prețurilor la furaje. În România, sectorul vegetal a atins și ponderi de peste 70%, iar cerealele și oleaginoasele se cultivă pe 57% din suprafețele exploatate de fermele mari și foarte mari. Țările din zona euro au o structură mult mai echilibrată a producției ramurii agricole, sectorul animalier deținând o pondere de 47%-49% din producție. Această dezvoltare extensivă a agriculturii în țările central și est-europene conferă și o mare vulnerabilitate producției agricole din aceste țări, culturile vegetale fiind prin excelență supuse influențelor și exceselor climatice, dintre care cele mai frecvente sunt secetele și inundațiile.

În concluzie, putem spune că, în perioada analizată, sub influența adoptării PAC, performanțele agriculturii din România, ca și din celelalte țări analizate s-au îmbunătățit. A scăzut ponderea agriculturii în PIB, a crescut valoarea producției agricole la hectar, au crescut randamentele la cereale, a crescut și productivitatea muncii într-o anumită măsură, deși decalajele față de media europeană și mai ales față de zona euro rămân semnificative. În același

timp, producția agricolă a evoluat într-o direcție extensivă, pe fondul declinului sectorului animalier atât în România, cât și în alte țări din regiune.

Creșterea prețurilor și a veniturilor

Aderarea la Uniunea Europeană a avut un impact semnificativ asupra prețurilor agricole din țările central și est-europene, în sensul integrării lor în piața unică. Prețurile s-au integrat treptat și s-au apropiat de prețurile pieței europene, iar fenomenul de fragmentare a piețelor a fost doar accidental. Evoluția prețului grâului prezintă diferențe foarte mici în țările analizate, iar coeficientul de variație calculat anual indică o scădere a variabilității prețurilor între țări de la 8% în 2007 la 4% în 2016-2017. Fenomenul de creștere semnificativă a prețurilor apărut în anii 2007-2008 și 2011-2012 a avut loc prin alinierea pieței europene la evoluția piețelor mondiale la cereale și plante oleaginoase și nu s-a datorat extinderii Uniunii Europene. Practic, începând cu anul 2007, prețurile cerealelor au cunoscut o volatilitate foarte mare și creșteri consistente, ca urmare a unor evenimente climatice negative (secetă în zone extinse ale globului) și a creșterii cererii globale pentru cereale folosite ca furaje sau pentru producerea biocombustibililor. Convergența crescută a prețurilor pe piața europeană a cerealelor se datorează în mare măsură funcționării pieței unice fără bariere tarifare sau netarifare, faptului că avem de-a face cu produse puțin perisabile și politicilor de susținere a infrastructurii în ferme, prin construirea unor capacități suficiente de stocare a cerealelor.

Cazul produsului **lapte** este diferit, deoarece acesta are alte particularități privind stocarea și, din acest motiv, el se comercializează pe arii mult mai restrânse, pe piețe regionale, iar prețul este determinat de aceste influențe. Astfel, prețul laptelui de vacă a cunoscut o scădere semnificativă în anul 2009, ajungând la cca 20 euro/100 de litri. Ulterior însă a crescut până în 2017 destul de consistent, la 31 euro/hl în Ungaria și la 33 euro/hl în Polonia. În România avem cel mai scăzut preț, 27 euro/hl, din cauza perisabilității, care a generat o accentuată fragmentare a pieței, determinată, la rândul ei, de funcționarea deficitară a filierei laptelui, care nu poate colecta continuu și stoca produsul în siguranță.

Deși **prețurile la consumator** ale produselor agricole au cunoscut o dinamică semnificativă în perioada analizată, la paritatea puterii de cumpărare, ele s-au situat, în toate țările analizate, sub nivelul UE28, iar cele ale zonei euro, peste acest nivel. Distingem trei categorii de situații referitoare la evoluția prețurilor relative la alimente, și anume: a) *prețurile relative cresc*, cum este cazul zonei euro, al Bulgariei și Republicii Ceha; b) *prețurile aproximativ stagnează*, cum este cazul Ungariei și c) *prețurile relative scad*, cum e cazul Poloniei și mai ales al României, unde acestea scad de la nivelul de 74,2% din media UE28 în 2007 la 61,6% în 2017. Analizând aceste prețuri pe grupe de produse, în anul 2017, România a înregistrat cel mai scăzut nivel la pâine și produse din cereale (-53%), iar Polonia, la produsele lactate (-67%).

În ceea ce privește **nivelul veniturilor fermierilor** exprimate în termeni reali, acestea au crescut în mod consistent în perioada analizată, datorită, în principal, subvențiilor directe primite odată cu aplicarea PAC. În același timp, decalajele inițiale dintre țări se mențin, fiind amplificate și de diferențele între plățile directe la hectar primite de fermierii din țările analizate.

Cea mai mare creștere, respectiv o dublare a venitului, se observă în Bulgaria, Republica Cehă și Ungaria, de 80%-100%. În România, creșterea venitului a fost doar de cca 50%, pe de o parte, din cauza unui nivel mai scăzut al subvenției la hectar acordate pe baza performanțelor

agriculturii din perioada de preaderare (2001-2003) și, pe de altă parte, a numărului relativ mare de persoane ocupate în agricultura din țara noastră. Oricum, PAC a avut și continuă să aibă un rol important în susținerea veniturilor fermelor, iar acest lucru s-a văzut în ultimii ani și în țara noastră.

Valoarea adăugată brută și subvențiile au fost cele două surse de creștere a veniturilor fermelor. Creșterea semnificativă a subvențiilor pentru producție în perioada postaderare a avut loc mai ales în cazul Bulgariei (+70%) și al României (+160%), în 2016 față de 2010. Ponderea subvențiilor în venituri a cunoscut un proces de convergență în perioada primului exercițiu financiar al PAC. În anul 2017, ponderea subvențiilor în veniturile fermelor a fost de 29%-30% ca medie a Uniunii Europene și a zonei euro și a atins valori mai mari, peste medie, mai ales în Republica Cehă (58%), Bulgaria (43%), România (34%) și Ungaria (36%). Un nivel sub medie (respectiv 21%) se observă doar în Polonia. Nivelul ridicat al subvențiilor în venituri indică o dependență ridicată a fermelor europene de sprijinul financiar primit în cadrul PAC și constituie, în același timp, o vulnerabilitate a sectorului agricol, pe fondul discuțiilor și presiunilor care au loc în societate cu privire la oportunitatea subvenționării fermelor și a agriculturii în general.

Diferențe semnificative în structura fermelor și schimbările provocate de aplicarea PAC

În ceea ce privește structura agrară, există diferențe foarte mari între țările analizate, dacă ne referim la ponderea fermelor mici, medii și mari în suprafața agricolă utilizată. Există un grup de țări, respectiv Bulgaria, Republica Cehă și Ungaria, unde fermele mari și foarte mari sunt predominante, și două țări, respectiv Polonia și România, unde fermele foarte mici, mici și medii dețin mai mult de jumătate din suprafața agricolă utilizată a țării. Ponderea ridicată a fermelor mari în unele țări din centrul și estul Europei continuă structura agrară a perioadei comuniste, când agricultura era bazată pe entități de mari dimensiuni, aflate în proprietate de stat sau cooperatistă. În România, care prezenta și ea acest model în perioada comunistă, lucrurile s-au schimbat după 1990, odată cu retrocedările succesive ale terenurilor agricole către foștii proprietari. În Polonia, agricultura nu a fost cooperativizată și s-a bazat în principal pe ferme mici și medii, lucru care a continuat și după anii 1990. Oricum, acest model de structură agrară este diferit de cel din vechile state membre ale Uniunii Europene, bazat pe ferme medii de până la 250 ha. România deține cea mai mare pondere a terenurilor agricole exploatate de ferme foarte mici, de sub 2 ha, respectiv ferme de subzistență. De asemenea, Polonia deține cea mai mare pondere a terenurilor agricole exploatate de ferme mici și medii, respectiv între 2 și 20 ha și între 20 și 100 ha, adică 76% din suprafața agricolă utilizată (SAU), urmată de România, cu 40% din SAU.

În schimb, Republica Cehă, Bulgaria și Ungaria dețin cea mai ridicată pondere a fermelor mari în SAU (de 87,5%, 81,6%, respectiv 63,4%). Această structură agrară orientată spre fermele mari poate fi una dintre cauzele unei productivități crescute în aceste țări, situație valabilă mai ales în cazul Cehiei și, parțial, al Ungariei, dar nu și al Bulgariei. În același timp însă, ea poate genera sărăcie rurală, deoarece marile exploatații folosesc un număr redus de salariați comparativ cu suprafețele pe care le exploatează, având o structură productivă destul de monotona, bazată pe cereale păioase și plante oleaginoase, a căror tehnologie de producție se bazează pe folosirea mașinilor în toate fazele de producție.

Un alt aspect care trebuie adus în atenție este faptul că, dincolo de aceste date statistice bazate pe anchetele structurale în agricultură, există diferențieri importante privind talia unor exploatații agricole, care nu sunt specificate de statistică. De exemplu, deși în România „doar” 47,8% din terenul agricol este exploatat de ferme de peste 100 ha, există un număr semnificativ de ferme extrem de mari, poate cele mai mari din Uniunea Europeană. Astfel, conform datelor APIA, în anul 2017 existau un număr de 22 de ferme între 5000 și 10000 ha, trei ferme între 10000 și 20000 ha și două ferme peste 20000 ha. Această structură agrară este departe de modelul european, bazat pe ferme medii și care acordă o importanță deosebită veniturilor fermierilor și diminuării sărăciei rurale, considerat obiectiv prioritar al PAC. Procesul de concentrare a terenurilor în ferme mari care s-a produs după aderarea țărilor la Uniunea Europeană este pus de mulți economiști (Csaki, 2013) pe seama modului în care au fost acordate subvențiile directe, respectiv sub forma plăților la hectar (SAPS). Se consideră că prin acest sistem au fost favorizate fermele mari, care au primit semnificativ mai mulți bani decât cele mici și medii și care, de la un an la altul, s-au extins și au căpătat mai multă putere economică. În perspectiva modernizării PAC 2021-2027, se au în vedere măsuri care să reducă aceste decalaje, cea mai importantă fiind plafonarea la un anumit nivel a plăților directe și redistribuirea sumelor astfel economisite către fermele mici și medii.

Creșterea importanței comerțului agricol internațional

Aderarea la Uniunea Europeană a avut un impact semnificativ asupra comerțului agricol în toate țările central și est-europene. În termeni nominali, volumul exporturilor a crescut semnificativ față de perioada de preaderare. Cel mai mult au crescut exporturile în 2017 față de 2004 în România (de 13 ori), în Polonia (de aproape 7 ori), în Bulgaria (de aproape 6 ori) și în Republica Cehă (de 5 ori). Au crescut destul de mult și importurile agroalimentare, cel mai mult în Bulgaria, Polonia și România.

Creșterea exporturilor a produs în unele dintre țările analizate o modificare a semnului balanței comerciale agricole, respectiv trecerea de la deficit la excedent comercial. În primul rând, la nivelul Uniunii Europene și al zonei euro, balanța comercială a revenit pe excedent începând cu anul 2012. Dintre țările central și est-europene, evoluțiile cele mai spectaculoase se semnalează în Polonia, unde se observă o creștere a excedentului la valori de peste 8 miliarde euro, de asemenea, în Ungaria și Bulgaria. Celelalte două țări, respectiv Republica Cehă și România, rămân cu o balanță agricolă deficitară. În România apare un excedent comercial firav, de câteva zeci de milioane de euro în anii 2013-2014, ocazionat în special de o recoltă foarte bună de cereale. România înregistra în anii 2007-2008 cele mai mari deficite, de peste 2 miliarde euro.

În ceea ce privește structura exporturilor și a importurilor, multe țări exportă multe materii prime cu valoare adăugată scăzută și importă cu preponderență produse prelucrate. În primul rând, trebuie remarcat faptul că ponderea materiilor prime agricole în exporturile zonei euro este scăzută, variind între 16% și 20% din total exporturi. Dintre țările analizate, doar Polonia are ponderi atât de mici și în scădere, de la 19% spre 13%. **Cea mai ridicată pondere a materiilor prime în exporturi se observă în România, unde ponderea acestora variază în intervalul 56-63%.** În același timp, importurile sunt dominate de produse procesate, a căror pondere în totalul importurilor agricole este în creștere în aproape toate țările. Aceste observații conduc spre concluzia că aderarea la Uniunea Europeană a determinat creșterea volumului schimburilor

comerciale ale noilor state aderate, a îmbunătățit balanța comercială agricolă în unele țări, dar a reușit să schimbe foarte puțin tipologia produselor exportate și a importului agricol. Performanța cea mai bună în ceea ce privește comerțul agricol a avut-o Polonia care, dintr-o țară importatoare, a ajuns cel mai important exportator din regiune, cu un excedent anual de peste 8 miliarde euro.

Bulgaria și România exportă în principal cereale, semințe și uleiuri de oleaginoase (floarea-soarelui și rapiță); Ungaria și Polonia sunt net exportatoare de carne; Cehia și Polonia sunt net exportatoare de lapte și produse lactate. Din punctul de vedere al importurilor, Bulgaria, Cehia și România sunt net importatoare de carne, legume și preparate alimentare diverse. La legume, doar Ungaria și Polonia prezintă balanță pozitivă și tot aceste două țări au excedent comercial la preparatele din legume și fructe (conserve și sucuri).

Din punctul de vedere al concentrării fluxurilor comerciale, indicele CR-3 la export este cel mai mare în România și Bulgaria: 64% din valoarea exporturilor agroalimentare ale României, respectiv 50% din valoarea exporturilor Bulgariei o reprezintă doar trei grupe de produse (cereale, oleaginoase și tutun/produse din tutun), indicând o gamă foarte restrânsă de produse exportate; acest lucru face ca exporturile celor două țări să fie foarte vulnerabile la fluctuațiile care apar pe piețele internaționale ale produselor respective. La importuri, indicele CR-3 este foarte apropiat pentru toate cele cinci țări, indicând o diversitate mai mare de produse importate.

În comerțul cu cereale, în perioada postaderare, toate cele cinci țări studiate (Bulgaria, Cehia, Ungaria, Polonia și România) sunt net exportatoare; Polonia a devenit net exportator abia din 2012. România este cel mai mare exportator (34%), urmată de Ungaria (23%). Trebuie menționat faptul că, din 2013, România și-a reorientat masiv (peste 2/3) exporturile de cereale către țările din afara UE (în principal, către Orientul Apropiat și Mijlociu, în valoare medie de 1,4 miliarde euro anual), în timp ce celelalte țări își exportă cerealele în proporție de peste 60% în spațiul intracomunitar.

În comerțul cu oleaginoase, Bulgaria, Cehia, Ungaria și România sunt, de asemenea, net exportatoare, în timp ce Polonia este net importator. Exporturile de oleaginoase (semințe de floarea-soarelui și rapiță) sunt orientate în principal (peste 77%) către țările UE. România este, de asemenea, cel mai mare exportator din zonă (34%) (în 2016 și 2017, valoarea anuală a exporturilor de oleaginoase a trecut de 1,1 miliarde euro), urmată de Ungaria și Bulgaria.

În comerțul cu uleiuri și grăsimi, aceleași patru țări sunt net exportatoare, dar, în ultimii cinci ani, Ungaria și Bulgaria au avut cel mai mare excedent comercial la uleiul de floarea-soarelui, iar Cehia și România, la uleiul de rapiță.

Forța de muncă din agricultură

La nivelul Uniunii Europene (UE28), în anul 2015, cca 10 milioane de persoane erau ocupate în agricultură, ceea ce reprezintă 4,4% din totalul populației ocupate. Aproape 38% din populația ocupată în agricultură se află în România (21%) și Polonia (17%). În structura ocupațională a forței de muncă din România, un sfert din populația ocupată este înregistrată în agricultură, pondere prin care țara noastră depășește cu mult oricare al stat din Uniunea Europeană. României îi urmează Grecia, unde 12% din populația ocupată lucrează în agricultură, Polonia cu 11% și Bulgaria cu 7%. Deși, în ultimii zece ani, importanța agriculturii și a silviculturii în ocuparea forței de muncă s-a redus constant (de la 29,6% în perioada 2008-2010 la 25% în anii

2014-2017), ritmul în care acest proces se derulează în România este lent, contribuind doar în mică măsură la convergența structurală a țării noastre cu zona euro.

Deși, din punctul de vedere al mărimii demografice, România este a șaptea țară a UE, ea se află pe prima poziție în ceea ce privește volumul populației ocupate în agricultură la nivel european. Astfel, deși în România locuiește cca 4% din populația UE28, o pondere de 21% din populația ocupată în agricultură la nivel european lucrează în agricultura românească.

Utilizarea resurselor de muncă în agricultură

Volumul mare al populației ocupate în agricultura românească determină o utilizare incompletă a resurselor de muncă alocate acestui sector și este la originea productivității muncii extrem de scăzute din agricultura României. Conform datelor *Anchetei structurale în agricultură*, în 2013, numai una din zece persoane angajate în exploatațile agricole din România a lucrat peste 50% din timpul normat de muncă anual în activitățile agricole din fermă. Datele statistice arată faptul că gradul de intensitate în utilizarea resurselor de muncă din agricultură a scăzut în timp. Astfel, ponderea persoanelor ocupate în fermele din România care lucrează peste 50% din timpul normat de muncă în agricultură s-a diminuat de la 17% în 2005 la 9,7% în 2013. Comparativ cu România, incidența utilizării incomplete a resurselor de muncă în agricultură este mult mai mică în celelalte state est-europene care aspiră la intrarea în zona euro, iar în țări precum Ungaria și Polonia, intensitatea exploatării capitalului uman din agricultură crește în timp.

Nivelul scăzut de utilizare a resurselor de muncă în agricultură și tendința de accentuare a subutilizării forței de muncă în acest sector sunt contrare sensului în care evoluează celelalte state ale CEE candidate la intrarea în zona euro și îndepărtează agricultura României de calea convergenței structurale. Convertită în unități anuale de muncă (UAM), populația ocupată în agricultură din Uniunea Europeană atinge cca 9,5 milioane de oameni, dintre care 1,6 milioane în agricultura României. Folosirea conversiei forței de muncă în UAM este necesară pentru comparabilitatea datelor între țări, deoarece, în multe țări, o mare parte din populația care lucrează în agricultură este ocupată cu timp de muncă parțial.

La nivel european, doar 16,4% din populația ocupată în agricultură lucrează timp de muncă integral, agricultura furnizând o ocupare sezonieră pentru o mare parte din forța de muncă. Proporția forței de muncă ocupate în agricultură cu timp de muncă integral variază de la peste 50% în Republica Cehă la un nivel minim de numai 1,5% în România, care are cea mai scăzută pondere a forței de muncă angajate în agricultură cu timp de lucru integral.

Forța de muncă din agricultură este îmbătrânită și feminizată

Forța de muncă din agricultură este, în medie, mai îmbătrânită decât forța de muncă totală din cadrul economiei, iar acest fapt conferă un potențial redus de dezvoltare sectorului agricol și zonei rurale, fiind perceput ca o restricție care pune sub semnul întrebării viabilitatea satelor și a fermelor familiale de tip european.

Problema îmbătrânirii forței de muncă din agricultură nu este numai a României. La nivelul Uniunii Europene sunt șase țări în care proporția persoanelor de peste 65 de ani în forța de muncă din agricultură depășește 15%: Portugalia (41,5%), Irlanda (21,7%), Marea Britanie (18,6%), Slovenia (17,5%), Cipru (15,7%) și Suedia (15,2%). România, cu o pondere de 13,8% a persoanelor vârstnice în forța de muncă, ocupă prima poziție între țările nou aderate. Îmbătrânirea forței de muncă din agricultură este o problemă gravă, cu implicații

directe asupra viabilității zonelor rurale și care preocupă pe toți factorii de decizie și actorii implicați în conturarea PAC post-2020. În acest sens, sunt deja prevăzute intervenții și fonduri europene consistente pentru atragerea tinerilor fermieri în activitățile din agricultură. În același timp, la nivelul UE28, forța de muncă feminină reprezintă 35,1% din total, însă există câteva țări europene unde această pondere depășește 40%, printre care și România (43,1%), urmată de Polonia, Grecia și Slovenia (cu 41,1% în fiecare dintre aceste țări).

Veniturile obținute de forța de muncă din agricultură

Pentru o mare parte dintre fermele din România, forța de muncă provine din familie și este prestată de proprietar și de membrii familiei sale, dar acest lucru depinde și de mărimea exploatației. Informații provenite din baza de date privind contabilitatea fermelor agricole (FADN), realizată la nivelul tuturor țărilor UE28, oferă o imagine asupra forței de muncă din fermele europene cu o producție anuală de peste 500000 de euro. Menționăm că această bază de date cuprinde doar fermele cu producția standard de peste 2000 de euro, deci nu sunt incluse fermele de subzistență.

La nivelul mediilor pe țară, proporția forței de muncă plătite, la nivelul UE28, este de cca 25%, iar în România, doar de 8,5%, fiind cel mai redus procentaj dintre statele analizate, urmată de Polonia (12,3%). În același timp, intensitatea muncii este foarte redusă în România, fiind din nou pe ultimul loc dintre țările analizate. Putem spune că, practic, în fermele din țara noastră funcționează prea puțin economia monetară, iar banii sunt puțini. În schimb, în exploatațiile mari, cu producții de peste 500000 de euro, intensitatea muncii este cea mai mare în România (74 ha/UAM) și aproape toată forța de muncă este plătită (97%). Abia începând cu exploatațiile având producția standard între 25000 și 50000 euro, intensitatea muncii în fermele din România se apropie de media europeană. Menționăm că dimensiunea medie corespunzătoare a fermelor din acest interval este de 35 ha. Studii efectuate în anii trecuți au indicat faptul că, pornind de la acest interval, fermele încep, de asemenea, să aibă o productivitate a muncii comparabilă cu media europeană. Acesta ar fi un semnal că dimensiunea economică a fermelor care au potențial de a evolua în direcția fermelor europene în ceea ce privește intensitatea muncii și productivitatea este cea începând de la segmentul 25000-50000 de euro producție standard sau 35 ha teren agricol ca dimensiune fizică.

Dezvoltarea piețelor agricole

Sectorul agroalimentar al unei țări se formează în procesul de organizare a filierelor pe produs, în strânsă legătură cu schimbările care au loc în cerințele consumatorilor și cu evoluțiile pieței. **Una dintre caracteristicile sectorului agroalimentar românesc este aceea că nu toate produsele agroalimentare ajung de la fermă pe masa consumatorului.** Gradul de traversare a filierelor de către produsele obținute în fermele autohtone este atât de redus pentru unele produse (de exemplu, lapte, legume, fructe) încât aceste produse/materii prime au ajuns să fie importate în mod sistematic pentru a acoperi cererea populației. Spre exemplu, calitatea, ambalarea, etichetarea nu se ridică la nivelul cerințelor sectorului de desfacere *en detail*, astfel încât este mai facil importul pentru a avea o aprovizionare continuă pe raft cu produsul alimentar respectiv. Multe dintre deficiențele prezentate anterior își găsesc reflectarea în modul, mărimea și calitatea funcționării piețelor agricole pe produse în România.

Consolidarea structurii socioeconomice a zonelor rurale, inclusiv pentru România, trebuie să rămână o prioritate a PAC, zonele rurale confruntându-se cu probleme structurale, cum ar fi lipsa oportunităților de angajare atractive, lipsa investițiilor în conectivitate cu serviciile de bază și interesul scăzut al tinerilor de a rămâne în zonele rurale. Forța de muncă rurală ar trebui să aibă acces mai bun la formarea profesională, la programe de dezvoltare de competențe, la educație și conectivitate de calitate. Noile lanțuri de valori din mediul rural, cum ar fi energia curată, bioeconomia emergentă și economia circulară, pot crea locuri de muncă pentru zonele rurale.

Creșterea bioeconomiei ar trebui să devină o prioritate pentru planurile strategice ale PAC și să sprijine strategia circulară a economiei UE și dezvoltarea a noi modele de afaceri care vor aduce beneficii agricultorilor și silvicultorilor, creând noi locuri de muncă. Comisia Europeană va consolida sprijinul acordat comunităților rurale și autorităților locale care doresc să dezvolte sate inteligente, prin consolidarea capacităților, a investițiilor, prin sprijin pentru inovare, crearea de rețele, precum și prin furnizarea unor instrumente inovatoare de finanțare a serviciilor și a infrastructurii. Va fi nevoie de o mai bună sinergie și coordonare cu autoritățile locale pentru a mobiliza potențialul rural, proiectul LEADER dovedindu-se a fi un mijloc eficient de consolidare a capacităților locale, a incluziunii sociale, de reducere a sărăciei și de creare de locuri de muncă.

În cazul României, **Planul strategic și programul viitor pentru dezvoltare rurală** vor trebui să fie astfel stabilite încât să vizeze atragerea susținută a tinerilor în mediul rural, crearea a cât mai multe locuri de muncă și stimularea energiilor și inițiativelor locale, toate în contextul cerințelor privind dezvoltarea durabilă și protecția mediului și a resurselor naturale, conservarea biodiversității etc. **Reînnoirea generației fermierilor** ar trebui să reprezinte o prioritate pentru viitoarea politică de dezvoltare rurală, o mai bună implementare presupunând o mai bună corelare între acțiunile naționale și cele ale UE. Conform datelor, la nivelul UE, mai puțin de 6% reprezintă fermieri cu vârsta de până la 35 de ani. Având în vedere că România este unul dintre statele membre ale UE cele mai afectate de exodul tinerilor din mediul rural, trebuie stabilite măsuri care să conducă la crearea unor condiții cât mai relevante pentru atragerea tinerilor în agricultură: noi măsuri concrete de susținere, inclusiv pentru organizarea în asociații de producători, simplificarea masivă a procedurilor privind accesarea fondurilor europene și naționale, o gamă cât mai largă de proiecte destinate în special tinerilor.

Datele comerțului la nivel mondial arată că UE este cel mai mare exportator/importator de hrană procesată, corespunzător cerințelor piețelor, având capacitatea de a rămâne conectat cu nevoile consumatorului final, ceea ce conferă PAC o dimensiune globală. Deși fermierii se confruntă cu mari restricții de natură sanitară și fitosanitară, agricultura UE va continua să ofere un nivel ridicat de produse de cea mai bună calitate, fiind necesar ca și importurile să respecte standarde similare. **Creșterea contribuției PAC la realizarea obiectivelor globale presupune stabilirea unei agriculturi durabile, care să producă în primul rând pentru acoperirea cererii interne de hrană.** România ar trebui să încurajeze mai mult producția durabilă din sectorul animalier, pentru a utiliza mai bine producția excedentară de cereale, și să reducă mult importurile de produse (mai ales procesate), cu efecte benefice pentru mediu, prin reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră cauzate de transporturi etc. De asemenea, trebuie stimulată producția de plante fixatoare de azot și carbon și a celor adaptate la consumul redus de apă. Refacerea calității solului este, de asemenea, un obiectiv important pentru România în viitoarea PAC.

În concluzie, Comunicarea PAC post-2020 vizează în esență: *modernizarea* (cercetare și inovare, rețehnologizare și digitizare, agricultura de precizie, bioeconomia etc.); *simplificarea* (unificarea celor trei componente de mediu din cadrul celor doi piloni ai PAC: înverzirea, eco-condiționalitatea și agromediu); *continuarea convergenței plăților directe* între statele membre și o mai bună distribuire a subvențiilor între diferitele categorii de fermieri (plafonare, plata redistributivă); *stabilirea obiectivelor și ȋntelor la nivelul UE* și lăsarea la nivelul statelor membre a detaliilor aplicării.

4.4.6. Demografia și starea de sănătate a populației în statele membre ale zonei euro și în România¹⁹

O tratare comparativă a principalilor indicatori demografici în cele 19 țări ale zonei euro (ZE) și în România conduce către concluzii menite să ofere repere pentru identificarea măsurii în care evoluțiile demografice din România după anul 1989, cele actuale și cele care se profilează pentru deceniile viitoare ar putea influența performanța economică a țării în anii de dinaintea aderării și de după aderare. Starea de sănătate a populației este inclusă prin doi indicatori demografici de mare relevanță, constituind un asociat semnificativ al performanței generale a unei populații.

Tabloul demografic general al zonei euro este complex, eterogen și cu semne de deteriorare la nivelul evoluției numărului populației prin componenta ei naturală.

Sinteză asupra bilanțului demografic al anului 2017

Populația din cele 19 țări ale ZE era de 341 milioane de locuitori la începutul anului 2018, creșterea din anul 2017 ridicându-se la 746 mii de locuitori, însemnând un progres modest de numai 0,2 la sută (tabelul 1). În spatele acestui progres se află o scădere naturală a populației de 214 mii de persoane și o migrație externă netă pozitivă de 960 mii de persoane.

În cinci țări, numărul populației a fost în declin – Letonia, Lituania, Portugalia, Grecia și Italia. În primele două țări, declinul din anul 2017 îl continuă pe cel instalat de mai multă vreme și prin scădere naturală, și prin migrațiune; în Italia, scăderea naturală s-a accentuat în anul 2017 și nu a fost compensată de migrația netă pozitivă de 86 mii de persoane, iar în Grecia și Portugalia, o migrație pozitivă nu a compensat agravarea dimensiunii scăderii naturale, sub impactul crizei economice și financiare. Acestor cinci țări având scădere naturală, li se alătură alte cinci cu aceeași caracteristică, dar în care migrația externă a fost superioară scăderii naturale și numărul populației a fost în progres – Estonia, Finlanda, Germania, Slovenia și Spania. Creștere a populației prin ambele componente – spor natural și migrație pozitivă – s-a înregistrat în nouă țări din ZE: Malta, Luxemburg, Cipru, Irlanda, Slovacia, Austria, Belgia, Olanda și Franța.

¹⁹ Centrul de Cercetări Demografice „Vladimir Trebici”.

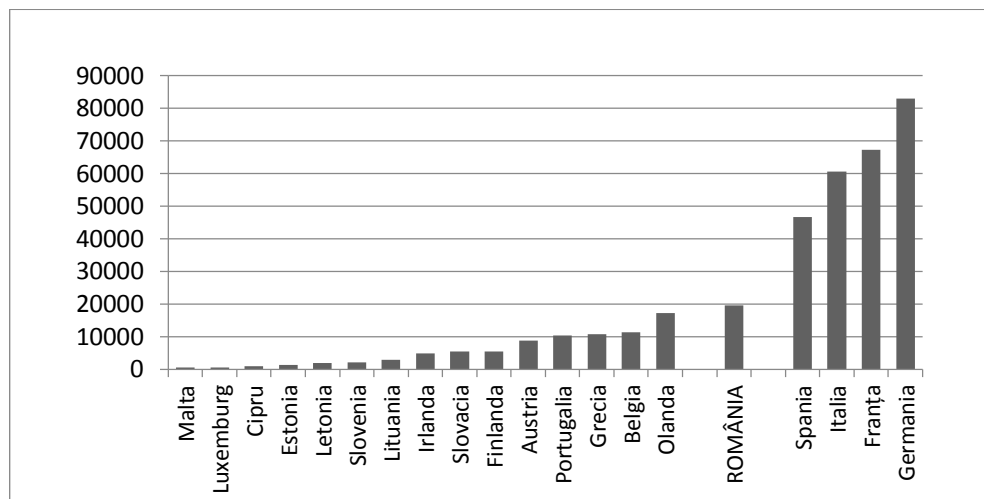
**Tabelul 1. Numărul populației rezidente la 1 ianuarie 2018
și schimbările survenite în anul 2017, în țările zonei euro și în România**

Țările	Populația la 1 ianuarie 2018	Creșterea/scăderea populației în anul 2017	Componentele creșterii/scăderii populației	
			Componenta naturală	Migrația externă netă
	În mii de persoane			
Malta	476	15,4	0,7	14,7
Luxemburg	602	11,3	1,9	9,4
Cipru	864	9,4	3,2	6,2
Estonia	1319	3,5	-1,8	5,3
Letonia	1934	-15,7	-7,9	-7,8
Slovenia	2067	1	-0,3	1,3
Lituania	2810	-38	-11,4	-26,6
Irlanda	4838	53,9	31,8	22,1
Slovacia	5443	7,8	4,1	3,7
Finlanda	5513	9,8	-3,4	13,2
Austria	8822	49,4	4,4	45
Portugalia	10291	-18,6	-23,4	4,8
Grecia	10739	-29,3	-36	6,7
Belgia	11413	61,4	10	51,4
Olanda	17118	36,6	19,2	17,4
ROMÂNIA	19524	-120,8	-71,1	-49,7
Spania	46659	132,3	-31,2	163,5
Italia	60484	-105,4	-190,9	85,5
Franța	67222	232,8	164,6	68,2
Germania	82850	328,3	-148	476,3
Zona euro	341465	745,9	-214,4	960,3
Zona euro+ România	360989	625.1	-285.5	910.6

Sursa datelor: Eurostat.

Unde ar fi locul României în tabloul sintetic al evoluțiilor demografice din spațiul zonei euro în anul 2017? Alături de cele două țări care au avut și au de mai multă vreme declin demografic prin ambele componente – Letonia și Lituania. Ca număr al populației, ar ocupa însă o poziție importantă, după Germania, Franța, Italia și Spania (figura 1).

**Figura 1. Populația rezidentă a celor 19 țări din zona euro și a României,
la începutul anului 2018 – în mii de loc.**

Sursa datelor: Eurostat.

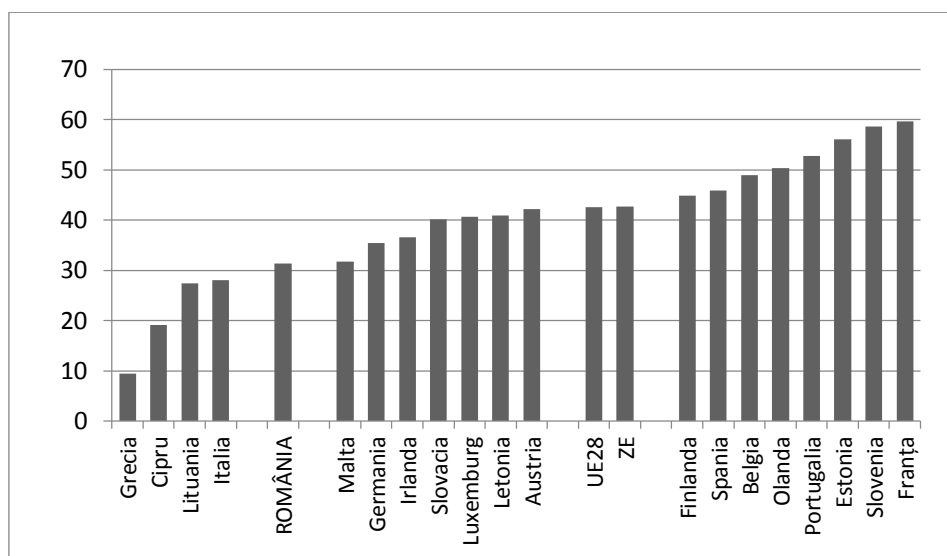
Această privire rapidă asupra dinamicii populației în cele 19 țări ale ZE relevă tendințe generale eterogene provenite din realități demografice, economice și sociale complexe, etalate nu numai în ani recenti, ci și în deceniile anterioare. Analiza componentelor mișcării naturale, a migrației și a structurii pe vârste a populației va oferi elemente și repere menite a duce la o mai bună înțelegere a demografiei celor 19 țări din ZE.

Caracteristici ale mișcării naturale a populației în țările zonei euro

Natalitatea în țările din ZE se situează predominant la un nivel de 9-10 născuți la 1000 de locuitori. Valori moderat mai ridicate se înregistrează în Irlanda – 12,9 la mie și Franța – 11,4 la mie. În prima dintre țări au existat până la date recente reglementări restrictive asupra întreruperii sarcinii și divorțului, iar Franța a avut și are politici familiale generoase la adresa mamei, copilului, familiei cu copii. La cealaltă extremitate a clasamentului se află Italia – 7,6 la mie, Grecia – 8,2, Portugalia și Spania – 8,4 la mie, țări în care profunzimea crizei economice și financiare de după anul 2008 a avut efecte economice și sociale mai dure decât în alte țări din ZE. În plus, în Italia, criza a agravat tendințe mai vechi ale reculului natalității.

Proporția născuților proveniți de la mame căsătorite legal și de la mame având o altă stare civilă *de jure* ori *de facto* variază considerabil în țările din ZE, determinarea fiind extrem de complexă: gradul de emancipare a femeii, participarea la activități economice în afara gospodăriei, independența ei economică, tradiții și norme culturale, statutul și influența bisericii și religiei, legislația asupra familiei, copilului, divorțului, viteza și amploarea procesului de modernizare și urbanizare. Forța diferită a factorilor determinanți poate explica proporții foarte ridicate – de 50-60 la sută – ale copiilor proveniți de la mame necăsătorite legal în țări ca Franța, Slovenia, Estonia, Portugalia, Olanda și proporții mai mici de 30 la sută în Grecia, Cipru, Lituania, Italia (figura 2). Și România se plasează în grupa țărilor cu valori mai reduse, proporția fiind de 31 la sută.

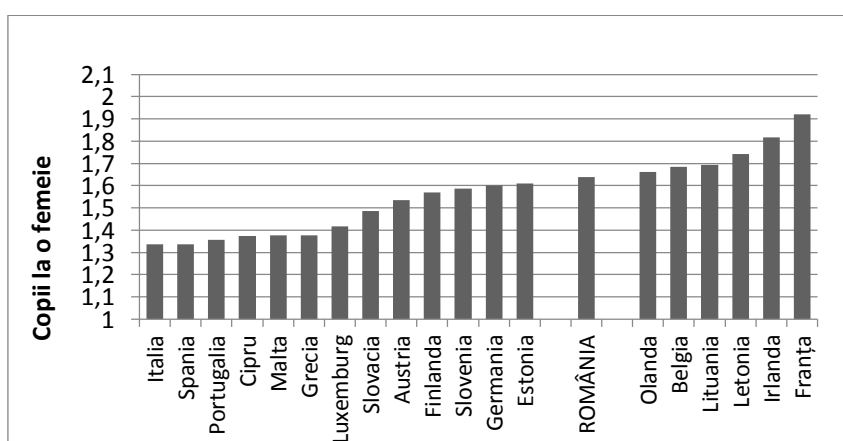
Figura 2. Proporția născuților în afara căsătoriei în țările din ZE și în România, în anul 2016 – în %

Sursa datelor: Eurostat.

Natalitatea este un indicator important în evaluarea situației demografice a unei țări, determinând, alături de mortalitate, sporul natural al populației, dar informațiile cele mai relevante asupra măsurii în care generațiile se înlocuiesc în timp și asupra evaluării evoluției pe termen lung a populației sunt cele oferite de indicatori ai fertilității feminine. Cel mai sintetic dintre acești indicatori este rata fertilității totale, expresie a numărului mediu de copii pe care i-ar aduce pe lume o femeie de-a lungul vieții, plecând de la numărul de nașcuți dintr-un an calendaristic și distribuția lor pe vârste ale mamelor. În niciuna dintre cele 19 țări din ZE și nici în România indicatorul nu atinge nivelul reclamat de simpla înlocuire în timp a generațiilor (2,1 copii la o femeie). Se apropie de acest prag doar Franța și Irlanda, cu 1,9 și 1,8 copii la o femeie (figura 3). Cu o rată de 1,6 copii la o femeie, România se plasează în partea de mijloc a clasamentului țărilor din ZE, alături de Olanda, Estonia, Germania, Slovenia, Finlanda, nefăcând însă parte din grupa țărilor cu valorile cele mai scăzute – de 1,3-1,4 copii la o femeie: Italia, Spania, Portugalia, Cipru, Malta și Grecia. Am avut și am rezerve asupra nivelului indicatorului din România, progresul din ultimii 2-3 ani de la valoarea de 1,3 copii la o femeie din întreaga perioadă 1995-2014 având loc în context de stabilitate a numărului de nașcuți și de reducere a populației feminine de la vârstele de 15-49 de ani, semnele de întrebare vizând acuratețea clasării nașcuților *din țară* în raport cu țara de *reședință obișnuită* a mamelor (sunt mame care au reședința în alte țări, dar vin să aducă copilul pe lume „acasă”) (Pentru anul 2016, numărul nașcuților în datele Eurostat este de 200 de mii, în timp ce, în *Anuarul statistic 2017*, cifra este de 188 de mii.) Cu diferențierea menționată, natalitatea este scăzută în țările ZE, iar România se plasează în acest cadru general (identic cu cel din UE28). Maladia este comună, *denatalitatea*, iar valorile apropiate în contexte economice, sociale și culturale diferite lasă să se întrevadă o cauzalitate comună, dar nu de natură economică.

Figura 3. Rata fertilității totale în anul 2016, în țările din ZE și în România

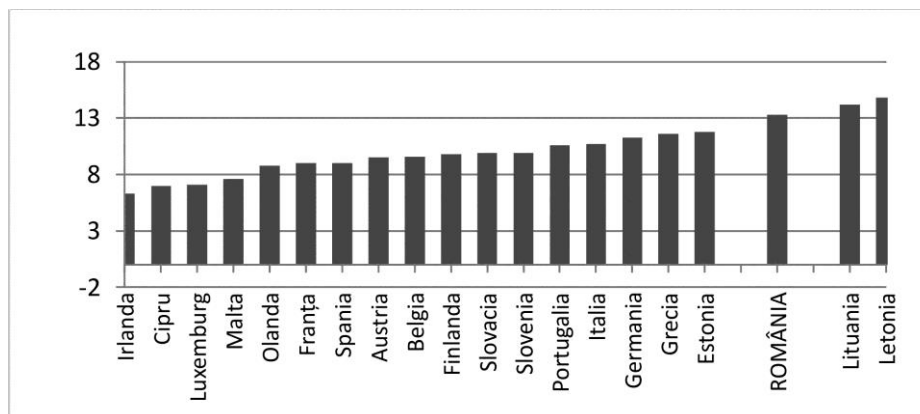

Sursa datelor: Eurostat.

În cadrul celeilalte componente a mișcării naturale a populației, **mortalitatea**, peisajul din ZE19 și din România este predominant diferit. Indicatorul *rata mortalității generale* oferă o primă informație cantitativă importantă asupra fenomenului, ca frecvență a deceselor într-o populație. Două dintre țările ZE se disting prin valori disproporționat de ridicate – Letonia și Lituania, 14

decese la 1000 de locuitori în anul 2017. Urmează trei grupe de țări cu valori între 10 și 12 la mie, între 8 și 10 la mie și între 6 și 8 la mie (figura 4).

Figura 4. Rata mortalității generale în țările din ZE și în România, în anul 2017, la 1000 de loc.

Sursa datelor: Eurostat, 2018.

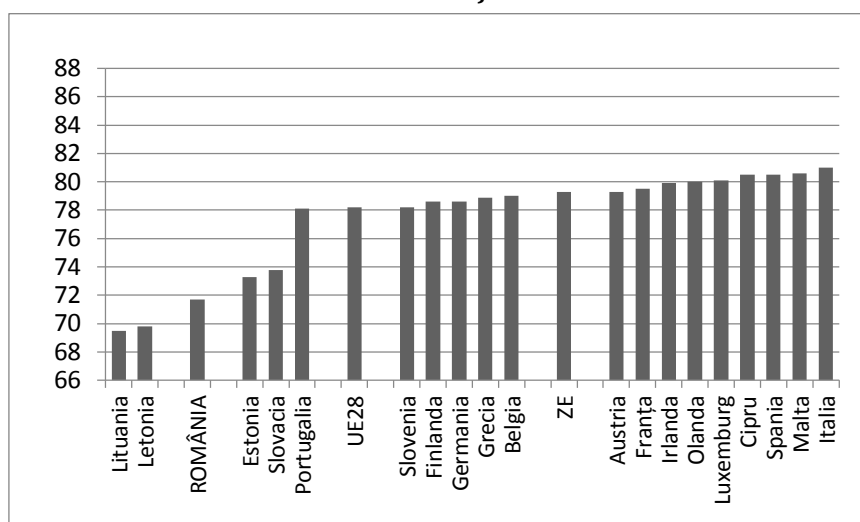
În cea din urmă grupă se află Irlanda (6,3), Cipru și Luxemburg (7) și Malta (7,6). În grupa mediană sunt cele mai multe dintre țări (opt), iar în grupa cu valori între 10 și 12 la mie sunt Estonia, Grecia, Germania, Italia și Portugalia. România se plasează în apropierea Lituaniei și Letoniei, cu valorile cele mai mari. O precizare se impune. În spatele nivelului ratei mortalității generale într-o populație se află două influențe diferite ca efecte: cea mai importantă este cea a mortalității pe vârste, expresie a stării de sănătate, ratele pe vârste nefiind influențate de particularități ale structurii pe vârste; a doua influență este cea a gradului de îmbătrânire demografică. În țările din ZE, 80 la sută dintre decesele anuale se produc în populația de 65 de ani și peste (75 la sută în România). Cu alte cuvinte, progresul dimensiunii și ponderii populației vârstnice majorează numărul deceselor și, implicit, rata mortalității generale. Nivelul ridicat al ratei mortalității în țara noastră din figura 4 provine în primul rând dintr-o mortalitate pe vârste ridicată. În abordările comparative, amprenta particularităților naționale în structura pe vârste asupra ratei mortalității generale poate fi eliminată prin folosirea unei structuri *standard* pe vârste. Aceasta este *European Standard Population*, revizia 2013, determinată ca medie a structurilor pe vârste din țările UE27 și EFTA. Ratele astfel standardizate reflectă mai corect influența mortalității pe vârste. Pentru anul 2016, rata standardizată de mortalitate în România era 15 la mie față de 13 la mie, valoarea obținută cu structura pe vârste a populației naționale. Cu acest nivel al mortalității standardizate, România depășea nivelul din Letonia și Lituania, țări care în figura 4 aveau cea mai ridicată mortalitate în ZE. Mortalitatea infantilă se menține în România la 7 decese la 1000 de născuți vii, departe de nivelul mediu din țările ZE – 3,3 la mie.

Mortalitatea și starea de sănătate a populației

Adevărata expresie a stării de sănătate a populației ca sinteză a nivelului de trai, a nivelului cultural și a asistenței medicale de care beneficiază populația, ca și a calității mediului este oferită de *speranța de viață la naștere*: numărul mediu de ani pe care i-ar trăi un

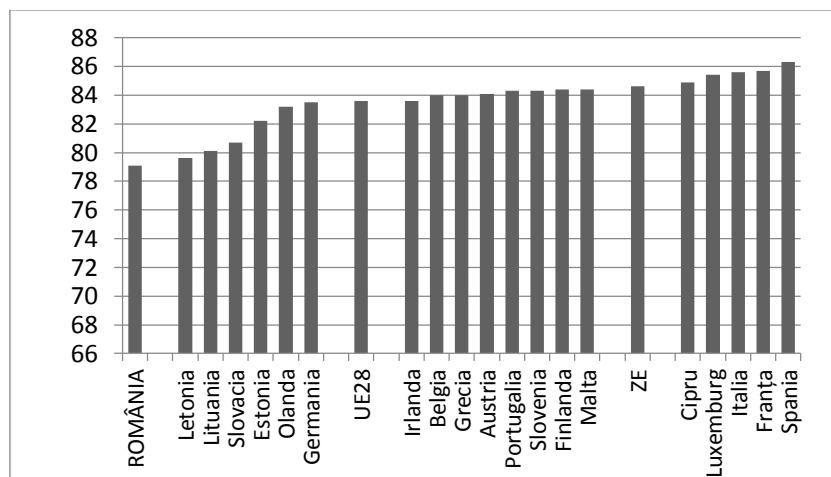
născut dintr-o generație care ar avea pe tot parcursul existenței sale mortalitatea pe vârste dintr-un an calendaristic. În figurile 5A și 5B este prezentată speranța de viață la naștere, iar în figurile 6A și 6B, speranța de viață la vârsta de 65 de ani în cele 19 țări din ZE și în România.

**Figura 5A. Speranța de viață la naștere în anul 2016,
în țările din ZE și în România – ani
BĂRBAȚI**

Sursa datelor: Eurostat.

**Figura 5B. Speranța de viață la naștere în anul 2016,
în țările din ZE și în România – ani
FEMEI**

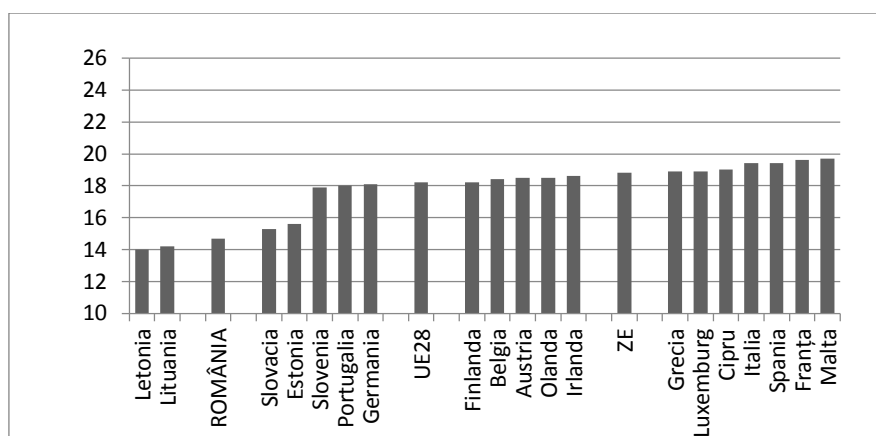

Sursa datelor: Eurostat.

Există un decalaj considerabil între nivelul indicatorului la bărbați și la femei, originea aflându-se în supramortalitatea masculină. Speranța de viață la naștere este ridicată, chiar foarte ridicată în cele mai multe dintre țările din ZE: între 78 și 81 de ani la bărbați și între 83 și 86 de ani la femei. Excepțiile pot fi sesizate la câteva țări din Europa de Est, țări ex-comuniste: Lituania, Letonia, Estonia și Slovacia, și la bărbați, și la femei, dar decalajul față de valorile ridicate predominante este apreciabil mai mare la bărbați. Poziția României este alături de aceste din urmă țări, la femei fiind chiar cea din urmă (cu 79 de ani). Valori de 80-81

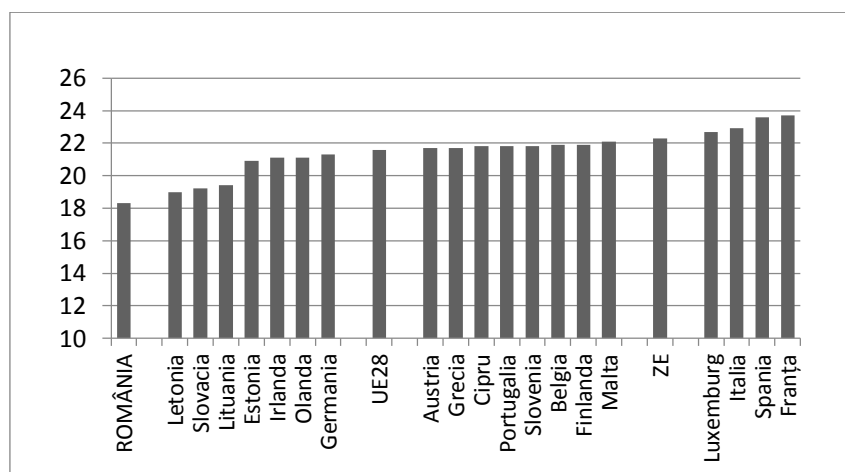
de ani la bărbați se înregistrează în Italia, Spania, Cipru, Luxemburg, Olanda și Malta, iar la femei, valori cu cinci ani mai mari, 85-86 de ani în Spania, Franța, Italia, Luxemburg și Cipru. Țările mediteraneene ocupă poziții privilegiate. Decalajul dintre țara noastră și valorile medii pentru populația din ZE19 este de șapte ani la bărbați și de aproape șase ani la femei. Se poate remarca și un decalaj între valorile medii din ZE19 și UE28, favorabil ZE, valorile mai scăzute din România, Bulgaria, Ungaria și chiar Polonia influențând media UE28.

Figura 6A. Speranța de viață la vârsta de 65 de ani în anul 2016, în țările din ZE și în România – ani BĂRBAȚI

Sursa datelor: Eurostat.

Figura 6B. Speranța de viață la vârsta de 65 de ani în anul 2016, în țările din ZE și în România – ani FEMEI

Sursa datelor: Eurostat.

La vârsta de 65 de ani predomină valori ale speranței de viață de 18-19 ani la bărbați și cu patru ani mai mult la femei. Și la această vârstă, valori mai mici sunt consemnate în țările baltice și în Slovacia, iar poziția României este identică cu cea de la speranța de viață la naștere. Diferențele dintre valorile cele mai ridicate și cele mai scăzute ale speranței de viață

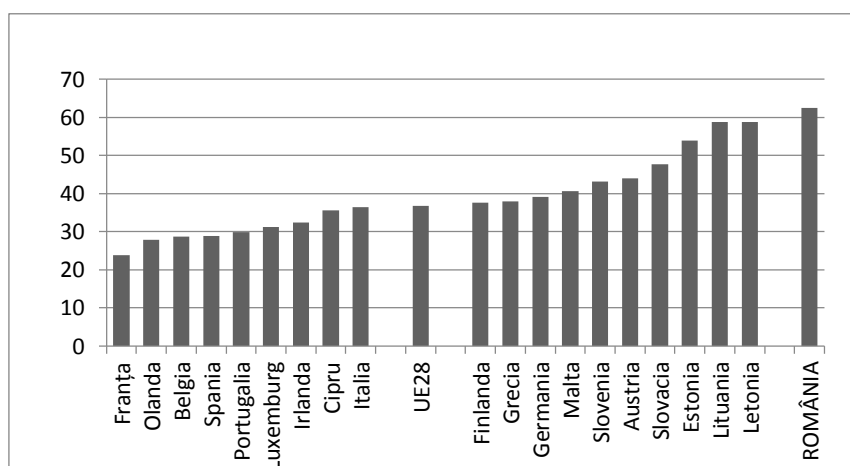
la vârsta de 65 de ani nu au amplexat încă de la speranța de viață la naștere, în toate populațiile, persoanele care ating vârste avansate trecând prin selecție naturală la celelalte vârste și dobândind o rezistență sporită în fața bolii.

O speranță de viață net inferioară celei medii din ZE înseamnă și o speranță mai mică pe întinderea vârstelor active, ceea ce este un dezavantaj pentru țară, pe fondul imperativului creșterii productivității muncii și al reducerii decalajelor de dezvoltare.

Datele Eurostat arată pentru România o stagnare a creșterii speranței de viață și la naștere, și la vârsta de 65 de ani, după anul 2013. Ea confirmă concluzii ale autorului. Rămâne de văzut dacă tendința este una pasageră, cu origini în manifestări conjuncturale ale fenomenului, ori este vorba de evoluții rezultate dintr-o ușoară recrudescență a mortalității pe vârste. Stoparea creșterii speranței de viață, într-un context în care rezervele de reducere a mortalității sunt considerabile, mărește decalajul apreciabil față de celelalte țări din Uniunea Europeană și din zona euro. O consolidare a stagnării ar releva evoluții extrem de negative ale factorilor economici, sociali, culturali și medicali care modelează mortalitatea pe vârste și determină nivelul speranței de viață.

Mortalitatea prin bolile aparatului circulator deține ponderea cea mai ridicată în structura mortalității pe grupe de cauze de deces la nivelul întregii populații din ZE19 – 40 la sută în anul 2015 (pornind de la rate standardizate). În numai două țări, prima grupă de cauze de deces o reprezintă cancerul: Franța și Olanda. După bolile aparatului circulator se plasează cancerul. A treia poziție este deținută de bolile aparatului respirator, iar în a patra poziție se află bolile aparatului digestiv. În patru dintre țările ZE19, ordinea acestor din urmă două grupe de cauze de deces pe țări este inversată – Estonia, Finlanda, Letonia și Lituania. În figura 7 poate fi examinată ierarhia țărilor după ponderea mortalității prin bolile aparatului circulator în ansamblul mortalității. Diferențele sunt considerabile, între 24 la sută în Franța și valori apropiate de 30 la sută în Olanda, Belgia, Spania și Portugalia și aproape 60 la sută în Letonia și Lituania. Valori extrem de ridicate, apropiate de 50 la sută, sunt și cele din Estonia și Slovacia. Fără aceste din urmă patru state, mortalitatea prin cardio-vascular ar avea o pondere de 35 la sută, și nu de 40 la sută. Poziția României este identică cu cea a Letoniei și Lituaniei, cu o imensă mortalitate prin cardio-vascular, depășind 62 la sută.

Figura 7. Ponderea mortalității prin bolile aparatului circulator în ansamblul mortalității în anul 2015, în țările din ZE și în România – în %

Sursa datelor: Eurostat.

Mortalitatea prin bolile aparatului circulator a cunoscut un recul important în țările dezvoltate din Europa începând din anii 1980, odată cu lansarea unor eficiente și bine structurate programe vizând reducerea acestei mortalități. Aceste programe și evoluțiile pozitive care au urmat au constituit o veritabilă *revoluție a cardio-vascularului* în Europa de Vest, prin trei mari componente – schimbarea stilului de viață, noi medicamente și progrese considerabile în tehnologiile medicale și în chirurgia cardiacă. Menținerea mortalității prin cardio-vascular la un nivel extrem de ridicat în țara noastră după anul 1989 este o evoluție surprinzătoare și o analiză a acestei mortalități în țara noastră, în context european, poate ridica semne de întrebare asupra calității stabilirii cauzei de deces și, implicit, asupra veridicității nivelului mortalității prin cardio-vascular.

Migrația externă

Migrația externă a fost și a rămas importantă în țările occidentale din zona euro, libera circulație a persoanei fiind de multă vreme un drept garantat în legislațiile naționale și internaționale. Migrația a avut și are un rol esențial în dezvoltarea economică a țărilor din Europa Occidentală, fie că ne referim la migrația dintre aceste țări ori la cea din alte regiuni și continente spre spațiul european. Rațiuni umanitare și de ordin istoric s-au adăugat celor economice. Fenomenul a căpătat noi caracteristici geografice și dimensiuni apreciabile după anul 1990, odată cu reconfigurarea geopolitică a Europei Centrale și de Est. Fluxurile de migrație din țările ex-comuniste au înregistrat o veritabilă explozie, cele din România plasându-se printre cele mai ridicate. Criza economică și financiară declanșată în anul 2008 a provocat considerabile mișcări de populație în țările europene, cu motivație economică, iar conflictele militare din Siria, Irak, Afganistan și situația politică și economică din multe țări africane au determinat imensele valuri de imigranți spre Europa.

O succintă prezentare a imigrației și emigrației în țările din ZE și în România în anul 2016 conturează doar tabloul recent al migrației în țările din ZE și evidențiază semnificativele particularități ale migrației din/în România. Datele folosite se referă la cele două componente ale migrației – imigrația și emigrația –, iar caracteristicile sunt țara de naștere, cetățenia și țara de reședință obișnuită înainte de imigrare și după emigrare. Sursa datelor este baza de date a Eurostat. Datele sunt prezentate în tabelele următoare în ordinea alfabetică a țărilor din ZE, iar ierarhizarea țărilor după caracteristicile menționate, furnizând o informație comparativă mult mai relevantă, este prezentată în figurile din anexă.

Țările din ZE nu sunt omogene ca istorie a migrației externe, dimensiune comparativă a migrației, politici de imigrare, opțiuni ale migranților asupra destinației. Acestea sunt și caracteristicile migrației în întregul spațiu comunitar. Intrarea în Uniunea Europeană a țărilor din Europa Centrală și de Est în anii 2004 și 2007 a schimbat într-o anumită măsură unele caracteristici ale migrației, iar dezvoltările din România sunt cele mai reprezentative.

În cele 19 țări din ZE au imigrat în anul 2016 aproape 3 milioane de persoane (tabelul 2). O treime dintre acești imigranți au avut drept destinație Germania, în contextul internațional menționat. Criza economică și financiară a avut și ea o contribuție la recrudescența migrației internaționale în țări din ZE. Valori mari ale imigrației din alte țări s-au înregistrat și în Spania –

415 mii de persoane, Franța – 380 mii, Italia – 300 mii. La un nivel mai mic, dar important al imigrației s-au situat Olanda – 189 mii, Austria și Belgia, cu 130 și 123 mii.

Tabelul 2. Imigranți în anul 2015 după țara de naștere, în țările din ZE și în România

Țara	Total imigranți	Țara de naștere – în %				
		Țara raportoare	Țări din UE	Alte țări	Necunoscută	Total
Austria	129509	6,0	46,8	45,2	2,0	100,0
Belgia	123702	12,4	42,1	44,8	0,6	100,0
Cipru	17391	19,6	39,2	41,1	0,0	100,0
Estonia	14822	44,7	24,1	31,2	0,0	100,0
Finlanda	34905	18,1	20,0	58,9	3,0	100,0
Franța	378115	25,0	22,2	52,9	0,0	100,0
Germania	1029852	7,4	37,2	53,4	2,0	100,0
Grecia	116867	22,9	16,5	60,5	0,0	100,0
Irlanda	85185	33,7	33,3	31,6	1,3	100,0
Italia	300823	9,7	18,4	71,9	0,0	100,0
Letonia	8345	47,9	16,2	35,4	0,4	100,0
Lituania	20162	57,3	7,7	35,0	0,0	100,0
Luxemburg	22888	5,8	61,1	32,5	0,6	100,0
Malta	17051	9,6	48,7	41,8	0,0	100,0
Olanda	189232	15,0	32,3	52,8	0,0	100,0
Portugalia	29925	39,4	24,8	35,7	0,0	100,0
Slovacia	7686	14,3	67,0	18,7	0,0	100,0
Slovenia	16623	12,1	19,3	68,6	0,0	100,0
Spania	414746	8,2	25,3	66,5	0,0	100,0
ZE19	2957829	13,2	30,7	55,2	0,9	100,0
ROMANIA	137455	65,5	7,2	26,2	1,1	100,0

Sursa datelor: Eurostat.

Mai mult de jumătate din cele aproape 3 milioane de imigranți în țări din ZE nu au venit din state membre ale Uniunii Europene, ci din alte țări (din Orientul Apropiat și Africa, îndeosebi). În figurile A1, A2 și A3 din anexă poate fi examinată ierarhia imigrației (în procente) având drept țară de naștere a imigranților țări din Uniunea Europeană și din alte țări, ca și imigrația având țara raportoare drept țară de naștere. Doar 13 la sută dintre imigranții în țările ZE19 intră în această ultimă categorie. Se pot distinge particularitățile din Letonia și Lituania, jumătate dintre imigranți fiind născuți în aceste țări. Este vorba de locuitori care după naștere au avut diverse itinerarii migratorii externe și în anul 2016 au imigrat în țara de naștere. În țara noastră, proporția imigranților născuți în România este de 66 la sută, fiind vorba de nașterea unei importante migrații de retur, dar și din Republica Moldova. În toate cele trei țări au avut loc, după anul 1990, importante fluxuri de emigrație. Proporțiile deosebit de mari ale imigranților în cele trei țări (în anul 2016) proveniți din persoane născute în aceste țări indică instalarea în timp a unei migrații de retur, după masivele fluxuri de emigrație din anii anteriori, paralel cu persistența emigrației. Cele trei țări se disting și prin proporții importante ale imigranților născuți în alte țări nemembre ale UE, iar acești imigranți ar putea fi cetățeni ai Letoniei, Lituaniei și României născuți în alte țări din Comunitatea Statelor Independente (foste republici ale URSS) și, respectiv, în Republica Moldova. Explicația este susținută de proporțiile mai ridicate ale imigranților având cetățenia celor trei țări – 59, 71 și, respectiv, 87 la sută (tabelul 3 și figurile B1 și B2 din anexă).

**Tabelul 3. Imigranți în țările din ZE și în România,
în anul 2016, după țara de cetățenie**

Țara	Total imigranți	Țara de cetățenie – în %			
		Țara raportoare	Alte țări și fără cetățenie	Necunoscută	Total
		în %	în %	în %	
Austria	129509	7,5	92,4	0,1	100,0
Belgia	129509	14,2	85,2	0,6	100,0
Cipru	17391	20,5	79,5	0,0	100,0
Estonia	14822	48,1	51,9	0,0	100,0
Finlanda	34905	21,9	77,0	1,2	100,0
Franța	378115	36,3	63,7	0,0	100,0
Germania	1029852	10,7	88,6	0,6	100,0
Grecia	116867	26,3	73,7	0,0	100,0
Irlanda	85185	32,9	65,8	1,3	100,0
Italia	300823	12,6	87,4	0,0	100,0
Letonia	8345	58,7	41,0	0,3	100,0
Lituania	20162	70,5	29,5	0,0	100,0
Luxemburg	22888	5,8	94,1	0,1	100,0
Malta	17051	8,1	91,9	0,0	100,0
Olanda	189232	22,5	76,5	1,0	100,0
Portugalia	29925	49,7	50,3	0,0	100,0
Slovacia	7686	53,0	47,0	0,0	100,0
Slovenia	16623	17,2	82,8	0,0	100,0
Spania	414746	15,1	84,9	0,0	100,0
ZE19	2957829	18,2	81,4	0,4	100,0
ROMÂNIA	137455	87,0	13,0	0,0	100,0

Sursa datelor: Eurostat.

În proporție de 87 la sută, imigranții în România în anul 2016 au cetățenia română, la o valoare medie de numai 18 la sută în țările ZE19, unde predomină imigranți din alte țări și fără cetățenie (81 la sută). Proporția foarte ridicată din România poate fi și expresia existenței (ori a consolidării) unei emigrații pe durata medie de câțiva ani, în raport cu emigrația pe durată lungă ori definitivă.

Cei mai mulți dintre imigranții în țările din ZE – 57 la sută – au avut reședința în țări din afara UE (tabelul 4 și figurile C1 și C2 din anexă). În România predomină net imigranții din țări ale UE – 74 la sută, țări spre care s-au îndreptat și se îndreaptă emigranții români.

**Tabelul 4. Imigranți în țările din ZE și în România, în anul 2016,
după țara de reședință anterioară**

Țara	Total imigranți	Țara de reședință anterioară – în %			Total
		Țări din UE	Țări din afara UE	Necunoscută	
Austria	129509	51,6	44,7	3,8	100,0
Belgia	123702	58,1	41,5	0,3	100,0
Cipru	17391	55,1	44,9	0,0	100,0
Estonia	14822	63,2	31,8	5,0	100,0
Finlanda	34905	37,0	62,3	0,7	100,0
Franța	378115	35,8	64,2	0,0	100,0
Germania	1029852	43,2	49,0	7,8	100,0
Grecia	116867	36,8	63,2	0,0	100,0
Irlanda	85185	54,1	45,9	0,0	100,0

Țara	Total imigranți	Țara de reședință anterioară – în %			Total
		Țări din UE	Țări din afara UE	Necunoscută	
Italia	300823	25,0	75,0	0,0	100,0
Letonia	8345	57,3	42,7	0,0	100,0
Lituania	20162	55,1	44,8	0,1	100,0
Luxemburg	22888	93,1	6,9	0,0	100,0
Malta	17051	59,0	41,0	0,0	100,0
Olanda	189232	44,2	55,1	0,7	100,0
Portugalia	29925	50,3	49,7	0,0	100,0
Slovacia	7686	80,0	20,0	0,0	100,0
Slovenia	16623	30,7	69,3	0,0	100,0
Spania	414746	30,9	69,1	0,0	100,0
ZE19	2957829	40,6	56,5	3,0	100,0
ROMÂNIA	137455	73,6	25,3	1,1	100,0

Sursa datelor: Eurostat.

Țările din ZE sunt destinații importante ale migrației internaționale, dar reprezintă în același timp un spațiu de emigrație considerabilă atât spre alte țări din Uniunea Europeană, cât și spre țări din afara teritoriului comunitar. Aproape 2 milioane de persoane au emigrat în anul 2016 din țări ale ZE. În proporție de 48,7 la sută, destinația emigrării a fost o altă țară din UE, spre țări din afara UE au emigrat 42,5 la sută, iar 8,8 la sută au emigrat spre țări necunoscute (tabelul 5 și figurile D1-D3). Din cele 208 mii de emigranți din România, 96 la sută au emigrat spre alte țări din UE.

Tabelul 5. Emigranți din țările ZE și din România, în anul 2016, după țara următoarei reședințe

Țara	Total emigranți	Țara următoarei reședințe – în %			
		Țări din UE	Țări din afara UE	Necunoscută	Total
Austria	64428	56,6	34,5	8,9	100
Belgia	92471	65,4	34,1	0,5	100
Cipru	14892	31,0	69,0	0,0	100
Estonia	13792	78,2	18,0	3,8	100
Finlanda	18082	65,3	31,7	3,1	100
Franța	309805	29,0	66,0	5,0	100
Germania	533762	38,1	33,8	28,1	100
Grecia	106535	51,4	48,6	0,0	100
Irlanda	62056	53,7	46,3	0,0	100
Italia	157065	63,0	37,0	0,0	100
Letonia	20574	73,6	26,4	0,0	100
Lituania	50333	76,7	23,3	0,0	100
Luxemburg	13442	83,5	16,5	0,0	100
Malta	8303	65,8	34,2	0,0	100
Olanda	111477	56,1	43,9	0,0	100
Portugalia	38273	75,6	24,0	0,4	100
Slovacia	3801	84,9	15,1	0,0	100
Slovenia	15572	60,4	39,6	0,0	100
Spania	327325	53,7	46,3	0,0	100
ZE19	1961988	48,7	42,5	8,8	100
ROMÂNIA	207578	96,4	3,6	0,0	100

Sursa datelor: Eurostat.

Proporții dominante de emigranți spre alte țări din spațiul comunitar găsim în 16 din cele 19 țări din ZE, cu valori mai ridicate în țările baltice, Portugalia și Luxemburg. În schimb, emigranții din Franța și Germania au drept destinații majore țări din afara UE și, respectiv, destinații necunoscute, în cazul Germaniei. Este de admis că în acest din urmă caz este vorba de imigranți ajunși în Germania cu imensele valuri de migranți din Siria, Afganistan, Irak, Africa și care au emigrat apoi spre alte destinații necunoscute (din Europa ori din alte regiuni).

Datele asupra țării de naștere a emigranților din ZE, disponibile pentru 13 țări (tabelul 6 și figurile E1-E4 din anexă), indică o proporție relativ echilibrată a emigranților născuți în țările din ZE, în alte țări din UE și în țări din afara UE, la nivelul ansamblului emigranților, și primatul țării raportoare la țările baltice și Slovacia, cu proporții de 70-80 la sută. Propensiunea spre emigrare este mai mare la persoanele care s-au născut în alte țări și au imigrat cândva în țări din ZE. Proporția cea mai ridicată a emigranților născuți în țara raportoare este însă în România, cu 96 la sută.

Tabelul 6. Emigranți din țările ZE și din România, în anul 2016, după țara de naștere

Țara	Total emigranți	Țara de naștere - în %				
		Țara raportoare	Țări din UE	Țări din afara UE	Necunoscută	Total
Austria	64428	22,4	45,9	31,4	0,2	100
Belgia	92471	30,2	36,5	33,0	0,3	100
Estonia	13792	64,9	17,5	17,5	0,1	100
Finlanda	18082	52,5	18,3	19,8	9,5	100
Germania	533762	37,9	29,1	30,4	2,6	100
Italia	157065	57,9	14,1	28,0	0,0	100
Letonia	20574	78,4	5,0	16,6	0,0	100
Lituania	50333	82,7	5,8	11,5	0,0	100
Luxemburg	13442	18,9	57,6	22,6	0,9	100
Olanda	111477	37,4	29,1	33,5	0,1	100
Slovacia	3801	83,8	12,3	3,8	0,0	100
Slovenia	15572	45,5	15,9	38,6	0,0	100
Spania	327325	21,1	33,5	45,4	0,0	100
ZE (13 țări)	1422124	37,7	28,3	32,9	1,1	100
ROMÂNIA	207578	95,8	1,4	1,4	1,5	100

Sursa datelor: Eurostat.

La nivelul celor 19 țări din ZE, 52 la sută dintre emigranți au avut cetățenia țării din care au emigrat (tabelul 7). Există însă variații considerabile între țări: în statele baltice și în Slovacia, țări intrate mai târziu în ZE și având istorii particulare de migrație internațională înainte de anul 1990, proporțiile emigranților având cetățenia țării sunt considerabil mai importante (figurile F1-F3 din anexă).

Tabelul 7. Emigranți din țările ZE și din România în anul 2016, după țara de cetățenie

Țara	Total emigranți	Țara de cetățenie - în %				
		Țara raportoare	Țări din UE	Țări din afara UE	Fără cetățenie și necunoscută	Total
Austria	64428	23,7	48,7	27,5	0,2	100
Belgia	92471	33,2	41,2	25,4	0,2	100
Cipru	14892	14,2	24,2	61,6	0,0	100
Estonia	13792	66,3	17,8	15,9	0,0	100
Finlanda	18082	58,6	19,3	15,2	6,9	100
Franța	309805	84,0	7,0	9,0	0,0	100
Germania	533762	42,2	29,6	27,9	0,3	100
Grecia	106535	51,4	19,6	29,0	0,0	100
Irlanda	62056	49,7	30,3	19,9	0,2	100
Italia	157065	72,9	12,8	14,3	0,0	100
Letonia	20574	80,8	2,6	16,5	0,0	100
Lituania	50333	91,5	0,3	8,1	0,0	100
Luxemburg	13442	15,7	67,0	17,2	0,1	100
Malta	8303	11,5	38,9	49,6	0,0	100
Olanda	111477	47,9	30,1	16,4	5,6	100
Portugalia	38273	97,2	1,1	1,4	0,3	100
Slovacia	3801	96,7	1,6	1,8	0,0	100
Slovenia	15572	56,6	14,2	29,2	0,0	100
Spania	327325	27,4	36,7	35,9	0,0	100
ZE19	1961988	51,6	24,9	23,1	0,5	100
ROMÂNIA	207578	99,6	0,3	0,1	0,0	100

Sursa datelor: Eurostat.

Din România au emigrat în anul 2016 aproape exclusiv cetățeni români. Modesta imigrație din alte țări după anul 1989 poate explica situația.

*

Migrația internațională în țările din zona euro în anul 2016 poartă încă amprenta evoluțiilor din anii crizei migrației și cei ai crizei economice și financiare. Țările dezvoltate mari din ZE și din spațiul comunitar vor continua să aibă nevoie de mână de lucru străină pentru unele ramuri și sectoare ale economiilor naționale care nu prezintă interes pentru naționali. România va continua să fie un furnizor de forță de muncă, chiar dacă resursele potențiale sunt în declin, prin atragerea în măsură crescândă a vârstelor de muncă din generațiile mici, născute după anul 1989.

Structura pe vârste a populației și unele implicații economice

Structura pe vârste a populației în țările ZE cunoaște particularități importante, cu origini în evoluțiile de durată ale natalității, speranței de viață pe vârste, imigrației și emigrației. Implicații economice ale structurii pe vârste pot fi identificate prin raportul dintre populația de vârstă tânără, adultă și vârstnică, având în vedere dependența economică a tinerilor și vârstnicilor în raport cu populația adultă, predominant activă economic. În același timp, aceste particularități din structura pe vârste conturează unele evoluții demografice viitoare, prin dinamica internă a demograficului. Datele din tabelul 8 se referă la structura pe trei grupe mari de vârstă și la raportul dintre populația tânără și vârstnică, pe de o parte, și populația adultă, pe de altă parte. Nu trebuie omis faptul că ne aflăm în fața unor indicatori de structură, cu toate limitele lor.

**Tabelul 8. Structura populației pe trei grupe mari de vârstă
și raporturi de dependență în țările din ZE19, în România și în UE28
(la începutul anului 2017)**

Țara	Proporția populației în trei grupe mari de vârstă – în %			Raport de dependență – la 100 de persoane în vârstă de 20-64 de ani		
	0-19 ani	20-64 de ani	65 de ani și peste	Al tinerilor*	Al vârstnicilor**	Al tinerilor și vârstnicilor
Austria	19,6	61,9	18,5	31,6	29,9	61,6
Belgia	22,6	59,0	18,5	38,2	31,3	69,5
Cipru	22,2	62,2	15,6	35,7	25,0	60,7
Estonia	20,8	59,9	19,3	34,7	32,3	67,0
Finlanda	21,7	57,4	20,9	37,7	36,4	74,1
Franța	24,5	56,3	19,2	43,5	34,1	77,6
Germania	18,4	60,3	21,2	30,6	35,2	65,7
Grecia	19,4	59,0	21,5	32,9	36,5	69,4
Irlanda	27,5	59,0	13,5	46,6	22,9	69,5
Italia	18,3	59,4	22,3	30,8	37,6	68,4
Letonia	20,0	60,1	19,9	33,2	33,1	66,3
Lituania	20,2	60,5	19,3	33,4	31,9	65,3
Luxemburg	21,9	63,9	14,2	34,2	22,3	56,5
Malta	19,2	62,0	18,8	31,0	30,4	61,4
Olanda	22,3	59,2	18,5	37,8	31,3	69,0
Portugalia	19,4	59,5	21,1	32,6	35,5	68,1
Slovacia	20,6	64,4	15,0	31,9	23,3	55,2
Slovenia	19,5	61,6	18,9	31,6	30,7	62,3
Spania	19,8	61,2	19,0	32,4	31,0	63,4
ZE19	20,5	59,4	20,1	34,5	33,9	68,4
ROMÂNIA	21,0	61,2	17,8	34,4	29,1	63,5
UE28	20,9	59,7	19,4	35,0	32,6	67,6

Notă: * Persoane tinere (0-19 ani) la 100 de persoane adulte (20-64 de ani); ** persoane vârstnice (65 de ani și peste) la 100 de persoane adulte (20-64 de ani).

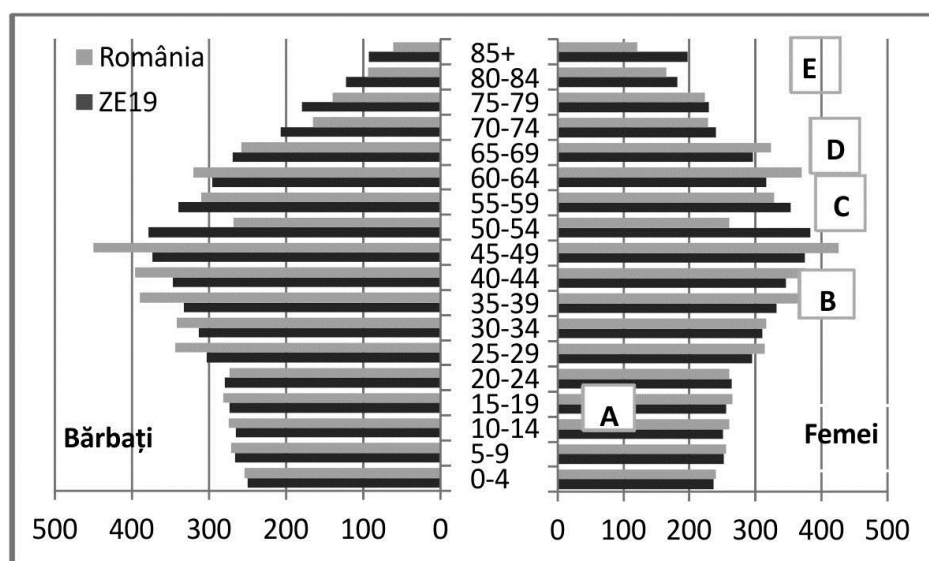
Sursa datelor: Eurostat.

Populația tânără, cea în vârstă de 0-19 ani, are ponderea cea mai ridicată în țări care au avut și au o natalitate mai ridicată: Irlanda, Franța, Belgia, Cipru, Olanda. Sub nivelul mediu din ZE19 – 20 la sută – se află Italia, Germania, Portugalia, Grecia, țări cu natalitate mai mică. România are o proporție identică cu cea medie din ZE19 – 21 la sută. La această valoare contribuie, prin influență structurală, și dimensiunea și ponderea, mai mici, ale populației în vârstă de 65 de ani și peste. Variații sensibile pot fi identificate la proporția populației adulte, de 20-64 de ani, cu valori de 61-64 la sută în Slovacia, Luxemburg, Cipru, Malta, Austria, Slovenia și Spania, în timp ce valori considerabil mai mici se înregistrează în Franța – 56 la sută, Finlanda – 57, Belgia, Irlanda, Grecia și Olanda – 59 la sută. În aceste țări cu nivel mai scăzut, influența vine și de la nivelul natalității și/ori de la gradul de îmbătrânire a populației. Proporția din țara noastră este relativ ridicată, de 61 la sută, și favorizată de mărimea generațiilor mari de după anul 1966, aflate încă în această grupă de vârstă. În fine, gradul de îmbătrânire demografică, ilustrat de proporția populației în vârstă de 65 de ani și peste, atinge nivelul cel mai ridicat în Italia – 22 la sută, urmată de Grecia, Germania, Portugalia și Finlanda, cu valori apropiate de 21 la sută. Proporții mai reduse ale vârstnicilor – de 14-16 la sută – se înregistrează în Irlanda, Luxemburg, Slovacia și Cipru. Cu o proporție de 18 la sută, România se plasează în grupa țărilor mai puțin îmbătrânite demografic. Dimensiunea populației în vârstă de 20-64 de ani și nivelul speranței de viață la vârstele avansate motivează poziția. Cele trei structuri trebuie evaluate comparativ, având în vedere efectele

structurale. De asemenea, nu poate fi omisă complexa influență pe care o poate avea migrația internațională asupra populației din cele trei grupe de vârstă. În figurile G și H din anexă pot fi examinate ierarhiile țărilor după ponderile populației din cele trei grupe de vârstă.

O privire asupra întregii structuri pe vârste a populației din cele 19 țări ale ZE și din România, prin intermediul piramidelor comparabile construite cu efective standard de 10 mii de locuitori ale celor două populații, prezentate în figura 8, nu indică particularități la vârstele tinere în secțiunea A a piramidelor, nivelul scăzut al natalității în ultimele două decenii fiind similar în cele două populații.

Figura 8. Structura pe sexe și vârste a populației din țările ZE19 și din România (la 1 ian. 2017. Piramide comparabile la 10000 de locuitori)

Sursa datelor: Eurostat.

Pot fi însă observate trei particularități ale structurii din România, provenind din mari variații ale natalității în trecut: în secțiunea B – efective mai mari la vârstele de 25-50 de ani, provenind din generațiile mari născute în anii politicii pronataliste forțate de după anul 1966; în secțiunea C – efective mai mici, provenite din generațiile în scădere numerică drastică din anii 1960-1966; în secțiunea D – efective mai mari la vârstele de 60-64 de ani, cu origini în anii cu natalitate foarte ridicată, 1948-1955. În fine, populația din ZE19 este mai îmbătrânită demografic, proporția populației în vârstă de 65 de ani și peste fiind mai ridicată decât în România (prezentată în figura G3 din anexă), contribuția majoră revenind unei speranțe de viață mai ridicate în țările ZE.

Structura populației pe grupe mari de vârstă furnizează o primă informație asupra implicațiilor economice, din perspectiva sarcinii economice a societății în raport cu susținerea populației inactive economic, constituită din copii și persoane vârstnice, subpopulații având o participare redusă la activitatea economică. O viziune mai semnificativă ne este oferită de raportul de dependență a tinerilor și vârstnicilor față de populația în vârstă de 20-64 de ani, predominant activă economic (tabelul 8).

Valoarea medie a raportului de dependență a tinerilor la nivelul populației din ZE19 este de aproape 35 de persoane în vârstă de 0-19 ani la 100 de persoane în vârstă de 20-64 de ani. Un nivel apreciabil mai ridicat al raportului întâlnim în Irlanda și Franța – 47 și 44, țări în care natalitatea a avut și are o valoare mai ridicată. Urmează trei țări cu un raport de 38 de tineri la 100 de adulți –

Belgia, Olanda, Finlanda. Valori inferioare ale indicatorului, de 31-32, sunt în Germania, Italia, Malta, Slovenia, Austria, Slovacia și Spania. Nivelul natalității determină raportul de dependență a tinerilor, dar, în acest clasament, o influență are și dimensiunea populației adulte, modelată de evoluția pe termen lung a natalității, dar și de aportul migrației nete de populație adultă. Valoarea raportului în țara noastră este identică cu cea medie din ZE19 – 34 de tineri la 100 de adulți.

Cel de-al doilea raport de dependență indică numărul persoanelor vârstnice la 100 de adulți (20-64 de ani) și poartă amprenta gradului de îmbătrânire demografică. Pentru populația ZE19, raportul este de 34. Revin 34-38 de vârstnici în Italia, Grecia, Finlanda, Portugalia, Germania și Franța, iar în cealaltă parte a clasamentului găsim valori de 22-25 în Luxemburg, Irlanda, Slovacia și Cipru. Și în cazul acestui indicator există influențe combinate ale ponderii populației vârstnice, speranței de viață la aceste vârste, dar și rolului complex al migrației prin intermediul populației de vârstă adultă. În țara noastră se înregistrează 29 de vârstnici la 100 de adulți, raport sub cel mediu în ZE19, o influență având dimensiunea relativ mare a populației adulte, prin aportul generațiilor mari de după anul 1966.

Raportul total de dependență, tineri și vârstnici la 100 de adulți, este mai echilibrat decât cele două rapoarte, prin compensare. Valoarea medie este de 68 de persoane. Franța și Finlanda se detașează cu valori de 78 și 74, urmate de un pluton consistent de țări cu valori de 65-70 de tineri și vârstnici la 100 de adulți. Nivelul inferior îl găsim în Slovacia – 55 și Luxemburg – 57. În țara noastră, nivelul indicatorului este de 63 de tineri și vârstnici la 100 de adulți, dar toate abordările prospective indică o recrudescență considerabilă după anul 2030, odată cu intrarea în grupa de vârstă 65 de ani și peste a generațiilor mari de după anul 1966. Clasamentul țărilor după valorile celor trei rapoarte este prezentat în figurile H1-H3 din anexă și cititorul interesat poate remarca ansamblul particularităților.

Perspectivile populației

Datele folosite provin din ultima serie de proiectări elaborate de Eurostat, publicate în anul 2017 – *Population projections 2015 at national level (base year 2015) – Proj-15n* (https://ec.europa.eu/eurostat/data/database?node_code=proj), varianta reținută este *Baseline Projections*, constituind varianta principală. În această variantă se prevede o creștere a fertilității, ascensiunea în continuare a speranței de viață la naștere și includerea migrației externe ca migrație netă în număr de persoane. Pentru țara noastră, scenariul prevede creșterea ratei fertilității totale de la 1,47 copii la o femeie în anul 2015 la 1,87 copii la o femeie în anul 2050. Speranța de viață la naștere ar urma să progreseze la femei de la 78,5 ani în anul 2015 la 85,3 ani în anul 2050, iar la bărbați de la 71,2 ani la 79,9 ani. În ceea ce privește migrația externă, se prevede o reducere a migrației nete negative de la 58 mii de persoane în anul 2015 la numai 8,9 mii de persoane în anul 2040 și atingerea unei migrații nete pozitive de 7,7 mii de persoane în anul 2050. În tabelul 9 sunt prezentate valorile proiectate ale componentelor creșterii naturale și ale migrației externe nete, în varianta de bază a proiectărilor (*Baseline*).

Tabelul 9. Creșterea naturală și migrația externă netă în perioada 2015-2050, în țările zonei euro și în România, în varianta de bază a proiectărilor Eurostat 2015

Țara	Numărul născuților - în mii -	Numărul decedaților - în mii -	Creșterea/ scăderea naturală - în mii -	Migrația externă netă - în mii -	Creșterea/scăderea numărului populației în perioada 2015-2050 - în mii de loc.
Austria	3239	3444	-206	1879	+1674
Belgia	4815	4380	435	1662	+2097
Cipru	304	271	34	107	+141
Estonia	458	574	-116	56	-60
Finlanda	2031	2271	-240	452	+212
Franța	30053	24745	5308	2770	+8078
Germania	26235	35769	-9534	10841	+1307
Grecia	2601	4494	-1893	-103	-1996
Irlanda	2202	1474	728	363	+1091
Italia	16505	25446	-8941	6951	-1989
Letonia	587	920	-333	-154	-487
Lituania	782	1283	-501	-475	-976
Luxemburg	293	207	86	295	+382
Malta	167	173	-5	90	+84
Olanda	7009	6578	430	1910	+2341
Portugalia	2608	4316	-1708	397	-1311
Slovacia	1789	2169	-379	207	-172
Slovenia	681	840	-159	138	-21
Spania	16404	17698	-1294	4162	+2868
ZE	118762	137051	-18289	31550	+13260
ROMÂNIA	6207	8599	-2392	-1208	-3600

Sursa datelor: Eurostat.

La nivelul ZE19, populația rezidentă ar urma să aibă o scădere naturală de 18,3 milioane de locuitori în perioada 2015-2050. Migrația netă pozitivă (îndeosebi în Germania, Spania, Franța, Olanda) va depăși însă acest nivel al scăderii naturale, ajungând la 31,6 milioane de persoane, și populația din țările ZE va cunoaște o creștere de 13,3 milioane de locuitori până la mijlocul secolului. În 12 țări se apreciază că se va înregistra o scădere naturală a populației, mortalitatea depășind nivelul natalității: Austria, Estonia, Finlanda, Germania, Grecia, Italia, Letonia, Lituania, Malta, Portugalia, Slovacia, Slovenia și Spania. În Grecia, Letonia și Lituania, scăderii naturale i se va alătura și migrație netă negativă. În Austria, Finlanda, Germania, Malta și Spania, scăderea naturală va fi inferioară migrației nete pozitive și numărul populației nu va fi în declin.

Urmarea evoluțiilor celor două componente este dinamica numărului populației în țările din ZE19 și în România până la mijlocul secolului (tabelul 10). În opt dintre statele membre ale ZE19, populația ar urma să fie în declin. Prezența țărilor baltice nu surprinde, evoluțiile de după anul 1990 conturau dezvoltările negative viitoare. Neașteptate ori mai puțin așteptate sunt evoluțiile negative din Grecia, Italia, Slovacia, Slovenia și Portugalia. Dintre cel 12 țări cu scădere naturală până în anul 2050, în cinci, migrația pozitivă ar urma să depășească declinul natural și populația să fie în progres numeric – Austria, Finlanda, Germania, Malta și Spania.

Tabelul 10. Populația din țările ZE19 și din România în anul 2015 și cea proiectată până la mijlocul secolului în varianta principală (*Baseline*) a proiectărilor Eurostat, în mii de locuitori

	2015	2020	2025	2030	2040	2050	Creștere/scădere în perioada 2015-2050	
							În mii de loc.	În %
Austria	8576	9005	9366	9676	10088	10248	1671	19,5
Belgia	11209	11580	11932	12264	12844	13273	2064	18,4
Cipru	847	869	896	920	954	984	137	16,2
Estonia	1313	1318	1315	1306	1284	1257	-56	-4,3
Finlanda	5472	5562	5642	5698	5722	5688	216	3,9
Franța	66415	67819	69181	70525	72916	74377	7962	12,0
Germania	81198	83752	84369	84613	84134	82687	1489	1,8
Grecia	10858	10560	10252	9945	9420	8919	-1939	-17,9
Irlanda	4629	4852	5021	5146	5396	5693	1064	23,0
Italia	60796	60719	60541	60350	59982	58968	-1827	-3,0
Letonia	1986	1912	1831	1744	1599	1506	-480	-24,2
Lituania	2921	2750	2581	2411	2129	1957	-964	-33,0
Luxemburg	563	629	693	755	861	938	375	66,7
Malta	429	453	473	489	506	513	84	19,5
Olanda	16901	17411	17922	18393	19036	19235	2335	13,8
Portugalia	10375	10210	10042	9880	9554	9116	-1258	-12,1
Slovacia	5421	5459	5478	5464	5373	5262	-160	-2,9
Slovenia	2063	2076	2083	2080	2066	2045	-18	-0,9
Spania	46450	46562	46776	47110	48245	49257	2808	6,0
ZE19	338422	343496	346394	348770	352107	351925	13503	4,0
ROMANIA	19871	19259	18642	18024	17070	16331	-3539	-17,8
ZE19+ România	358292	362755	365036	366794	369177	368256	9964	2,8

Sursa datelor: Eurostat.

La nivelul populației din ZE19, creșterea proiectată în perioada 2015-2050 pare importantă, de 13,5 milioane, dar, în valoare relativă, nu reprezintă decât un progres de 4 la sută.

Declinul populației României ar fi de 3,5 milioane de locuitori, însemnând 18 la sută din populația anului 2015. Ce ar însemna o zonă euro 19+România? Dezvoltările negative din România și-ar pune amprenta pe evoluțiile din întreaga ZE-19+1: ar duce la o creștere de numai 10 milioane de locuitori, și nu de 13,5 milioane, iar în valoare relativă, creșterea populației ar fi de 2,8 la sută față de 4 la sută în ZE-19.

Remarci finale

Istoriile economice, sociale, demografice și politice ale celor 19 țări din zona euro sunt diferite și amprenta diferențelor poate fi sesizată în caracteristicile actuale ale demografiei acestor țări, ca și în dezvoltările previzibile din următoarele decenii. O privire generală reține o creștere naturală predominant negativă ori în diminuare ca dimensiune. Migrația netă este pozitivă în cele mai multe dintre țări, în contextul unor economii dezvoltate, și compensează în unele cazuri declinul natural. Procesul de îmbătrânire demografică este avansat și în ascensiune.

Demografia României este similară cu cea din unele țări din ZE19, cu cele din Europa Centrală și de Est, dominată de scădere naturală și migrație negativă. România ar aduce în ZE o populație importantă ca număr, dar aflată în declin de aproape 30 de ani și cu perspective sumbre în următoarele decenii. Criza demografică prin care trec țările europene este o realitate, iar perspectivele vor agrava starea actuală. Imigrația este indispensabilă pentru țările mari, dezvoltate, iar România va continua să furnizeze forță de muncă atât timp cât se vor menține marile decalaje de venituri și standard general de viață. Criza forței de muncă în unele sectoare

din economia națională se va amplifica prin ajungerea la vârstele de muncă a unor generații mai reduse ca dimensiune și prin emigrație. Se vor adăuga lipsa unui proiect de țară realist și solid, conceput și instalat în societate, instabilitatea instituțională, incertitudinea, starea precară a sectorului de sănătate publică și deteriorarea celui al educației.

Anexă

Figura A1. Imigranți în anul 2016 în țările din ZE și în România după țara de naștere
Țara de naștere = Țara raportoare. Proporții în %

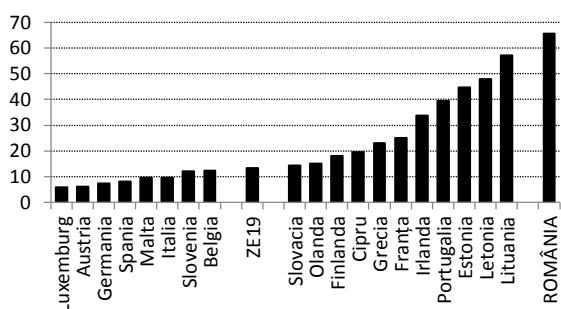

Figura A2. Țara de naștere = Alte țări din UE

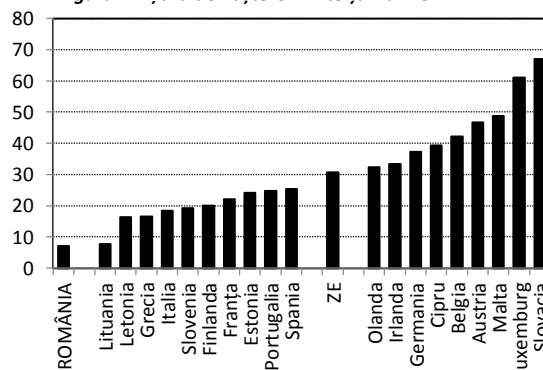

Figura A3. Țara de naștere = Alte țări

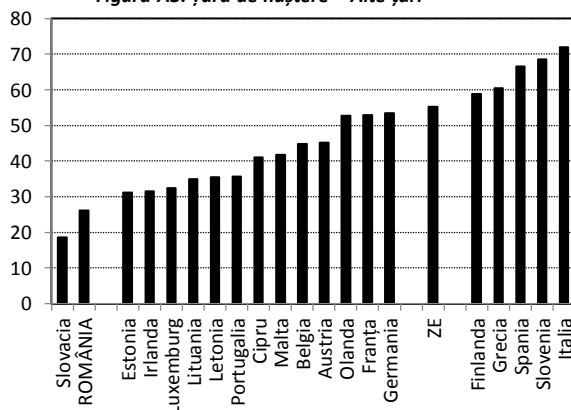

Figura B1. Imigranți în anul 2016 în țările din ZE și în România după țara de cetățenie
Țara de cetățenie = Țara raportoare. Proporții în %

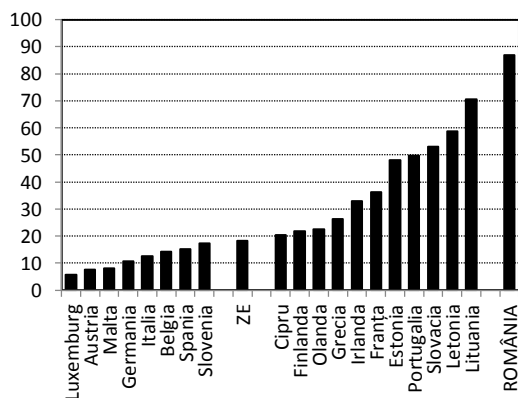

Figura B2. Țara de cetățenie = Alte țări și fără cetățenie

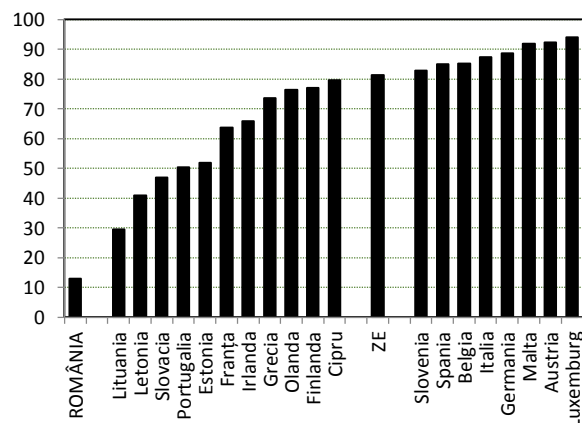

Figura C1. Imigranți în anul 2016 în țările din ZE și în România după țara reședinței anterioare (ȚRA).

ȚRA = Țări din UE.
Proportii în %

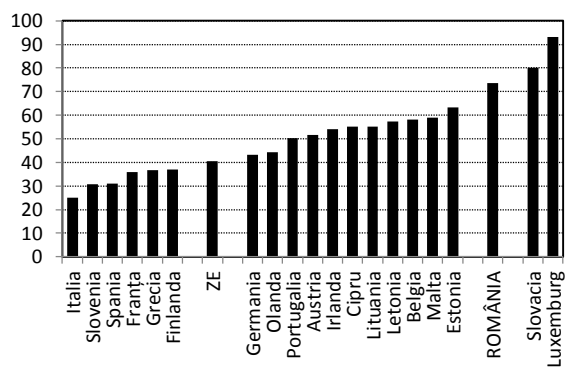

Figura C2. ȚRA = Țări din afara UE

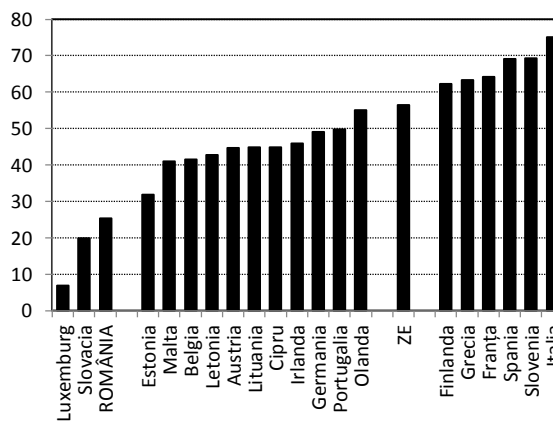

Figura D1. Emigranți în anul 2016 din țările ZE și din România după țara următoarei reședințe (ȚUR).

ȚUR = Țări din UE.
Proportii în %

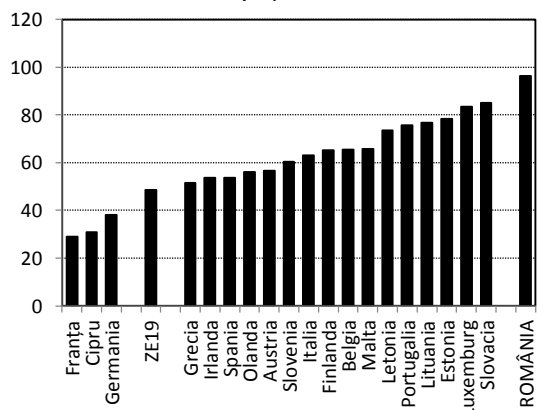

Figura D2. ȚUR = Țări din afara UE

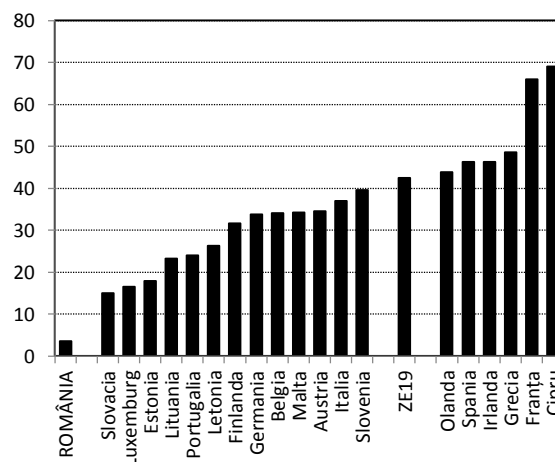

Figura D3. ȚUR = Țară necunoscută

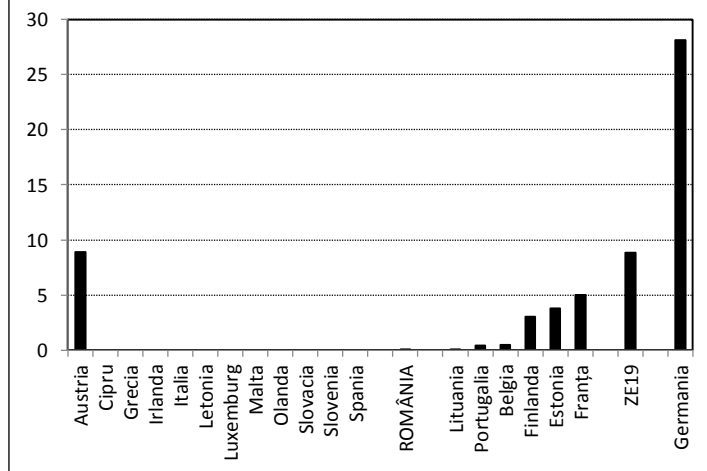

Figura E1. Emigranți în anul 2016 din țările ZE și din România după țara de naștere. Țara de naștere = Țara raportoare. Proportii în %

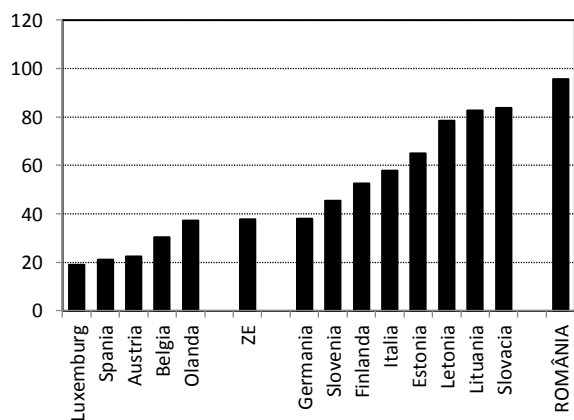

Figura E2. Țara de naștere = Țări din UE

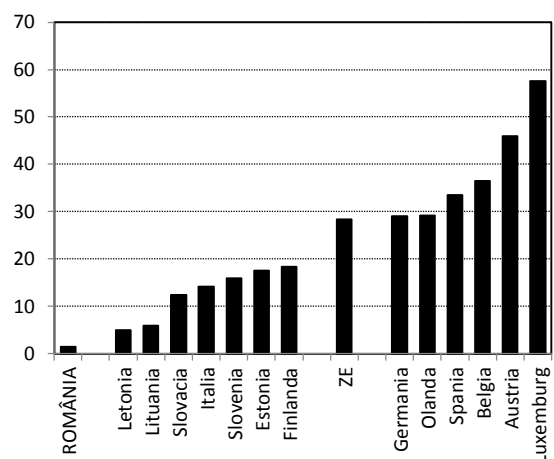

Figura E3. Țara de naștere = Țări din afara UE

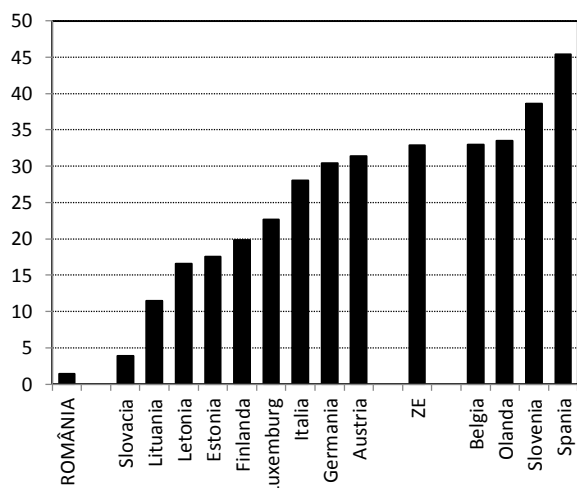

Figura E4. Țara de naștere = Necunoscută

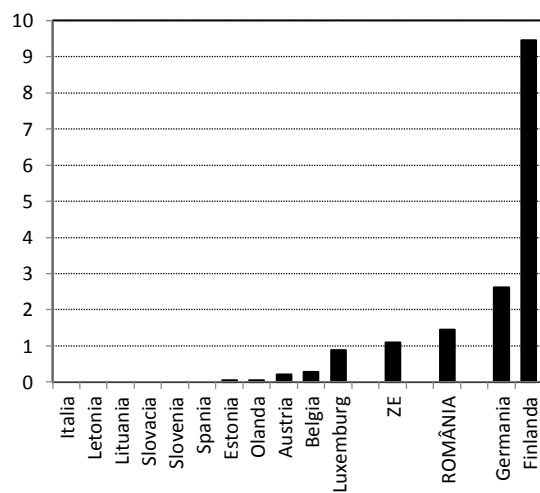

Figura F1. Emigranți în anul 2016 din țările ZE și din România după țara de cetățenie. Țara de cetățenie = Țara raportoare. Proportii în %

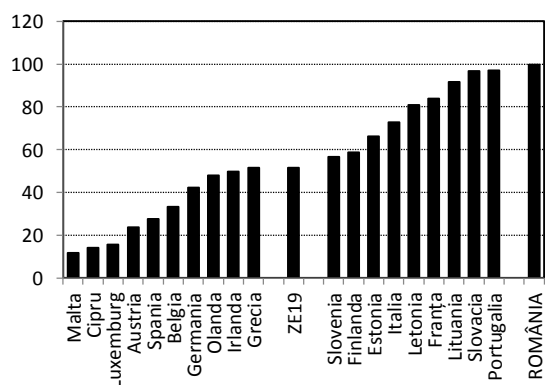

Figura F2. Țara de cetățenie = Țări din UE

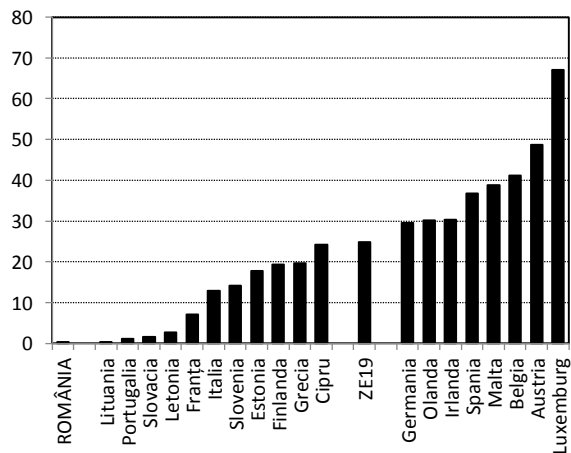

Figura F3. Țara de cetățenie = Țări din afara UE

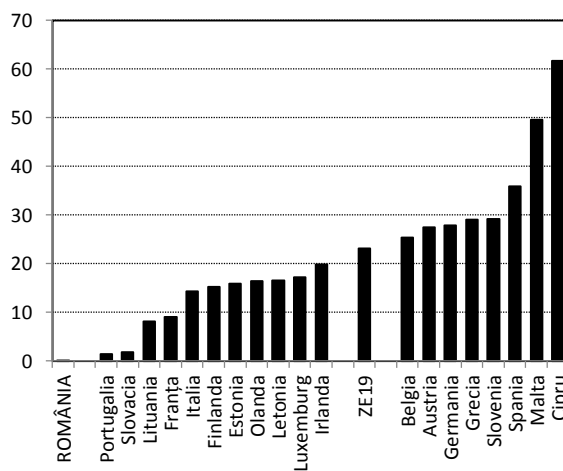

Figura G1. Ponderea populației în vârstă de 0-19 ani în populațiile țărilor din ZE și în România la 1 ian. 2017 - în %

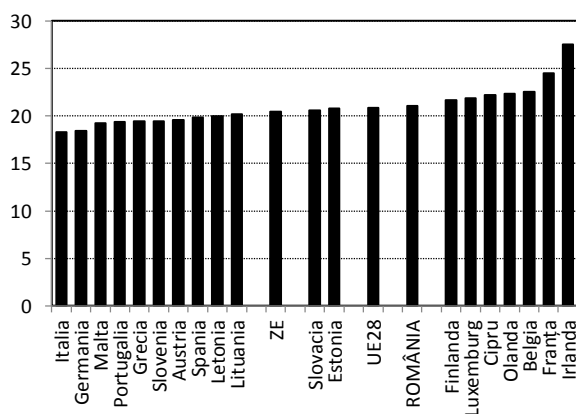

Figura G2. Ponderea populației în vârstă de 20-64 de ani - în %

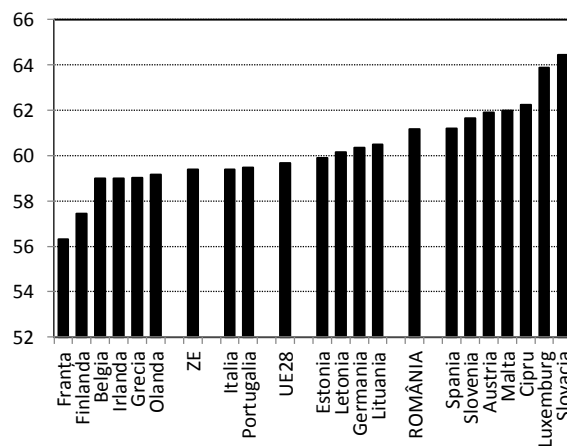

Figura G3. Ponderea populației în vârstă de 65 de ani și peste - în %

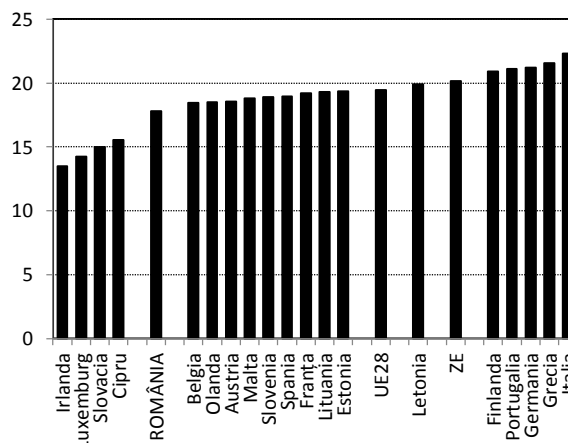

Figura H1. Raportul de dependență a tinerilor în populațiile țărilor din ZE și în România la 1 ian. 2017

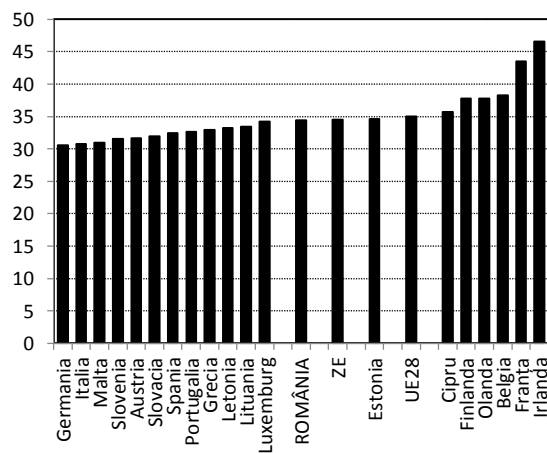

Figura H2. Raportul de dependență a vârstnicilor

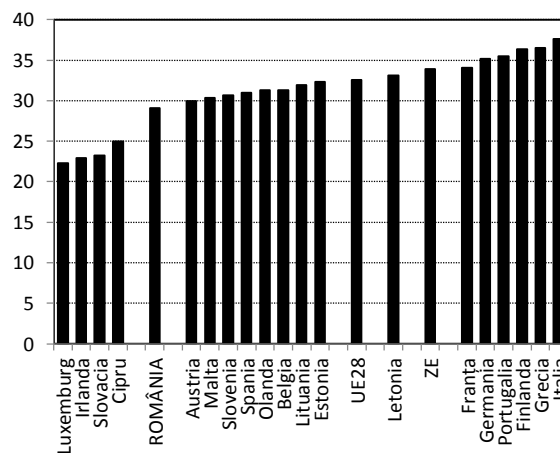
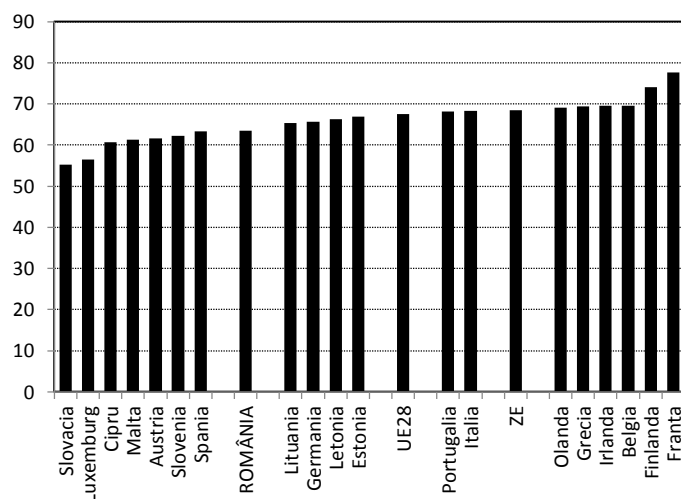

Figura H3. Raportul total de dependență

Sursa datelor: Eurostat.

4.4.7. Decalaje și deziderate din perspectiva standardului și a calității vieții populației, a educației și a cercetării²⁰

România a aderat la Uniunea Europeană în acord cu ideea de „convergență” la criteriile de la Copenhaga. Proiectul european are însă numeroase provocări la adresa mării convergenței economice și sociale între și în interiorul statelor membre. Răspunsul la aceste provocări a fost statuat prin mai multe documente strategice la care a aderat și România. Din

²⁰ Institutul de Cercetare a Calității Vieții.

punctul de vedere al convergenței sociale, cele mai importante sunt *Europa 2020* (2010) și *Pilonul european al drepturilor sociale*²¹ (2017).

Măsurile la nivel european au fost transpuse în plan național prin *Acordul de parteneriat 2014-2020* și *Programul național de reformă*, iar România a semnat în luna noiembrie 2017 un memorandum cu tema *Elemente generale de poziționare a României cu privire la „Proclamația interinstituțională privind Pilonul european al drepturilor sociale”*.²²

În acord cu ideea că decalajele sociale sunt în strânsă legătură cu cele economice, măsurate și prin criteriile de convergență la zona euro²³, se impune ca analiza decalajelor de dezvoltare socială dintre România și Uniunea Europeană să se facă în domeniile-cheie, pentru o creștere inteligentă, durabilă și favorabilă incluziunii: educație, cercetare, standard de viață și calitatea vieții.

Analiza convergenței reale a României în domeniul decalajelor sociale s-a făcut prin măsurarea convergenței sociale pe baza unor indicatori-cheie de monitorizare utilizați la nivel european. Atât *Strategia Europa 2020*, cât și *Pilonul european al drepturilor sociale* stabilesc o serie de indicatori-cheie (*headline indicators*) și alți indicatori secundari și/sau contextuali. Monitorizarea implementării acestui pilon social este realizată printr-un *Tablou de bord social* (*Social Scoreboard*) care prezintă valorile indicatorilor-cheie enumerați mai jos:

- valoarea medie la nivel UE;
- dispersia UE. Coeficientul de variație în cadrul UE măsoară convergența de tip sigma ca dispersie generală între statele membre (Comisia Europeană, 2018a, p. 46). Este calculat, conform metodologiei utilizate într-un studiu recent asupra situației dezvoltării sociale la nivelul UE, ca raport între deviația standard și media distribuției pentru ultimul an disponibil. Un nivel scăzut al coeficientului de variație înseamnă o convergență mai mare în cadrul UE. Convergența în sens pozitiv înseamnă o scădere a coeficientului de variație în paralel cu o îmbunătățire a valorii medii europene – *upward convergence* (Comisia Europeană, 2018a, p. 46);
- valoarea medie la nivelul zonei euro;
- distanța dintre valoare medie la nivelul zonei euro și cea la nivel UE;
- valoarea medie națională;
- distanța dintre valoarea medie la nivelul UE și valoarea medie națională;
- rangul României în cadrul Uniunii Europene, în sensul performanței.

Principala sursă a datelor este reprezentată de baza de date Eurostat, accesată în perioada 3-15 septembrie 2018, completate cu informațiile rezultate din studii, documente strategice și rapoarte de implementare relevante pentru domeniul social. La nivelul anului 2018 au identificate țintele pe care România nu le va putea atinge până în 2020.

Analiza datelor privind convergența socială relevă următoarea stare de fapt:

²¹ Pilonul european al drepturilor sociale se adresează tuturor statelor membre, deși inițial acest pilon a fost conceput ca fiind ținut către statele din zona euro (Comisia Europeană, 2017b, p. 8).

²² Memorandumul subliniază că procesul de convergență reală în cadrul Uniunii Europene poate fi realizat numai prin implementarea Pilonului european al drepturilor sociale la nivelul tuturor statelor membre (Guvernul României, 2017).

²³ Între statele membre UE, ponderea populației care este de acord cu introducerea euro este cea mai mare în România (Comisia Europeană, 2018d).

A. Decalaje în domeniul educației

Indicatori	Medie UE	Dispersie UE	Medie zona euro	Diferența între zona euro și UE	Medie RO	Diferență medie UE-RO	Rang ²⁴ RO în cadrul UE
Părăsirea școlară timpurie din sistemele de educație și formare (vârsta 18-24 de ani)	10,6	0,43	11,0	0,4	18,1	-7,5	26
Ponderea absolvenților de studii superioare (vârsta 30-34 de ani)	39,9	0,21	38,4	-1,5	26,3	13,6	28
Participarea adulților la procesul de învățare continuă (vârsta 25-64 de ani), ISCED 0-8	10,8*	0,69*	11,2*	0,4*	1,2*	9,6*	28*

* Date 2016. Codurile indicatorilor: edat_lfse_14, edat_lfse_03, trng_lfse_03.

Sursa: Eurostat, date pentru ultimul an disponibil (2017).

În domeniul educației, România a fixat ținte strategice (Ministerul Educației Naționale, 2016) în relație cu strategiile la nivel european pentru următorii trei indicatori-cheie: (i) *părăsirea școlară timpurie din sistemele de educație și formare* (vârsta 18-24 de ani); (ii) *ponderea absolvenților de studii superioare* (vârsta 30-34 de ani) și (iii) *participarea adulților la procesul de învățare continuă* (vârsta 25-64 de ani). Primii doi indicatori sunt indicatorii-cheie ai *Strategiei Europa 2020*, iar cel de-al treilea este inclus în *Tabloul de bord social*. La nivel european, convergența cea mai mare pare a fi în privința ratei absolvenților de studii superioare. Și în privința ratei de părăsire timpurie, coeficienții de variație au scăzut în timp²⁵, iar media europeană a avut și ea o evoluție bună (prin scăderea ratelor); prin urmare, putem spune că, și în această privință, convergența este pozitivă (*upward convergence*).

Pentru toți indicatorii-cheie din domeniul educației, România înregistrează valori considerabil diferite de media europeană (în sens negativ). În schimb, ținta națională privind *ponderea absolvenților de studii superioare* este realizabilă până în 2020 (26,3 în 2017 față de ținta de 26,7). Aceasta reprezintă de fapt și ținta națională fixată cel mai puțin ambițios față de media europeană – cea mai mare distanță față de ținta europeană (cel puțin 40%). În același timp, ratele de părăsire timpurie a școlii au fost constant ridicate în perioada 2010-2017, iar obiectivul propus până în 2020 (11,3%) nu pare realizabil. Din perspectiva unei posibile soluții de scădere a părăsirii timpurii a școlii²⁶, prin implementarea la nivel național a programelor de tip „Școală după școală” (ȘDS), o analiză recentă identifică următoarele categorii de copii dezavantajați: (i) *copii afectați de sărăcie* (în mediul rural și urban); (ii) *copii romi și copii aparținând altor minorități naționale*; (iii) *copii cu dizabilități și/sau cu cerințe educaționale speciale* (CES); (iv) *copii din sistemul de protecție special* și (v) *copiii cu părinți plecați la muncă în străinătate* (Ministerul Educației Naționale, Banca Mondială, 2017). Același studiu identifică următorul arbore al problemei:

- slaba integrare intersectorială a politicilor publice (bazate pe mecanisme și instrumente adecvate de intervenție) pentru reducerea abandonului școlar;

²⁴ În sensul performanței valorii naționale în cadrul statelor membre UE, unde locul 1 înseamnă cea mai bună performanță în UE.

²⁵ Calcule proprii pe baza datelor Eurostat (scădere de la 0,53 în 2008 la 0,43 în 2017).

²⁶ Strategia privind reducerea părăsirii timpurii a școlii (Ministerul Educației Naționale, 2015a) identifică următoarele grupuri-țintă pentru atingerea țintei naționale: (i) copiii și tinerii care se vor încadra în grupa de vârstă 18-24 de ani în 2020; (ii) copiii și tinerii din familiile cu statut socioeconomic scăzut; (iii) copiii și tinerii din zonele rurale și (iv) populație de etnie romă și alte grupuri marginalizate și subreprezentate.

- cadrul legal fragmentat și neclar pentru implementarea programului „Școală după școală” (ȘDS) pentru copiii din grupurile dezavantajate, în vederea prevenirii abandonului școlar;
- alocare financiară insuficientă de la bugetul de stat pentru finanțarea programului ȘDS, pentru copiii din grupurile dezavantajate;
- deficiențe în coordonarea surselor financiare existente pentru finanțarea programelor ȘDS;
- lipsa de coordonare între diferiții actori care ar trebui să acționeze sinergic și de o manieră strategică (ONG-uri, autorități locale etc.);
- lipsa infrastructurii și a resurselor umane necesare pentru implementarea programelor ȘDS în zonele în care trăiesc copiii din grupurile dezavantajate.

În privința învățării pe tot parcursul vieții, strategia sectorială concluzionează că România are una dintre cele mai scăzute creșteri medii ale ratei de participare, cu performanțe sub progresul minim cerut de Comisia Europeană (Ministerul Educației Naționale, 2015b). Discrepanțe de participare sunt și între sexe și diferite statute privind ocuparea forței de muncă, din cauza insuficienței adaptării și dezvoltării a formelor de sprijin acordat participării adulților, a insuficienței promovării a programelor de formare profesională, a posibilității evaluării rezultatelor învățării dobândite în context nonformal și informal etc. Monitorul educației în UE (Comisia Europeană, 2017a) arată și o corelație directă între învățarea pe tot parcursul vieții și mărimea firmei, participarea la programele de formare profesională crescând odată cu mărimea întreprinderii. Participarea mai depinde și de aria de acoperire și de furnizarea cursurilor obligatorii privind sănătatea și siguranța la locul de muncă, dar și de factorii culturali, care includ reticenta angajatorilor de a angaja persoane în vârstă (Comisia Europeană, 2017a).

Toate aceste nevoi de dezvoltare nu se pot realiza în condițiile de subfinanțare accentuată a sistemului de învățământ. România este pe ultimul loc în UE în această privință, alocarea fiind de 3,1% din PIB față de media europeană de 4,8%.

B. Decalaje în domeniul cercetării-dezvoltării, 2016

Indicator	Medie UE	Dispersie UE	Medie zona euro	Diferență între zona euro și UE	Medie RO	Diferență medie UE-RO	Rang RO în cadrul UE
Investițiile în cercetare-dezvoltare (% din PIB)	2,03	0,56	2,13	0,1	0,48	1,55	27

Cod indicator: t2020_20.

Sursa: Eurostat.

Similar educației, *cercetarea nu se numără printre prioritățile de finanțare la nivel național*. România se află la o distanță semnificativă în ceea ce privește finanțarea pentru cercetare atât față de ținta națională, cât și față de media europeană. Ținta națională de 2% din PIB prevede o finanțare de 1% din partea sectorului public și de 1% din partea sectorului privat și reprezintă valoarea actuală medie la nivel european. România nu va atinge acest obiectiv până în 2020, apreciază și ultimul raport de țară al Comisiei Europene (Comisia Europeană, 2018b). Valoarea actuală pentru România este de 0,48% din PIB, penultima după cazul Letoniei (date 2016)²⁷. În România, con-

²⁷ În cazul Letoniei, este o scădere bruscă în 2016 față de valorile de peste 0,5% înregistrate în perioada 2009-2015, cu un maxim de 0,7% în 2011.

tribuția sectorului privat este puțin mai mare decât cea a sectorului public (0,27% din PIB sector privat față de 0,21% din PIB sector public)²⁸. Pentru România, este posibil ca situația înregistrată pentru anul 2018 să fie ușor modificată în sens pozitiv, datorită următoarelor elemente:

Proiectele din fonduri europene finanțate prin Programul operațional Competitivitate încep să fie implementate. În noiembrie 2017, Ministerul Cercetării și Inovării a anunțat deblocarea a peste 260 milioane euro din fondurile europene dedicate cercetării. Comisia Europeană a confirmat la acea dată că România a îndeplinit condiționalitatea *ex-ante* prin realizarea Raportului final care conține Foaia de parcurs a infrastructurilor de cercetare din România (*Road-map-ul infrastructurilor de cercetare din România*)²⁹.

Sunt preconizate mai multe investiții de la bugetul de stat, inclusiv proiecte finanțate prin PNCD III, dar și elaborarea și implementarea Planului sectorial de cercetare-dezvoltare pentru agricultură și dezvoltare rurală (ADER) 2019-2022, cu o finanțare de 100 milioane euro de la bugetul de stat (Guvernul României, 2018). Bugetul pentru 2018 prevede alocări mai mari cu 15% comparativ cu valorile din 2017 ale bugetului executat.

Cu toate acestea, impactul preconizat al măsurilor planificate nu anticipează atingerea țintei fixate, cu atât mai mult cu cât încă sunt valabile provocările din evaluarea *ex-ante* realizată în 2014 (Ministerul Fondurilor Europene, Ecorys, Lideea, 2014, p. 41-43) pentru programarea fondurilor europene destinate competitivității:

- fragmentarea sectorului de cercetare-dezvoltare-inovare;
- un număr insuficient de cercetători români, cu slabe oportunități de dezvoltare a carierei față de cerințele interne și standardele internaționale. Totalul personalului din cercetare-dezvoltare și al cercetătorilor (echivalent normă întreagă, % din populația activă) era de 0,37% în România în 2016 față de o medie europeană de 1,22%;
- slaba finanțare a sectorului CDI, inclusiv absența capitalului de risc pentru inovația tehnologică rezultată din activitățile de CDI, legături slabe între educație, cercetare și mediul de afaceri și insuficientă interacțiune între instituțiile de învățământ superior și cele de cercetare-dezvoltare cu sectorul privat.

C. Decalaje în domeniul standardului de viață

Indicatori	Medie UE	Dispersie UE	Medie zona euro	Diferența între zona euro și UE	Medie RO	Diferență medie UE-RO	Rang RO în cadrul UE
Rata de ocupare a populației cu vârsta cuprinsă între 20 și 64 de ani	72,2	0,08	71	-1,2	68,8	3,4	23
Rata șomajului (% forța de muncă 15-74 de ani)	7,6	0,53	9,1*	1,5	4,9	2,7	8
Raportul dintre chintila superioară și cea inferioară (S80/S20)	5,2*	0,25*	5,2*	0*	6,5	-1,3	27
Persoane expuse riscului de sărăcie sau de excluziune socială (%)	23,5*	0,29*	23,1*	-0,4*	35,7	-12,2	27
Deprivarea materială severă (% din populație)	6,7	0,82	5,8	-0,9	19,7	-13	26
Remunerarea angajaților pe oră lucrată	23,1	0,61	26,9	3,8	5,6	17,5	27
Disparitatea de gen în ocuparea							

²⁸ În Bulgaria, contribuția sectorului privat este dublă, de 0,57%, în Polonia și Estonia este de peste 0,6%, iar în Republica Cehă este de 1,03%. De remarcat este și că Polonia, Bulgaria și Republica Cehă și-au fixat ținte mai puțin ambițioase de atins pentru acest indicator până în 2020.

²⁹ Sursa: <http://www.research.gov.ro/ro/articol/4684/minister-comunicare-ministrul-cercetarii-i-inovarii-a-reu-it-sa-ob-ina-ridicarea-condi-tionalita-ii-comisiei-europene>.

Indicatori	Medie UE	Dispersie UE	Medie zona euro	Diferența între zona euro și UE	Medie RO	Diferență medie UE-RO	Rang RO în cadrul UE
forței de muncă	11,5	0,52	11,2	-0,3	17,1	-5,6	25
Rata NEET (Not in Education, Employment or Training) (%)	10,9	0,37	11,2	0,3	15,2	-4,3	23
Participarea la politici active pe piața muncii (per 100 de persoane dornice să muncească)	N.A.	-	N.A.	-	4,5*	-	27
Impactul transferurilor sociale (altele decât pensiile) asupra reducerii sărăciei	33,2*	0,35*	32,3*	-0,9*	16,61	16,59	27

*Date 2016, N.A. – datele nu sunt disponibile. Codurile indicatorilor: tepsr_wc110, tesem120, tessi180, tepsr_lm410, tepsr_lm420, tepsr_wc320, tesem060, tipslm90, lmp_ind_actsup, tespm050.

Sursa: Eurostat, date pentru ultimul an disponibil (2017).

Ocuparea forței de muncă prezintă o tendință convergentă la nivel european, iar România are o traiectorie ascendentă. Dintre toți indicatorii-cheie analizați în acest raport, rata de ocupare are cel mai scăzut coeficient de variație. Obiectivul național fixat de România până în 2020 (70% rată de ocupare) poate fi atins, dată fiind tendința de creștere din ultimii ani. Creșterea s-a înregistrat în special în sectoarele industrial și al serviciilor. Cu toate acestea, valoarea națională rămâne una dintre cele mai mici din UE și România are în continuare o serie de provocări majore de adresat.

Oferta de forță de muncă este negativ influențată de tendințele demografice, de migrația pentru muncă și de lipsa de adaptare a competențelor pentru piața actuală a muncii. *Rata de ocupare a noilor absolvenți*³⁰ este în scădere și printre ultimele locuri în Europa. Ponderea populației cu cel puțin competențe digitale de bază este cea mai scăzută din UE și mai mică și decât nivelurile înregistrate în țări din afara spațiului UE, iar finanțarea politicilor active pe piața muncii este foarte scăzută – 0,024% în PIB în 2016. Programele care vizau politici active pe piața muncii finanțate de UE au înregistrat întârzieri, ca și alte proiecte/programe în legătură cu reformele structurale.

Structura ocupării în România este substanțial diferită de contextul european. Agricultură din România include o pondere ridicată de lucrători neremunerați în propria gospodărie și lucrători pe cont propriu în agricultura de subzistență. O parte importantă a persoanelor ocupate în agricultura de subzistență reprezintă un grup vulnerabil, cu acces slab la servicii sociale. Numărul mare de ferme mici (de subzistență și semisubzistență), procentul mare al fermierilor în vârstă, dezvoltarea limitată a oportunităților alternative de ocupare, scăderea populației rurale, în special în rândul tinerilor și al persoanelor calificate, alături de experiența scăzută a parteneriatelor locale și o capacitate limitată a autorităților publice reprezintă în continuare puncte slabe din situația socioeconomică a mediului rural din România (Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, 2018).

Eterogenitatea grupului de tineri NEET trebuie să fie adresată adecvat. Datele actualizate pentru 2017 par să confirme unele tendințe pozitive: rata NEET a scăzut de la 18,1% în 2015 la 15,2% în 2017, fiind însă printre cele mai mari valori în UE și mult peste media europeană (11,6% în 2016). Nivelul din România este apropiat de cele înregistrate în Bulgaria, Grecia și Croația.

³⁰ Cu vârsta de 20-34 de ani și care au finalizat sistemul de învățământ cu 1-3 ani înainte de anul de referință.

Diversitatea grupului NEET în România arată însă o situație mult diferită de media la nivel european³¹.

România a atins deja obiectivul național de 580.000 de persoane scoase din categoria celor expuse la riscul de sărăcie sau de excluziune socială (AROPE), alături de Cehia, Polonia și Croația (Eurostat, 2018). Ultimele date arată o scădere a ratei AROPE în populația din România (de la 38,8% la 35,7% în 2017), dar ea se situează tot pe ultimele locuri din UE. Politicile sociale trebuie să adreseze în mod adecvat și integrat nevoile specifice grupurilor vulnerabile la risc de sărăcie și excluziune socială: (i) persoane sărace³²; (ii) copii și tineri lipsiți de îngrijire și sprijin parental; (iii) persoane vârstnice singure sau dependente; (iv) romi; (v) persoane cu dizabilități; (vi) persoane care trăiesc în comunități marginalizate și (vii) alte grupuri vulnerabile (Teșliuc *et al.*, 2015).

La nivel european, standardul de viață are o traiectorie convergentă, dar România face parte dintr-un grup de țări cu o viteză foarte scăzută de scădere a ponderii populației în stare de deprivare materială severă, alături de Bulgaria și Grecia (Comisia Europeană, 2018a, p. 48). În România, femeile sunt expuse la un risc mai mare de sărăcie sau excluziune socială, iar distribuția indicatorilor care fac parte din indicii agregat diferă și în profil teritorial.

D. Decalaje în domeniul calității vieții

Indicatori	Medie UE	Dispersie UE	Medie zona euro	Diferența între zona euro și UE	Medie RO	Diferență medie UE-RO	Rang RO în cadrul UE
Satisfacția globală cu viața (% ³³)	83	0,18	N.A.	–	57	26	26
Încrederea în instituții (medie)	5,2	0,15	N.A.	–	4,9	0,3	20
Cheltuieli sociale (% în PIB)	30,9	0,21	31,7	0,8	19,3	11,6	27
Nevoi medicale neacoperite, potrivit situației care rezultă din semnalările populației (%)	2,5	1,21	2,3	–0,2	4,7	–2,2	24

N.A. – datele nu sunt disponibile.

Sursa: Eurostat pentru ultimii doi indicatori (coduri indicatori: tepsr_sp110, tespm110), datele Eurobarometru Standard 89 (martie 2018) pentru satisfacția globală cu viața și Eurofound (2017) pentru media încrederii în instituții la nivelul populației.

Institutul de Cercetare a Calității Vieții sublinia în ultimul Raport social realizat (2017) că starea socială a României reprezintă o prioritate de dezvoltare. Decalajele înregistrate față de standardele europene arată că ea a fost ignorată și că sunt necesare atât redefinirea mai realistă și responsabilă a României în context european, cât și fixarea calității vieții și a stării sociale a țării printre obiectivele strategice prioritare de orientare ale politicilor de dezvoltare socială (Zamfir, coord., 2017, p. 36).

Satisfacția cu viața, ca indice global sintetic al calității vieții, înregistrează o evoluție relativ constantă pentru România, cel puțin în perioada 2014-2018³⁴. Ponderea acesteia este însă printre

³¹ Cea mai mare parte o reprezintă categoria „alți NEET” (28,5% față de 11,8% la nivelul UE, Eurofound, 2016). Aceasta include grupul celor care trebuie să finalizeze studiile sau serviciul militar, al celor care s-au pensionat sau al celor care au devenit NEET pentru motive pe care nu le-au prezentat în mod clar sau care nu au făcut nicio declarație oficială asupra statutului lor economic.

³² Inclusiv copii săraci, persoane active sărace, lucrători pe cont propriu atât în agricultură, cât și în alte domenii, Tineri șomeri și NEET, persoane cu vârste între 50 și 64 de ani care nu sunt încadrate profesional și care sunt excluse din programele de asistență și persoane vârstnice sărace (Teșliuc *et al.*, 2015, p. 50).

³³ Ponderea persoanelor care se declară satisfăcute.

cele mai scăzute la nivelul Uniunii Europene, dar mai mare, pentru ultimele date din martie 2018, decât cea a Greciei sau Bulgariei. Dispersia în cadrul UE nu este foarte ridicată, în condițiile în care chiar și valorile cele mai scăzute înregistrează ponderi în populație de aproximativ 50%³⁵. Conform datelor din Sondajul european privind calitatea vieții (Eurofound, 2017), cei mai importanți predictorii ai satisfacției cu viața sunt: autoevaluarea stării de sănătate, șomajul, veniturile relative scăzute și nivelul scăzut de educație.

Încrederea în instituții este considerată o măsură a calității guvernării, fiind în strânsă legătură cu percepția asupra corupției³⁶. La nivel global, valoarea medie a încrederii în instituții³⁷ în România pare să fie apropiată de cea a Uniunii Europene. Potrivit scorurilor medii defalcate pe fiecare tip de instituție, românii par să aibă mai puțină încredere în guvern, parlament, sistemul juridic și bănci și mai multă încredere în media, autorități locale, organizații caritabile și poliție (date 2016, în Eurofound, 2017). În contextul percepției corupției, în România, mai mult de 40% dintre contractele atribuite de instituțiile publice în 2017 au fost oferte unice (Comisia Europeană, 2018b).

Impactul politicilor publice asupra creșterii calității vieții populației nu poate fi pozitiv și sustenabil pe termen lung în condiții de subfinanțare drastică a cheltuielilor sociale, cum sunt cele alocate educației, sănătății și protecției sociale. România ocupă ultimele locuri în UE și pentru acest indicator. Nici sectorul educației, nici cel al sănătății nu depășesc valoarea de 4% din PIB³⁸. Ponderea populației care declară că a avut nevoi medicale neacoperite în ultimul an este aproape dublă în România față de UE. Indicatorul este considerat cheie pentru dimensiunea de asistență medicală și măsoară obstacolele privind îngrijirea.

Absorbția fondurilor europene, factor de convergență socială. Decalajele dintre țintele naționale propuse și realizările actuale pentru indicatori-cheie ai dezvoltării sociale sunt parțial explicate de slaba absorbție a fondurilor structurale în perioada de programare 2014-2020. Implementarea Programului național de reformă se bazează în principal pe finanțările prevăzute prin programele operaționale. Absorbția fondurilor europene pentru perioada de programare 2014-2020 prezintă însă și ea o distanță considerabilă față de media europeană și față de evoluția preconizată. La finalul lunii aprilie 2018, România înregistra o rată de absorbție de 9,34% (inclusiv prefinanțările acordate) din totalul fondurilor alocate în perioada de programare 2014-2020, adică penultimul loc în cadrul UE, în timp ce media europeană este de 15,4% (date aprilie 2018, Consiliul Fiscal, 2018).

³⁴ Ponderea populației care se declară satisfăcută și foarte satisfăcută cu viața, date Eurobarometru Standard.

³⁵ Ponderea persoanelor satisfăcute cu viața în Bulgaria și Grecia este de 47%.

³⁶ Indicele de percepție a corupției (Transparency International) arată o îmbunătățire a situației percepute în timp, cu aceeași valoare a indicatorului în 2016 și 2017.

³⁷ Indice sintetic care agregă media evaluărilor individuale privind încrederea în următoarele instituții: guvern, parlament, media, bănci, sistemul juridic, autorități locale, organizații umanitare sau caritabile, poliție (scală de la 1 la 10, unde 1 – nu am deloc încredere, 10 – am încredere în totalitate).

³⁸ Este, prin urmare, cu atât mai surprinzător cu cât ultimul Raport de convergență al Băncii Centrale Europene (2018, p. 67) susține că majorarea cheltuielilor în domeniul sănătății și al îngrijirii de lungă durată în România ar putea reprezenta un risc la adresa sustenabilității bugetare pe termen lung.

Concluzii și recomandări

Provocările pentru dezvoltarea socială identificate pentru toate dimensiunile-cheie relevă faptul că, deși performanțele la nivel național s-au îmbunătățit pentru mai mulți indicatori, România ocupă ultimele locuri în cadrul UE (pentru cea mai mare parte a indicatorilor-cheie analizați și a indicatorilor secundari prezentați în anexă). Rămân valabile, prin urmare, recomandările ICCV (Zamfir, coord., 2017) de redefinire în primul rând a viziunii strategice, care să fie transpusă în angajamente politice cu rezultate vizibile și sustenabile dincolo de orizontul anului 2020. Direcțiile prioritare de dezvoltare socială propuse de ICCV includ:

- strategie centrată pe ieșirea din multiplele crize ale societății românești și promovarea modelului unei societăți de calitate, care să asigure prosperitatea;
- promovarea unei societăți echilibrate social;
- relansarea economiei românești, cu obiectivul creării a noi locuri de muncă de calitate;
- schimbarea viziunii statului spre un stat la dimensiunile europene, orientat activ spre promovarea dezvoltării social-economice;
- politica socială centrată activ pe suportul pentru copii și familii;
- reforma sistemului public, cu priorități: debirocratizarea, simplificarea și eficientizarea, cetățeanul – valoare centrală a sistemului public;
- promovarea valorilor morale în viața socială, a responsabilității și coeziunii sociale, a unui stil de viață echilibrat;
- abordarea cu prioritate a situațiilor sociale extreme, inclusiv a cronicizării sărăcirii populației;
- introducerea unui sistem național de monitorizare și evaluare a politicilor, programelor/ proiectelor sociale, a gradului de progres al României.

Anexă

Dimensiune/indicator	Medie UE	Medie RO	Diferență medie UE-RO	Rang RO în cadrul UE	An date
Educație					
Educația și îngrijirea copiilor preșcolari (de la vârsta de 4 ani la vârsta de începere a învățământului obligatoriu)	94,8	87,6	7,2	24	2015
Procent de tineri cu vârsta de 15 ani cu un nivel scăzut de cunoștințe în citit	19,7	38,7	-19	27	2015
Procent de tineri cu vârsta de 15 ani cu un nivel scăzut de cunoștințe în matematică	22,2	39,9	-17,7	26	2015
Procent de tineri cu vârsta de 15 ani cu un nivel scăzut de cunoștințe în știință	20,6	38,5	-17,9	27	2015
Rata de ocupare a noilor absolvenți pe nivel de învățământ (cu vârsta de 20-34 de ani și care au finalizat sistemul de învățământ cu 1-3 ani înainte de anul de referință), ISCED 3-8	78,4	69,3	9,1	25	2016
Rata de ocupare a noilor absolvenți pe nivel de învățământ ISCED 3-4 (cu vârsta de 20-34 de ani și care au finalizat sistemul de învățământ cu 1-3 ani înainte de anul de referință)	72,6	59,6	13	25	2016

Dimensiune/indicator	Medie UE	Medie RO	Diferență medie UE-RO	Rang RO în cadrul UE	An date
Rata de ocupare a noilor absolvenți pe nivel de învățământ ISCED 5-8 (cu vârsta de 20-34 de ani și care au finalizat sistemul de învățământ cu 1-3 ani înainte de anul de referință)	82,8	80,7	2,1	14	2016
Cheltuielile publice pentru educație (% în PIB)	4,8	3,1	1,7	28	2015
Proporția populației cu competențe digitale generale de bază sau mai avansate	57	29	28	27-28	2017
Cercetare-dezvoltare					
Investițiile în cercetare-dezvoltare din sectorul public (% din PIB)	0,7	0,21	0,49	27-28	2016
Investițiile în cercetare-dezvoltare din sectorul privat, întreprinderi (% din PIB)	1,32	0,27	1,05	26	2016
Absolvenții de învățământ superior din știință și tehnologie (la 1000 de locuitori din populația cu vârste între 20 și 29 de ani)	19,1	14,4	4,7	20	2015 (UE), 2016 (RO)
Ocuparea forței de muncă în sectoarele bazate pe cunoaștere (% din totalul forței de muncă)	36,1	21,6	14,5	28	2017
Totalul personalului din cercetare-dezvoltare și al cercetătorilor (echivalent normă întreagă, % din populația activă)	1,22	0,37	0,85	27	2016
Totalul întreprinderilor inovative	49,1	12,8	36,3	28	2014
Întreprinderi inovative angajate în orice formă de colaborare (% din întreprinderile inovative)	33,1	30,6	2,5	19	2014
Standard de viață și calitatea vieții					
În general vorbind, cât de fericit ați spune că sunteți?	7,1	7	0,1	18-23	2016
Satisfacția cu standardul de viață	7	6,7	0,3	18	2016
Nu am mai cumpărat fructe și legume proaspete ca să putem economisi (cuartila inferioară, %)	16	39	-23	27	2016
Am cumpărat bucăți mai ieftine de carne sau am cumpărat mai puțin decât am dorit pentru a economisi (cuartila inferioară, %)	38	47	-9	24-25	2016
Nu am fost/am amânat vizita la doctor (cuartila inferioară, %)	19	59	-40	28	2016
Nu am fost/am amânat vizita la stomatolog (cuartila inferioară, %)	32	65	-33	28	2016
Bani din buzunar pentru cheltuieli de sănătate (din totalul cheltuielilor curente pentru sănătate)	21,28		-	17	2015
Speranța de viață sănătoasă la 65 de ani	10,1	5,6	4,5	24	2016
Cheltuielile publice pentru sănătate (% din PIB)	7,1	4	3,1	25	2016
Cheltuielile publice pentru protecție socială (% din PIB)	19,1	11,6	7,5	26	2016

4.4.8. Piața muncii – diagnostic și deziderate din perspectiva aderării la zona euro³⁹

Conceptul de piață flexibilă a muncii. Rol și efecte

În contextul aderării la zona euro, pe fondul pierderii unor pârghii de ajustare la șocurile economice (cursul de schimb, rata dobânzii etc.), flexibilitatea pieței muncii poate reprezenta un instrument important pentru absorbția dezechilibrelor. Apare evident, în aceste condiții, că o rigiditate înaltă a pieței muncii poate fi mult mai costisitoare pentru un stat membru al Uniunii Economice și Monetare decât în afara acesteia.

Conform teoriei lui Robert M. Mundell, pentru a fi optimă, este necesar ca o uniune monetară, pe lângă preferințele comune ale statelor membre privind obiectivele de politică economică, să aibă suficientă flexibilitate internă a salariilor între state și să existe condiții pentru o rată ridicată de mobilitate a forței de muncă.

Variatele dezvoltări teoretice și programatice ulterioare ale subiectului au condus la conturarea unui concept mult mai complex de flexibilitate a pieței muncii, care include: structuri demoeconomice adecvate; un cadru instituțional al pieței muncii adaptat la aceste deziderate; flexibilitate a salariilor reale; flexibilitate geografică internă și între statele membre; flexibilitate a gradului și formelor de ocupare a resurselor de muncă; flexibilitatea funcțională în strânsă corelație cu capacitatea de adaptare rapidă la nevoile de competențe și calificări etc.

În demersul analitic s-a pornit de la definiția conturată într-un studiu HM Treasury al Regatului Unit, conform căruia „o piață a muncii flexibilă este o piață a muncii care are abilitatea de a se ajusta la condițiile schimbărilor economice, într-o manieră în care se menține o rată de ocupare ridicată, rate ale șomajului și inflației reduse și care să asigure o creștere continuă a venitului real”. Această definiție este aplicabilă oricărui regim monetar, dar *Uniunea Economică și Monetară (UEM) pune accent deosebit pe anumite aspecte ale flexibilității, incluzându-le aici, în principal, pe cele atașate flexibilității salariilor.*

Lista determinantilor flexibilității pieței muncii cuprinde o serie de aspecte de interes și pentru eforturile României, iar abordarea lor din punctul de vedere al completitudinii preocupărilor devine foarte importantă în demersul de convergență util adoptării monedei unice. Enumerăm: costurile de angajare și concediere; educația și formarea profesională; politici active ale pieței muncii; mobilitatea geografică și a locului de muncă; costurile nesalariale ale muncii; salariul minim; flexibilitatea salariilor; capacitatea de răspuns a pieței muncii la șocuri; performanțele pieței muncii; flexibilitatea timpului de muncă; munca cu timp parțial; sistemul de negociere a salariilor; cadrul instituțional; reglementările privind timpul de muncă.

Demersul analitic structurat pe studierea unor caracteristici distincte ale pieței muncii din România comparativ cu celelalte state membre ale Uniunii Europene, în general, și cu cele din zona euro, în special, poate și trebuie să inducă reacții de răspuns diferite la variate pârghii de ajustare în România în raport cu celelalte state.

³⁹ Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”.

Declin demografic accentuat. Tendințe de creștere a ratelor de dependență demografică și economică cu impact asupra ratei de substituire a forței de muncă și asupra sustenabilității echilibrelor bugetare

Cu o populație de 19,84 milioane de locuitori, România ar ocupa locul 5 ca mărime în actuala configurație a statelor din zona euro, după Germania (82,5 milioane de persoane), Franța (66,9 milioane de persoane), Italia (60,6 milioane de persoane) și Spania (46,5 milioane de persoane). Declinul demografic accentuat apare pe fondul sporului natural negativ și al migrației externe ridicate și persistente, generatoare de dezechilibre ale structurilor demoeconomice (rate de dependență demografică și economică cu tendință de creștere, pierderea unor cote importante din segmentul de vârstă 18-44 de ani, îmbătrânire demografică și creștere a vârstei medii a populației ocupate), cu riscuri de impact advers asupra echilibrelor macroeconomice.

Conform datelor Institutului Național de Statistică (INS), numai în ultimii 15 ani (2002-2017), populația României s-a diminuat cu 2,2 milioane de persoane, aproximativ 10%, fapt care o diferențiază de evoluțiile din majoritatea celorlalte state membre ale zonei euro. O grupare a celor 19 state din zona euro în funcție de evoluția sporului natural, migrator și total al populației a permis conturarea a patru tipologii de comportament demoeconomic. Statisticile arată că, pentru anul 2017, România este inclusă, alături de Letonia și Lituania, în grupa statelor cu spor total, natural și migrator negativ, în timp ce trei dintre state sunt caracterizate prin spor total și natural negativ și spor migrator pozitiv, cinci state prin spor total pozitiv în contextul unui spor natural negativ, dar cu spor migrator pozitiv, iar pentru restul de șapte state, atât sporul total, cât și cel natural și migrator sunt pozitive.

Evoluțiile demografice din România au înregistrat schimbări semnificative în profil teritorial. În perioada 2002-2017, singurele două județe cu spor total pozitiv au fost Ilfov (+50,8%, în special pe fondul dezvoltării zonei metropolitane București) și Timiș (+2,9%), iar cea mai mare reducere a populației s-a înregistrat în județul Tulcea (-21,2%). În cazul a 11 județe, reducerea a fost cuprinsă între 15% și 19,9%, pentru nouă județe a fost de 10%-14,9%, pentru 15 județe a fost de 5%-9,9% și pentru patru județe de sub 5%.

În contextul acestor evoluții, rata de dependență demografică a crescut în intervalul 2002-2017 de la 46,4% la 49,5%, iar conform prognozelor INS și Eurostat, aceasta va înregistra în continuare o creștere la 52,3% în 2025 și, respectiv, la 58,1% în 2030. Aceste tendințe se înregistrează pe fondul descreșterii ratei de dependență a tinerilor de la 25,8% în anul 2002 la 22,9% în anul 2017 și al estimării unei reduceri în continuare a nivelului acestui indicator (față de 2002) la 23,5% în anul 2030, precum și al unei creșteri a ratei de dependență a persoanelor vârstnice de la 20,6% în anul 2002 la 26,6% în anul 2017, ca și al estimării creșterii în continuare a nivelului acestui indicator până la 34,7% la orizontul anului 2030. Rata de dependență demografică este mult mai ridicată în mediul rural (57,6%), în contextul unor rate de dependență semnificativ mai mari, atât pentru persoanele tinere, cât și în cazul persoanelor vârstnice, comparativ cu mediul urban. Rata de dependență demografică este dublată și de o rată de dependență economică ridicată. În ultimii ani, în România, revin în medie la o persoană ocupată 1,2-1,3 persoane inactive și șomeri. Acest nivel al ratei de dependență economică se reflectă în provocări din perspectiva ratei de substituție a forței de muncă și a sustenabilității echilibrelor bugetelor de asigurări sociale, de asigurări de sănătate și șomaj.

Caracteristici ale populației ocupate care diferențiază România de celelalte state membre, cu posibil răspuns diferit al pieței muncii la pârgiile de ajustare specifice

Deși, în ultimii ani, rata ocupării persoanelor cu vârste de 15-64 de ani a înregistrat în România un trend ascendent, aceasta se situează încă la un nivel inferior cu aproximativ 3 p.p. comparativ cu media UE19 și cu aproximativ 4 p.p. sub media la nivelul UE28. Pe fondul fluxului migrator extern, rata șomajului din România, în intervalul 2008-2017, s-a situat constant sub media țărilor statelor membre ale UE28 și sub media UE19. Se menține încă la un nivel ridicat rata șomajului persoanelor cu vârsta de sub 25 de ani. Anii perioadei 2014-2017 se caracterizează prin rate ale șomajului în scădere și rată mică a inflației.

Structura socioprofesională a populației ocupate diferă substanțial de cea din celelalte state membre. Ponderea relativ redusă a salariaților și ponderea încă ridicată a lucrătorilor în agricultura de subzistență (lucrători familiari neremunerați și lucrători pe cont propriu, muncă sezonieră, zilieri) induc un risc de răspuns diferit la politici de ajustare specifice pieței muncii din celelalte state membre, caracterizate printr-o pondere ridicată a salariaților în ocupare. Conform datelor Eurostat, în anul 2017, în România, din cele 8,36 milioane de persoane ocupate, aproximativ 76,2% erau persoane salariate, 1,1% lucrători pe cont propriu cu salariați, 15,3% lucrători pe cont propriu fără salariați și 7,5% lucrători familiari neremunerați.

Se constată existența a două piețe ale muncii, una urbană și una rurală, cu viteze și forme de răspuns substanțial diferite la măsurile de ajustare promovate. Enunțarea acestei concluzii se face prin raportarea la un mediu rural depopulat, caracterizat printr-o pondere încă importantă a agriculturii de subzistență, cu o flexibilitate a muncii mai ales sezonieră, cu venituri bănești ale populației mult mai reduse decât în mediul urban, cu negocieri colective aproape absente pentru o mare parte a populației ocupate.

Deși modificările extensive ale Codului muncii au avut ca obiectiv declarat „*flexibilizarea și adaptarea relațiilor de muncă la realitățile socioeconomice actuale în raport cu evoluția dinamică a pieței muncii, care, în contextul crizei economice, întâmpină numeroase dificultăți*”, pornindu-se de la constatarea că relativa rigiditate a normelor juridice reglementând piața muncii era considerată nestimulativă pentru dezvoltarea economiei naționale, iar impactul, cel puțin în domeniul tipologiei contractelor de muncă, nu a fost cel scontat. Dintr-o altă perspectivă, deoarece multe dintre prevederile Codului muncii la acel moment ofereau salariaților o protecție superioară față de cea la care obligau directivele europene în vigoare, noile reglementări (promovate în anul 2011) par a fi generat o reducere a standardelor de protecție la minimul obligatoriu.

Datele INS și Eurostat, aferente anilor 2011 și 2017, privind tipologia contractelor individuale de muncă în România și în celelalte state membre ale UE28, reflectă ponderi mici în total ocupare ale lucrătorilor cu contracte de muncă pe perioadă determinată, ale lucrătorilor temporari și ale lucrătorilor cu timp parțial, mult inferioare celor din celelalte state membre. În opinia profesorului J. Komlos, libertatea de modificare a timpului de lucru și a duratei contractului reprezintă pârgii importante care permit pentru angajatori o mai rapidă adaptare la nevoile temporare și în continuă schimbare de competențe și calificări. Pentru angajați, ar permite o partajare mai echitabilă a impactului șocurilor de pe piața muncii, prin angajarea unui număr mai mare de salariați, cu un număr mai mic de ore de muncă sau prin alternanță temporară. Analizarea cauzelor ponderii relativ mici a categoriilor de contracte de muncă atipice în România a condus la concluzia că aceasta reflectă, pe lângă lipsa de încredere a persoanelor aflate în

căutarea unui loc de muncă în aceste tipuri de contracte, și un deficit cantitativ și calitativ însemnat de forță de muncă, atât la nivel național, cât și în profil teritorial. Ambele constatări blochează în practică pârgurile de adaptare/flexibilitate a pieței muncii prin utilizarea respectivelor tipuri de contracte pentru prevenirea amplerii concedierilor sau diminuarea veniturilor salariale orare.

Semnale importante privind existența și persistența unui deficit cantitativ și calitativ de forță de muncă parvin și din anchetele realizate în România privind mediul de afaceri în ultimii ani. O anchetă recentă, realizată de PwC în rândul managerilor din România, relevă că în topul principalelor amenințări pentru dezvoltarea afacerilor în perioada următoare se regăsesc: infrastructura inadecvată (63% dintre respondenți); îmbătrânirea forței de muncă (54%), povara fiscală tot mai mare (51%) și dificultatea de a găsi personal (47%). În *Studiul privind deficitul de talente în România 2018*, realizat de Manpower Group, se consemnează faptul că 81% dintre angajatorii din România întâmpină dificultăți în ocuparea posturilor vacante. Ponderea angajatorilor în această situație a crescut de la 40% în anul 2014 la 61% în anul 2015 și la 72% în anul 2016. Între cauzele acestui deficit ridicat și în creștere de forță de muncă se găsesc: migrația externă masivă a forței de muncă de înaltă calificare; mobilitatea geografică internă redusă a forței de muncă; discrepanțe cantitative și calitative între oferta sistemului de învățământ și nevoile reale ale pieței muncii; lipsa de cooperare dintre angajatori și instituțiile cu responsabilități în domeniul ocupării forței de muncă și al formării profesionale a adulților.

O analiză experimentală realizată de Eurostat pe baza comparațiilor dintre nivelul de educație absolvit de forța de muncă (ISCED, 1999) și ocupații (ISCO, 2008 3-digit) relevă pentru România neconcordanțe orizontale între cei doi indicatori, estimate la 47% în cazul grupeii de vârstă 15-34 de ani, la 31,9% pentru grupa de vârstă 25-34 de ani în cazul industriei prelucrătoare și construcțiilor și la 45,5% și, respectiv, 46,4% în cazul serviciilor. Aceste constatări aduc în atenție nevoia de investiții în capitalul uman, promovarea de măsuri costisitoare pe piața muncii pentru stimularea mobilității geografice, pentru implicare în învățământul dual etc., cu efecte asupra măsurilor active de ocupare și, implicit, asupra cheltuielilor publice pentru ocupare.

Un rol important în atingerea unui echilibru între flexibilitate și securitate pe piața muncii revine și altor reglementări care țin de: salarizarea și condițiile de muncă în domeniul bugetar; fiscalizarea muncii; cadrul de reglementare a relațiilor industriale; reglementările și rezultatele practice ale negocierilor colective etc. Relevantă în acest sens este sinteza realizată de autorii studiului *România și aderarea la zona euro: întrebarea este, în ce condiții!*, pe baza setului de indicatori furnizați de Banca Mondială, în cadrul programului de evaluare a ușurinței de a face afaceri într-un anumit stat pentru anul 2015, *Easy of Doing Business*. Indicatorii utilizați, grupați pe patru categorii, măsoară – cu ajutorul unui set de indicatori derivați – ușurința/dificultățile de angajare, flexibilitatea/rigiditatea programului de lucru, ușurința/dificultățile de a disponibiliza, costurile disponibilizărilor și calitatea locurilor de muncă. O variantă actualizată a tratării aceleiași teme pentru anul 2018, pe baza informațiilor furnizate de *Doing Business 2018. Reforming to create jobs*, relevă că un rol important în conturarea cadrului actual al relațiilor de muncă din România și a pârgurilor de flexibilitate pe piața muncii l-a avut și adoptarea, în anul 2011, a noii Legi nr. 62 privind dialogul social. Din păcate, reforma legislativă realizată prin această reglementare a avut un impact social negativ asupra parteneriatului social, a negocierii colective și a calității condițiilor de angajare și de muncă.

Între argumentele pentru susținerea acestei afirmații, cel puțin în primii ani de la promovarea legii menționate, amintim că: a) ca urmare a reformei, organizațiile sindicale și patronale s-au confruntat cu dificultăți considerabile în realizarea efectivă a funcțiilor lor; b) de la data intrării în vigoare a legii, numărul membrilor de sindicat a scăzut, în timp ce numeroase organizații patronale întâmpină dificultăți în dobândirea reprezentativității conform noilor criterii legale; c) reforma a avut impact negativ asupra funcționării instituțiilor naționale de dialog social, una dintre consecințele imediate fiind disfuncționalitatea Consiliului Economic și Social (CES); d) reglementarea condițiilor de muncă pe calea negocierii colective s-a diminuat semnificativ, în primul rând, prin desființarea contractului colectiv de muncă la nivel național, care stabilea o serie de condiții de muncă și de angajare, inclusiv salariul minim la nivel național.

Efectul cumulat al desființării contractului colectiv de muncă la nivel național, al suplimentării condițiilor de reprezentativitate la nivel sectorial și al introducerii criteriului majorității absolute pentru obținerea reprezentativității în vederea negocierii colective la nivelul companiei a fost că peste 1,2 milioane de lucrători, în particular cei angajați în întreprinderi cu mai puțin de 20 de angajați, au fost excluși de la negocierea colectivă, fapt ce poate avea impact negativ asupra nivelului de salarizare și a calității condițiilor de muncă în general. Din cauza dificultății de a obține statutul de reprezentativitate pentru negocierea colectivă la nivel sectorial, partenerii sociali au încheiat foarte puține contracte colective la acest nivel. Situația se manifestă cu precădere în sectorul public și, conform legii, contractele nu conțin prevederi salariale. Numărul contractelor colective încheiate la nivel de companie s-a diminuat, protecția conferită de acestea s-a redus comparativ cu contractele anterioare, iar numărul lucrătorilor acoperiți cu clauze de protecție a scăzut semnificativ. În absența negocierii colective, responsabilitatea reglementării condițiilor de muncă a revenit în mod preponderent guvernului.

Dificultățile din perspectiva redobândirii reprezentativității de către partenerii sociali la toate nivelurile, a derulării unui dialog social și a unor negocieri reale restricționează implicarea activă a partenerilor sociali în conturarea unor strategii sectoriale, naționale, în dezbaterile inițiativelor legislative etc. **Toate conduc la slaba predictibilitate a impactului anumitor măsuri promovate și, uneori, la reducerea eficienței măsurilor de ajustare prin echilibrări flexibilitate-securitate.** În strânsă legătură, o latură importantă a flexibilității pieței muncii este cea cantitativă, reflectată de numărul de locuri de muncă nou create ori desființate, pe total și pe cauze ale creării sau desființării acestora. Datele furnizate de European Restructuring Monitor (ERM) relevă pentru România, pentru intervalul 1 ianuarie 2005-1 august 2018, un sold total pozitiv de 46.284 de locuri de muncă, rezultat al creării în acest interval a 328.574 de locuri de muncă și al desființării a 282.290 de locuri de muncă.

Locurile de muncă nou create în România în intervalul 1 ianuarie 2005-1 august 2018 au reprezentat 8,7% din totalul locurilor de muncă noi în UE28 și Norvegia, iar locurile de muncă desființate, 5,1% din totalul locurilor de muncă în UE28 și Norvegia. Marea majoritate a măsurilor de desființare a locurilor de muncă în România, în acest interval, au avut drept cauză restructurarea internă (90,6% din total), urmată de faliment/închiderea afacerilor (6,8%), delocalizări/externalizări (1,7%) și fuziuni/achiziții (0,5%). Locurile de muncă desființate de companiile și instituțiile din România ca urmare a restructurării interne au reprezentat 6,6% din totalul locurilor de muncă desființate din această cauză în UE28, cele desființate prin faliment/închiderea afacerii 1,8%, prin delocalizări/externalizări 1,6%, iar prin fuziuni și achiziții 0,6%.

Un alt aspect care merită atenție în contextul analizării eficienței pârghiilor de promovare a flexibilității îl reprezintă ponderea relativ ridicată a salariaților din companiile cu capital străin, generatoare de expunere și vulnerabilitate la riscul de relocare și de dezechilibre sectoriale/teritoriale. În anul 2016, aproximativ 1,2 milioane de persoane (respectiv 29,8% dintre salariați din companiile din România) erau angajate în companii cu capital străin, iar prin ponderea pe care o dețin aceste companii în numărul de salariați, gradul de expunere al anumitor areale și ramuri de activitate la riscul de delocalizare este relativ ridicat. În anul 2014, spre exemplu, în 11 ramuri ale industriei românești, ponderea salariaților din această categorie de companii era de peste 50%, în cazul a nouă ramuri, între 30% și 49,9%, iar în trei ramuri, între 18 și 29,9%. Situații similare se înregistrează și în cazul unui număr important de localități de dimensiuni mici din mediul urban sau rural, în care ponderea salariaților ocupați în companiile cu capital străin este mai mare de 50%. Într-o analiză realizată de Comisia Europeană în noiembrie 2017, cu privire la locul 15 ocupat de România în ceea ce privește poziția investițională internațională netă (PIIN), referindu-se la riscurile și vulnerabilitățile legate de pozițiile negative nete și factorii de influență ai acestora, se menționa, între altele, că stocul de investiții străine directe reprezintă un procent ridicat din pasivele externe ce determină PIIN negative, un fenomen similar fiind întâlnit și în Estonia, Lituania, Letonia, Bulgaria și Polonia.

Venituri ale populației cu niveluri mult inferioare celor din celelalte state membre, cu implicații multiple

Deși, în ultimii ani, anumite categorii de venituri ale populației (salariul minim, salariul mediu etc.) din România au cunoscut creșteri importante, acestea se mențin încă la un nivel redus comparativ cu nivelul general al veniturilor din celelalte state membre și **se reflectă în niveluri înalte ale ratei sărăciei și ale sărăciei în muncă la nivel național**. Menținerea unor discrepanțe semnificative, din această perspectivă, în profil teritorial determină un risc acut de depopulare a unor areale și de dezechilibrare financiară locală, cumulat cu propensiunea ridicată pentru emigrație externă și frâne pentru migrație internă. Lipsa de atractivitate a României pentru persoanele din celelalte state membre ale UE aflate în căutarea unui loc de muncă din cauza salariilor mici face ca atragerea de forță de muncă din aceste state să nu poată fi luată în considerare ca pârghie importantă de flexibilizare pe piața muncii, cel puțin în următorii ani. Deși, în ultimul deceniu, conform datelor Eurostat, salariul minim lunar din România a crescut de la 138,59 euro în semestrul I 2008 la 407,45 euro în semestrul I 2018, din punctul de vedere al acestui indicator, România se situează pe antepenultimul loc în ierarhia statelor membre în care există un salariu minim la nivel național, singurele țări cu salarii minime mai mici fiind Bulgaria (260,76 euro) și Lituania (400 euro). Ponderea salariului minim în salariul mediu din economia reală, indicator sintetic al flexibilității salariale, care reflectă o plajă de evoluție a salariilor pe ansamblul economiei în raport cu salariul minim, a evoluat în România de la 31,3% în anul 2008 la 43,6% în 2016. Conform unui studiu realizat de PIAROM la data de 1 octombrie 2017, 46% dintre contractele individuale de muncă se situau în zona salariului minim, în timp ce personalul cu un venit salarial peste 700 euro reprezenta 16% dintre contracte. Totodată, datele INS relevă că, în România, celelalte forme de remunerare a salariaților (participare la profit etc.), ca forme de flexibilizare a veniturilor salariaților, dețin o pondere încă foarte mică în costul total al forței de

muncă. În plus, datele Băncii Naționale a României (BNR) relevă un **grad ridicat de îndatorare al gospodăriilor populației și o pondere ridicată a creditelor neperformante în cazul acestui sector**. Indicatorii privind gradul de îndatorare sunt extrem de relevanți în raport cu populația salariată, care este printre principalele grupuri eligibile în contextul posibilității de a furniza dovezi privind existența unui venit sigur.

La aceste deficiențe se adaugă nevoia unor proceduri transparente de fundamentare a nivelului unor categorii de venituri și a unor mecanisme de indexare a acestora, care influențează substanțial anvelopa salarială din sectorul public (ce pot fi argumentate prin analiza evoluției nivelului salariului minim, indicatorul social de referință) sau dimensiunea cheltuielilor pentru asigurări sociale (ce pot fi argumentate prin analiza evoluției venitului minim garantat, a ajutoarelor de căldură etc.). Lipsa acestora ar putea avea impact negativ asupra predictibilității și abordării strategice a evoluției veniturilor populației. Aspectele au fost sesizate de CE în recomandările din 2018 privind Programul național de reformă, alături de riscurile ce pot decurge din deficitul de forță de muncă și slaba implicare a partenerilor sociali în negocierile colective.

O imagine privind gradul de flexibilitate a pieței muncii prin intermediul salariilor poate fi reflectată și prin alți indicatori sintetici, respectiv: ponderea remunerării brute a salariaților și/sau a salariilor brute în valoarea adăugată totală din economie. Analiza evoluției acestor indicatori în perioada 2008-2016, în România comparativ cu media din statele UE28 și, respectiv, UEM19, relevă fluctuații ce pot susține o flexibilitate a pieței muncii prin salarii mai ridicată în România. Ponderea remunerării brute a salariaților în valoarea adăugată, dar și ponderea salariilor brute în valoarea adăugată se mențin încă în România la un nivel inferior cu aproximativ 7 și, respectiv, 10 p.p. comparativ cu mediile europene. Evoluția indicatorilor reflectă, între altele, faptul că, pe parcursul crizei, în România, flexibilitatea prin salarii s-a realizat prin măsurile de reduceri salariale în sectorul public, respectiv tăierea cu 25% a acestora, plafonarea sporurilor și adaosurilor prin legea unică de salarizare în sectorul public la 40% etc., care s-au reflectat în reducerea ponderii remunerației brute și a salariilor în total VAB cu 2 p.p., în timp ce, în celelalte state, reducerea ponderii a fost cu mult inferioară.

În strânsă corelație cu nivelul salariilor și cu nivelul redus înregistrat de toate celelalte venituri, statisticile Eurostat situează România pe primele locuri în Europa din punctul de vedere al ratei sărăciei și al ratei sărăciei în muncă, analiza acestora la nivelul celor 3.184 de unități administrative teritoriale (UAT) relevând existența unor importante diferențieri în profil teritorial. Analizele realizate în anul 2017 la nivelul celor 3.184 UAT (municipii, orașe și comune) oferă suficiente argumente privind existența unei corelații directe între aceste fenomene și lipsa infrastructurii de transport, depărtarea de polii urbani, lipsa de servicii sociale specifice anumitor grupuri vulnerabile (tineri în dificultate, vârstnici etc.), slaba dotare cu unități de educație, servicii de sănătate etc. Aceste elemente alimentează și înclinația pentru migrație externă, lipsa acestor servicii regăsindu-se, alături de nivelul salariului, între factorii care au influențat decizia de a părăsi România pentru a munci într-un alt stat membru al UE și lipsa de apetență a lucrătorilor pentru migrația internă spre zone cu slabă dotare în servicii.

Decalaje importante de productivitate în raport cu celelalte state

În ultimii zece ani, decalajele în domeniul productivității muncii între România și media statelor membre UE28 au scăzut cu aproximativ 15 p.p., dar acestea se mențin încă la un nivel

ridicat. În anul 2017, productivitatea muncii din România reprezenta 65,3% din media UE28. **Reducerea decalajelor implică promovarea unor măsuri/programe pentru stimularea investițiilor în tehnologii**, dar și măsuri de protejare a forței de muncă disponibilizate ca urmare a respectivelor investiții și, implicit, strategii specifice și capacitatea de susținere a costurilor atașate acestora. Situația trebuie privită și în contextul mai larg al noilor provocări cu care se confruntă economia, cu potențial impact semnificativ în arhitectura cererii de forță de muncă (digitalizarea, industria 4.0, cerințe de conformare de mediu și dezvoltare durabilă, schimbări ale paradigmei în domeniul energiei etc.) și care susțin nevoia de estimare a cererii de forță de muncă și a caracteristicilor cantitative și structural-calitative ale acesteia, precum și strategii adoptate de stat și companii pentru asigurarea necesarului de forță de muncă.

Opinia exprimată converge spre necesitatea compatibilizării reglementărilor care guvernează piața muncii cu cele stimulative din alte state membre, mai ales din zona euro, în vederea realizării, din acest punct de vedere, a oportunităților de flexibilizare a pieței muncii, cu impact asupra necesarului de forță de muncă, a salarizării și productivității muncii, cerințe ale unei dezvoltări durabile pe criterii de convergență valide.

4.4.9. Repere privind situația actuală a infrastructurilor de energie și de transport ale României. Perspective de evoluție integrată la nivel european⁴⁰

Înainte de aderarea efectivă la 1 ianuarie 2007, România a semnat Tratatul de aderare la Uniunea Europeană în 2005. Documentul prevede fără echivoc și adoptarea monedei unice, fără a impune un termen precis. Așadar, din perspectiva politicii monetare, România nu are altă opțiune pe termen mediu. Procesul adoptării euro trebuie să se sprijine pe un larg suport politic și popular, fiind extrem de complex, și nu „o simplă schimbare de bancnote” (Voinea, 2017).

Din punct de vedere economic, adoptarea monedei unice are implicații majore, dar trebuie subliniat faptul că este un proces politic, fiind necesară o decizie fermă. *Mutatis mutandis*, trecerea la euro ne amintește parcă de momentul istoric al lansării actualei monede naționale, leul, odată cu formarea unei uniuni politice care consolida statul național român (Pop, Ioan-Franc, 2018).

România aparține celor două cluburi proeminente ale lumii, NATO și UE, care au avut rol de atragere a unor schimbări economice și instituționale majore, a unor reforme importante. Aderarea României la zona euro, în afară de caracterul „formal” asumat prin tratate, este un proces complex, la finalul căruia vor rezulta beneficii precum: favorizarea comerțului între economiile statelor membre, reducerea costurilor de tranzacție, eliminarea riscului valutar, avantajul unei monede comune ca „adăpost”, în condițiile unor piețe financiare cu mișcări de capital destabilizatoare; aderarea la UE ar putea accentua inserarea în rețele industriale europene de bază, ar semnifica și apartenența la primul cerc concentric al Uniunii.

Aderarea ar avea deci o dimensiune geopolitică accentuată în lumina incertitudinilor aduse de ultimii ani, inclusiv de rezultatul referendumului din Regatul Unit al Marii Britanii (Brexit) și de tendințe centrifuge puternice în UE. Cu toate acestea, procesul trebuie să fie asumat în mod rațional, bazat pe o evaluare lucidă a situației existente. *„Adevărata miză a adoptării euro în România nu trebuie să fie nici dacă, nici când, ci în ce condiții, cum vom face acest pas. În esență,*

⁴⁰ Centrul de Economia Industriei și Serviciilor.

pentru ca aderarea României la euro să fie un succes pentru cetățenii săi, este nevoie de o masă critică de convergență reală și structurală ex ante. Premisa esențială pentru convergența reală este creșterea competitivității. Este imperios ca România să treacă la modelul economiilor bazate pe creștere de eficiență, la modelul de dezvoltare specific economiilor bazate pe inovare” (Dăianu, 2016).

Date fiind consecințele și lecțiile crizei financiare internaționale, Uniunea Europeană se află în prezent într-un amplu program de reformare, care urmărește atât consolidarea creșterii economice, cât și continuarea construcției complexe a Uniunii Economice și Monetare. În calitate de membru cu drepturi depline al UE, România este chemată să-și exprime opțiunea oficială clară pentru viitorul construcției europene, astfel încât interesele ei naționale să fie cât mai bine reprezentate și protejate. Fundamentele respectivei reforme se regăsesc în documente de poziție, iar elaborarea scenariilor cu privire la viitorul Uniunii Europene și, implicit, al României se află și în analiza institutelor și centrelor de cercetare de profil ale Academiei Române.

Implicarea și concentrarea resurselor științifice academice către atingerea acestui obiectiv stau la baza stabilirii unui nou proiect de interes național, respectiv *„Consolidarea convergenței economice și monetare a României cu statele membre ale Uniunii Europene – un demers necesar”*. În acest context, institutele și centrele din componența Institutului Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”, din cadrul Secției de științe economice, juridice și sociologie a Academiei Române sunt implicate în elaborarea unor studii conforme cu specificul ariei lor de competență. Studiul privind situația actuală a infrastructurilor de energie și de transport ale României, precum și perspectivele de evoluție integrată a acestora la nivel european este primul realizat de Centrul de Economia Industriei și Serviciilor în cadrul acestui amplu proiect de interes național.

A. Infrastructura sistemului național de transport gaze naturale (SNTGN)

Securitatea alimentării cu gaze naturale stă la baza oricărei politici energetice, orice întrerupere a livrărilor de gaze naturale având consecințe importante atât asupra economiei României, cât și asupra economiilor statelor membre ale UE. Pentru a întări această securitate, țările UE trebuie să-și diversifice vectorii energetici și sursele energetice și, în același timp, să acționeze pentru modernizarea infrastructurii de transport gaze naturale. Datorită poziției geografice și dată fiind situația relativ privilegiată privind resursele, România poate avea un cuvânt major de spus în politicile energetice la nivel european și în accelerarea realizării *uniunii energetice europene*. Din acest punct de vedere, infrastructura SNTGN constituie un factor de integrare europeană.

Ca răspuns la aceste cerințe, o dezvoltare durabilă a infrastructurii de transport gaze naturale din România presupune un amplu program investițional care să permită alinierea SNTGN la cerințele de transport și operare în conformitate cu normele europene de protecție a mediului. În contextul geopoliticii și geostrategiei traseelor energetice europene, România beneficiază de avantajele localizării geografice pe coridoare importante de transport gaze naturale, cu acces la resursele de gaze naturale descoperite în Marea Neagră (Buliga *et al.*, 2014), aspect care conduce la necesitatea valorificării eficiente a acestor oportunități. Din acest punct de vedere, infrastructura SNTGN constituie un factor de echilibru regional.

Aderarea țării noastre la zona euro (ZE) implică îndeplinirea unor condiții: alături de realizarea convergenței nominale, România trebuie să îndeplinească anumite criterii și pentru

realizarea convergenței reale (Iancu, 2009). Printre aceste cerințe, așa cum arată numeroase studii dedicate procesului de aderare a României la ZE (Isărescu, 2016; Dăianu *et al.*, 2016; Isărescu, 2015 etc.), se află și cea referitoare la modernizarea, dezvoltarea și eficientizarea marilor structuri din „industriile de rețea” (așa cum sunt cunoscute transporturile, energia și gazele). De aceea, din punctul de vedere al aderării la ZE, dezvoltarea infrastructurii SNTGN din România este nu numai o necesitate, ci și o oportunitate; condițiile favorabile oferite de diversele mecanisme economice, financiare și de cooperare create la nivelul UE (CEF Programme) obligă țara noastră să valorifice la maximum aceste oportunități.

În prezent, SNTGN din România este operat de Societatea Națională de Transport al Gazelor Naturale Transgaz SA Mediaș, în calitate de operator tehnic al sistemului de transport (OST). Activitatea de transport intern al gazelor naturale (Transgaz, 2018b) este asigurată prin 13.359 km de conducte magistrale de transport și racorduri de alimentare cu gaze naturale, din care 553 km de conducte pentru transportul internațional al gazelor naturale, cu diametre cuprinse între 50 mm și 1200 mm, la presiuni cuprinse între 6 bar și 40 bar, cu excepția transportului internațional (63 bar).

Activitatea de transport internațional gaze naturale se desfășoară și în zona de sud-est a țării (Dobrogea), unde sectorul românesc de conducte existent între localitățile Isaccea (trei interconectări cu sistemul similar de transport internațional gaze naturale din Ucraina, care subtraversează Dunărea cu cinci conducte) și Negru Vodă (trei interconectări cu sistemul similar de transport internațional gaze naturale din Bulgaria) se include în culoarul balcanic de transport internațional gaze naturale din Federația Rusă spre Bulgaria, Turcia, Grecia și Macedonia.

SNTGN este conectat cu statele vecine prin intermediul a cinci puncte de interconectare transfrontaliere: Tekovo (Ucraina, Ukrtransgas)-Medieșul Aurit (România, Transgaz); Orlovka (Ucraina, Ukrtransgas)-Isaccea (România, Transgaz); Szeged (Ungaria, FGSZ)-Arad (România, Transgaz)-Csanádpalota (Ungaria, FGSZ); Ungheni (Moldova, Vestmoldtransgaz)-Iași (România, Transgaz); Ruse (Bulgaria, Bulgartransgaz)-Giurgiu (România, Transgaz).

Capacitatea anuală maximă de import este de 14,35 mld. mc, cea de export este de 1,587 mld. mc, iar sistemul de înmagazinare gaze naturale are o capacitate totală de 3,131 mld. mc, fiind unul dintre elementele care contribuie la optimizarea utilizării infrastructurii de gaze naturale și la echilibrarea sistemului. În acest context, infrastructura de transport gaze naturale devine probabil factorul cel mai important, iar România se află actualmente în fața unei provocări majore: dezvoltarea în cel mai scurt timp posibil a unor culoare de transport gaze naturale care să asigure atât gradul necesar de interconectivitate la nivel european, cât și potențial suficient de transport gaze naturale, pentru valorificarea resurselor pe piața autohtonă și pe cea regională europeană.

Conștientă de această responsabilitate, România, prin intermediul operatorului său, Transgaz, a demarat unul dintre cele mai mari și importante programe de dezvoltare a infrastructurii de transport gaze naturale din România în ultimii 20 de ani, cu proiecte de investiții estimate la aproximativ 1,9 miliarde euro (Transgaz, 2018a), proiecte ce vor avea ca rezultat crearea unor noi culoare de transport gaze naturale, esențiale nu numai pentru valorificarea pe piața autohtonă și pe piețele din regiune a resurselor de gaze naturale descoperite în Marea Neagră, ci și pentru integrarea României pe marile trasee transfrontaliere ale Coridorului Sud-Est/Nord-Sud al Europei, după cum urmează:

- P1. Dezvoltarea pe teritoriul României a SNTGN pe coridorul Bulgaria-România-Ungaria-Austria (Proiectul BRUA, faza 1 și 2): termenul final este 2022, iar valoarea totală de 547,4 milioane euro;
- P2. Dezvoltarea pe teritoriul României a coridorului sudic de transport pentru preluarea gazelor naturale de la țărmul Mării Negre: termenul final este trim. IV 2020, iar valoarea totală de 298,4 milioane euro;
- P3. Interconectarea SNTGN cu conducta de transport internațional gaze naturale T1 și *reverse flow* Isaccea: termenul final este 2019, iar valoarea totală de 100,55 milioane euro;
- P4. Dezvoltări ale SNTGN în zona de nord-est a României, în scopul îmbunătățirii aprovizionării cu gaze naturale a zonei, precum și al asigurării capacităților de transport spre/dinspre Republica Moldova: termenul final este 2019, iar valoarea totală de 152,7 milioane euro;
- P5. Amplificarea coridorului bidirecțional de transport gaze naturale Bulgaria-Romania-Ungaria-Austria (BRUA, faza 3): termenul final este 2023, iar valoarea totală de 530 milioane euro;
- P6. Proiect privind noi dezvoltări ale SNTGN în scopul preluării gazelor de la țărmul Mării Negre: termenul final este 2020, iar valoarea totală de 9,14 milioane euro;
- P7. Interconectarea România-Serbia: termenul final este 2020, iar valoarea totală de 50,4 milioane euro;
- P8. Modernizarea SMG Isaccea 1 și SMG Negru Vodă 1: termenul final este 2019, iar valoarea totală de 13,9 milioane euro;
- P9. Interconectarea România-Ucraina, pe direcția Gherăești-Siret: termenul final este 2025, iar valoarea totală de 125 milioane euro;
- P10. Proiectul AGRI (Azerbaijan-Georgia-Romania Interconnector): termenul final este un an sau doi de la realizarea studiului de fezabilitate, iar valoarea totală de 4-4,5 miliarde euro.

Ca urmare a implementării proiectelor la nivel național și local, se pot identifica următoarele potențiale beneficii:

- îmbunătățirea aprovizionării cu gaze a diferitelor zone aferente SNTGN, mai ales pe timpul iernii, când, din cauza temperaturilor scăzute, cresc consumurile (debitele consumate) și scade presiunea în sistem;
- stimularea competiției pe piața internă de gaze, diversificarea structurii pieței și stabilirea în condiții competitive a prețului gazelor naturale din import;
- reducerea gradului de dependență de importurile de gaze, prin acoperirea tendințelor de creștere constantă și previzibilă a consumului în țările europene, pe fondul unei scăderi constante pe termen mediu și lung a livrărilor de gaze furnizate din zona Rusiei;
- întărirea rolului de țară tranzitată de coridoare majore energetice de transport destinate piețelor din Europa Centrală și de Vest;
- dezvoltarea și modernizarea SNTGN;
- atragerea de masive investiții străine directe (ISD) în România;
- impactul socioeconomic pozitiv prin: crearea a noi locuri de muncă atât pe perioada de construcție, cât și pe perioada operării noilor infrastructuri create prin aceste proiecte; creșterea cererii de bunuri de consum, cu efect stimulat asupra economiei, ca urmare a creării de noi locuri de muncă; atragerea unor venituri suplimentare la bugetul statului; impact pozitiv asupra

unor operatori de turism la nivel local și creșterea contribuției acestora la veniturile administrațiilor publice locale; stimularea altor investiții și a afacerilor conexe (producători/distribuitori de materii prime, materiale, utilaje/echipamente și servicii necesare implementării proiectelor), cu impact asupra creșterii nivelului taxelor și impozitelor virate la bugetul local. Din acest punct de vedere, infrastructura SNTGN din România este un factor de creștere a puterii economice a țării.

Prin asigurarea legăturii între surse diferite de aprovizionare cu gaze naturale și piața europeană, proiectele investiționale menționate contribuie la realizarea dezideratelor UE în domeniul gazelor, iar principalele beneficii la nivel regional ale realizării acestora pot fi sintetizate astfel:

- integrarea pieței de gaze naturale și interoperabilitatea sistemelor de transport gaze naturale din regiune;
- convergența prețului gazelor naturale în regiune;
- creșterea flexibilității sistemului european de transport gaze naturale prin realizarea de interconectări în flux bidirecțional;
- deschiderea accesului României și Uniunii Europene spre o nouă sursă de gaze naturale (prin interconectarea coridorului Bulgaria-România-Ungaria-Austria cu Marea Neagră);
- creșterea concurenței pe piața europeană de gaze naturale prin diversificarea surselor, a traseelor de transport și a companiilor active în această regiune;
- creșterea securității aprovizionării cu gaze naturale;
- reducerea gradului de dependență de importul de gaze naturale din Rusia;
- impulsivarea dezvoltării de energie regenerabilă în regiune (în mod special, energie eoliană și solară), având în vedere posibilitatea utilizării gazelor naturale ca variantă de rezervă pentru energiile regenerabile, fapt care conduce la creșterea semnificativă a gradului de sustenabilitate a proiectelor propuse.

B. Infrastructura energiei electrice

În prezent, prioritatea *Strategiei Europa 2020* este realizarea *pieței unice digitale* și a *pieței unice a energiei* (CE, 2017, p. 19-20). *Uniunea energetică* este unul dintre cele zece proiecte prioritare ale Uniunii Europene identificate de Comisia Juncker. Uniunea energetică contribuie la atinerea obiectivelor dezvoltării durabile, implementarea agendei economiei circulare bazându-se pe interacțiunea strânsă cu *uniunea piețelor de capital*, cu *pieța unică digitală*, cu *agenda pentru noi competențe și locuri de muncă*, cu *Planul de investiții pentru Europa și uniunea securității* (*Security Union*). Conform Comisiei Europene, uniunea energetică nu are în vedere numai domeniile energiei și schimbărilor climatice, ci și accelerarea modernizării întregii economii europene, de o manieră echitabilă din punct de vedere social. Această modernizare, care acordă noi valențe dimensiunii externe, mai ales în condițiile unui mediu geopolitic în continuă schimbare, presupune formarea unei diplomații energetice care să sporească „*spațiul de manevră european, împreună cu partenerii internaționali, într-o lume mai volatilă. Acesta este domeniul în care Europa are un potențial solid pentru a demonstra leadership la nivel global*” (COM[2017])⁵³, p. 2-3).

Realizarea interconexiunilor și modernizarea rețelelor interne de transport al energiei electrice sunt condiții necesare pentru integrarea pe mai departe a pieței interne a energiei. Unsprezece state membre, printre care și România, nu au atins încă ținta stabilită pentru anul

2020, respectiv un grad de interconectare de 10%. În unele țări, evoluția recentă a capacităților instalate cu funcționare pe bază de energie regenerabilă a surclasat dezvoltarea capacității de interconectare (COM[2017])⁵³ final, Annex 2, p. 3-4). Atingerea, în perspectiva anului 2030, a țintei de 15% a gradului de interconectare ar trebui să asigure pentru Uniunea Europeană utilizarea optimă a resurselor regenerabile, securitatea alimentării și integrarea piețelor de energie.

C. Infrastructura energetică – pilon principal al integrării europene

Sistemul de transport al energiei electrice din România face parte din „coridorul prioritar” nr. 3, ce poartă numele *Interconexiuni nord-sud* privind energia electrică din Europa Centrală și din Europa de Sud-Est (*NSI East Electricity*). Acest coridor prioritar este destinat finalizării pieței interne și integrării producției provenite din surse regenerabile.

Conform European Network of Transmission System Operators for Electricity (ENTSO-E), una dintre cele mai importante bariere în calea schimburilor transfrontaliere de energie electrică se află în Peninsula Balcanică. Astfel, „între România, Bulgaria, Grecia și țările din vestul Balcanilor trebuie sporită capacitatea de interconectare, pentru a profita de potențialul de resurse energetice regenerabile (de exemplu, eolian în România și solar în Grecia), în vederea alimentării centralelor energetice din vest, dinspre Europa Centrală și de Est, prin Serbia și Muntenegru, spre Italia”. Dezvoltarea interconectării rețelelor de transport din regiunea NSI East Electricity este planificată ținând seama de prevederile Reglementării Uniunii Europene nr. 347/2013 privind infrastructura energetică. Datorită configurației și poziției sale geografice, coridorul NSI East prezintă o largă disponibilitate pentru preluarea energiei din resurse regenerabile și are un rol-cheie în tranziția către un sistem de transport european mai sustenabil. Conform studiilor efectuate, energia neevacuată în rețelele din regiune are valori remarcabile, mai ales în Germania, România și Italia (ENTSO-E, 2018, p. 3-4).

În *Comunicarea privind realizarea obiectivului de interconectare electrică de 10%; Pregătirea rețelei de energie electrică a Europei pentru 2020* elaborată de Comisia Europeană și în Raportul de țară al României – Semestrul european 2017, se arată că, în prezent, nivelul de interconectare a României este de 7%. Acesta ar putea crește la peste 9%, prin realizarea interconexiunii cu Serbia în anul 2018. În ceea ce privește atingerea obiectivului de interconectare de 15% pentru anul 2030, acesta poate fi îndeplinit, în principal, prin implementarea proiectelor de interes comun și prin realizarea celorlalte proiecte de dezvoltare incluse în Planul de dezvoltare a RET pe perioada 2018-2027 (Transelectrica, 2018, p. 12). Conform Transelectrica, Planul european pe zece ani de dezvoltare a rețelei de transport al energiei electrice (*Ten-Year Network Development Plan – TYNDP*, 2016), elaborat de ENTSO-E conform Regulamentului Comisiei Europene nr. 714/2009, cuprinde două *proiecte de interes comun*: proiectul 138 *Black Sea Corridor* și proiectul 144 *Mid Continental East Corridor*.

Rețelele electroenergetice ale României și Republicii Moldova interconectate în perioada sovietică s-au separat în anul 2004, odată cu aderarea României și Bulgariei la sistemul ENTSO-E (anterior UCTE). Republica Moldova a încheiat un acord de asociere cu Uniunea Europeană, care prevede dezvoltarea de piețe concurențiale de energie electrică și gaze naturale, conform cu *acquis*-ul european, și integrarea treptată în piața internă de energie a Uniunii. Devine necesară, prin urmare, dezvoltarea unor interconexiuni între rețelele de transport al energiei electrice și gazelor naturale dintre țările noastre.

Conform Transelectrica, „Problema majoră pentru planificarea rețelei constă, în ultimii ani, în incertitudinea asupra evoluției parcului de producție, deoarece au fost declarate un număr mare de intenții de instalare de centrale noi, iar dezvoltarea parcului de producție se desfășoară descentralizat, ca o consecință a planurilor de afaceri ale investitorilor. Nu există un organism care să coreleze evoluția parcului de producție cu evoluția consumului...” (Transelectrica, 2018, p. 154).

Începând din 19 noiembrie 2014, piața pentru ziua următoare din România funcționează în regim cuplat cu piețele *spot* din Ungaria, Slovacia și Republica Cehă, în cadrul proiectului 4M MC – mecanismul de cuplare prin preț a piețelor pentru ziua următoare (inițiativa *Price Coupling of Regions* – PCR). Mecanismul cuplării se realizează prin intermediul operatorilor OTE – Republica Cehă și European Power Exchange (EPEX) Spot (în calitate de burse membre ale inițiativei PCR), cea din urmă activând în calitate de furnizor de servicii pentru OKTE – Slovacia, HUPX – Ungaria și Opcom – România (burse care nu sunt membre PCR) (ANRE, 2015).

D. Infrastructura energetică – motor al dezvoltării echilibrate a României la nivel regional

Structura puterii instalate s-a modificat constant în ultimii ani, principalele coordonate fiind scăderea contribuției centralelor termoelectrice la acoperirea cererii (pe fondul închiderii unor capacități cu funcționare pe combustibili fosili, ca urmare a depășirii duratei normate de viață – 80% dintre grupurile termoelectrice existente au durata de viață normată depășită –, a lipsei fondurilor investiționale pentru conformarea la standardele de mediu ale Uniunii Europene – de exemplu, Directiva 2010/75/UE privind emisiile industriale –, a numeroaselor situații de insolvență apărute inclusiv din cauza corupției) și sporirea ponderii grupurilor eoliene și fotovoltaice (consecință directă a aplicării sistemului de acordare a certificatelor verzi).

Echilibrul capacităților energetice este determinat cu preponderență de înzestrarea cu resurse energetice primare a perimetrelor respective. Aceasta influențează ponderea puterii instalate a regiunilor în totalul național, astfel încât, în anul 2013, regiunile Sud-Vest și Sud-Est administrău aproape 60% din capacitățile de producție puse la dispoziția sistemului energetic. Schimbările structurale preconizate a avea loc în următorii ani (ca certitudini) – închiderea a numeroase capacități de producție cu funcționare pe combustibili fosili ca urmare a depășirii duratei normate de viață și a lipsei fondurilor investiționale, creșterea ponderii centralelor eoliene în structura sistemului energetic și (ca deziderat) eventuala extindere a grupurilor nucleare – vor dezechilibra și mai mult structura regională a sistemului.

Modificările structurale de perspectivă vor conduce la scăderea ocupării forței de muncă în sector, ca urmare a închiderii unei serii întregi de centrale electrice de termoficare, mai intensive în muncă, precum și a creșterii ponderii centralelor eoliene. Această tendință va fi însă estompată de necesitatea realizării a noi investiții în capacități de rezervă pe combustibili fosili, care să contracareze caracterul intermitent al energiei eoliene și fotovoltaice, și în grupurile 3 și 4 de la Cernavodă.

În Strategia energetică se menționează faptul că proximitatea traseului gazoductului BRUA față de grupurile energetice din cadrul Complexului Energetic Oltenia și al Complexului Energetic Hunedoara poate atrage investiții în centrale pe bază de gaze naturale, inclusiv pe bază de gaz metan obținut prin gazeificarea lignitului. Strategia energetică ia în calcul „opțiunea strategică de a miza puternic pe gazul natural pentru rolul de combustibil de tranziție către o economie

sustenabilă”. Pe de altă parte, deciziile de investiții în prelungirea duratei de viață a vechilor capacități sau în noi capacități pe bază de gaz natural și cărbune devin mai dificile din momentul luării deciziei finale de investiții pentru noi capacități nucleare (unitățile 3 și 4 de la Cernavodă). Una dintre concluziile noastre este că factorii de decizie nu au încă o viziune clară asupra structurii viitoare a sistemului energetic, deși se pare că balanța înclină în favoarea dezvoltării capacităților nucleare de producere a energiei electrice. Aceasta se poate explica și prin faptul că „producția din zăcămintele *offshore* va fi concentrată pe parcursul a circa zece ani”.

E. Infrastructura energetică – factor de reducere a decalajelor economice dintre mediile urban și rural

Cele mai multe dintre instalațiile aferente rețelelor electrice de distribuție aflate în funcțiune au durată de funcționare îndelungată, preponderent mai mare de 35 de ani. Doar o mică parte dintre capacitățile energetice aflate în gestiunea operatorilor de rețea a fost reabilitată sau modernizată. Dezvoltarea rețelelor inteligente în România este într-o fază incipientă.

Ponderea cheltuielilor cu energia electrică în veniturile bănești ale populației a crescut după anul 2008, ajungând la peste 11% în 2013. La aceasta se adaugă și alte forme de energie, precum energia termică și gazele naturale (cca 6%), totalul depășind 15%. În anul 2016, pe fondul creșterii gradului de sărăcie, 54,5% din populația României nu a putut plăti la timp facturile de energie electrică (47,4% în mediul urban și 62,2% în mediul rural); în același timp, 53,2% dintre gospodăriile din mediul urban au întârziat achitarea cheltuielilor de întreținere a locuinței (66,6% în mediul urban și 38,7% în mediul rural) (INS, 2017).

În rapoartele sale privind starea serviciului de alimentare cu energie termică, Agenția Națională de Reglementare pentru Serviciile Comunitare de Utilități Publice (ANRSC) ajunge la concluzia că acest serviciu public „a fost și este în pericol” (ANRSC, 2014). Majoritatea companiilor care administrează sisteme de termoficare se află în situații care par deocamdată fără ieșire. Gradul ridicat de îndatorare a dus la declararea falimentului în cazul unor operatori importanți din punctul de vedere al numărului de utilizatori (Galați, Bacău, Suceava, Piatra Neamț). Cel mai recent exemplu este intrarea în insolvență a Regiei Autonome de Distribuție a Energiei Termice (RADET) și a Electrocentrale București (ELCEN) (în zilele de 5, respectiv 6 octombrie 2016). De altfel, companiile de producere a energiei electrice și termice trecute în administrația consiliilor locale au o situație financiară precară, din cauza capacității investiționale reduse a noilor proprietari.

În anul 2016, în România, 245 de localități din mediul urban și 668 din mediul rural aveau acces la rețeaua de gaze naturale (însușind 39.668,8 km și un consum anual de 11,7 miliarde mc) (ANRE, 2018, p. 9). Dacă ținem seama de faptul că în același an existau 320 de municipii și orașe, respectiv 2861 de comune, rezultă că 76,5% dintre localitățile din mediul urban beneficiau de gaze naturale, respectiv numai 23,3% din cel rural (INS, programul *Tempo online*). Conform datelor INS, în urma Recensământului din anul 2011 (INS, 2011), în România erau 8.722.398 de locuințe, din care 55,03% în municipii și orașe și 44,97% în comune și sate. Din totalul locuințelor, 98,85% erau conectate la rețeaua de energie electrică, 0,63% aflate în mediul rural nefiind conectate la rețeaua electrică.

În România anului 2015, cea mai mare pondere în structura consumului total de energie al populației era cea a lemnului de foc (cca 40%). Energia electrică deținea o pondere de 14% (INS,

Balanța energetică, 2016a). Aproximativ 90% dintre gospodăriile din mediul rural și 15% dintre cele din mediul urban se încălzesc preponderent cu lemn de foc. Strategia energetică prevede că, „în mediul rural, fără măsuri suplimentare de sprijin, tranziția către încălzirea cu gaz va avea loc mult mai încet”, chiar și în localitățile racordate la rețeaua de distribuție a gazului.

Mai mult, „consumul de lemn de foc este de așteptat să crească ușor în următorii ani”. Se recunoaște că „progresul în asigurarea accesului la combustibili alternativi pentru încălzire este lent, în special în mediul rural”. Nu se prevede explicit în strategie extinderea rețelelor de gaze naturale în următorii 15 ani. În mediul urban, după anul 2020, toate scenariile Strategiei energetice prevăd o revenire a numărului de apartamente conectate la SACET, ca urmare a creșterii prețului gazelor naturale, respectiv a reabilitării rețelelor în localitățile cu SACET funcționale.

Prețurile energiei electrice, respectiv cheltuielile induse de consumul acesteia nu stimulează orientarea consumatorului către acest tip de energie. Astfel, o pondere de cca 42% a cheltuielilor cu energia electrică în totalul cheltuielilor energetice corespunde unui consum care deține numai cca 14% în structura cererii de energie a populației. În cazul energiei termice, prezența subvențiilor conduce la o inversare a situației: la cca 7% pondere a cheltuielilor cu energia termică în totalul cheltuielilor energetice corespunde o pondere de 11% a consumului.

În același timp, prețul lemnului de foc stimulează consumul nesustenabil al acestei categorii de resurse. Deocamdată, prețul scăzut al gazelor naturale în raport cu cel al energiei electrice face ca încălzirea electrică a locuințelor să nu fie economică în România, situație care nu este de așteptat să se schimbe în mod fundamental până în 2030.

F. Rolul infrastructurii de transport în procesul de aderare a României la moneda euro

Politicele de transport și mobilitate de la nivelul Uniunii Europene, finalizate sau în curs de implementare, au ca viziune comună realizarea unui sistem de transport integrat și funcțional, competitiv și sustenabil, prin sprijinirea mobilității și, în același timp, a reducerii factorilor poluanți. În acest context, a fost proiectată *rețeaua de transport transeuropean* (TEN-T), care a avut ca scop crearea unei infrastructuri comunitare de transport feroviar, rutier, maritim, pe căi navigabile interioare și aerian.

Abordarea prin coridoare a TEN-T a reprezentat un sistem inovativ de guvernare la nivel comunitar, eforturile fiind concentrate pe implementarea proiectelor transfrontaliere, dar permițând și investițiile în alte zone de interes din spațiul UE. Noua politică a UE în domeniul infrastructurii adoptată în anul 2013 a avut ca scop transformarea actualului mozaic, format din drumuri, căi ferate, aeroporturi și canale europene, într-o rețea de transport transeuropeană unificată, puternică. Scopul întregului proiect TEN-T este ca treptat, până în anul 2050, cea mai mare parte a cetățenilor și a întreprinderilor din Europa să se afle la cel mult 30 de minute distanță ca timp de deplasare față de această rețea globală.

La nivelul rețelelor europene macroregionale de transport, România are o poziție periferică, teritoriul național fiind străbătut de coridorul Rin-Dunăre și, foarte puțin, de coridorul Orient-Mediterana de Est. În cazul infrastructurii rutiere, coridorul Rin-Dunăre are, pe teritoriul românesc, două dimensiuni, nordică și sudică, însumând 1.199 km de autostradă aflată în diferite stadii de execuție (Ministerul Transporturilor, 2016). Astfel, pentru ruta de nord, în lungime de 828,7 km, cu 607 km operabili, 57,5 km reprezintă proiecte noi de autostradă aflate în construcție

(sectorul Margina-Deva), iar 164,6 km sunt în pregătire pentru construcție (sectorul Sibiu-Pitești, cu perioadă estimată de finalizare anul 2020, și București, linia de centură din partea sudică, având ca termen estimativ de finalizare anul 2023). Pentru ruta de sud, în lungime de 370,3 km, există 125 km în etapa de pregătire (Craiova-Pitești) și 246 km în stadiu de proiect (Lugoj-Drobeta Turnu Severin-Craiova).

În cazul transporturilor intermodale, se are în vedere construirea unor terminale specifice la Timișoara (având ca termen de finalizare anul 2018), Craiova (cu termen în anii 2022-2023), București (2018) și Giurgiu (2016-2018).

Coridorul Orient-Mediterana de Est are în spațiul românesc o rețea rutieră ce însumează 417 km, din care 170 km sunt în exploatare (Nădlac-Arad-Lugoj), iar 247 km sunt în faza de proiect (Lugoj-Drobeta Turnu Severin-Calafat).

Rețeaua feroviară aferentă coridorului are o lungime totală de 2.386,4 km, repartizați pe două trasee principale și cinci secundare. În România, din lungimea totală a frontierelor României, 1.117,7 km sunt terestre, iar 1.838,7 km sunt fluviali și maritimi, litoralul românesc al Mării Negre având lungimea de 245 km (MDRAP, 2016).

La sfârșitul anului 2017, conform datelor statistice oficiale, drumurile publice din România totalizau 86.099 km, din care 17.654 km (20,5%) drumuri naționale, 35.149 km (40,8%) drumuri județene și 33.296 km (38,7%) drumuri comunale (INS, 2018).

Din perspectiva modernității, în totalul drumurilor publice, 34.900 km (40,5%) erau drumuri modernizate, 21.074 km (24,5%) drumuri cu îmbrăcămînți ușoare rutiere, 20.037 km (23,3%) drumuri pietruite și 10.088 km (11,7%) drumuri de pământ. Din totalul drumurilor naționale, 35,1% (6.200 km) erau drumuri europene și 4,3% (763 km) autostrăzi. Drumurile județene erau în proporție de 38,7% drumuri modernizate, iar drumurile comunale erau în proporție de 41,3% drumuri pietruite. Din punct de vedere tehnic, 14.459 km (41,4%) din totalul drumurilor modernizate și 10.150 km (48,2%) din totalul celor cu îmbrăcămînți rutiere ușoare aveau durata de serviciu depășită. Densitatea rețelei de drumuri publice la 100 kmp teritoriu era de 36,1, iar a liniilor de cale ferată la 1000 kmp teritoriu, de 45,2.

Liniile de cale ferată de folosință publică aflate în exploatare însumau 10.774 km, din care 10.635 km (98,7%) erau linii cu ecartament normal, 5 km linii cu ecartament îngust și 134 km (1,3%) linii cu ecartament larg. În componența rețelei de căi ferate în exploatare, 5.990 km reprezentau căi principale (55,6%), dintre care 5.956 km (99,4%) erau linii cu ecartament normal. Lungimea simplă a liniilor de cale ferată electrificate era de 4.030 km, reprezentând 37,4% din rețeaua de cale ferată aflată în exploatare.

În ceea ce privește transportul maritim și pe căile navigabile interioare, România beneficiază de poziția avantajoasă dată de accesul la Marea Neagră, dar și la fluviul Dunărea.

Activitatea de transport aerian în România este legată de cele 17 aeroporturi, nu toate funcționale, dintre care șase sunt pentru trafic intern și internațional, nouă numai pentru trafic intern, iar unul este concesionat și unul este fără autorizație (Tomescu, Georgescu și Căncescu, 2012). Ca dispunere, acestea sunt localizate în București (Henri Coandă-Otopeni și Băneasa), Timișoara (Traian Vuia), Cluj-Napoca, Constanța, Târgu-Mureș, Oradea, Baia Mare, Satu Mare, Arad, Suceava, Iași, Sibiu, Craiova, Tulcea, Bacău și Caransebeș.

În ceea ce privește transportul multimodal, ca parte a obiectivelor europene privind transportul durabil, principalele noduri la momentul actual sunt: zona urbană funcțională a municipiului București (care include municipiile Ploiești și Giurgiu), Timișoara, Constanța, Craiova. În cadrul acestor locații, doar portul Constanța beneficiază de facilități intermodale care

asigură interoperabilitatea între toate modurile de transport. Datorită dezvoltării economice din ultima perioadă, orașul Cluj-Napoca întrunește premisele pentru a deveni, de asemenea, un nod multimodal important.

Transportul viitorului, în opinia noastră, va fi unul multimodal, în care modurile mai puțin poluante, mai rapide și mai sigure vor avea prioritate în dezvoltare.

Este bine cunoscut faptul că infrastructura adecvată dă măsura mobilității și conferă suportul pentru creșterea economică. Din păcate, discrepanțele referitoare la calitatea și disponibilitatea infrastructurii pot inhiba acest suport, așa cum se precizează în cel de-al cincilea Raport de coeziune al UE (Comisia Europeană, 2010a).

În România de azi, accesibilitatea la infrastructuri moderne este puternic diferențiată de la o regiune la alta, de la o localitate la alta. De altfel, în ultimele trei decenii, incapacitatea factorilor de decizie de a susține dezvoltarea unei infrastructuri naționale de transport moderne și eficiente a devenit o frână evidentă în calea dezvoltării României. Proiectele majore au avut întotdeauna mari întârzieri în finanțare și realizare, nu de puține ori fiind abandonate. Schimbarea extrem de inoportună și frecventă a coordonatorilor acestor programe naționale a condus la apariția de sincope, discontinuități și, în final, la nerealizarea obiectivului major ce se dorea a fi dezvoltarea și modernizarea rețelei naționale de transport, în conformitate cu cerințele naționale și ale Uniunii Europene.

Mai mult, politica a fost eronat îndreptată cu precădere spre susținerea construirii de autostrăzi din bani publici și fonduri atrase de la forurile comunitare, în detrimentul finanțării lucrărilor de modernizare și refacere a celorlalte rețele infrastructurale (drumurile naționale și județene, căile ferate, căile navigabile etc). Bugetul public alocat insuficient pentru această activitate a condus la darea în exploatare în ultimii 30 de ani a doar 23 km de noi autostrăzi anual, cu riscul neasumat al deteriorării majore a celorlalte segmente din infrastructura națională. Concomitent, au fost neglijate soluții de finanțare mult mai eficiente, precum utilizarea capitalurilor private.

Având în vedere toate aspectele menționate și gradul scăzut al modernității rețelelor infrastructurale, precum și nevoia crescută de mobilitate, se impun câteva măsuri prioritare:

- dezvoltarea unui sistem de transport durabil, coerent atât din punctul de vedere al infrastructurii, cât și legislativ, astfel încât să se poată integra rapid și fără distorsiuni majore în sistemul vest-european;
- reorientarea alocațiilor financiare bugetare de la construirea de autostrăzi ca prioritate absolută către modernizarea și creșterea capacității drumurilor europene și naționale;
- refacerea și modernizarea de urgență a infrastructurii feroviare;
- atragerea de investiții private în procesul construirii de autostrăzi, conform modelului francez;
- reorientarea activităților de transport marfă dinspre sectorul rutier, preponderent actualmente, către transporturile intermodale, feroviare sau navale;
- construirea a noi terminale multimodale în zone-cheie ale României (ca, de exemplu, în regiunea Brașovului).

5. CONCLUZII

Contribuțiile institutelor din coordonarea Academiei Române la realizarea primei etape a proiectului *„Consolidarea convergenței economice și monetare a României cu statele membre ale Uniunii Europene – un demers necesar”* au fost circumscrise preocupărilor exprese ale acestora din perioada postaderare a României la UE. O anumită focalizare a acestora pe unele aspecte (deocamdată) care susțin convergența nominală, reală și juridică nu a împiedicat nașterea „abordărilor de legătură”, care să dea o mai bună și profundă înțelegere demersului de pregătire a României pentru aderarea la zona euro, tocmai pentru a deschide noi perspective de studiu în anii care urmează. Structura concluziilor care urmează sintetizează mai bine întreaga dimensiune a pregătirii adoptării euro, din care rezultă că este nevoie de o abordare integratoare, holistică, a celui mai important pas în procesul de integrare europeană a României, care excede cu mult economicul de manual. Indiferent că vorbim principial „economic” despre convergența economică nominală, reală, juridică, prin prisma dezideratelor reformelor care se impun la nivelul UE, a demografiei, a caracteristicilor pieței muncii, a calității vieții, educației, sistemului de sănătate, a dezvoltării agriculturii și a dezvoltării rurale, a competitivității, a mixului de politici economice, a normelor juridice etc., nu putem omite caracterul politic și geopolitic al creării și funcționării monedei unice, al provocărilor la adresa acesteia.

Este necesar un nou mod de a interpreta pregătirea României pentru adoptarea euro

Desfășurarea dezbaterilor academice pe proiectul *„Consolidarea convergenței economice și monetare a României cu statele membre ale Uniunii Europene – un demers necesar”* a coincis, de la un moment dat, cu demersurile instituționale de pregătire a României pentru adoptarea euro, angajate într-o primă etapă de către Comisia națională de fundamentare a Planului național de adoptare a monedei euro, anul 2018 încheindu-se cu documente politice și economice de importanță deosebită. Adoptarea monedei euro devine cel mai important proiect după aderarea României la UE, lansarea preocupărilor din domeniu fiind necesară și pentru exercițiul deținerii președinției rotative a Consiliului Europei (1 ianuarie-30 iunie 2019).

Coincidența totuși decalată a proiectului academic cu demersurile instituționale din anul 2018 a demonstrat că *proiectul academic răspunde din prima etapă unuia dintre scopurile sale, acela de a sprijini entitățile guvernamentale, nu prin competiție, ci prin completare cu o opinie neutră, științifică, cu privire la ceea ce este de făcut pentru realizarea cu succes a unui nou pas pe drumul integrării europene a României*, pornind de la justificativul politic, economic și social care a fundamentat întregul efort național pentru aderarea *de jure* la Uniunea Europeană. Din acest considerent al justificativului major care a electrizat societatea românească, trebuie renunțat la atitudinea de a mai „aștepta și vedea” fie ce se poate întâmpla cu UE, fie că suntem departe de fi pregătiți pentru adoptarea euro, în condițiile în care România este în interiorul Uniunii de mai bine de zece ani și își cunoaște obligațiile asumate prin TFUE.

Există un complex de oportunități și riscuri care trebuie puse într-un nou context și a căror valorificare înțeleaptă înseamnă ancorarea mai bună a României în cadrul Uniunii, participarea la

procesul decizional care o privește, pasul fiind aderarea României la zona euro ca o desăvârșire a înseși mizei de stat membru cu drepturi egale. Situația economică bună a Uniunii după redresarea îndelungată din criza financiară este un stimulent pentru reformarea zonei euro, țintă a noului demers politic pentru integrarea mai profundă a României în UEM, la care trebuie adăugat un pachet de oportunități și provocări care nu ne pot fi indiferente. Aceste oportunități și provocări trebuie analizate și luate „la pachet”, nu prin excluderea unora sau altora, întrucât se observă că, în prezent, simplul bilanț cantitativ al costurilor și beneficiilor adoptării euro pe termen scurt nu mai poate fi argumentul principal al adoptării euro, care, din păcate, a deturnat multe dintre dezbaterile publice, când există: (1) oportunitatea politică națională de a evalua adoptarea euro ca reflex natural la ceea ce ar trebui să ne dorim după zece ani de la aderarea la UE; (2) oportunitatea politică de fi sprijiniți cu instrumente specifice pentru pregătirea noastră de a intra în zona euro, în paralel cu criteriile întărite decurgând din reformele zonei euro; (3) oportunitatea de a deține președinția rotativă a Consiliului European (semestrul I 2019), care va deschide la propriu calea reformelor din cadrul zonei euro și unde trebuie să decidem și pentru noi cu privire la destinul UE; (4) oportunitatea geopolitică de a întări politica externă de vecinătate a UE, precum și pe cea de securitate comună, pentru a face față riscurilor care slăbesc tăria UE în interior și ca actor global; (5) oportunitatea de a ridica România la standardele politicilor economice ale UE, care fac mai funcțională și mai rezilientă UEM, o uniune spre care trebuie să țintim ca partener credibil, angajat în partajarea riscurilor; (6) oportunitatea de a ne apropia de nucleul de decizie, care va face ca, în final, în toate SM ale UE să circule euro; (7) oportunitatea de a alege între euroizarea economiei, având și o monedă națională; (8) oportunitatea continuării consolidării statului de drept, în perspectiva condiționării acordării de fonduri structurale în ciclul bugetar multianual 2020-2027 de buna funcționare a statului de drept în SM.

Examenul la care a fost supusă România, începând cu punerea în practică a Acordului de asociere (1993) și continuând cu prevederile TFUE (2007), au reliefat o cotă favorabilă asupra politicilor și procedurilor asumate, fiind reliefate și anumite excese și/sau neconformări. Suntem forțați, în sensul bun, să contribuim din exterior (în perioada pregătirii) și din interiorul zonei euro (după adoptarea euro) la accelerarea reformei zonei euro, în contextul în care comisarul european pentru afaceri economice și financiare, Pierre Moscovici, pledează cu tărie că ascensiunea partidelor naționaliste și eurosceptice trebuie oprită. Încheierea în anul 2018 a reformei zonei euro (întărirea *mecanismului european de stabilitate*, finalizarea *uniunii bancare* prin crearea unui sistem european de garantare a depozitelor deponenților, crearea unui buget comun al zonei euro), înaintea scrutinului european din mai 2019, este esențială pentru a nu se ajunge la un peisaj politic și mai „fragmentat”, de natură să pună destinul Uniunii într-un pericol al întârzierilor nepermise, în contextul geopolitic regional și global actual. Este preferabil ca alegerile pentru Parlamentul European din 2019 să nu ducă la o nouă scădere a sprijinului pentru partidele tradiționale.

Un angajament politic unidirecțional

România, ca stat membru al UE, are obligația, prin protocolul de aderare la Uniune, de a adopta, atunci când este pregătită, moneda unică euro. Pentru această perioadă de pregătire, România beneficiază de derogarea temporară de a utiliza euro, în condițiile acordării atenției prevederilor Tratatului de funcționare a Uniunii Europene (TFUE) cu privire la criteriile care fac posibilă adoptarea euro. După mai bine de zece ani de la aderarea *de jure* la UE, demersul

României de aderare la zona euro prin statuarea sarcinilor unei Comisii naționale stabilite în acest scop (OUG nr. 24/2018) se înscrie în normalitatea adâncirii propriei sale integrări economice și politice europene, într-un context geopolitic european și global care o obligă la ancore mult mai puternice față de centrul de decizii majore al UE, zona euro. TFUE nu specifică un anume calendar de adoptare a euro, derogarea fiind înțeleasă ca oportunitate a României de a-și dezvolta propria strategie în îndeplinirea sustenabilă a criteriilor pentru adoptarea euro.

Zona euro, o destinație a normalității pentru România

Zona euro este forma cea mai înaltă de integrare și funcționare a Uniunii Economice și Monetare (UEM), ajunsă și ea la cea de a treia etapă de îmbunătățire. Funcționarea zonei euro nu a fost perfect concepută, dar a făcut o alegere între teorie și pragmatism, considerându-se că numai evoluțiile concrete pot aduce soluții la deficiențele inițiale, iar pentru acest lucru, voința politică a statelor care utilizează euro contează cel mai mult. Demersul României pentru adoptarea euro este unul de normalitate, întărit de poziția internațională a euro. Acest trend, extrem de vizibil după un deceniu de funcționare a euro, nu mai poate fi obturat de analize care încă nu au depășit stadiul incipient de introducere a monedei unice, rolul UEM în cadrul UE și în plan global neputând fi pus în discuție.

Prin conștientizarea rolului jucat de euro, s-a ajuns ca, în prezent, la zona euro să participe 19 state membre ale UE, cumulând o populație de 340 milioane. UEM este rezultatul ambiției proiectului politic european de integrare lansat în anii '60. UEM a reușit introducerea unei monede unice într-un spațiu geografic european înainte de crearea unei uniuni politice, iar acest lucru nu contrazice teoria economică născută din observarea istoriei, ci o întărește din punctul de vedere al pragmatismului acesteia. Moneda unică euro nu a fost și nu este un scop în sine pentru o încununare a unei uniuni politice, ci un vehicul al perfecționării integrării europene, mai ales pe dimensiunea politică a acesteia, ea promițând mai multă stabilitate și condițiile unei creșteri economice și de ocupare a forței de muncă de o mai bună calitate, sustenabile și durabile.

După mai bine de 15 ani de la introducerea sa ca monedă circulatorie și cu toate dificultățile la care a fost supusă de criza financiară, euro este a doua monedă de rezervă globală, după dolarul SUA și în competiție cu acesta pentru depășirea sistemului financiar centrat pe dolar. 26% din rezervele valutare globale sunt constituite în euro. Peste o treime din comerțul internațional este denominat în euro, iar o populație depășind 175 milioane de locuitori trăiește în state care au moneda națională legată de euro (*euro pegged*). 49% din datoriile internaționale exigibile sunt reprezentate de instrumente financiare denominate în euro. Piața valutară internațională este dominată de cotația dolar/euro, tranzacțiile în euro fiind cele mai active după cele în dolari, contând pe o pondere de 25% în totalul tranzacțiilor globale valutare. Toate aceste date sugerează puterea economică a zonei euro, iar semnificația fluxurilor comerciale și financiare și dimensiunea acestor piețe indică faptul cert că rolul internațional al euro este încă în creștere. Poate fi vorba despre dispariția euro?

Conform condiționalităților participării BNR la Sistemul European al Băncilor Centrale (SEBC), leul cotează direct față de euro, rezervele valutare ale României sunt ținute semnificativ în euro (65-85%, în funcție de randamente și de calitatea lichidă a investițiilor), comerțul exterior al României se desfășoară în proporție de până la 80% cu statele membre ale UE, marea majoritate a investițiilor străine directe sunt denominate în euro. România raportează la UE indicatori sintetici denominați în euro.

Moneda euro a devenit parte integrantă a structurilor economice, sociale și politice ale Uniunii Europene, din care face parte și România. Euro este principalul instrument care sporește valențele pieței unice, ale politicii comerciale și ale cooperării politice în cadrul UE, precum și ale UE cu lumea întreagă. Dezangajarea geopolitică a SUA determină UE să promoveze euro ca pe o monedă globală care să concureze dolarul SUA, o direcție de acțiune fiind cotarea în euro a prețurilor la energie.

Beneficiile adoptării euro

Euro este un proiect politic, menirea sa fiind de a asigura avantaje politice, sociale și economice integrate, dincolo de cele pur economice. România trebuie să fie atentă, prin prisma propriului angajament politic, la evoluțiile și manifestările proeuro, fiind stat membru al UE. Imperfecțiunile proiectului euro puse în evidență de criza financiară au resuscitat critici la adresa acestuia, de la opinia de „un merit incert” la o „mare greșeală”. Ele nu trebuie omise ca realități, dar nici nu se pot constitui într-un alt partizanism pentru România decât angajamentul asumat prin TFUE. Euro a trecut printr-un ciclu economic complet, iar bilanțul existenței lui este pozitiv.

Adoptarea euro incumbă costuri, iar acestea trebuie privite ca fiind o investiție a cărei calitate și mod de recuperare țin aproape exclusiv de România, de modul în care înțelege să fie pregătită pentru acest nou pas al integrării. Normalitatea pentru România este de a se pregăti pentru politici și reforme structurale care să-i permită adoptarea euro, să devină stat membru al zonei euro. Bilanțul beneficiilor și costurilor adoptării euro trebuie privit pe termen lung, dar identificarea raportului dintre acestea de la o etapă la alta este necesară pentru implicarea României într-o partajare benefică a riscurilor *ex-ante* și *ex-post* pe care le incumbă funcționarea zonei euro. Adoptarea euro înseamnă asumarea de obligații și, numai prin prisma acestor responsabilități decurgând din noua apartenență (la zona euro), România va simți beneficiile euro. La o astfel de angajare, România va beneficia de gestionarea eficientă a economiei din zona euro, în temeiul regulilor din TFUE și din Pactul de stabilitate și de creștere (PSC), o componentă centrală a UEM.

La nivelul actorilor economiei, persoane fizice și juridice, sunt de menționat ca beneficii:

- accesul la o gamă largă de produse și servicii la prețuri stabile;
- creșterea oportunităților de afaceri cu riscuri mai reduse (schimbul valutar și tranzacțiile transfrontaliere presupuneau costuri și riscuri suplimentare, în condiții lipsite de transparență);
- un mediu de afaceri stabil, condiții propice creșterii economice;
- avantajele unei piețe financiare integrate;
- costurile reduse al tranzacțiilor economice și financiare;
- stabilitatea planurilor de afaceri.

Se adaugă ca beneficii la nivelul economiei naționale:

- alăturarea economiei României la economiile integrate ale zonei euro, cu noi oportunități de investiții și de piață;
- accesul economiei naționale la o piață integrată de mari dimensiuni, mai puțin riscantă ca urmare a inflației și cursului de schimb;
- stabilitate națională economică și financiară, prin regulile uniforme și stricte;

- programe strategice naționale în condiții de stabilitate, de predictibilitate și de finanțare propice;
- tracțiunea UE în ansamblul ei asupra integrării economiei naționale în economia globală, cu mai multe oportunități la nivel mondial.

Credem că nu este indiferent României faptul că propria ei situație în raport cu stabilitatea economică conferită de dimensiunea și gestionarea prudentă a zonei euro o protejează de șocuri economice externe adverse, cu impact constând, de regulă, în încetinirea creșterii economice și/sau pierderea de locuri de muncă sau adâncirea dezechilibrelor macroeconomice. Adoptarea euro este însuși simbolul tangibil al identității europene a României.

Provocările prezente ale zonei euro

Euro a fost lansat în perioada fastă a Marii moderații, ceea ce a „suplinit” din neajunsurile previzibile evocate chiar de părintele acestuia, Otmar Issing. *„A fost o decizie politică începerea unei uniuni monetare, pentru un grup de țări care nu a format o uniune politică și care a îndeplinit criteriile unei zone monetare optime doar parțial...”*, aprecia Issing, avertizând că proiectul euro nu este finalizat. Aceste neajunsuri au fost accentuate de criza financiară, economică și a datoriilor suverane ale statelor UE din zona euro, ceea ce a ridicat provocări însemnate guvernantei din zona euro. Se poate vorbi despre faptul că unele avantaje ale euro au fost estompate de criza financiară, în special cel legat de costurile finanțării (primele de risc), în timp ce anumite costuri asociate au devenit mai evidente. Au dispărut turbulențele valutare dintre statele membre ale zonei euro, care au creat mari probleme funcționării UE înainte de conceptualizarea euro.

Trecerea la politica monetară unică a devenit din nou un subiect controversat, pierderea independenței politicii monetare a băncilor centrale a statelor care au adoptat euro fiind considerată un cost considerabil. În primul rând, crearea BCE și politica monetară unică au fost rezultatul unui consens pe o schemă de funcționare a euro, și nu o „impunere” a unui cost, așa cum se încearcă o greșită acreditare. Regula asumată a fost garanția funcționării zonei euro și a menținerii stabilității prețurilor, deci un mecanism al beneficiului inflației joase și al efectelor sale asupra finanțării economiei. În al doilea rând, conceptualizarea politicii monetare unice a fost o schimbare de paradigmă în discreționarismul practicat sub umbrela teoretică, umbrelă care a permis, de fapt, întârzierea aproape *sine die* a reformelor structurale. În loc de productivitate a muncii sporită, re tehnologizare, schimbări în structura economică, toate niște costuri, era mai simplu ca, prin „flexibilitatea” (de multe ori subiectivă) a cursului de schimb și a inflației, să fie aduse anumite corecții posibile deficitului bugetar și datoriei externe. Ceea ce nu se menționează este faptul că această flexibilitate era de domeniul paliativelor, cel al amânării continue a unei realități care mărea costurile dezechilibrelor macroeconomice.

Trebuie reconsiderat și faptul că trecerea la adoptarea euro este ireversibilă, iar a gândi în termeni de politică monetară independentă după cedarea acesteia către BCE este inoportun, atât timp cât pregătirea României pentru adoptarea euro beneficiază de o politică monetară independentă, tocmai în vederea îndeplinirii sustenabile a criteriilor de convergență. Lecțiile crizei financiare sunt noile repere ale reformării UEM pentru a deveni mai preventivă la o posibilă criză și rezilientă la șocuri. Respectivetele lecții sunt de interes major pentru pregătirea României în vederea adoptării euro, pregătire care devine complexă și puternic orientată spre o economie robustă. Acest demers poate fi optim numai considerând „imperfecțiunile” euro ca fiind depășite

prin asumarea simultană a reformelor zonei euro și ale României, și nu ca piedică în aderarea României la zona euro.

Ceea ce se încearcă prin reformarea zonei euro, aspectele care sunt provocări reale pentru România în demersul ei propriu de pregătire pentru adoptarea euro de acum încolo sunt: **suboptimalitatea zonei euro, nivelurile diferite de convergență ale statelor din zona euro, deficitul de mecanisme de amortizare a șocurilor și de mecanisme de coordonare la nivelul zonei euro, guvernanta defectuoasă în sectorul financiar cu impact pe deficite, un design defectuos inițial al funcționării euro (lipsa pilonului fiscal), care a permis unele ajustări doar într-o marjă redusă** (conform grupării făcute de Dăianu și alții).

Față de aceste provocări, România trebuie să-și manifeste atât disponibilitatea pentru soluțiile convenite la nivelul UE, la care poate contribui ca stat membru (uniunea bancară, mecanismul european de stabilitate, capacitatea investițională ca o formă de buget al zonei euro), dar și să-și asume, de fapt, regulile de disciplină în sectorul fiscal-bugetar (MTO). Tocmai această acomodare face ca pierderea independenței politicii monetare să nu devină un handicap în stabilitatea financiară și a economiei naționale.

Recomandările prioritare ale Comisiei Europene pentru România

O coroborare a documentelor oficiale care circulă între România și Comisia Europeană, cu accentul pus de dezbaterile academice generate de concluziile studiilor elaborate de institutele cu competență în analiza convergenței sectoriale, relevă o foarte mare apropiere a concluziilor celor două părți. **Constatarea de fond rezidă principal în capacitatea instituțională scăzută a României de a fructifica cât mai deplin majoritatea beneficiilor aderării la UE.** Acest lucru denotă un proces de convergență dificil și inegal, cu posibila apariție a unor divergențe chiar după unele progrese în convergență. Cum capacitatea instituțională nu poate fi redusă la instituții și/sau organizarea acestora pe bază de legi, ea trebuie atribuită competențelor factorului uman care le dă viață, implicării în programe și soluții care fac convergența posibilă, în sensul pregătirii României pentru adoptarea euro.

Fundamentul convergenței este dat de calitatea și pregătirea capitalului uman, a forței de muncă, ceea ce implică, în primul rând, trei domenii prioritare ale convergenței economice și monetare la nivel național: sistemul educațional, sistemul de sănătate și piața muncii. Reformele în toate cele trei domenii sunt sub așteptările standardelor de convergență. Recomandările specifice de țară ar fi trebuit mai bine și ferm aplicate, ceea ce ar fi redus decalajele semnalate și de lucrările institutelor academice. În cauză sunt perspectiva demografică și pregătirea profesională a populației, a forței de muncă, perspectiva sănătății biologice a populației României și, nu în ultimul rând, funcționarea pieței muncii de natură să asigure stimulentele pentru muncă în conformitate cu pregătirea profesională și un confort social, ambele dedicate stabilizării forței de muncă în țară. Este de sperat că ele nu vor veni cu o prea mare întârziere, chiar dacă România a pierdut competențele profesionale înalte a peste 3 milioane de cetățeni care au emigrat în alte state ale UE, de regulă, cele mai dezvoltate sau cu o ofertă de oportunități atractive pentru forța de muncă din România.

Nu întâmplător, Raportul de convergență pe anul 2018 relevă faptul că niciunul dintre statele membre cu derogare de la euro nu îndeplinește criteriile de adoptare a euro, dar acest lucru nu înseamnă că toate țările sunt pe aceeași linie a stadiului convergenței care să le califice

pentru acest pas. În ceea ce privește România, Recomandarea Consiliului European privind Programul național de reformă al României pentru 2018, care include un aviz al Consiliului privind Programul de convergență al României pentru 2018, este relevantă din punctul de vedere al evaluării și a ceea ce trebuie de făcut, mai ales în cele trei priorități semnalate. Evaluările Comisiei s-au referit și la Programul național de reformă pentru 2018, fiind analizate realizarea și măsurile adoptate ca urmare a recomandărilor adresate României în anii precedenți. Exercițiul face parte din interesul Comisiei de a consolida guvernanta economică globală a Uniunii, prin relevanța programelor naționale pentru o politică socioeconomică și bugetară sustenabilă, deci și a României, conformă cu normele și orientările Uniunii. Recomandările Comisiei sunt practic validate de concluziile contribuțiilor academice asupra soluțiilor, urmând ca acestea să realizeze dezvoltările necesare în anii următori, cu propuneri în consecință.

În cadrul **sistemului de educație**: oferta pentru asimilarea de competențe de bază și digitale este departe de a ține pasul cu necesitățile economiei. Discrepanța dintre ofertă și necesar are impact negativ asupra funcționării instituționale a sectorului de stat și a celui privat, afectând competitivitatea, ocuparea forței de muncă și convergența. Fenomenul este semnificativ nu numai în formarea profesională normală, ci și în participarea la programele de formare destinate adulților, care este foarte scăzută. Comisia remarcă faptul că *„nu există încă un mecanism de corelare a politicilor de activare cu cererea de competențe, iar capacitatea de a anticipa viitoarele nevoi în materie de competențe și de a estima impactul preconizat al noilor tehnologii este redusă. Învățământul profesional și tehnic rămâne în continuare o opțiune secundară și nu este corelat suficient cu necesitățile pieței muncii și cu strategiile de specializare regională sau sectorială”*.

Modul de organizare a învățământului și a aplicării politicilor se reflectă în rezultatele slabe ale sistemului de învățământ, ceea ce contribuie la inegalitatea de șanse pe piața muncii, la un mediu puțin favorabil incluziunii și accesului la învățământ de calitate pentru copiii din zonele rurale. Nu este elaborată încă o metodologie de combatere a segregării în școli, iar rata de părăsire timpurie a sistemelor de educație și formare, deși este în scădere, se situează în continuare la un nivel ridicat. În general, nivelul educației de calitate este redus atât în școli, cât și în învățământul superior, o cauză a menținerii acestei situații fiind gradul relativ scăzut al investițiilor în educație.

În cadrul **sistemului de sănătate**: deși s-a îmbunătățit, starea de sănătate a populației continuă să se situeze sub standardele UE. Efectele negative asupra dezvoltării copiilor, asupra capacității de inserție profesională a forței de muncă și asupra îmbătrânirii în condiții bune de sănătate țin de accesul precar la asistența medicală. Provocarea din domeniu cu privire la eficacitatea sistemului de sănătate este determinată de finanțarea insuficientă și utilizarea ineficientă a resurselor, pe fondul unui deficit semnificativ de medici și de asistenți medicali. Comisia Europeană constată faptul că *„accesul la serviciile de sănătate este limitat de prevalența plăților informale și de distanța față de infrastructurile de sănătate”*, deși România a înregistrat unele progrese în ceea ce privește combaterea plăților informale. Progrese limitate s-au înregistrat în ceea ce privește abordarea recomandării specifice de a favoriza tratamentul ambulatoriu ca parte a Strategiei naționale de sănătate pusă în practică, dar rezultatele acestei strategii sunt afectate de *„evoluția priorităților și de planificarea precară a investițiilor”*.

În cadrul **pieței muncii**: deși s-au făcut eforturi de a flexibiliza unele dimensiuni ale pieței muncii, elementele de rigiditate sunt susținute simultan de o creștere a ocupării forței de muncă și

de diminuarea semnificativă a ofertei de forță de muncă din motive demografice (spor negativ al natalității, îmbătrânire, emigrație). În același timp, există unele rezerve de forță de muncă nevalorificate, reprezentate de tineri, romi, șomeri de lungă durată, persoane cu handicap, care întâmpină dificultăți în accesarea pieței muncii.

Progresele în consolidarea politicilor de activare, cu ținte specifice pe piața forței de muncă, și dezvoltarea serviciilor integrate în domeniu sunt insuficiente și au pus accent numai pe dimensiunea grupurilor îndepărtate de piața muncii. Stimulentele financiare acordate programelor de mobilitate nu au ajutat la creșterea gradului de participare la politicile de activare a forței de muncă, în cauză fiind slaba sau limitata cooperare între serviciile publice de ocupare a forței de muncă și furnizorii de servicii sociale și de educație, publici sau privați.

Rigiditatea pieței muncii a dus la creșterea riscului de sărăcie și/sau de excluziune socială, afectând mai ales familiile cu copii, persoanele cu handicap, romii și populația rurală. Sistemul fiscal și de prestații sociale menține inegalitățile în venituri, încercările de atenuare a acestui aspect prin indicatorii sociali de referință fiind limitate, în condițiile neactualizării acestora din anul 2008. Amânarea legii privind venitul minim de incluziune socială a blocat fondurile pentru acoperirea adecvată a asistenței sociale în domeniu. În ceea ce privește salariul minim, majorarea acestuia a fost discreționară, astfel încât, în anul 2017, aproximativ 30% dintre lucrători au fost plătiți cu salariul minim. Aplicarea propunerii pentru un mecanism obiectiv de creștere periodică a salariului minim, deși aprobată de partenerii sociali, întârzie. Legea unică a salarizării nu a rezolvat distribuția foarte trunchiată a salariilor, nici chiar la nivelul acelorași competențe. Diferența între vârstele de pensionare pentru bărbați și cele pentru femei este de natură să mențină venituri mai mici la femei, ceea ce amplifică sărăcia persoanelor în cauză prin diferența de remunerare între femei și bărbați.

Piața muncii suferă de o slabă implicare a partenerilor sociali în aplicarea reformelor economice cu impact social. Comisia Europeană atrage atenția că *„punctele de vedere ale partenerilor sociali nu sunt luate în considerare, chiar și atunci când acestea converg”*, ceea ce nu contribuie la funcționarea armonioasă a relațiilor de muncă. Dialogul social rămâne insuficient, prin rolul scăzut al negocierilor colective, participarea redusă a sindicatelor și a patronatelor, la care se adaugă pragurile ridicate de reprezentativitate, cu efect asupra eficacității modificărilor legislative menite să îmbunătățească cadrul instituțional.

În cadrul **sectorului fiscal-bugetar**: Legea responsabilității fiscal-bugetare a României a transpus Pactul bugetar al UE în legislația națională, cu observația că, dacă normele legii corespund regulilor comunitare, respectarea în practică este trecută cu vederea „în mod curent”. Actualizarea strategiei fiscal-bugetare este transmisă Parlamentului cu întârziere față de termenul legal, ceea ce afectează o perspectivă pe termen mai lung a planificării bugetare. Bugetele pe 2017 și 2018 vizau un deficit agregat de 3% din PIB, echivalent cu o deteriorare a soldului structural, demonstrând o dificilă încadrare a României în cerințele obiectivului pe termen mediu (MTO).

În Programul de convergență pentru anul 2018, România și-a prevăzut un deficit agregat de 2,95% din PIB în 2018 și diminuarea treptată a acestuia la 1,45% din PIB până în 2021, fiind depășit termenul asigurării obiectivului bugetar pe termen mediu, respectiv un deficit structural de 1% din PIB. Calcule recente ale soldului structural îl situează la -2,1% din PIB pentru anul 2021, ceea ce întărește faptul, sesizat de Comisie, că România a înregistrat, începând cu 2016, o abatere semnificativă de la obiectivul pe termen mediu. Totuși, scenariul macroeconomic care stă

la baza previziunilor bugetare este favorabil din punctul de vedere al menținerii ponderii datoriei publice în PIB a României la 40% până în anul 2021.

O altă problemă care pune la îndoială respectarea regulilor comunității este rata ajustărilor anuale în cheltuielile bugetare, de 0,8% comparativ cu 0,5% propusă de guvern, începând cu 2018, în condițiile în care se respectă recomandarea ca rata de creștere nominală a cheltuielilor publice primare nete să nu depășească 3,3% în 2018 și 5,1% în 2019. Neatingerea MTO relevă faptul că *„planificarea bugetară a României ignoră în mod regulat prevederile cadrului său fiscal-bugetar, în pofida nevoii de politici fiscal-bugetare responsabile”*. În privința respectării obligațiilor fiscale și a colectării impozitelor, România se confruntă cu diferențe semnificative între veniturile preconizate teoretic și cele colectate efectiv, cum este cazul TVA. În acest domeniu, România *„a realizat progrese limitate în ceea ce privește abordarea recomandării specifice, care i-a fost adresată în repetate rânduri, de a consolida respectarea obligațiilor fiscale și colectarea impozitelor”*, plata defalcată a TVA cu caracter facultativ având rezultate comentabile, dacă se ține seama de întârzierea introducerii caselor de marcat cu jurnal electronic conectate direct la sistemul informatic al administrației fiscale.

În ceea ce privește **sectorul financiar**, acesta s-a bucurat de îmbunătățirea solidității, dar monitorizarea sa continuă este mai mult decât necesară. De reținut că sectorul bancar, reprezentativ pentru sectorul financiar din România, este bine capitalizat, peste nivelul prevăzut de regulile Basel III, iar calitatea activelor s-a ameliorat. Există multe inițiative legislative în dezbatere cu privire la creditele neperformante, pragurile de îndatorare ale debitorilor, proporțiile contribuțiilor la fondurile de pensii, unele dintre ele atenuând anumite îngrijorări fiscal-bugetare pe termen scurt, dar cu consecințe negative asupra dezvoltării piețelor de capital.

În domeniul **investițiilor publice**: consolidarea multor elemente de convergență nu trebuie să pună sub semnul întrebării ireversibilitatea și sustenabilitatea progreselor acolo unde s-au făcut. Calitatea slabă a infrastructurii, inclusiv în sectorul transporturilor, limitează perspectivele de creștere ale României, dacă în aceste domenii nu se vor face investiții. Investițiile publice sunt scăzute față de necesități și prezintă eficiență scăzută ca urmare a disipării în multe proiecte lipsite de o bună pregătire și de asemenea priorități. Pe domenii, Comisia constată că fiabilitatea infrastructurii rutiere, feroviare și a căilor navigabile este redusă, iar îmbunătățirea acesteia depinde de procedurile de achiziții publice strâns legate de eficiența cheltuielilor publice: *„consolidarea eficienței și utilizarea strategică a achizițiilor publice, a auditurilor eficace și a combaterii fraudei reprezintă în continuare provocări. Sustenabilitatea măsurilor luate și ireversibilitatea reformelor necesită o monitorizare permanentă”*.

Pentru România, contextul provocărilor multiple determină cu necesitate orientarea spre asigurarea unor **finanțe publice sustenabile**, care să asigure resurse și pentru investiții, și pentru serviciile sociale, o piață a muncii flexibilă, dinamică, favorabilă incluziunii și eficiență, promovarea unei economii robuste și durabile, cu un sistem fiscal-bugetar și financiar mai rezilient la șocuri. Rolul acestei orientări în **plan intern** este de a progresa cu convergența sectorială pe ramuri economice (contribuțiile academice aducând informații utile pentru domeniile agriculturii și dezvoltării rurale, pentru sistemul de rețele de infrastructură fizică și energie), în planul calității vieții și mai ales al competitivității.

Pe **plan extern** este și sarcina României, ca stat membru al UE, să contribuie la consolidarea în continuare a pieței interne a UE, pentru a valorifica beneficiile reciproce ale fondurilor

structurale, ale schimburilor comerciale externe și ale deschiderii spre exterior. Acționarea cu fermitate în sensul recomandărilor rezultate din evaluări obiective ale cercetărilor academice validate de studierea celor făcute de Comisia Europeană și de BCE pregătește rezistența economiei naționale la o nouă posibilă criză în Europa, deja anunțată, cu întrebarea: *În ce ipostază va putea România să o gestioneze: din interiorul sau din afara zonei euro?*

Guvernanța UEM, inclusiv ca efect al celei de a treia îmbunătățiri, are ca obiectiv beneficii pe termen lung pentru statele membre, toate fiind interesate în asigurarea sustenabilității creșterii economice și creării de locuri de muncă. La nivelul zonei euro, captarea atenției și acțiunii României rămâne ancorată pe stabilitatea prețurilor, prin politica monetară unică, coordonarea politicilor economice și fiscale la nivelul UE, funcționarea fluidă a pieței unice și supravegherea sistemului financiar. Acest lucru presupune concentrarea executivului național pe politica fiscală privind echilibrul bugetar, nivelul impozitării pentru realizarea de venituri bugetare confortabile și reformele structurale din domeniile realizării infrastructurilor moderne pentru educație, sănătate și a mobilității fizice, cel al pensiilor, al funcționării pieței muncii și al pieței de capital. Funcționarea fluidă a economiei la nivelul UE ține și de contribuția României, iar aceasta constituie interesul comun al tuturor statelor membre, prin implicare și răspuns din partea fiecăruia la noile reguli de conduită a politicilor economice comune și de competență națională. Este evident că o creștere economică sustenabilă, în noul context postcriză, nu mai poate fi realizată prin simpla extensie fiscală, în lipsa reformelor structurale și a ranforsării sistemului financiar național.

Provocările UEM din partea globalizării

Reformele zonei euro sunt inspirate nu numai de lecțiile crizei financiare, ci și de efectele globalizării. Un nou deceniu de funcționare a UEM în aceste condiții va însemna o partajare a riscurilor și beneficiilor venind și din această dimensiune a economiei globale. Noua structură a puterilor globale a schimbat vectorii de competiție și de penetrabilitate a piețelor, inducând, alături de alte angajamente ale comunității internaționale, noi costuri și presiuni asupra socialului. Atât comerțul internațional, cât și sistemul financiar, dincolo de dinamica lor semnificativă, sunt mai integrate decât oricând, comportând avantaje (emergența), dar și riscuri (contaminarea). Globalizarea a adâncit unele inegalități din interiorul unor țări și chiar între state, deși a fost privită ca soluție a ieșirii din sărăcie pentru multe comunități.

Ca efecte ale globalizării asupra UEM, trebuie amintite următoarele:

- Creșterea economică la scara actorilor economiei globale atrage atenția asupra resurselor planetei, mai ales a costurilor energiei și alimentelor, ceea ce va influența stabilitatea prețurilor; în context, vor crește presiunile inflaționiste cu impact asupra politicii monetare din zona euro.
- Globalizarea pune presiune pe competitivitatea statelor dezvoltate, cu impact asupra orientării firmelor spre oferte de produse și servicii la nivelul noii frontiere a progresului tehnic, restructurările însemnând investiții considerabile.
- Creșterea combinată a productivității muncii și a economiei devine urgență în condițiile îmbătrânirii populației și ale ofertei de forță de muncă în scădere, care trebuie să susțină populația pensionată.

- Schimbările climatice implică costuri economice și sociale în întreaga lume, iar angajamentele UE în materie pentru reducerea emisiunilor de carbon vor implica reforme în domeniul mediului, cu impact asupra politicilor economice.
- Variabilele noi presupun întărirea capacității de monitorizare și supraveghere a unor structuri în competența UEM care să permită o coordonare mai întărită a ansamblului de politici economice din zona euro.

În legătură cu acest ultim impact, studiile academice analizate subliniază că rezultatele bune în stăpânirea deficitelor bugetare nu pot difuza singure eventuale șocuri venite de pe partea macroeconomică, ceea ce înseamnă că asigurarea stabilității generale – economice și financiare simultan – pe termen lung devine o condiție importantă. Există exemple care arată că state membre ale UE, dar nemembre ale zonei euro și cu finanțe sănătoase se pot confrunta cu presiuni inflaționiste și deficite de cont curent. În ceea ce privește inflația, lecțiile evitării politicilor fiscale prociclice și a manevrării unor prețuri administrative (componente ale acestora), ale atenției sporite în creșterea competitivității sectorului *non-tradable* și promovării de politici care să lege obiectiv creșterea salariilor de productivitatea muncii rămân valabile, cu condiția de a fi cuplate cu reforme structurale.

UEM se va implica cu resurse în coordonarea reformelor structurale ale statelor membre ale zonei euro, grație lucrărilor și modului de acțiune al Eurogrupului în căutarea consensului pentru cele mai necesare modalități de coordonare a politicilor economice. Aplecarea asupra coordonării menționate devine o obligație a tuturor structurilor de guvernare ale UE, inclusiv în vederea realizării altor obiective de pe agenda externă a UE, cel mai nou fiind extinderea la nivel global a utilizării euro și a rolului UEM în stabilitatea economică și financiară globală. În tendința dezvoltării unui sistem financiar internațional multipolar prin natura sa, euro a devenit un bun public al întregii lumi.

BIBLIOGRAFIE

- Aiginger, K.; Barenthaler-Sieber, S.; Vogel, J. (2013), *Competitiveness under New Perspectives*, WWWfor Europe Project, Work Package 301, Working paper, No 44, October
- Bargain, O.; Dolls, M.; Ferest, C. *et al.* (2013), *Fiscal Union in Europe? Redistributive and stabilizing effects of a European tax-benefit system and fiscal equalization mechanism*, Economic Policy, 28 (75), p. 375-422
- Buliga, Gh.; Fodor, D.; Diță, S. (2014), *Enciclopedia economiei resurselor minerale din România*, Editura AGIR și Editura Asociației „Societatea Inginerilor de Petrol și Gaze”, București
- Chilian, M.N. (2011), *Competitivitatea economiei românești și integrarea în Uniunea Europeană*, Editura Universitară, București
- Cohen, B.J. (2003), *Are Monetary Union Inevitable?*, International Studies Perspectives, Vol. 4, No 3, p. 275-292
- Criste, A. (2009), *Coordonate ale șocurilor asimetrice în zona monetară*, Studii financiare, nr. 2
- Csaki, C.; Jambor, A. (2013), *The impacts of EU accession on the agriculture of the Visegrad countries*, Society and Economy, Vol. 35 (3), Budapesta
- Dăianu, D. (coord.); Kállai, E.; Mihailovici, G.; Socol, A. (2016), *România și aderarea la zona euro: întrebarea este în ce condiții!*, Studii de strategie și politici SPOS, Institutul European din România, București
- Delgado, M.; Ketels, Ch.; Porter, M.E.; Stern, S. (2012), *The determinants of national competitiveness*, NBER Working Paper, No 18249
- Dolgu, G. (2009), *Criza: finanțe, teorii. Studii alese*, Coediție Editura Expert și Editura Centrului de Informare și Documentare Economică, București
- Garelli, S. (2006), *Competitiveness of nations: the fundamentals*, IMD World Competitiveness Yearbook
- Garelli, S. (2014), *The Fundamentals and History of Competitiveness*, IMD World Competitiveness Yearbook, Lausanne
- Goodhart, C.A.E. (2007), *Currency Unions, Some Lessons from the Euro Zone*, International Atlantic Economic Society, Vol. 35, No 1, p. 1-21
- Gorton, M.; Davidova, S.; Banse, M.; Bailey, A. (2006), *The International Competitiveness of Hungarian Agriculture: Past Performance and Future Projection*, Post-Communist Economies, Vol. 18, Issue 1, p. 69-84
- Hitiris, T. (2003), *European Union Economics*, Prentice Hall, Financial Times, London, p. 130-131
- Iancu, A. (2009), *Convergența reală*, Studii economice, Academia Română, Institutul Național de Cercetări Economice, București

- Isărescu, M. (2015), *Convergența nominală versus convergența reală*, prezentare la Conferința Comisiei Europene „Romania's Path towards Euro”, București, <http://www.bnro.ro/PublicationDocuments.aspx?icid=6885>
- Isărescu, M. (2016), *Creșterea economică și strategia de dezvoltare. Între convergența rapidă și păstrarea echilibrelor macroeconomice*, cuvântare la SNSPA
- Juncker, J.-C. (2018), *2018 State of the Union*, European Commission
- Komlos, J. (2018), *Employment in a just economy*, Real-world economics review, No 83, p. 87-98
- Korkman, S. (2015), *EMU: Joining or not – does it matter?*, în Nordic Countries and European Union, Routledge, Edited by Grøn, C.H.; Nedergaard, P.; Wirel, A., *Advances in European Politics*, Part III, Chapter 11
- Marincaș, M.C. (2006), *Convergență structurală a economiei românești. Analiză comparativă*, Economie teoretică și aplicată, nr. 1 (496), p. 26-33, București
- Marincaș, M.C. (2013), *Analiza riscurilor adoptării euro de către România pe baza a 10 criterii*, Economie teoretică și aplicată, vol. XX, nr. 161 (578)
- Mongelli, F. (2002), *New views on optimum currency area theory: what is EMU telling us?*, ECB Working Paper, No 138
- Morgan, P.; Rime, B.; Strahan, P. (2004), *Bank Integration and State Business Cycles*, The Quarterly Journal of Economics, Vol. 119, Issue 4
- Mundell, R. (1961), *A Theory of Optimum Currency Areas*, American Economic Review, Vol. 51, No 4
- Nikolov, P. (2016), *Cross-border risk sharing after asymmetric shocks: evidence from the euro area and the United States*, Quarterly Report on the Euro Area, Vol. 15, No 2
- Nordman, P. (2018), *Is There a Future for the Euro? Evaluating the paths in saving the euro project*, Helsinki Metropolia University of Applied Sciences
- Pavel, E. (2015), *Rolul capitalului uman în creșterea competitivității economiei românești din perspectiva Strategiei Europa 2020*, teză de doctorat, Academia de Studii Economice București, manuscris
- Pelinescu, E.; Iordan, M.; Chilian, M.N.; Simionescu, M. (2015), *Competitivitate. Competitivitate regională în România*, Editura Universitară, București
- Poladian, S. (2013), *Rivalitatea dolar-euro sau cine va domina sistemul monetar internațional*, http://www.qmagazine.ro/simona-poladian_269917.html
- Pop, N.; Ioan-Franc, V. (2018), *România și adoptarea euro*, Coediție CIDE-Editura Expert, București
- Schadler, S. (2004), *Stratégie pour une entrée réussie dans la zone euro. Les nouveaux adhérents à l'UE gagneront gros à adopter l'euro*, Finance et Development, juin
- Stiglitz, J. (2016), *The Euro – How a common currency threatens the future of Europe*, 1st edition, www.norton&company
- Teșliuc, E.; Grigoraș, V.; Stănculescu, M. (coord.) (2015), *Studiu de fundamentare pentru Strategia națională privind incluziunea socială și reducerea sărăciei 2015-2020*, Banca Mondială, http://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/Familie/2016/SF_BancaMondiala_RO_web.pdf

- Tomescu, T.; Georgescu, I.; Căncescu, A. (2012), *Dezvoltarea transportului aerian în lume, în România și în județul Brașov*, Buletinul AGIR, nr. 1/2012, <http://www.agir.ro/buletine/1266.pdf>
- Tudor, M.M. (2017), *Factorii rezilienței economico-sociale în spațiul rural românesc*, Editura Academiei Române, București
- Voinea, L. (2016), *Sistemul financiar din România – evoluții recente și perspective*, Banca Națională a României, București
- Voinea, L. (2017), *România în zona euro: când și cum*, Banca Națională a României, București, www.recensamantromania.ro/noutati/volumul-iv-cladiri-locuinte-gospodarii
- Zamfir, C. (coord.); Cace, S.; Zamfir, E.; Deliu, A.; Tudor, E.; Anghel, I.M.; Țoc, S.; Bădoi, D.; Mihăilescu, A.; Glăvan, E. (2017), *Raport social al ICCV 2017: Starea socială a României. Calitatea vieții: situația actuală și perspective pentru 2038*, București, <http://bibliotecadesociologie.ro/raportul-social-al-iccv-2017-starea-sociala-a-romaniei-calitatea-vietii-situatia-actuala-si-perspective-pentru-2038/>
- Žuk, P.; Savelin, L. (2018), *Real Convergence in Central, Eastern and South-Eastern Europe*, ECB Occasional Paper Series, No 212, July, https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ecb.ebart201803_01.en.pdf
- ***, *Analiza anuală a creșterii* (AAC, COM/2017/690 final, Bruxelles, 22.11.2017)
- ***, *Assessment of the 2018 Convergence Programme for Romania*, European Commission Directorate General. Economic and Financial Affairs, Brussels (Note prepared by DG ECFIN Staff)
- ***, Autoritatea Națională de Reglementare în domeniul Energiei (ANRE), *Raport privind rezultatele monitorizării pieței de energie electrică în luna decembrie 2015*, p. 7, p. 30-31, www.anre.ro
- ***, Autoritatea Națională de Reglementare în domeniul Energiei (ANRE), *Raport privind rezultatele monitorizării pieței de energie electrică în luna mai 2017*, www.anre.ro
- ***, Autoritatea Națională de Reglementare în domeniul Energiei (ANRE), *Raport național 2017*, www.anre.ro/RA_2017.pdf, 31 iulie 2018
- ***, Autoritatea Națională de Reglementare în domeniul Energiei (ANRE) (2018), *Analiza privind rezultatele înregistrate la data de 31.12.2017 prin utilizarea sistemelor de măsurare inteligentă a energiei electrice realizate conform prevederilor Ordinului ANRE nr. 145/2014 privind implementarea sistemelor de măsurare inteligentă a energiei electrice, cu modificările și completările ulterioare*, www.anre.ro/Raport_PP_SMI_11_Aprilie_2018.pdf
- ***, Autoritatea Națională de Reglementare pentru Serviciile Comunitare (ANRSC), *Raport de activitate pentru anul 2014*, p. 2, www.anrsc.ro
- ***, Banca Centrală Europeană (2018), *Raport de convergență 2018*, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/conrep/ecb.cr201805.ro.pdf?d9bdfc0cb29364a6aedb102a02457b47>
- ***, Banca Centrală Europeană, Eurosistemul (2018), *Raport de convergență*, mai
- ***, Banca Națională a României, *Raportul asupra stabilității financiare*, mai 2017

- ***, *Codul de conduită referitor la specificațiile privind implementarea PSC. Liniile orientative pentru formatul și conținutul Programelor de stabilitate și de convergență din 5 iulie 2016*
- ***, Comisia Europeană (2010a), *Concluziile celui de-al cincilea Raport privind coeziunea economică, socială și teritorială: viitorul politicii de coeziune*, COM(2010) 642/3, Bruxelles
- ***, Comisia Europeană (2010b), *Europa 2020. O strategie europeană pentru o creștere inteligentă, ecologică și favorabilă incluziunii*, https://www.mae.ro/sites/default/files/file/Europa_2021/Strategia_Europa_2020.pdf
- ***, Comisia Europeană (2017a), *Monitorul educației și formării 2017, România*, https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/monitor2017-ro_ro.pdf
- ***, Comisia Europeană (2017b), *European Pillar of Social Rights*, https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights_en
- ***, Comisia Europeană (2017c), *Reflection paper on the deepening of the Economic and Monetary Union*, http://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper-emu_en.pdf
- ***, Comisia Europeană (2018a), *Employment and Social Developments in Europe. Annual Review 2018*, <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=9150&furtherNews=yes>
- ***, Comisia Europeană (2018b), *Raportul de țară din 2018 privind România*, <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2018-european-semester-country-report-romania-ro.pdf>
- ***, Comisia Europeană (2018c), *Standard Eurobarometer 89. Spring 2018. Public opinion in the European Union*, <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/surveyKy/2143>
- ***, Comisia Europeană (2018d), *Introduction of the euro in the Member States that have not yet adopted the common currency. Flash Eurobarometer 465*, <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/survey/getsurveydetail/instruments/flash/surveyky/2187>
- ***, Consiliul Fiscal (2018), *Raport Anual 2017*, http://www.consiliulfiscal.ro/ra_2017_romana.pdf
- ***, *Consolidated Version of the Treaty of the Functioning of the European Union*, 26.10.2012, Official Journal of the European Union C/326/47
- ***, Council of the European Union, European Parliament (2017), *Regulamentul (UE) 2017/1938 al Parlamentului European și al Consiliului din 25 octombrie 2017 privind măsurile de garantare a siguranței furnizării de gaze și de abrogare a Regulamentului (UE) nr. 994/2010 (Text cu relevanță pentru SEE)*, <https://publications.europa.eu/en/publication-detail//publication/ec774a2b-bba8-11e7-a7f8-01aa75ed71a1/language-ro>
- ***, *Document de lucru al serviciilor Comisiei, Raportul de țară din 2018 privind România, care însoțește documentul Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Banca Centrală Europeană și Eurogrup*, Bruxelles, 7.3.2018 SWD(2018) 221 final

- ***, EBA (2017), *Risk Dashboard Data as of Q2 2017*, <https://www.eba.europa.eu/documents/10180/1981506/EBA+Dashboard+-+Q2+2017.pdf>
- ***, ENTSO-E, *TYNDP 2018, Regional Insight Report, North-South Interconnections East*, www.entsoe.eu
- ***, *Etudes économiques de l'OCDE: zone euro*, juin 2018, synthèse
- ***, Eurofound (2016), *Analiza diversității populației NEET*, <https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2016/labour-market-social-policies/exploring-the-diversity-of-neets>
- ***, Eurofound (2017), *European Quality of Life Survey 2016: Quality of life, quality of public services, and quality of society*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, <https://www.eurofound.europa.eu/surveys/european-quality-of-life-surveys/european-quality-of-life-survey-2016>
- ***, European Central Bank (2011), *The Monetary Policy of the ECB*, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/monetarypolicy2011en.pdf>
- ***, European Central Bank (2016), *What is TARGET2?*, <http://www.ecb.europa.eu/explainers/tell-me/html/target2.en.html>
- ***, European Commission (2017), *Education and Training Monitor 2017*, <http://ec.europa.eu/education/monit>
- ***, European Commission (2018a), *Convergence Report. Institutional Paper 078*, May, Directorate-General. Economic and Financial Affairs
- ***, European Commission (2018b), *Introduction of the euro in the Member States that have not yet adopted the common currency, Flash Eurobarometer 465*, <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/survey/getsurveydetail/instruments/flash/surveyky/2187>
- ***, European Commission (2018c), *Employment and Social Developments in Europe*, Annual Review 2018, <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=9150&furtherNews=yes>
- ***, European Commission, *CEF Programme*, <https://ec.europa.eu/inea/en/connecting-europe-facility>
- ***, European Commission, *COM(2017) 53 final, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee, the Committee of the Regions and the European Investment Bank, Second Report on the State of the Energy Union*, Brussels, 1.2.2017
- ***, European Commission, *Projects of common interest (PCIs)*, <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/infrastructure/projects-common-interest>
- ***, *European Network of Transmission System Operators for Gas (ENTSO-G) – TYNDP 2018, Annex A, „Project Tables”*, [https://www.entsog.eu/tyndp/2018/Annex A - Projects Tables](https://www.entsog.eu/tyndp/2018/Annex%20A-Projects%20Tables)
- ***, European Union, *Regulation (EU) No 347/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2013 on guidelines for trans-European energy infrastructure and repealing*

Decision No 1364/2006/EC and amending Regulations (EC) No 713/2009, (EC) No 714/2009 and (EC) No 715/2009

- ***, Eurostat (2018), *Smarter, greener, more inclusive? Indicators to support the Europe 2020 Strategy*, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Smarter,_greener,_more_inclusive_-_indicators_to_support_the_Europe_2020_strategy
- ***, *Eurostat statistical data*, www.eurostat.com
- ***, Guvernul României (2017), *Memorandumul cu tema Elemente generale de poziționare a României cu privire la Proclamația interinstituțională privind pilonul european al drepturilor sociale*, <https://www.juridice.ro/wp-content/uploads/2017/10/comunicat-guv-2.pdf>
- ***, Guvernul României (2018a), *Programul de convergență 2018-2021*
- ***, Guvernul României (2018b), *Programul național de reformă 2018*, https://afacerieuropene.mae.ro/sites/ae.mae.ro/files/pnr_2018_ro.pdf
- ***, Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”, *Planurile anuale de cercetare 2007-2018*
- ***, Institutul Național de Statistică (2011), *Recensământul populației și al locuințelor 2011 – demers statistic de importanță strategică pentru România, 20-30 octombrie*
- ***, Institutul Național de Statistică (2016a), *Balanța energetică și structura utilajului energetic în 2015*, www.insse.ro, Programul Tempo-online (accesat în februarie 2017 și în ianuarie 2018)
- ***, Institutul Național de Statistică (2016b), *Dimensiuni ale incluziunii sociale în România anul 2015*, București
- ***, Institutul Național de Statistică (2017), *Dimensiuni ale incluziunii sociale în România anul 2016*, București
- ***, Institutul Național de Statistică (2018), *Lungimea căilor de transport la sfârșitul anului 2017*, http://www.insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/lungimea_cailor_de_transport_la_sfarsitul_anului_2017.pdf
- ***, KPMG (2016), *The profitability of EU banks: Hard work or a lost cause?* October, <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/xx/pdf/2016/10/the-profitability-of-eu-banks.pdf>
- ***, Manpower Group, *Studiul privind deficitul de talente în România 2018*
- ***, MDRAP (2016), *Strategia de dezvoltare teritorială a României. România policentrică 2035. Coeziune și competitivitate teritorială, dezvoltare și șanse egale pentru oameni*, adoptată de Guvernul României la data de 5 octombrie
- ***, Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale (2018), *Programul național de dezvoltare rurală 2014-2020*, Versiunea a 7-a, 10 august, <http://www.madr.ro/docs/dezvoltare-rurala/2018/PNDR-2014-2020-versiunea-VII-aprobata-10-august-2018.pdf>
- ***, Ministerul Educației Naționale (2015a), *Strategia privind reducerea părăsirii timpurii a școlii în România*, https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99iere/Invatamant-Preuniversitar/2015/Strategie-PTS/Strategia-PTS-2015.pdf

- ***, Ministerul Educației Naționale (2015b), *Strategia națională de învățare pe tot parcursul vieții*, <https://edu.ro/strategia-na%C8%9Bional%C4%83-de-%C3%AEEnv%C4%83%C5%A3-are-pe-tot-parcursul-vie%C5%A3ii>
- ***, Ministerul Educației Naționale (2016), *Strategia educației și formării profesionale 2016-2020*, https://edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99iere/Minister/2016/strategii/Strategia_VET_%2027%2004%202016.pdf
- ***, Ministerul Educației Naționale, Banca Mondială (2017), *Conținutul și implementarea unui Program național „Școală după școală”*, http://sgg.gov.ro/new/wp-content/uploads/2016/04/RIA-Report-MNE_RO.pdf
- ***, Ministerul Energiei (2016), *Strategia energetică a României 2016-2030, cu perspectiva anului 2050* (versiunea preliminară supusă consultării publice, 15 noiembrie)
- ***, Ministerul Fondurilor Europene, Ecorys, Lideea, (2014), *Evaluarea ex-ante a Programului operațional Competitivitate 2014-2020*, <http://www.fonduri-ue.ro/poc-2014#calendar-lans%C4%83ri>
- ***, Ministerul Transporturilor (2016), *Master-plan general de transport al României*, <http://www.mt.gov.ro/web14/strategia-in-transporturi/master-plan-general-transport/documente-master-plan1>
- ***, *Occasional Paper Series Completing the Banking Union with an European Deposit Insurance Scheme: who is afraid of cross-subsidisation?* (Jacopo Carmassi, Sonja Dobkowitz, Johanne Evrard, Laura Parisi, André Silva, Michael Wedow)
- ***, PIAROM (2016), *Capitalul privat românesc*
- ***, PricewaterhouseCoopers – PwC (2014), *Doing business in the United States. A guide to the key tax issues*, <https://www.pwc.com/us/en/private-company-services/pdf/pwc-doing-business-in-the-us-2016.pdf>
- ***, *Raportul de țară din 2018 privind România*, elaborat conform documentului SWD (2018) 221 final, Bruxelles, 07.03.2018
- ***, *Recomandările specifice de țară 2017* (RTS, Recomandarea CE din 11.07.2017)
- ***, *Regulamentul (CE) nr. 1175/2011 al Parlamentului European și al Consiliului European*
- ***, *Regulamentul (CE) nr. 1466/1997 al Consiliului privind consolidarea pozițiilor bugetare și supravegherea și coordonarea politicilor economice, modificat prin Regulamentul (CE) nr. 1055/2005 al Consiliului*
- ***, *Regulamentul (UE) nr. 1024/2013 al Consiliului din 15 octombrie 2013, de conferire a unor atribuții specifice Băncii Centrale Europene în ceea ce privește politicile legate de supravegherea prudențială a instituțiilor de credit*
- ***, *Regulamentul BCE/2014/17 din 16 aprilie 2014 de instituire a cadrului de cooperare la nivelul mecanismului unic de supraveghere între Banca Centrală Europeană și autoritățile naționale competente și cu autoritățile naționale desemnate (Regulamentul-cadru privind MUS)*

- ***, *Report from the Commission to The European Parliament and The Council on the Single Supervisory Mechanism established pursuant to Regulation (EU) No 1024/2013* {SWD(2017) 336 final}
- ***, SNTGN Transgaz SA Mediaș (2018a), *Planul de dezvoltare a sistemului național de transport de gaze naturale 2018-2027*, 14 martie
- ***, SNTGN Transgaz SA Mediaș (2018b), *Raportul administratorilor pe semestrul I 2018*, 14 august
- ***, The World Bank, *Easy of Doing Business 2015*, <http://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB15-Full-Report.pdf>
- ***, Transelectrica (2017), *Raport anual 2016*, www.transelectrica.ro
- ***, Transelectrica (2018), *Planul de dezvoltare a RET perioada 2018-2027*, www.transelectrica.ro
- ***, World Bank Group (2018), *Doing Business 2018. Reforming to create jobs*

Academia Română, prin institutele sale de cercetare și echipele de studii academice de profil, a contribuit la realizarea strategiilor esențiale – Schița privind trecerea la economia de piață (1990), Strategia de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană (1995) și Strategia națională de dezvoltare a României pe termen mediu (2000), document important pentru negocierea protocolului de aderare a României la UE (2000) – pentru destinul postdecembrist al României, vizând reformarea economiei și integrarea economică în Uniunea Europeană.

Prin participarea activă în cadrul exercițiilor de planificare strategică a parcursului țării, care s-au finalizat printr-un consens politic și social-național, Academia Română și-a exprimat, o dată în plus, atașamentul și angajamentul de a fi întotdeauna în serviciul națiunii. Se poate afirma că, și datorită acestor contribuții, România este țară membră, cu drepturi depline, la cel mai grandios proiect politic european, Uniunea Europeană.

Experiența a demonstrat că fundamentul oricărui demers îl reprezintă o profundă cunoaștere a realităților, deopotrivă prin analize, cercetări academice și dezbateri largi cu toți actorii implicați pentru consensualizarea unui plan de acțiune cu obiective generale și specifice, precum și cu etape de implementare specifice.

Date fiind consecințele și lecțiile crizei financiare internaționale, Uniunea Europeană se află, în prezent, într-un amplu program de reformare, care urmărește, în egală măsură, consolidarea creșterii economice și continuarea construcției complexe a Uniunii Economice și Monetare. România este chemată să își exprime opțiunea oficială clară pentru viitorul construcției europene, astfel încât interesele ei naționale să fie cât mai bine reprezentate și protejate. Fundamentele respectivei reforme se regăsesc în documente de poziție, iar elaborarea scenariilor cu privire la viitorul Uniunii Europene și, implicit, al României, se află și în analiza institutelor de cercetare de profil ale Academiei Române.

În noul context geopolitic european și având în vedere importanța reformării UE asupra fiecărui stat membru în parte, Academia Română consideră necesară implicarea în sprijinirea autorităților pentru ca deciziile adoptate de acestea să aducă România cât mai aproape de zona euro, ca o garanție a concretizării obiectivelor sociale, economice și de securitate comune statelor membre ale UE.

Concentrarea resurselor științifice academice către atingerea acestui obiectiv s-a materializat în inițierea și promovarea unui nou proiect de interes național, respectiv **„Consolidarea convergenței economice și monetare a României cu statele membre ale Uniunii Europene – un demers necesar”**.

Coordonarea dezbaterilor și a lucrărilor generatoare de sinteze pe probleme specifice și a variantelor de soluții este încredințată Institutului de Economie Mondială, unitate componentă a Institutului Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”, care va urmări întregul proces al elaborării proiectului.

Derularea și tematica proiectului *„Consolidarea convergenței economice și monetare a României cu statele membre ale Uniunii Europene – un demers necesar”* vor reliefa interesul național, în concordanță cu etapele de parcurs ale reformei Uniunii Economice și Monetare.